

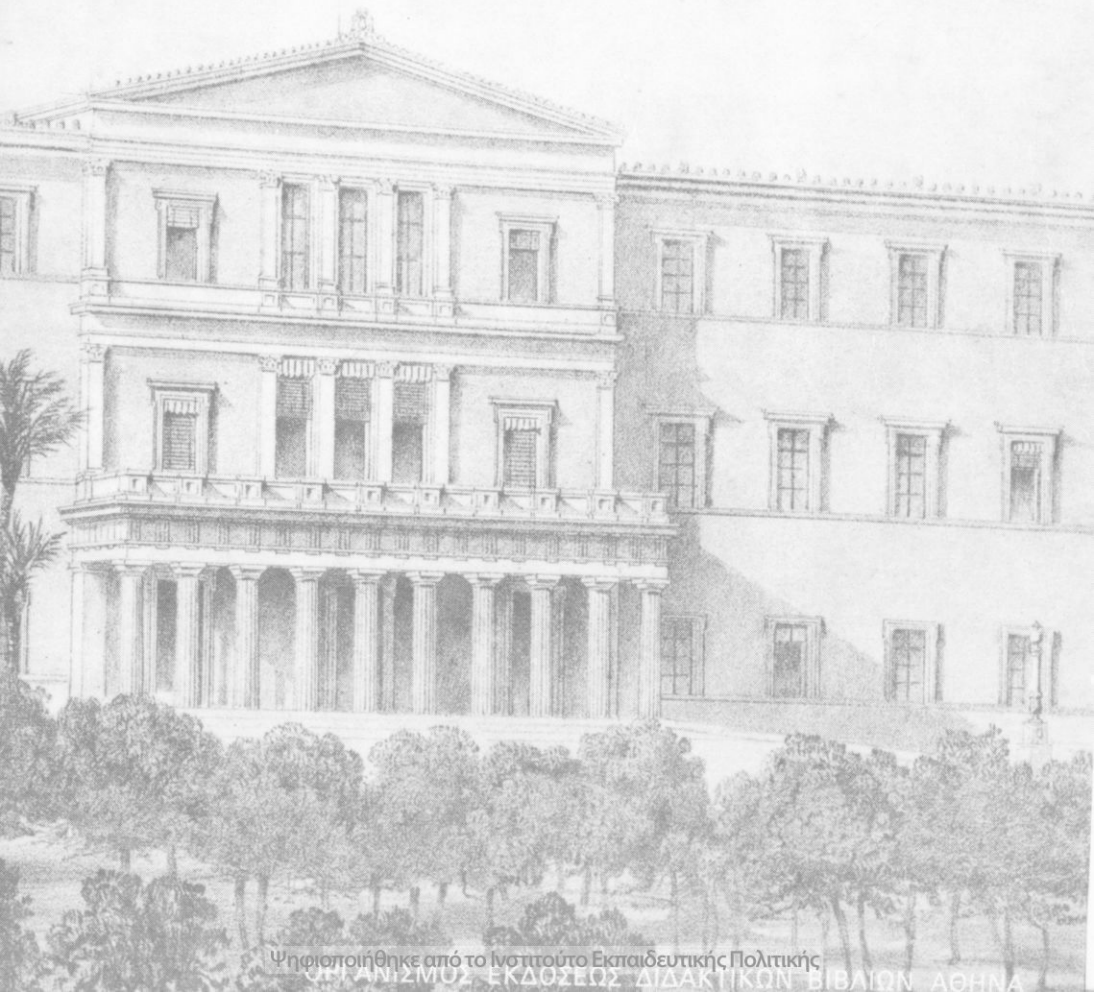
Β. Γ. ΠΕΤΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Π. Ι. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Α. Γ. ΚΑΡΑΛΗΣ

Στοιχεία δημοκρατικού πολιτεύματος

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ"

42215

18-6-2007

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Β. Γ. ΠΕΤΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ - Π. Ι. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ - Α. Γ. ΚΑΡΑΛΗΣ

Στοιχεία δημοκρατικού πολιτεύματος

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Συγγραφή Α' μέρους: Παν. Ιω. Γιαννακόπουλος
Συγγραφή Β' και Γ' μέρους: Βασ. Γ. Πετριτσόπουλος
Ένθετα κείμενα Α' μέρους: Αλ. Γ. Καράλης.
Γλωσσική εναρμόνιση όλου του κειμένου: Παν. Ιω. Γιαννακόπουλος.

Εξώφυλλο:

Η άποψη της σημερινής Βουλής (τότε τα ανάκτορα) όπως εικονιζόταν σε γκραβούρα του 1861.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε μάθημα που διδάσκεται στο σχολείο υπηρετεί κάποιο ειδικό στόχο, έχει κάποιο λόγο. Η Φυσική λ.χ. μας βοηθάει να γνωρίσουμε τη γύρω μας φύση και μας ετομαάζει για να εννοήσουμε τη λειτουργία της τεχνολογίας που καθημερινά χρησιμοποιούμε.

Η Αγωγή του Πολίτη προσφέρει μια ενημέρωση για την κοινωνική και πολιτική ζωή: τι σημαίνει κοινωνία και πολιτεία, πώς έχουν συγκροτηθεί, πώς λειτουργούν, για ποιο σκοπό υπάρχουν και λειτουργούν, πώς εξελίσσονται, ποια αγαθά προσφέρουν ή ποιες δεσμεύσεις επιβάλλουν στα μέλη τους, ποια είναι η θέση και ο ρόλος του ατόμου μέσα στην κοινωνία και την πολιτεία, όπου αυτό ζει.

Ο στόχος λοιπόν αυτού του μαθήματος είναι να ενημερώσει το νέο άνθρωπο για το ρόλο που αυτός έχει να παίξει - προσωπικά, ελεύθερα και υπεύθυνα - σήμερα μέσα στη μικρή σχολική κοινωνία, αύριο μέσα στην πιο πλατιά εθνική ή και τη διεθνή κοινωνία. Εκεί καθένας θα διεκδικήσει μια θέση και θα προσφέρει κάποια υπηρεσία και θα επιζητήσει συμμετοχή σε **δικαιώματα και υποχρεώσεις**, σύμφωνα με κάποιους κανόνες που έχουν διαμορφωθεί και δεν είναι πάντα τέλειοι αλλά χρειάζονται ίσως αναθεώρηση και βελτίωση.

Η Αγωγή του Πολίτη θα βοηθήσει το νέο άνθρωπο να προετομαστεί για μια δημιουργική συνεργασία με τους συνανθρώπους του μέσα στην κοινότητα όπου ζει. Γιατί αυτό είναι το γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης: **επικοινωνία και κοινωνία** με τους άλλους, για λόγους αμοιβαίας αναγνώρισης και δημιουργικής συνεργασίας.

Ο σκοπός αυτού του μαθήματος, όπως τον ορίζει το Αναλυτικό Πρόγραμμα, είναι ο εξής: «να εισαγάγει το μαθητή στην έννοια και στην οργάνωση του κοινωνικού βίου, να του γνωρίσει τις βασικές λειτουργίες της δημοκρατικής πολιτείας και να του καλλιεργήσει τη συνείδηση ευθύνης προς την πολιτεία και το κοινωνικό σύνολο*». Μέσα από αυτή τη νομική διατύπωση

---

* Προεδρικό Διάταγμα 374/1978 (Φ.Ε.Κ. 79, τ. Α', 15-5-1978)

φανερά προκύπτει ότι με το μάθημα αυτό επιδιώκεται αγωγή του αυριανού πολίτη.

Το βιβλίο που έχετε στα χέρια σας περιλαμβάνει τα εξής μέρη:

Α'. Ο άνθρωπος και η κοινωνία

Β'. Ο άνθρωπος και η πολιτεία.*

Γ'. Διεθνείς Οργανισμοί.

Δ'. Παράρτημα (Σύνταγμα 1975, Οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου).

Τελικός σκοπός αυτού του βιβλίου δεν είναι να σας επιβάλει κάποιες θέσεις αλλά να σας βοηθήσει να εννοήσετε τα προβλήματα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής και να στοχαστείτε πάνω σ' αυτά, για να ετοιμαστείτε για τη δική σας μελλοντική δράση.

---

* Μερικά θέματα όπως έθνος, κράτος, νόμος αναλύονται και στο πρώτο και στο δεύτερο μέρος του βιβλίου. Η προσέγγισή τους όμως είναι διαφορετική: στο πρώτο μέρος γίνεται από σκοπιά ιστορική - κοινωνική, στο δεύτερο από σκοπιά νομική - συνταγματική.

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

α. Η έννοια της κοινωνίας

Από το πιο μακρινό παρελθόν του ο άνθρωπος, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις πρώτες βασικές και πιεστικές ανάγκες της ζωής, τροφή, κατοικία, αμφίεση, χρειάστηκε να συνεργάζεται με τους άλλους ανθρώπους. Αυτό τον οδήγησε άμεσα στην ανάπτυξη σχέσεων εργασίας, γιατί ένιωθε πως αυτό που δεν μπορούσε να επιτύχει καθένας μόνος του θα το πετύχαιναν πολλοί μαζί. Αυτό έγινε π.χ. στο κυνήγι και στο ψάρεμα και η σχέση εργασίας σε κείνη τη φάση στηριζόταν στη «συλλογική προσπάθεια». Μαζί κυνηγούσαν και μαζί τρέφονταν.

Το πρώτο πρόβλημα που ανέκυπτε ήταν η διανομή του θηράματος, η διανομή δηλαδή των αγαθών της συνεργασίας.

Η ανάπτυξη σχέσεων **συνεργασίας** ήταν επόμενο να δημιουργεί ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς που σιγά - σιγά γίνονταν δεκτοί από όλα τα μέλη της ομάδας και αυτό ήταν αναγκαίο για την αρμονική συμβίωσή τους και παραπέρα συνεργασία τους.

Αλλά, ενώ στο πέρασμα του χρόνου οι ανάγκες έμεναν σταθερές, άλλαζαν τα μέσα εργασίας (εργαλεία κλπ.) και, κατά συνέπεια, οι μορφές συνεργασίας και οι αντίστοιχοι κανόνες συμπεριφοράς. Από τον ψαρά π.χ. με το καλάμι πέρασε ο άνθρωπος σε ομάδα **συνεργαζόμενων**, για να φτάσει στο σημερινό **ιδιοκτήτη** του **ποντοπόρου αλιευτικού**, στην οργανωμένη δηλαδή αλιευτική επιχείρηση.

Αυτή η εξέλιξη στα μέσα και στις σχέσεις είχε ως επακόλουθο να αντικατασταθεί η πρωτογενής συνεργασία μελών της ομάδας με περίπλοκες μορφές συνεργασίας, όπου νομικές ρήτρες πια ρυθμίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις ανάμεσα σε άτομα, που ίσως άμεσα συνεργάζονται, ίσως όμως και

δεν έχουν ποτέ συναντηθεί (όπως μπορεί να συμβαίνει με τον ιδιοκτήτη του ποτοποιού αλιευτικού και το ναυτικό που εργάζεται σ' αυτό).

Πόσο περίπλοκη είναι σήμερα η συνεργασία των ανθρώπων και η αλληλεξάρτησή τους φαίνεται από ένα απλό παράδειγμα:

Μια συνηθισμένη οικιακή συσκευή π.χ. το ηλεκτρικό σίδερο είναι προϊόν εργασίας πάρα πολλών, άγνωστων μεταξύ τους, ανθρώπων. Αρκεί να σκεφτούμε πως για να γίνει αυτή η συσκευή χρειάστηκε ορυχείο, πρώτη ύλη, μεταφορά, επεξεργασία, πολλές ενδιάμεσες επινοήσεις - εφευρέσεις, παραγωγή του ηλεκτρικού σιδήρου και διακίνηση του αγαθού προς την κατανάλωση. Όλοι αυτοί που εργάστηκαν, συνεργάστηκαν και ανάπτυξαν σχέσεις και σεβάστηκαν κανόνες συμπεριφοράς ή νομικές ρήτρες απόβλεπαν στην ικανοποίηση μιας συγκεκριμένης ανάγκης, η οποία στο παράδειγμά μας είναι το ηλεκτρικό σίδερο.

Στό ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε, αν σκεφτούμε μια μαθητική θεατρική παράσταση (πόσοι συμμετέχουν, ποιο ρόλο παίζουν, ποια μέσα χρησιμοποιούν, ποιοι και πόσοι έχουν κάνει τη σχετική προετοιμασία και ποιοι κανόνες συνεργασίας ισχύουν ώπου να απολαύσουν οι θεατές την παράσταση).

β. Στάδια εξέλιξης της κοινωνίας

Ο ομαδικός βίος των ανθρώπων πέρασε από τα ακόλουθα στάδια:

Συλλεκτικό. Στο στάδιο τούτο ο πρωτόγονος άνθρωπος συλλέγει από τη φύση ό,τι βρίσκει χρήσιμο, π.χ. καρπούς φυτών.

Θηρευτικό - αλιευτικό. Στη φάση αυτή μετακινείται ο άνθρωπος από τόπο σε τόπο αναζητώντας στη φύση την τροφή του. *αυτοχόρη*

Νομαδικό - ποιμενικό. Τώρα οι άνθρωποι έχοντας εξημερώσει και ορισμένα ζώα μετακινούνται αναζητώντας μέσα συντήρησης γι' αυτούς και για τα ζώα τους.

Γεωργικό. Οι ανθρώπινες ομάδες εγκαθίστανται λίγο πολύ μόνιμα σε ορισμένους τόπους, όπου εκτός από τα παραπάνω ασχολούνται και με την καλλιέργεια της γης. Η νέα αυτή μορφή οικονομικής δραστηριότητας γέννησε βαθμιαία την έννοια της ιδιοκτησίας και το συναισθηματικό δεσμό του ανθρώπου με τον τόπο που γεννήθηκε.

Έπειτα δημιουργούνται μόνιμοι οικισμοί, χωριά και πολιτείες, μέσα για την υπεράσισή τους, νέες σχέσεις εργασίας και συνεργασίας, καταμερισμός

εργασίας, νέα κοινωνική οργάνωση, εφευρέσεις, δημιουργείται δηλαδή πολιτισμός. = τα επιτεύγματα του ανθρώπινου γένους

Σε όλα αυτά τα στάδια ο άνθρωπος έβαζε τη ζωή και τη δράση του μέσα σε **καινούριες σχέσεις** και κάτω από κανόνες συμπεριφοράς ανάλογους, που όφειλε να τους τηρεί, για να μπορεί να ζει με τους συνανθρώπους του και να συνεργάζεται αρμονικά μαζί τους.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η κοινωνική συμβίωση γεννήθηκε από την ανάγκη, η ανάγκη οδήγησε στη συνεργασία και τον ανταγωνισμό, η συνεργασία και ο ανταγωνισμός διαμόρφωσε κανόνες ζωής και θεμελίωσε την πρόοδο και τον πολιτισμό.

γ. Διαπροσωπικές σχέσεις

Είδαμε παραπάνω ότι πρωταρχικός παράγοντας που ώθησε τον άνθρωπο στην ομαδική συμβίωση και στην ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας ήταν η ανάγκη της επιβίωσης. Όμως πέρα και πάνω απ' αυτό το επίπεδο της άμεσης και πιστικής ανάγκης διαμορφώνονται και κάποιες **άλλες σχέσεις ανάμεσα στα ανθρώπινα πρόσωπα, σχέσεις διαπροσωπικές**. Μερικές τέτοιες σχέσεις είναι:

α. Η σχέση στοργής των γονέων προς τα παιδιά τους. Εδώ ενυπάρχει η αρχική φυσική εξάρτηση των παιδιών από τους γονείς και η προσπάθεια των γονέων να δώσουν στα παιδιά τους γενική και ειδική μόρφωση και να τα εντάξουν ομαλά στον κοινωνικό και επαγγελματικό βίο.

β. Η σχέση δασκάλου και μαθητή. Πρόκειται για παιδαγωγική και διδακτική σχέση σε προχωρημένες πια κοινωνίες, που έχει στόχο την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και τη βαθμιαία **κοινωνικοποίησή** του.

γ. Η σχέση φιλίας που αναπτύσσεται συνήθως ανάμεσα σε συνομήλικους, συνεργάτες, όπου ενυπάρχει και το στοιχείο της αμοιβαίας εκτίμησης και ανιδιοτέλειας.

δ. Η σχέση εργασίας ανάμεσα σε εργοδότες ή προϊστάμενους υπηρεσιών και σε εργάτες ή υπαλλήλους, όπου οι πρώτοι μεριμνούν για την οργάνωση της επιχείρησης ή υπηρεσίας και οι δεύτεροι επιτελούν τα επιμέρους έργα. Εδώ συνήθως οι σχέσεις είναι νομικές, ανταγωνιστικές, χωρίς να αποκλείεται η προσωπική εκτίμηση και συνεργασία. Δεν αποκλείονται επίσης αντιθέσεις και διεκδικήσεις για βελτίωση όρων και συνθηκών εργασίας και αμοιβής.

ε. Η σχέση ανάμεσα σε πωλητές και αγοραστές. Αυτό που αποτελεί κύρια επιδίωξη στη σχέση αυτή είναι το κέρδος και από τον πωλητή, που επιδιώκει να επιτύχει την πιο μεγάλη δυνατή τιμή πώλησης των αγαθών του, και από τον αγοραστή, που θέλει να εξασφαλίσει τη χαμηλότερη δυνατή τιμή αγοράς των αγαθών.

Σε ευρύτερο όμως κοινωνικό ή και πανανθρώπινο επίπεδο αναπτύσσονται διαπροσωπικές σχέσεις άλλης μορφής:

α. Σχέσεις ομοφροσύνης ή κοινών στόχων ανάμεσα στους ανθρώπους που αγωνίζονται για τις ίδιες επιδιώξεις (ζωής, ειρήνης, πίστης δικαιοσύνης) και τα ίδια συμφέροντα (επαγγελματικά, κλαδικά, συνδικαλιστικά).

β. Σχέσεις συμπάθειας, εκτίμησης και συμπαράστασης ανάμεσα σε ανθρώπους που διαπιστώνουν ότι έχουν κοινές ιδέες, κοινές επιδιώξεις, κοινά ιδανικά, χωρίς ίσως να γνωρίζονται, όπως συμβαίνει ανάμεσα σ' ένα συγγραφέα και τους αναγνώστες του (τον Καζαντζάκη ή το Σεφέρη π.χ. και το αναγνώστη τους Κοινό). Ανάμεσα σ' έναν αγωνιστή και τους ομοϊδεάτες του, ανάμεσα στους φιλειρηνιστές και τους δημοκράτες όλου του κόσμου.

γ. Σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους όλης της γης, που νιώθουν συμπάθεια για τον οποιοδήποτε Άνθρωπο, που σε κάποια άλλη γωνιά της γης αγωνίζεται για τη ζωή του, για την ελευθερία, για τη δικαιοσύνη, για την ανθρωπιά. Αυτές οι σχέσεις είναι πέρα από φυλετικές, εθνικές, θρησκευτικές, πολιτικές διαφορές ή προκαταλήψεις.

Να θυμάσαι πάντα πως η διαφορά ανάμεσα στους λαούς δεν είναι τόσο μεγάλη όσο τη φανταζόμαστε. Οι χάρτες και οι άτλαντες μας δείχνουν χώρες με διαφορετικά χρώματα. Αναμφισβήτητα οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους, πάντα όμως μοιάζουν σε πάμπολλα σημεία. Μην το ξεχάσεις ποτέ αυτό και ποτέ μην ξεγελαστείς απ' τα χρώματα των χαρτών ή από τα εθνικά σύνορα. . . Σε ένα από τα παλιά σανσκριτικά βιβλία μας υπάρχει ένα ρητό που θα μπορούσε να μεταφραστεί: «Για την οικογένεια θυσιάζεται το άτομο, για την κοινότητα η οικογένεια, για την πατρίδα η κοινότητα και για την ψυχή όλος ο κόσμος»... Το μάθημα που μας δίνει αυτό το ρητό είναι η αυτοθυσία για την κοινή ζωή και η κοινή εργασία για το κοινό όφελος

*Γαντίτ Νεχρού, **Ματιές στην Παγκόσμιο Ιστορία**, σελ. 16 και 18.
(Μετάφρ. Π. Δράκου, εκδ. οίκος «ΦΑΡΟΣ», ΑΘΗΝΑ, 1954)*

δ. Κοινωνικοί σχηματισμοί

1. Η οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Είναι απλή και έχει σταθερό χαρακτήρα. Ο απλός αυτός κοινωνικός σχηματισμός κάτω από την ίδια στέγη, με τις πολλαπλές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη του, πέρα από το βασικό σκοπό της γέννησης των παιδιών και τις φροντίδες για την ανατροφή και τη μόρφωσή τους, απόκτησε περιεχόμενο πνευματικό, νομικό και ηθικό.

Η πνευματική βάση της οικογένειας βρίσκεται στο ότι ανάμεσα στους συζύγους και ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά αναπτύσσονται σχέσεις πνευματικές με τους προβληματισμούς και τις συζητήσεις τους πάνω σε ποικίλα θέματα: εργασία, οικονομία, πολιτική, τέχνη, θρησκεία, επιστήμη κ.ά.

Η νομική βάση της οικογένειας στηρίζεται σ' ένα σύνολο νομικών κανόνων, που αποτελούν το οικογενειακό δίκαιο, το οποίο προσαρμοσμένο στις νέες απαιτήσεις κάθε εποχής ρυθμίζει τις οικογενειακές σχέσεις (γάμο, διαζύγιο, επιτροπεία ανήλικων τέκνων, περιουσιακές σχέσεις των συζύγων κλπ.).

Η ηθική βάση της οικογένειας έγκειται στο ότι για να εκτυλίσσεται αρμονικά η συμβίωση μέσα στα πλαίσιά της είναι ανάγκη να τηρούνται ορισμένοι κανόνες που καθορίζουν τη συμπεριφορά των μελών μεταξύ τους. Οι κανόνες αυτοί δεν είναι αναγκαστικοί, αλλά απορρέουν από την αναγνώριση αμοιβαίου σεβασμού, αγάπης και φροντίδας. Τα στοιχεία αυτά συμβάλλουν στην ομαλή ψυχική ανάπτυξη, στην κοινωνικοποίηση του ατόμου και θεμελιώνουν την ηθική συνείδηση, που διαμορφώνεται αρχικά μέσα στην οικογένεια και αγκαλιάζει αργότερα και τους άλλους ανθρώπους.

*Κάθε ανθρώπινο πλάσμα διακατέχεται από την επιθυμία ν' ανήκει, να δοκιμάζει την αξία του μέσα στην ομάδα. Η πρώτη ομάδα για το παιδί είναι η **οικογένειά του**. Το παιδί που μεγαλώνει έτσι, ώστε να συνειδητοποιεί την αξία του μέσα στην οικογένεια, θα διακατέχεται από μια ευχάριστη διάθεση και θα συμπεριφέρεται με τρόπους κοινωνικά αποδεχτούς. Το παιδί που μεγαλώνει με μεθόδους που το εμποδίζουν να συνειδητοποιήσει την αξία του σαν **μέλος της οικογενειακής ομάδας** μπορεί να χρησιμοποιήσει ανώφελους*

τρόπους για να βρει μια θέση στη ζωή, επειδή θ' αποθαρρυνθεί.

Μια οικογενειακή ατμόσφαιρα, που να διαπνέεται από πνεύμα συνεργασίας, ενσαρκώνει το ιδανικό που σ' αυτό θα έπρεπε να προσανατολίζονται οι οικογένειες. Μια τέτοια ατμόσφαιρα είναι χαρακτηριστική στην οικογένεια όπου παιδιά και ενήλικοι συμπεριφέρονται μεταξύ τους με σεβασμό, όπου κάθε άτομο έχει αυτοσεβασμό και συνείδηση της αξίας του... Σε μια ατμόσφαιρα τέτοια, τα παιδιά μπορούν να έχουν εμπιστοσύνη στις δικές τους ικανότητες να μεγαλώσουν, ν' αναπτυχθούν και να κάνουν σωστή χρήση των φυσικών τους χαρισμάτων, όποια κι αν είναι αυτά.

(Ρ. Ντράικωρς - Σ. Γκουντ - Ρ. Κορσίνι: Η δημοκρατία στο σπίτι.)

2. Η φυλή. Οι φυλές

Τα μέλη μιας φυλής συνδέονται με ορισμένα εξωτερικά ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά (χρώμα, σωματική διάπλαση), με ορισμένους δεσμούς (θρησκεία, δίκαιο) και με τη συνείδηση της κοινής καταγωγής τους. Οι φυλές αρχικά ήταν νομαδικές αλλά πολύ νωρίς εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε μέρη που παρουσίαζαν ευνοϊκές συνθήκες για τη ζωή τους (πλούσιο έδαφος, νερό, κλίμα κ.ά.).

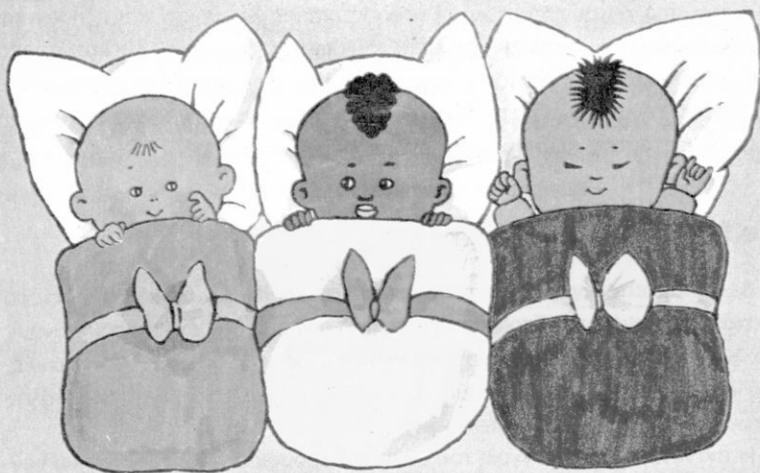
Οι φυλές διακρίνονται **γενικά** σε μαύρη, κίτρινη, ερυθρή και λευκή. Κάθε μία από αυτές έχει την ιδιαίτερη συμβολή της στην πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Η ερυθρή φυλή έχει σχεδόν εκλείψει.

Η μαύρη φυλή χαρακτηριζόταν από τους λευκούς ως πρωτόγονη. Η ζωή της ήταν δεμένη με τη φύση. Όμως τις τελευταίες δεκαετίες η μαύρη ήπειρος αφυπνίζεται πολιτικά και πολιτισμικά και έρχεται στο προσκήνιο με τους αγώνες των λαών της κατά της αποικιοκρατίας.

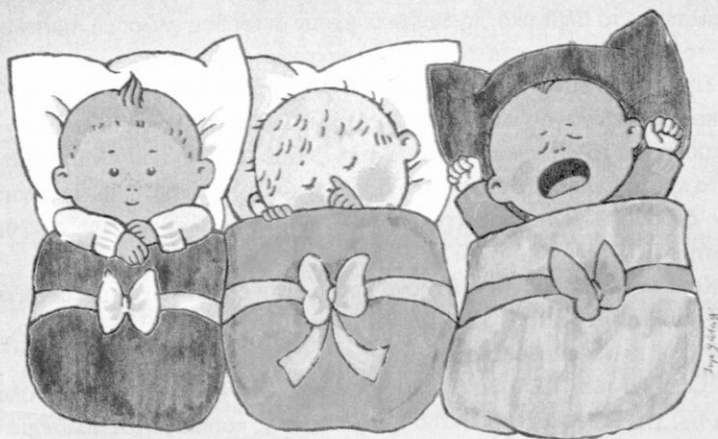
Η κίτρινη φυλή από πολύ παλαιούς χρόνους προόδευσε και δημιούργησε αξιόλογο πολιτισμό (π.χ. τον κινέζικο).

Η ερυθρή φυλή πρόσφερε έναν αγροτικό πολιτισμό (τον πολιτισμό των Μάγια, των Ίνκας, των Ατζέκων), αλλά σχεδόν εξοντώθηκε από τους λευκούς αποίκους. Η λευκή φυλή θεωρείται ή προβάλλεται ως δημιουργός του σημερινού πολιτισμού, αλλά όλες οι φυλές έχουν προσφέρει για τη δημιουργία του.

Σήμερα η επιστήμη υποστηρίζει ότι όλες οι φυλές έχουν τις ίδιες δυνατότητες να δημιουργήσουν πολιτισμό. Ο βαθμός όμως της πρόόδου τους

Bewahrt ihnen den Frieden

Παιδιά διαφόρων φυλών

Τα παιδιά όλου του κόσμου χρειάζονται όλα τις ίδιες φροντίδες και γεννούν όλα τις ίδιες ελπίδες. Γι' αυτό πρέπει να τους διαφυλάξουμε την ειρήνη, όπως μας λέει και η παραπάνω αφίσα.

εξαρτάται από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες βρέθηκαν και έζησαν και ίσως ζουν ακόμη. Η αντίληψη ότι υπάρχουν φυλές ανώτερες και κατώτερες είναι ξεπερασμένη. Γι' αυτό το λόγο φυλετικές διακρίσεις δεν αναγνωρίζονται πια από την ανθρωπότητα. Διατηρούνται όμως σε μερικές χώρες, επειδή οι διακρίσεις αυτές εξυπηρετούν άνομα συμφέροντα.

3. Το έθνος

Δεν πρόκειται για νομικά οργανωμένη κοινότητα αλλά κυρίως για **πολιτισμική κοινότητα**. Στοιχεία που προσδιορίζουν την έννοια του έθνους είναι: Κοινή καταγωγή, θρησκεία, γλώσσα, παραδόσεις, έθιμα, κοινός αγώνας, κοινό ιστορικό παρελθόν, πολιτισμός γενικά, συνείδηση της κοινής αποστολής και των κοινών επιδιώξεων, ~~κοινή μοίρα~~.

Η αντίληψη για την έννοια του έθνους παρουσίασε εξέλιξη. Αρχικά γεννήθηκε μέσα στους θρύλους, μέσα στη μυθική σκέψη και συνδέθηκε βασικά με την καταγωγή, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τα ήθη και έθιμα. Μεταγενέστερα, με την επικοινωνία των λαών και τη μετανάστευση, τα στοιχεία αυτά δε θεωρούνται πια θεμελιώδη για τον προσδιορισμό της έννοιας του έθνους (π.χ. το Αμερικανικό, το Ελβετικό, το Βελγικό, έχουν διάφορες γλώσσες, θρησκείες, ήθη, το καθένα μέσα στα όρια τα γεωγραφικά όπου ζει κλπ.).

Σήμερα μια εθνική κοινότητα προσδιορίζεται συνήθως από τη συνείδηση της κοινής καταγωγής και αποστολής της και από την κοινή πολιτιστική της παράδοση και το ιστορικό παρελθόν της. Έχουμε έθνη που είναι ευρύτερα από τα κράτη (αραβικό έθνος, αλλά αραβικά κράτη) και κράτη που περιλαμβάνουν διάφορα έθνη (σοβιετικό κράτος, γιουγκοσλαβικό, με διάφορες εθνότητες).

Κατά κανόνα όμως τα σύγχρονα κράτη είναι εθνικά και στηρίζονται στην αρχή των εθνοτήτων (κάθε έθνος αποτελεί κράτος). Η έννοια της εθνότητας έγινε σύμβολο ενότητας σε απελευθερωτικούς αγώνες.

Όσο για τους Έλληνες που κατοικούν σ' αυτό το χώρο και σ' όλα τα μέρη της γης, με ανοιχτά τα μάτια του νου και της καρδιάς στον πολιτισμό της ανθρωπότητας, αγωνίζονται για το μέλλον τους και για τη διατήρηση της **εθνικής τους ταυτότητας**. Η **διατήρηση της πολιτισμικής και εθνικής ταυτότητας** αναγνωρίζεται σήμερα ως δικαίωμα και υποχρέωση όλων των ανθρώπων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μένουν κλειστοί στα μηνύματα του υπόλοιπου κόσμου.

Μια αντίληψη για την αποστολή του ανθρώπου μέσα σε ορισμένες κοινωνίες και σε ορισμένη ιστορική στιγμή.

« Άνθρωπος, πάει να πει χρήσιμος στον τόπο του. Κρίμα μεγάλο που δεν είσαι εσύ για τ' άρματα, είσαι για τα γράμματα: τι να κάνουμε; αυτός είναι ο δρόμος σου: ακλούθα τον! Κατάλαβες; Να μάθεις γράμματα, για να βοηθήσεις την Κρήτη να λευτερωθεί. Αυτός είναι ο σκοπός!»

N. Καζαντζάκη: Αναφορά στον Γκρέκο

4. Το κράτος και η προέλευσή του

Πρόκειται για πολιτικό οργανισμό που τον συναποτελούν τρία στοιχεία: ο λαός, η χώρα, η εξουσία.

α) Λαός: Σύνολο ανθρώπων εγκαταστημένων μόνιμα σ' έναν ορισμένο χώρο.

β) Χώρα: Τόπος που περιλαμβάνει το έδαφος, το υπέδαφος, τον εναέριο χώρο, τα χωρικά ύδατα, τον υποθαλάσσιο χώρο, την υφαλοκρηπίδα.

γ) Εξουσία: Είναι η οργάνωση του λαού αυτού με κανόνες δικαίου (νόμους), που είναι υποχρεωτικοί για όλους και έχουν τη δύναμη να εξουσιάζουν. Τα τρία αυτά στοιχεία αποτελούν την έννοια της οργανωμένης πολιτείας (του κράτους).

Έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες για την προέλευση του κράτους:

Η ηθικοκρατική θεωρία αντικρύζει το κράτος ως ηθικό οργανισμό, που με την εξουσία του ηθικοποιεί τους ανθρώπους, τους πολίτες του.

Η θεωρία της δύναμης θεωρεί το κράτος δύναμη εξαναγκασμού και αποτέλεσμα της θέλησης για εξουσία.

Η ταξική θεωρία ερμηνεύει το κράτος ως όργανο της άρχουσας τάξης για την εκμετάλλευση των άλλων.

Η δημοκρατική θεωρία υπογραμμίζει τη λαϊκή βούληση, που δημιουργεί ελεύθερα την κρατική εξουσία για την καλύτερη και δικαιότερη οργάνωση της κοινωνίας.

Το κράτος επεμβαίνει ρυθμιστικά στη ζωή της κοινωνίας και θεσπίζει υποχρεωτικούς κανόνες συμβίωσης (δίκαιο). Αυτή η επέμβαση του κράτους απλώνεται σε όλους τους τομείς του βίου και τους επηρεάζει (οικονομία, παιδεία, υγεία κλπ.).

Σήμερα η θεωρία περί κράτους υπογραμμίζει ως κύριο σκοπό του την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του λαού, την προστασία των ελευθεριών, την κοινωνική δικαιοσύνη, την πρόνοια για τους πολίτες του, που σημαίνει φροντίδα του κράτους για τα ακόλουθα κοινωνικά δικαιώματα: τροφή, παιδεία, υγεία, εργασία, και ασφάλεια στο χώρο της εργασίας, ασφάλεια για τα γερατιά, και γενικότερα για όσους δεν μπορούν να εργαστούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΟΙΝΩΝΟΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Το άτομο μέσα στην κοινότητα μετέχει στη δημιουργία των αγαθών. Απολαμβάνει μέρος απ' αυτά τα αγαθά, μαθαίνει τον πολιτισμό του, τον τροποποιεί, τον αναπτύσσει και τον μεταδίνει. Έτσι γίνεται κοινωνός και φορέας του πολιτισμού της κοινότητας.

1. Έννοια του πολιτισμού

Ορισμός, διαίρεση, συμμετοχή του ατόμου στη δημιουργία και τα αγαθά του πολιτισμού.

Από τη χρήση του πρώτου εργαλείου ή όπλου (π.χ. του ακατέργαστου λίθου) ως την κατάκτηση του διαστήματος ο άνθρωπος έχει πραγματοποιήσει μια θριαμβευτική πορεία για τη γνώση του κόσμου και τη βελτίωση των όρων της ζωής του. Όλα τα επιτεύγματα του ανθρώπου που προάγουν τη ζωή του αποτελούν τον **πολιτισμό** του. Οι τρόποι καλλιέργειας της γης, οι κανόνες συμβίωσης μέσα στην κοινωνία, οι νόμοι που θεμελιώνουν οργανωμένο κράτος, οι διάφορες επιστήμες, τα τεχνικά μέσα, τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα, η γλώσσα, η θρησκεία, όλα αυτά συναποτελούν τον πολιτισμό του ανθρώπου.

Σοφοκλή, Αντιγόνη
α' στάσιμο

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Του κόσμου από τα θάματα
Δεν είναι τίποτ' άλλο
Που νάναι σαν τον άνθρωπο
Περήφανο, μεγάλο.
Σε φουσκωμένα κύματα,
Σε θάλασσα αφρισμένη,
Αυτός ξέρει και μπαίνει
Και φύσαγε, νοτιά!
Και τη θεά την υπέρτατη,
Τη Γη τη φαρδιοπλάτα,
Π' ακούραστα τα χαίρεται,
Τ' αθάνατά της νιάτα,
Ζέβει στ' αλέτρι τ' άλογα
Και την περικυκλώνει,
Βαθιά πήνε πληγώνει
Και την καταπονά.
Πιάνει πουλιά γοργόφτερα,
Βουνίσια αγρίμια πιάνει·
Τα ψάρια από τη θάλασσαν
Αυτός με δίχτυα θγάνει.
Αυτός τον ταύρο, τ' άλογο
Ξέρει να μεταπίσει
Τη λευτεριά ν' αφήσει
Και στο ζυγό να μπει.
Αυτός και γλώσσαν έμαθε,
Και σπίτια να σκεπάζει·
Και νόμους εστερέωσε,
Και φρόνημα σπουδάζει.
Με χίλιους τρόπους έρχεται
Και χίλιους τρόπους ξέρει,
Και μόνο δε θα φέρει
Θανάτου αποφυγή!

ΕΤΕΡΟΣ ΓΕΡΩΝ

Αυτός το κάθε ανέλπιστο
Με τέχνη μηχανεύει:
Πότε κακόν ορέγεται,
Πότε καλό γυρεύει!
Κι εκείνος οπού χαιρείται
Ψηλά την εξουσία
Τον νόμων την ουσία
Συχνά παρεξηγά.
Μα πολιτείας ανάξιος
Εκείνος που τολμάει,
Γιατί έτσι το φαντάστηκε,
Τ' άδικο ν' αγαπάει.
Και δεν τον θέλω σύμμαχο,
Φίλο μου δεν τον πιάνω,
Στο σπίτι δεν τον βάνω,
Οπού τα κάνει αυτά!

Μετ. Κ. Μάνου

Για να μελετήσουμε αυτή τη γενική έννοια του πολιτισμού την αναλύουμε στα παρακάτω στοιχεία που οι ειδικοί τα ονομάζουν τομείς του πολιτισμού.

α. Οικονομική ζωή. Είναι όλη η προσπάθεια του ανθρώπου να εξασφαλίσει την τροφή του, το ντύσιμό του, το σπίτι του με όσες ανέσεις μπορεί. Εκφράζεται με κάθε μορφή παραγωγής και μεταποίησης αγαθών (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, βιοτεχνία, βιομηχανία) και κατανάλωσης. Ενδιάμεσες φάσεις ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση είναι η μεταφορά, η συντήρηση και το εμπόριο των αγαθών.

Ένα κριτήριο σύγχρονης αντίληψης για τη λειτουργία της οικονομικής ζωής μιας κοινωνίας τείνει να είναι τούτο: να απολαμβάνει καθένας το προϊόν του μόχθου του και οπωσδήποτε όχι λιγότερα από όσα είναι απαραίτητα για τις υλικές και πνευματικές ανάγκες του.

β. Κοινωνική ζωή. Είναι το σύνολο των διαπροσωπικών σχέσεων που δημιουργεί η συμβίωση των ατόμων μέσα στην κοινωνία. Μερικές από τις σχέσεις αυτές είναι: ο αμοιβαίος σεβασμός, η συνεργασία, η αλληλεγγύη, η ίση μεταχείριση και η δικαιοσύνη.

Η μελέτη της κοινωνικής ζωής αναφέρεται σε θέματα όπως τα

παρακάτω: γένεση της κοινωνικής ζωής, αναγκαιότητά της, σκοποί της κοινωνικής οργάνωσης, λειτουργία της κοινωνίας, προβλήματά της.

γ. Ηθική. Η δραστηριότητα του ατόμου μέσα στην κοινωνία είναι δυνατόν να επηρεάζει τη ζωή των άλλων θετικά ή αρνητικά. Γι' αυτό είναι ανάγκη να προσδιορίζονται **κανόνες συμπεριφοράς, που ορίζουν τα πλαίσια δράσης και ελευθερίας του ατόμου.** Οι κανόνες που αποδέχονται και εφαρμόζουν τα μέλη μιας κοινωνίας αποτελούν την ηθική τους.

Αν και όλα αι παραδιδόμεναι εις τας Ακαδημίας της φωτισμένης Ευρώπης επιστήμαι πρέπει να εισαχθώσιν εις τα σχολεία μας, η χρησιμωτέρα, αναγκαιότερα και προτέρα των άλλων είναι, η επιστήμη της ελευθερίας, επειδή χωρίς αυτής ουδεμίαν αρετήν ημπορεί να ενεργήσει ο άνθρωπος. Τι τον ωφελούν αι λοιπαί γνώσεις όλα εντάμα, εάν δεν φρονηματίση την ψυχήν του τόσο, ώστε να κρίνη επίσης αισχρόν και να γίνεται δεσπότης άλλων και να δεσπόζεται από άλλους;

Αδ. Κοραΐς, **Στοχασμοί**

δ. Πολιτεία. Μερικοί κανόνες συμπεριφοράς (π.χ. σεβασμός της ζωής ή της προσωπικής ιδιοκτησίας του άλλου) είναι τόσο θεμελιακοί για την ομαλή κοινωνική συμβίωση, ώστε η πήρησή τους να θεωρείται υποχρεωτική και η παραβίασή τους να αποδοκιμάζεται έντονα από την Κοινή Γνώμη. Τέτοιους κανόνες οι κοινωνίες τους θεσπίζουν, ως νόμους, συνήθως γραπτούς (θετό δίκαιο) και τιμωρούν τους παραβάτες.

Έτσι διαμορφώνεται σταδιακά η κρατική εξουσία, που πρέπει να αντιπροσωπεύει τα συμφέροντα και τη βούληση όλων των πολιτών.

Η μελέτη της έννοιας της πολιτείας περιλαμβάνει τη γένεση της πολιτείας, τη δομή και λειτουργία της, τα όργανα και τις αρμοδιότητές τους, τα δικαιώματα του πολίτη κλπ.

ε. Θρησκεία. Η θρησκευτική πίστη είναι υπόθεση προσωπική για τον καθένα και απαντάει στα μεγάλα και εναγώνια ερωτήματα για την προέλευση του κόσμου και της ζωής, την ύπαρξη Θεού και τη σχέση του με τους ανθρώπους.

Η θεωρία της θρησκείας εξετάζει: τη γένεση της θρησκευτικής ιδέας, την επιμέρους διδασκαλία των θρησκειών κλπ. Όλες οι θρησκείες έχουν και

κάποιον ηθικό κώδικα, που συνήθως υποδείχνει στους πιστούς καθήκοντα πιο πολλά και ποιοτικά διάφορα από κείνα που απαιτεί η κοινή γνώμη και επιβάλλει ο νόμος (βλέπε παραπάνω: Κοινωνία, Πολιτεία). Βασικά στοιχεία της θρησκείας είναι: το δόγμα, η λατρεία και η ηθική.

στ. Επιστήμη. Είναι όλες οι οργανωμένες γνώσεις του ανθρώπου για τη φύση, για την κοινωνία και τον εαυτό του. Οι ειδικοί χωρίζουν τις επιστήμες σε φυσικές, μαθηματικές, κοινωνικές (επιστήμες του ανθρώπου). Σκοπός της επιστημονικής έρευνας είναι η εύρεση της αλήθειας.

ζ. Τεχνική - Τεχνολογία. Όταν τα πορίσματα της επιστήμης τα χρησιμοποιήσουμε για πρακτικές εφαρμογές (π.χ. το νόμο διαστολής των σωμάτων τον λαβαίνουμε υπόψη για την τοποθέτηση σιδηροτροχιών) δημιουργούμε την **τεχνική**. Όλες μαζί οι τεχνικές μέθοδοι αποτελούν ό,τι ονομάζουμε **τεχνολογία**.

η. Τέχνη. Το συναίσθημα του ωραίου είναι έμφυτο. Όταν ο άνθρωπος θαυμάζει το ωραίο στη φύση ή στα ανθρώπινα έργα, εκφράζει την καλαισθησία του. Αν ο ίδιος δημιουργεί κάτι ωραίο, γιατί του αρέσει ή γιατί επιθυμεί με αυτό να συγκινήσει ή να διδάξει τους άλλους (π.χ. ένα ποίημα ή ζωγραφικό πίνακα), τότε δημιουργεί τέχνη. Η καλαισθητική αυτή στάση του ανθρώπου ως θεατή ή δημιουργού του ωραίου διαπιστώνεται από τα προϊστορικά χρόνια (εποχή των σπηλαίων).

θ. Γλώσσα. Οι ανθρώπινες ομάδες επικοινωνούν μεταξύ τους, με κινήσεις συμβολικές (π.χ. κατάφαση ή άρνηση, με κίνηση των ματιών ή των χεριών κλπ.). Ανώτερος τρόπος επικοινωνίας είναι με τις μορφές της τέχνης. Αλλά το κυριότερο μέσο επικοινωνίας, πλουσιότερο, σαφέστερο και τελειότερο είναι η γλώσσα. Πώς και πότε πρωτοπαρουσιάστηκε η γλώσσα (ως μέσο συνεννόησης, ως εικόνα και τελικά ως γραφή σχηματοποιημένη) είναι προβλήματα επιστημονικά. Βέβαιο όμως είναι ότι η γλώσσα βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη και προσαρμογή, ανάλογα με τις ανάγκες επικοινωνίας των ανθρώπων. Με τη γλώσσα εκφράζονται και διασώζονται οι ιδέες, προάγεται η επιστήμη, και ο πολιτισμός γενικότερα, καλλιεργείται ο διάλογος και η συνεννόηση των ανθρώπων.

Κάθε άτομο γίνεται κοινωνός του πολιτισμού και μόνο με το γεγονός ότι γεννήθηκε και μεγάλωσε μέσα σε κάποια κοινωνία (μαθαίνει γλώσσα, συνήθειες, πρακτικές γνώσεις κλπ.). Κάθε κοινωνία μεταδίνει τον πολιτισμό της στην επόμενη γενιά με την παράδοση και με την εκπαίδευση.

Το άτομο συνήθως δε μένει παθητικός δέκτης του πολιτισμού, αλλά με

τον τρόπο του και ανάλογα με τις ικανότητές του κάτι τροποποιεί και βελτιώνει, π.χ. μπορεί να ανακαλύψει ένα καινούριο φάρμακο στην ιατρική, να κάνει ένα νέο πείραμα στη Χημεία, να βελτιώσει μια μέθοδο καλλιέργειας κλπ. Έτσι γίνεται και δημιουργός και φορέας πολιτισμού.

2. Εθνικός πολιτισμός

Ιδιοτυπίες και συμβολή στον πολιτισμό της ανθρωπότητας

Εξηγήσαμε πως με τον όρο «πολιτισμός», εννοούμε όλα τα δημιουργήματα του ανθρώπου που προάγουν τη ζωή του. Αυτά τα δημιουργήματα συνήθως προέρχονται από κάποιο λαό αλλά με τον καιρό γίνονται κτήμα της ανθρωπότητας. Έτσι μιλάμε για **εθνικό πολιτισμό**, ως προς αυτά που κάθε έθνος δημιούργησε και για **πανανθρώπινο πολιτισμό**, ως προς αυτά που η ανθρωπότητα όλη έχει αποδεχτεί.

Τι παίρνουν οι λαοί από την ανθρωπότητα και τι δίνουν είναι δύσκολο να το ξεχωρίσουμε. Πάντως και παίρνουν και δίνουν. Ωστόσο είναι φυσικό κάθε έθνος να έχει το δικό του πολιτισμό και τη δική του συνεισφορά στον πολιτισμό της ανθρωπότητας.

Υπήρξαν έθνη που πρόσφεραν πολλά στον πολιτισμό της ανθρωπότητας αλλά τελικά δεν επέζησαν (Σουμέριοι, Φοίνικες κλπ.), ενώ αντίθετα υπήρξαν και έθνη που επέζησαν και αυτά και ο πολιτισμός τους (Κινέζοι, Έλληνες, κ.ά.). Πολλοί παράγοντες συντελούν στη διαμόρφωση του πολιτισμού: το φυσικό περιβάλλον, οι ιστορικές συνθήκες κ.ά.

Οι παράγοντες που διαμόρφωσαν ειδικότερα τον ελληνικό πολιτισμό είναι οι ακόλουθοι: **η γεωγραφική θέση και η διαμόρφωση του εδάφους της χώρας** (ευνόησε την ανάπτυξη της ναυτιλίας και του διαμετακομιστικού εμπορίου), **οι συνθήκες της ζωής** (οικονομικές, κοινωνικές), **οι αγώνες και οι σχέσεις των Ελλήνων με τους άλλους λαούς** (Ανατολής, Δύσης, Βορρά και Νότου), **η συνέχεια της Παράδοσης** (αγώνες για ελευθερία, δημοκρατία κ.ά.).

Στοιχεία που συνθέτουν την **ιδιοτυπία** του ελληνικού πολιτισμού και δημιουργούν τη συνείδηση της πολιτιστικής μας ταυτότητας είναι:

α. Οι λαϊκές παραδόσεις για τη γέννηση, το γάμο, το θάνατο κ.ά.

β. Η επιστήμη. Οι αρχαίοι Έλληνες ασχολήθηκαν με τη συστηματοποίηση της επιστημονικής γνώσης (π.χ. της Γεωμετρίας ο Ευκλείδης, της Φυσικής

ο Αρχιμήδης) και διατύπωσαν θεμελιακά ερωτήματα για τον κόσμο και τη ζωή (π.χ. οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, ο Σωκράτης, ο Δημόκριτος, οι Σοφιστές, ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης κ.ά.).

γ. Η Δημοκρατία. Η πολιτική οργάνωση, η άμεση δημοκρατία, η διάκριση των εξουσιών, η ισονομία και η ισηγορία, ο τρόπος απονομής της δικαιοσύνης (δικαστήριο της Ηλιαίας) έχουν τις αρχές τους στην ελληνική παράδοση και ιστορία.

δ. Η γλώσσα μας. Η διάρκεια, η ανθεκτικότητα, η πλαστικότητα και η εκφραστική της δύναμη αποδεικνύονται με την αρχαία, τη βυζαντινή, τη νεότερη και τη σύγχρονη λογοτεχνία μας, που έχει τιμηθεί διεθνώς με διακρίσεις και βραβεία.

ε. Η μουσική. Τα δημοτικά μας τραγούδια, που υμνούν π.χ. τους αγώνες για την ελευθερία, και η λαϊκή μουσική μας, που αποτελεί πάντα ζωντανή πηγή συγκίνησης και έμπνευσης.

στ. Η τέχνη. Τα ευρήματα που έχουμε στον ελληνικό χώρο από τη μινωική, τη μυκηναϊκή, την κλασική, τη βυζαντινή εποχή και η σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία σ' όλους τους τομείς (αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική, αγιογραφία κλπ.) αποτελούν έκφραση της καλαισθησίας του λαού, που κατοίκησε αυτή τη χώρα και δημιούργησε και δημιουργεί τέχνη. Η καλλιτεχνική δημιουργία του λαού μας έχει την ιδιαιτερότητά της ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή· ο Παρθενώνας, η Αφροδίτη της Μήλου, η Αγία - Σοφία και πολλά άλλα καλλιτεχνικά δημιουργήματα έχουν την ιδιαίτερη σφραγίδα της ελληνικής καλαισθησίας.

Ο ελληνικός πολιτισμός ξεπέρασε τον ελληνικό χώρο και έγινε κτήμα όλης της ανθρωπότητας. Επηρέασε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό με την επιστήμη (γεωμετρία, γεωγραφία, φυσική, ιατρική, ιστοριογραφία), με την τέχνη του (γλυπτική, αρχιτεκτονική), με τη λογοτεχνία του (αρχαία, βυζαντινή και νέα), με τη φιλοσοφία και τη γλώσσα του.

Ο εθνικός μας πολιτισμός, δημιούργημα ενός λαού που έζησε επί χιλιετηρίδες στο σταυροδρόμι αυτό των πολιτισμών και δέχτηκε ποικίλες επιδράσεις, υπόταξε τα ξένα στοιχεία στα δικά του μέτρα και τα σφράγισε με το χαρακτήρα και την ψυχή του.

Πέρα από τις οποιοσδήποτε πολιτισμικές ιδιοτυπίες οι λαοί σήμερα αγωνίζονται να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που έχουν για δημιουργία, να γνωρίσουν την τεχνολογία και την επιστήμη που τους προσφέρει ο παγκόσμιος πολιτισμός και να προωθήσουν την επικοινωνία και τη συνεργασία πέρα και

πάνω από τα εθνικά τους σύνορα. Ο πολιτισμός δεν κλείνεται σε καμιά πατρίδα.

Δεν υπάρχει τίποτε στον ελληνικό πολιτισμό που να μη φωτίζει το δικό μας πολιτισμό.

(Will Durant: *Παγκόσμιος Ιστορία του Πολιτισμού*, τ. Β΄, σελ. 5)

3. Η υποχρέωση του ατόμου για διατήρηση και συνέχιση του πολιτισμού

Ο πολιτισμός, όπως είδαμε, είναι δημιούργημα και περιουσία όλης της ανθρωπότητας. Κάθε άνθρωπος που μεγαλώνει μέσα στους κόλπους κάποιας κοινωνίας **καρπώνεται** τα αγαθά που αιώνες νωρίτερα αμέτρητοι άνθρωποι εργάστηκαν για να τα ετοιμάσουν.

Από το γεγονός αυτό απορρέει η υποχρέωση του ατόμου να διατηρεί και να συνεχίζει τον πολιτισμό για τους άλλους, σύγχρονους και μεταγενέστερους.

Έκφραση αυτής της υποχρέωσης είναι: να σέβεται τα μνημεία του πολιτισμού και να τα προστατεύει, να σπουδάζει τον πολιτισμό - όποια πτυχή ιδιαίτερα τον ενδιαφέρει - και να μεταδίδει αυτόν τον πολιτισμό στους άλλους, αν δεν μπορεί να προσθέσει κάτι καλύτερο στον πολιτισμό που παρέλαβε.

Ιδιαίτερα οφείλει να σέβεται τον πολιτισμό της πατρίδας του (μνημεία τέχνης, γλώσσα, μουσική, παραδόσεις, λαϊκή κουλτούρα), γιατί μέσα σ' αυτό το κλίμα γεννιέται, αναπνέει και ανατρέφεται.

Είναι δικαίωμα και υποχρέωσή μας σήμερα: να αξιοποιήσουμε δημιουργικά την πολιτιστική μας παράδοση, να μείνουμε ανοιχτοί στα διασταυρούμενα ρεύματα της εποχής μας, να μην αφομοιωθούμε πολιτισμικά από ξενόφερτα επιφανειακά στοιχεία, αλλά να διατηρήσουμε την πολιτισμική μας φυσιογνωμία.

Ούτε οικογένεια, ούτε πραγματευτών συντροφία, ούτε ταξιδιωτών συνοδία, ούτε συμπόσιον φίλων ευδαιμονεί, αν αι ηδοναί και οι κόποι δεν είναι

κοινοί, αν αι ζημίαι και τα κέρδη δεν μοιράζονται με ανάλογον ισονομίαν εις όλους τους κοινωνούς. Η αμετρία, η ακρασία και ο σφετερισμός των ηδονών γεννά τας διχονοίας, τας φιλονεικίας, τας έχθρας, τους πολέμους, εις ένα λόγον την **κακοδαιμονίαν** και τέλος την διάλυσιν και φθοράν εις όλας των ανθρώπων τας κοινωνίας.

(Αδ. Κοραής: Πολιτικά παραινήσεις προς τους Έλληνας)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

1. Αναγκαίοι όροι της κοινωνικής ζωής (διάλογος, αμοιβαίος σεβασμός, συνεργασία, αλληλεγγύη).

Η κοινωνική συμβίωση στηρίζεται σε κανόνες κοινής αποδοχής που τους διαμορφώνουν οι άνθρωποι, για να ρυθμίζουν τις σχέσεις τους με τρόπο αρμονικό. Όταν λ.χ. παίζουν οι μαθητές καλοθόσφαιρα τηρούν τους κανόνες του παιγνιδιού· επίσης, όταν τρέχουμε με τα αυτοκίνητά μας στους δρόμους ακολουθούμε ορισμένους κανονισμούς που διευκολύνουν την κυκλοφορία και περιορίζουν τους κινδύνους για όλους.

Στην κοινωνική ζωή συχνά προκαλούνται αμφισβητήσεις και προστριβές για διάφορα ζητήματα, π.χ. για τα όρια των κτημάτων μας, για την προτεραιότητα εξυπηρέτησης σε μια υπηρεσία, για τη διανομή αγαθών που αποκτήθηκαν με συλλογική προσπάθεια.

Ανάλογες αμφισβητήσεις, προστριβές και διενέξεις δημιουργούνται στις σχέσεις κοινωνικών ομάδων ή κρατών ή συνασπισμών.

Για την επίλυση όλων αυτών των διαφορών και την ειρηνική διευθέτησή τους διαμορφώθηκαν κάποιες αρχές ή κανόνες κοινής αποδοχής, που ρυθμίζουν τις σχέσεις με τρόπο εθιμικό ή παίρνουν μορφή γραπτής συμφωνίας. Αναγκαίοι λοιπόν όροι της κοινωνικής ζωής μπορούν να θεωρηθούν:

α. Ο διάλογος. Βοηθάει στη μελέτη και τη διερεύνηση των προβλημάτων, γεφυρώνει τις αντιθέσεις και βρίσκει τη χρυσή τομή που εξυπηρετεί και το ατομικό και το γενικό καλό. Ακόμη ο διάλογος διευκολύνει τις κοινωνικές ομάδες στις οικονομικές, πνευματικές και πολιτικές διεκδικήσεις τους, γιατί αποτρέπει τη μετωπική σύγκρουση με άλλες κοινωνικές ομάδες, που συχνά έχουν αντίθετα συμφέροντα και επιδιώξεις. Βέβαια, ο διάλογος δεν πρέπει να περιορίζεται σε αφηρημένες γενικότητες, αλλά επιβάλλεται να εξετάζει το συγκεκριμένο και να οδηγεί σε συγκεκριμένες λύσεις.

β. Ο αμοιβαίος σεβασμός. Εκδηλώνεται σε κάθε κοινωνική σχέση: στο σπίτι, στο σχολείο, στην εργασία, στις συναλλαγές, στην πολιτική.

Από το σεβασμό που έχει καθένας για τον εαυτό του εκπορεύεται ο σεβασμός για τον άλλο. Αν σεβόμαστε τον εαυτό μας, αυτό είναι ένα σταθερό κριτήριο για να τηρούμε τη σωστή στάση απέναντι στους άλλους. Θέλουμε π.χ. να εκφραζόμαστε ελεύθερα, να κινούμαστε ελεύθερα, να σχεδιάζουμε τις συναλλαγές μας, τότε οφείλουμε να σεβόμαστε και τους άλλους που έχουν ή διεκδικούν ανάλογα δικαιώματα. Ανάλογο σεβασμό απαιτούμε από τον άλλο.

Σε επίπεδο διακρατικών σχέσεων ο αμοιβαίος σεβασμός εκφράζεται με τα ακόλουθα:

- το ένα κράτος να μην αναμειγνύεται στα εσωτερικά του άλλου,
- να μην προσβάλλει τις ιδέες του άλλου.

γ. η συνεργασία: Δημιουργήθηκε από την ανάγκη που είχε ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει τα βασικά προβλήματά του ευκολότερα και αποδοτικότερα. Στη σημερινή όμως κοινωνία η συνεργασία είναι πιο πολύπλοκη υπόθεση και προϋποθέτει ότι:

- αναγνωρίζεις ότι και ο άλλος μπορεί κάτι να προσφέρει για το συγκεκριμένο κοινό σκοπό.
- αναγνωρίζεις τον άλλο ως ίσο.
- ενθαρρύνεις τον άλλο και αναγνωρίζεις την προσφορά του.
- ακούς με προσοχή τις απόψεις του άλλου και με διακριτικότητα διατυπώνεις τις δικές σου.

- μοιράζεσαι με το συνεργάτη σου τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συνεργασία και τους καρπούς της, τον έπαινο ή τον ψόγο που θα προκύψει.

δ. Η αλληλεγγύη. Σύμφωνα με το πνεύμα της προσφέρουμε βοήθεια στο συνάνθρωπο που αρρώστησε στο δρόμο, στους σεισμοπαθείς, στο συνδι-

καλιστή που διώκεται για τη δράση του, στον Ιρλανδό πατριώτη που κάνει απεργία πείνας, στο παιδί της Μπιάφρα που πεθαίνει από την πείνα, στον Παλαιστίνιο που αγωνίζεται για το δικαίωμά του να έχει πατρίδα.

Την ίδια ηθική υποχρέωση για την αντιμετώπιση της εξαθλίωσης στον κόσμο έχει και η διεθνής κοινότητα με τους ανθρωπιστικούς οργανισμούς της (Ο.Η.Ε., Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, Διεθνής Αμνηστία: βλέπε στο παράρτημα τη διακήρυξη του Ο.Η.Ε.).

2. Ιση μεταχείριση - δικαιοσύνη

Οι αρχές που προαναφέραμε δεν εφαρμόζονται πάντα, με αποτέλεσμα να υπάρχουν κοινωνικά προβλήματα, που δυσχεραίνουν την ομαλή κοινωνική συμβίωση. Τέτοια προβλήματα είναι: οι όροι της εργασίας, η αμοιβή της εργασίας, οι ίσες ευκαιρίες σταδιοδρομίας, η διανομή των αγαθών, η συμμετοχή στη διαχείριση των κοινών, η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και άλλα.

Από όλα τα παραπάνω προβλήματα ξεχωρίζουμε και σχολιάζουμε ενδεικτικά ένα μόνο: τις **ίσες ευκαιρίες** για μόρφωση και σταδιοδρομία. Είναι δίκαιο αίτημα όλων των νέων μιας κοινωνίας. Τι σημαίνει ίσες ευκαιρίες; Το ίδιο σχολικό σύστημα για όλους, καλά βιβλία για όλους, καλούς δασκάλους για όλους, ίδια οργάνωση και λειτουργία της σχολικής ζωής για όλους και, τέλος, τα ίδια αξιολογικά κριτήρια για όλους, ώστε να επιλέγονται κάθε φορά, αυτοί που εργάστηκαν πιο πολύ, για να αξιοποιηθούν και τα φυσικά τους προσόντα. Όλα αυτά δεν εξαντλούν βέβαια το νόημα των «ίσων ευκαιριών», αποτελούν όμως βασικές προϋποθέσεις.

Η ίση μεταχείριση είναι επίσης επιτακτικό αίτημα της σύγχρονης κοινωνίας και βασική προϋπόθεση κοινωνικής δικαιοσύνης και προόδου. Το γυναικείο κίνημα (γνωστό ως φεμινισμός) αναπτύσσεται και αγωνίζεται για την ουσιαστική ισότητα των δύο φύλων και τη δικαιοσύνη. Η θέση της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία ήταν μειονεκτική, αλλά βελτιώνεται γιατί λαμβάνονται μέτρα για τη νομική και οικονομική - κοινωνική εξίσωσή της με τον άνδρα.

Είναι γνωστό ότι η εργαζόμενη γυναίκα και η αγρότισσα δοκιμάζονται καθημερινά για ν' ανταποκριθούν στα πολλαπλά τους καθήκοντα ως μητέρες και εργαζόμενες, χωρίς να έχουν ανάλογη αναγνώριση και απολαβή.

Είναι ανάγκη να αναγνωριστεί ότι η γυναίκα αντιπροσωπεύει τη μισή κοινωνία, τη μισή δημιουργία και το έργο της, βιολογικό και κοινωνικό,

χρειάζεται αναγνώριση και εκτίμηση όχι απλά για να αποκτήσει τυπική ισότητα αλλά ουσιαστικά, για να ζει ανθρώπινα, με σεβασμό για το πολύτιμο έργο που προσφέρει.

Οι στόχοι που αναφέραμε πιο πάνω για ίση μεταχείριση και δικαιοσύνη σε κάθε περίπτωση μόνο σε μια κοινωνία δίκαιη είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν.

Η Σύμβαση της Κοπεγχάγης (14.7.1980) για την κατάργηση των διακρίσεων σε βάρος της γυναίκας περιλαμβάνει άρθρα:

1. για θέσπιση νέων νόμων, που αποθλέπουν στην ισότητα μέσα στο σύνταγμα και κατάργηση ή τροποποίηση νόμων που υποκρύπτουν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών, σε συνδυασμό με ειδικά προσωρινά μέτρα για περαιτέρω εξασφάλιση της ισότητας, και προσπάθεια αλλαγής των πολιτιστικών και κοινωνικών δομών, που διαιωνίζουν τη διάκριση (εξάλειψη προκαταλήψεων για «στερεότυπους ρόλους», κτλ.),

2. για την κοινή ευθύνη ανατροφής των παιδιών και από τους δύο γονείς, και την αναγνώριση της μητρότητας σαν κοινωνικού λειτουργήματος,

3. εναντίον της εκμετάλλευσης των γυναικών με την πορνεία,

4. για τη συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια και πολιτική ζωή σε όλα τα επίπεδα (δικαίωμα του «εκλέγειν και εκλέγεσθαι», συμμετοχή στη διακυβέρνηση, καθώς και συμμετοχή σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς που έχουν σχέση με τη δημόσια και πολιτική ζωή της χώρας),

5. για την εκπροσώπηση των κρατών από γυναίκες σε διεθνές επίπεδο και τη συμμετοχή τους σε διεθνείς οργανισμούς,

6. σχετικά με τη διατήρηση της εθνικότητας γυναικών και παιδιών, ανεξάρτητα από την εθνικότητα του συζύγου,

7. για την εξομοίωση των συνθηκών εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα, (προσχολικό, γενικό, τεχνικό, επαγγελματικό, ανώτερης εξειδίκευσης κτλ.), καθώς και για ενθάρρυνση της μικρής εκπαίδευσης, ανανέωσης σχολικών προγραμμάτων, υλικού, μεθόδων διδασκαλίας, κτλ.,

8. για ισότητα στον επαγγελματικό τομέα, σχετικά με το δικαίωμα για εργασία, για ίσες επαγγελματικές ευκαιρίες στην επιλογή προσωπικού, αμοιβή και εξέλιξη, κοινωνική ασφάλιση, αμειβόμενη αποχώρηση από την εργασία για καθορισμένο διάστημα μετά τον τοκετό, προστασία της υγείας και εξασφάλιση συνθηκών για ακίνδυνη εργασία,

9. για εξασφάλιση μη απόλυσης σε περίπτωση γάμου, εγκυμοσύνης ή άδειας μητρότητας, παροχή πρόσθετης παρατεταμένης άδειας γονικής, με διατήρηση της επαγγελματικής θέσης, και γενικά για ενθάρρυνση των γονέων με αντίστοιχες κοινωνικές παροχές (παιδικοί σταθμοί, κτλ.), ώστε να γίνεται δυνατός ο συνδυασμός των οικογενειακών και εργασιακών τους υποχρεώσεων και της συμμετοχής τους στη δημόσια ζωή,

10. για ειδική προστασία των γυναικών κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης με τη μη απασχόλησή τους σε αποδεδειγμένα επικίνδυνες εργασίες,

11. για ισότητα σε άλλες κοινωνικές και οικονομικές πτυχές (οικογενειακά επιδόματα, πιστώσεις, συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, κτλ.),

12. για ισότητα στη διαχείριση περιουσίας και σε άλλα δικαιώματα (σύναψη συμβολαίων, επιλογή κατοικίας κτλ.),

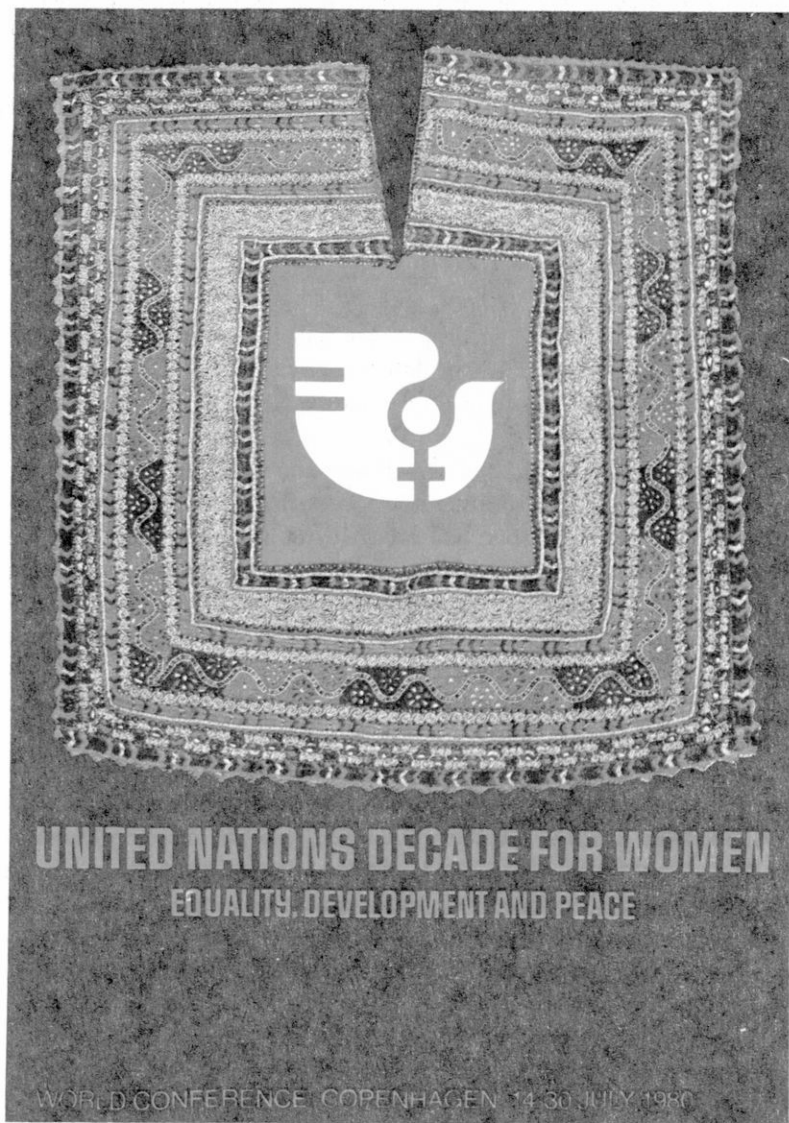
13. για ίσα δικαιώματα στο θέμα του γάμου (ηλικία γάμου, επιλογή συζύγου), στο θέμα των παιδιών και στην περίπτωση διάλυσης του γάμου,

14. για ίσα δικαιώματα για υιοθεσία, επιλογή οικογενειακού ονόματος, επαγγέλματος, κτλ.

3. Διαρκής προσαρμογή σε μεταβαλλόμενες συνθήκες

Από τα προηγούμενα έγινε φανερό, ότι ο άνθρωπος με την κοινωνική συμβίωση δημιούργησε σχέσεις και θεσμούς, που ανταποκρίνονταν κάθε φορά στις ανάγκες του και εξελίσσονταν πάντα μαζί με τις ανάγκες. Παράδειγμα οι πιο κάτω αλυσιδωτές μεταβολές σχέσεων και αναγκών: η χρησιμοποίηση της μηχανής από το ιη' αιώνα (βιομηχανική οργάνωση της παραγωγής), δίνει αγαθά σε μεγάλες ποσότητες και αυτό μειώνει το κόστος τους, αλλά ταυτόχρονα καταστρέφει τις περισσότερες βιοτεχνίες και τις μικρές αγροκαλλιέργειες και αποξενώνει τον άνθρωπο από το εργαλείο και το προϊόν της δουλειάς του.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι μεταβολές στα μέσα παραγωγής προκαλούν μεγάλες κοινωνικές ανακατατάξεις και επηρεάζουν βαθιά την προσωπική ζωή των ανθρώπων. Πολλές φορές οι μεταβολές αυτές οδηγούν σε συγκρούσεις με περιορισμένη ή ευρύτερη έκταση. Κατά μια άποψη οι συγκρούσεις είναι δυνατόν ν' αποφεύγονται, αν αυτοί που είναι οικονομικά και κοινωνικο-πολιτικά ισχυροί, παραχωρήσουν ένα μικρό μέρος των πολλών εξουσιών τους σε

Αφίσα από τη συνδιάσκεψη για τα δικαιώματα της γυναίκας (Κοπεγχάγη 14-7-1980)

κείνους που στενάζουν. Την παραχώρηση ή κατάκτηση αυτή αποκαλούν μεταρρύθμιση.

Και επειδή παρ' όλες τις όποιες μικροπαραχωρήσεις οι λαϊκές μάζες πάλι βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από τους οικονομικά και κοινωνικο-πολιτικά ισχυρούς, οι τελευταίοι προβαίνουν πάλι σε νέες παραχωρήσεις και το φαινόμενο αυτό ονομάζουν διαρκή μεταρρύθμιση.

Κατά μια άλλη άποψη οι συγκρούσεις αποφεύγονται με ριζικές αλλαγές, που εξασφαλίζουν τη συναίνεση του πολίτη:

α. Στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, όπου γίνεται μεταφορά εξουσίας από το Κέντρο στην Περιφέρεια, ο λαός επηρεάζει τις ενέργειες των τοπικών οργάνων, γνωρίζει τα τοπικά προβλήματα και συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων. Βασικές προϋποθέσεις για ένα θετικό ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, είναι η διοικητική αυτοτέλεια και η οικονομική αυτοδυναμία της.

Ήδη με νέους θεσμούς που ψηφίστηκαν από τη Βουλή (π.χ. τροποποίηση του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα και καθιέρωση λαϊκής εκπροσώπησης στους νομούς και άλλους που ετοιμάζονται, πραγματοποιείται μια ουσιαστική διοικητική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αποκέντρωση. Αυτή η αποκέντρωση θα λύσει τα προβλήματα των αστικών κέντρων που ασφυκτούν, όπως και της επαρχίας που διαρκώς φθίνει. Γι' αυτό και αποτελεί την ελπίδα του λαού και του έθνους.

β. Στο συνδικαλισμό, όπου οι εργαζόμενοι με την οργάνωσή τους σε **πρωτοβάθμιες** (Ένωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης [Ε.Λ.Μ.Ε.] Αρκαδίας, Εργοστασιακό Σωματείο), **δευτεροβάθμιες** (Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης [Ο.Λ.Μ.Ε.], Εργατικό Κέντρο) και τριτοβάθμιες (Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας [Γ.Σ.Ε.Ε.], Ανωτάτη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων [Α.Δ.Ε.Δ.Υ.], συνδικαλιστικές οργανώσεις, με τη δημοκρατική αντιπροσώπευσή τους και με την προβολή των αιτημάτων τους (οικονομικών κλαδικών, θεσμικών κ.ά.), συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων και επηρεάζουν τις αλλαγές και τις ρυθμίσεις που γίνονται για τη λύση των προβλημάτων τους.

Για να είναι ουσιαστική αυτή η συμμετοχή του πολίτη και του εργαζόμενου σε όλα τα θέματα που τον αφορούν, είναι αναγκαία η αντικειμενική πληροφόρηση και ενημέρωσή του, η καλλιέργεια του ελεύθερου διαλόγου και η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών μέσα από το βιβλίο, τον τύπο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

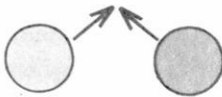
Συγκέντρωση εργαζομένων για προβολή των αιτημάτων τους

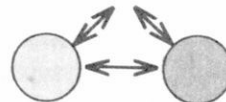
Σύγκρουση ανάμεσα σε δύο εξίσου δυνατές ομάδες

Ισχυρότερη ομάδα εναντίον ασθενέστερης

Έμμεση σύγκρουση (ανταγωνισμός)

Ισορροπημένα συμφέροντα ομάδων

Περιπτώσεις κοινωνικών, μεταβολών, μέσα από συγκρούσεις

Οι μεταρρυθμίσεις πάντως δε γίνονται χωρίς κάποιες συγκρούσεις. Σε κάθε αλλαγή αναγκαστικά συγκρούονται το παλιό με το καινούριο, παραδομένες ιδέες με νέες ιδέες, που μπαίνουν δυναμικά και απαιτητικά στη ζωή της σύγχρονης κοινωνίας για να την υπηρετήσουν.

Σε κάθε μεταρρύθμιση απαιτείται σχεδιασμός και αντικειμενική εξέταση: του τι υπάρχει, τι χρειάζεται να υπάρξει και τι πρέπει να γίνει (από ποιους, πότε, πώς, με ποια μέσα).

Στην εκπαίδευση π.χ. είναι ανάγκη κάθε στιγμή να λαμβάνονται υπόψη κύρια:

- Οι ανάγκες του νέου ανθρώπου (νέα προγράμματα, νέα μαθήματα, τεχνολογία).
- Οι στόχοι και οι δυνατότητες της κοινωνίας.
- Η ενημέρωση δασκάλου και μαθητή στα νέα δεδομένα και στα νέα μορφωτικά αγαθά.

« Έχουμε ανάγκη από ένα σχολείο καινούριο, για να μορφώσουμε ένα νέο τύπο ανθρώπου, εκείνον που θα στέκεται στερεά απάνω στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και ταυτόχρονα θα πάρει στα σοβαρά το πεπρωμένο του - σαν παιδί της πατρίδας του και πολίτης της οικουμένης ».

Ε. Παπανούτσος

4. Κοινωνικές μεταβολές

Στην Ιστορία συχνά γίνεται λόγος για κοινωνικές τάξεις, κοινωνικές δυνάμεις, κοινωνικές ομάδες, που σε ορισμένο τόπο και χρόνο συναποτέλούν μια συγκεκριμένη κοινωνία και δρουν μέσα στους κόλπους της.

Οι όροι αυτοί σήμερα έχουν ορισμένο περιεχόμενο για την επιστήμη της Κοινωνιολογίας, που εξετάζει τα κοινωνικά φαινόμενα και προβλήματα.

Στην αρχαία Αθήνα οι κάτοικοι διακρίνονταν σε ελεύθερους πολίτες, μέτοικους και δούλους. Ειδικότερα οι ελεύθεροι πολίτες - ως προς τις πολιτικές θέσεις και δραστηριότητές τους - διακρίνονταν (τον ε΄ αιώνα π.Χ.) σε ολιγαρχικούς - αριστοκρατικούς και δημοκρατικούς και είχαν συνείδηση

της διαφοράς τους, ότι δηλ. ανήκαν σε διαφορετική κοινωνική τάξη και είχαν διαφορετικά συμφέροντα και διαφορετικές επιδιώξεις.

Αν δούμε τις κοινωνίες της αρχαίας Ρώμης (τους δύο τελευταίους αιώνες), της μεσαιωνικής, της νεότερης και της σύγχρονης Ευρώπης, θα κάνουμε ανάλογες διαπιστώσεις για την ύπαρξη και το ρόλο των κοινωνικών ομάδων ή τάξεων ή δυνάμεων ή όπως αλλιώς ονομάζονται στις σελίδες της ιστορίας.

Στη Ρώμη λ.χ. αναφέρονται πατρίκιοι, πληβείοι και δούλοι (σε άλλη περίοδο: συγκλητικοί, ιππείς, αστικός όχλος)· στη μεσαιωνική Ευρώπη αναφέρονται ευγενείς και δουλοπάροικοι· στις νεότερες και σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες αναφέρονται κεφαλαιοκράτες, εργάτες, μικρομεσαίοι επιχειρηματίες κτλ.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι οι κοινωνικές τάξεις είναι μέσα στην ιστορία μια πραγματικότητα. Όμως οι ειδικοί σήμερα μελετητές, οι κοινωνιολόγοι, δε φαίνεται να συμφωνούν σε δυο σημεία: ποια είναι τα ακριβή όρια των κοινωνικών τάξεων και ποια είναι τα γνωρίσματά τους.

Πάντως όλοι συμφωνούν ότι το βασικότερο κριτήριο για την κατάταξη των ανθρώπων σε κάποια κοινωνική τάξη ή κατηγορία είναι η σχέση τους με τα μέσα παραγωγής (τρόπος που αποκτούν το εισόδημα - εξαρτημένη εργασία ή όχι - μισθωτοί, αγρότες, ιδιοκτήτες ακινήτων, βιοτέχνες κτλ.) καθώς και η σχέση τους με την κοινωνία και την εξέλιξή της.

Σε μια δοσμένη κοινωνία υπάρχουν αυτοί που έχουν προνόμια, δύναμη, αναγνώριση και αυτοί που δεν έχουν αυτά τα πλεονεκτήματα, δηλ. οι μη προνομιούχοι (εργάτες, αγρότες, υπάλληλοι κ.ά.). Οι πρώτοι έχουν συνήθως ιδεολογία συντηρητική και δε θέλουν τις κοινωνικές αλλαγές, ενώ οι δεύτεροι έχουν συνήθως ιδεολογία προοδευτική και θέλουν κοινωνικές μεταβολές.

Στην πολιτική ζωή των δημοκρατικών καθεστώτων τα κόμματα και τα προγράμματά τους αντανακλούν ανάλογες αρχές και επιδιώξεις: να συντηρήσουν ή να αλλάξουν τη δοσμένη κοινωνική κατάσταση με νέους νόμους και θεσμούς. Μπορεί να ειπωθεί ότι οι κοινωνικές ομάδες, που αισθάνονται ότι αδικούνται, ευνοούν συνήθως τα προοδευτικά κόμματα, ενώ οι ομάδες που έχουν προνόμια και δύναμη ευνοούν συνήθως τα συντηρητικά κόμματα.

Δεν αποκλείεται όμως και πολλοί ευνοημένοι της κοινωνίας να εργάζονται για μια προοδευτική αλλαγή, είτε γιατί αναγνωρίζουν ότι οφείλουν δικαιοσύνη στους άλλους, είτε γιατί θεωρούν, ότι είναι πιο βιώσιμη και ισχυρή η κοινωνία ολόκληρη, όταν μικραίνει η απόσταση ανάμεσα στους προνομιού-

χους και τους αδικημένους, οπότε υπάρχει περισσότερη ελπίδα για ομόνοια και ομοψυχία όλης της κοινωνίας.

Η διαπίστωση των διαφορών είναι φανερή στις εργασιακές σχέσεις, στις κοινωνικές σχέσεις, στις πολιτικές συγκεντρώσεις, κ.ά.

Μερικοί μελετητές θεωρούν, ότι η αντίθεση και η πάλη ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, αποτελούν το μοχλό κίνησης της ιστορίας και οδηγούν είτε σε ειρηνικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις είτε σε εκρηκτικές λύσεις και επαναστατικές αλλαγές.

Απέναντι στις αντιθέσεις και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι εργαζόμενοι σχεδόν σ' όλο τον κόσμο, ανάλογα με τα καθεστάτα που κυριαρχούν στις διάφορες χώρες και τους στόχους που βάζουν, έχουμε και διαφορετική φιλοσοφία, θέση και στάση. Έτσι:

Άλλοι αφήνουν ασύδοτο το κεφάλαιο να εκμεταλλεύεται τους εργαζόμενους, να αποκομίζει υπερκέρδη, να ελέγχει και να κατευθύνει την πολιτική εξουσία και να καλλιεργεί την εξάρτηση των οικονομικά καθυστερημένων χωρών από τις οικονομικά αναπτυγμένες.

Άλλοι ακολουθούν στην πραγματικότητα την ίδια τακτική της εξυπηρέτησης και προώθησης της οικονομικής ολιγαρχίας με το μανδύα της δημοκρατικής οργάνωσης της πολιτείας, με επιφανειακή αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, με κυριαρχία του κεφαλαίου και ωραιοποίηση του καπιταλισμού.

Άλλοι πάλι μένουν προσκολλημένοι στις αρχές του συγκεντρωτισμού και της γραφειοκρατίας και δεν αφήνουν περιθώρια για αυτοδιαχειριζόμενη κοινωνία, που προϋποθέτει αποκέντρωση στη λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα.

Άλλοι, τέλος, στηρίζονται στις αστείρευτες δυνάμεις του λαού, στη λαϊκή κυριαρχία και συμμετοχή, στην αποκέντρωση και στην αυτοδιοίκηση, στην αυτοδιαχείριση και στο δημοκρατικό προγραμματισμό για την οικονομική ανάπτυξη, ακολουθούν ένα νέο δρόμο για την κοινωνική δικαιοσύνη και την κοινωνική απελευθέρωση.

Διάκριση των δύο εννοιών (κοινωνία - κράτος)

Κάποιοι κανόνες, που ρύθμιζαν τη συμπεριφορά των ατόμων μέσα στην κοινότητα, διαμορφώθηκαν στις πρώτες μορφές κοινωνικής συμβίωσης. Μερικοί από αυτούς τους κανόνες κρίθηκαν απαραίτητοι για την ύπαρξη της κοινωνίας (π.χ. ο σεβασμός της ζωής του άλλου) και η τήρησή τους ήταν απαιτητή. Αυτή η ανάγκη οδήγησε τις κοινωνίες να καθιερώσουν κανόνες υποχρεωτικούς για όλους, τους νόμους που εκφράζουν και διαμορφώνουν τις σχέσεις μέσα στην κοινωνία.

Αυτούς τους νόμους τους έγραψαν για να είναι γνωστοί σε όλους και να εφαρμόζονται από όλους (π.χ. η δωδεκάδελτος της Ρώμης).

Την εφαρμογή των νόμων αναλαμβάνει το κράτος. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται κάποια εξουσία που θεσπίζει τους νόμους και κάποια όργανα που τους εφαρμόζουν και τιμωρούν τους παραβάτες.

Η **εξουσία** που ασκείται νόμιμα πάνω σε ένα **λαό**, ο ίδιος ο **λαός** που δέχεται την εξουσία, γιατί έμμεσα πηγάζει απ' αυτόν και η **χώρα** όπου ο λαός κατοικεί, αυτά τα τρία στοιχεία συναποτελούν την έννοια του νόμιμου κράτους.

Το άτομο μέσα στη νομικά οργανωμένη κοινωνία

Μετά από αυτή την εξέλιξη η εφαρμογή των κανόνων του δικαίου δεν είναι προαιρετική για τα άτομα, δεν είναι δηλαδή ζήτημα ατομικής ελευθερίας και βούλησης του ανθρώπου, αλλά υποχρεωτική.

Έτσι το άτομο - μέλος της κοινωνίας γίνεται πολίτης της νομικά οργανωμένης πολιτείας. Στην κοινωνία οι κανόνες συμπεριφοράς είναι ρευστοί και χαλαροί, ενώ στην πολιτεία ορίζονται με ακρίβεια από τους νόμους (δικαιώματα και υποχρεώσεις), που οριοθετούν τη δράση του πολίτη. Εκεί τιμωρός του παραβάτη είναι η κοινή γνώμη με κριτήρια ηθικά, εδώ είναι η πολιτεία με όργανα τους δικαστές και με κριτήρια νομικά.

Στην κοινωνία η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη προς το άτομο είναι υπόθεση προσωπική, συναισθηματική (δηλαδή βοηθάς το διπλανό σου από

ανθρώπινη συμπάθεια, αν θέλεις), ενώ στα πλαίσια της νομικά οργανωμένης κοινωνίας η προστασία και η απονομή δικαιοσύνης καθορίζονται ρητά από τον νόμο (έχεις π.χ. υποχρέωση να δώσεις σε κάποιον αυτό που του οφείλεις, είτε τον συμπαθείς είτε όχι, γιατί σου το επιβάλλει ο νόμος).

Όπως στο σχολείο υπάρχουν ορισμένοι κανόνες που καθορίζονται από το Υπουργείο Παιδείας και αποβλέπουν στη ρύθμιση της σχολικής ζωής, έτσι και στην οργανωμένη κοινωνία το κράτος θεσπίζει κανόνες δικαίου, που ρυθμίζουν, όπως λέμε, τις κοινωνικές σχέσεις.

Είναι φυσικό το δίκαιο να εμπλουτίζεται με νέες διατάξεις ανάλογα με τις νέες συνθήκες, τις αντιλήψεις και τους στόχους που προβάλλουν μέσα από την κοινωνική συμβίωση (π.χ. εκπαιδευτική νομοθεσία, εργατική νομοθεσία).

Αληθινή **ελευθερίαν** τότε **μόνον έχει ο πολίτης**, όταν την μεταχειρίζεται με τρόπον, ώστε να μην εμποδίζει άλλου συμπολίτου κανενός την ελευθερίαν· και τότε **μόνον εμπορεί να την φυλάξη, όταν σεβάζεται και τους συμπολίτας του ως ελευθέρους**. Η άκρατος ελευθερία ευρίσκεται εις την κατάστασιν της φύσεως· και δια να ελευθερωθώσιν από τους καθημερινούς πολέμους και τας εις αλλήλους αδικίας, όσας η τοιαύτη ελευθερία γεννά, ενώθησαν οι άνθρωποι εις **πολιτικάς κοινωνίας** και ηναγκάσθησαν να θυσιάση μικρόν καθένας μέρος της ακράτου ελευθερίας, δια να φυλάξη το υπόλοιπον με ειρήνην. Δια τούτο ωνόμασαν προσφυσέστατα και δικαιοσύνην θυγατέρα της ανάγκης και μητέρα της ειρήνης. Δια να φυλαχθή η δικαιοσύνη και η ειρήνη **εχρειάζοντο νόμοι**.

(Αδ. Κοραΐς: Πολιτικά παραινήσεις προς τους Έλληνας)

Μην αφήσης τους προεστώτας σου να σε γελάσουν ούτε εις το παραμικρόν άδίκον, και αν εκινδύνευες να χάσης την εύνοιάν τους.

Ρήγα Φεραίου: Άθος αρετής και γνώσεως

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Η ανάγκη οδηγεί στη συνεργασία· η συνεργασία επιβάλλει κανόνες περιοριστικούς, αλλά εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες. Συζητήστε: τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της ζωής ενός **Ροβινσώνα Κρούσου** και ενός νέου, που ζει μέσα στην κοινωνία (σελ. 6).

2. Μπορείτε να υπολογίσετε πόσοι άνθρωποι εργάστηκαν για να γίνουν τα ρούχα που φοράτε και πόσοι κανόνες αμοιβαίων σχέσεων δημιουργήθηκαν ανάμεσά τους; (σελ. 8).

3. Από το πλήθος των διαπροσωπικών σχέσεων που αναφέρονται παραπάνω ποιες κατά καιρούς σε έχουν συγκινήσει πιο πολύ, ποια θεωρείς αυτή την ώρα πιο σημαντική και γιατί; (σελ. 10).

4. Σχολιάστε τα κείμενα των Ντράικωρς, Γκουντ, Κορσίνι (σελ. 11).

5. Λένε ότι η ανεξέλεγκτη τεχνολογία υποβαθμίζει τη ζωή. Να το συζητήσετε στο σχολείο και στο σπίτι (σελ. 20).

6. Αναλογιστείτε πόσα αγαθά του πολιτισμού της κοινωνίας παίρνει ο άνθρωπος και πόσα δίνει με την εργασία του. Ποια είναι πιο πολλά. (σελ. 21).

7. Να σχολιάσετε το νόημα της φράσης: ο πολιτισμός δέν κλείνεται σε καμιά πατρίδα (σελ. 23).

8. Εξετάστε αν πρέπει να προστεθούν και άλλοι όροι αναγκαίοι για την κοινωνική ζωή (π.χ. ελευθερία, δικαιοσύνη) (σελ. 24).

9. Το παλιό και το καινούριο αντιμάχονται ή συνεργάζονται μεταξύ τους; Συζητήστε το θέμα. (σελ. 32).

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτό το μέρος του βιβλίου θα εξετάσουμε τη θέση του ατόμου μέσα στη νομικά οργανωμένη κοινωνία που λέγεται **πολιτεία** και ως έκφραση και άσκηση εξουσίας λέγεται **κράτος**.

Για το σκοπό αυτό θα εξετάσουμε κατά σειρά:

- τι σημαίνει πολιτεία και πολίτευμα
- ποια είναι τα είδη των πολιτευμάτων
- ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δημοκρατικού πολιτεύματός μας.
- τι είναι το Σύνταγμά μας και τι προβλέπει για την οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας καθώς και για τα δικαιώματα του ανθρώπου.
- ποιοι άλλοι θεσμοί υπάρχουν και λειτουργούν μέσα στο κράτος.

Οι σελίδες που ακολουθούν στην πραγματικότητα αποτελούν μια απλή παρουσίαση του Συντάγματος (που είναι ο πρώτος και καταστατικός γόμος της χώρας) και αφετηρία για αναλυτικότερη συζήτηση. Όμως η πλήρης κατανόηση αυτών των σελίδων απαιτεί παράλληλη μελέτη των αντίστοιχων άρθρων του Συντάγματος, στα οποία γίνεται συχνά παραπομπή.

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΣ

Έθνος είναι ένα σύνολο ανθρώπων, που συνδέονται μεταξύ τους με την ίδια ιστορική μνήμη, έχουν συνείδηση ότι αποτελούν μια ενότητα και τείνουν στη δημιουργία ανεξάρτητης κρατικής οργάνωσης. Άλλα εξωτερικά γνωρίσματα, όπως η κοινή γλώσσα, η θρησκεία, η καταγωγή, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση μιας εθνικής συνείδησης, αλλά όχι και απαραίτητα για να υπάρχει έθνος. Π.χ. το ελβετικό έθνος απαρτίζεται από γερμανόφωνους, γαλλόφωνους και ιταλόφωνους. Το γερμανικό περιλαμβάνει

καθολικούς και διαμαρτυρόμενους, ενώ δεν υπάρχει κοινή καταγωγή στο αμερικανικό έθνος.

Η εθνική συνειδηση εξακολουθεί και σήμερα να παίζει μεγάλο ρόλο στην πορεία της ανθρωπότητας παρόλο που θεωρήθηκε από πολλούς σαν ιδέα ξεπερασμένη.

Κάθε κράτος δεν περιλαμβάνει πάντα ένα έθνος.

Ένα κράτος μπορεί να ασκεί την κυριαρχία του σε περισσότερα έθνη ή εθνότητες, όπως ήταν το ρωμαϊκό κράτος, οι παλαιότερες αυτοκρατορίες ή η Γιουγκοσλαβία και η Σοβιετική Ένωση σήμερα.

Αντίθετα, τα όρια του κράτους μπορεί να είναι στενότερα από την εξάπλωση του έθνους, όπως π.χ. το εβραϊκό έθνος περιλαμβάνει πολύ περισσότερους από αυτούς που ζουν μέσα στα όρια του ισραηλινού κράτους και το Ελληνικό έθνος περιλαμβάνει και τους Έλληνες που ζουν έξω από τα σύνορα του ελληνικού κράτους.

Μπορεί ακόμα να υπάρχει έθνος χωρίς καθόλου κρατική υπόσταση, όπως ήταν οι Έλληνες κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας μέχρι την Επανάσταση του 1821 και οι Παλαιστίνιοι ή οι Αρμένιοι σήμερα.

Η Ελλάδα μετά την αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών στη δεκαετία του 1920 είναι ένα από τα πιο ομοιογενή εθνικά κράτη της Ευρώπης.

Περί της Δημοκρατίας

Άρθρον 1. – Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ είναι μία με όλον οπού συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γένη και θρησκείας· δεν θεωρείται διαφοράς των λατρείων με εχθρικών μάτι· είναι αδιαίρετος, μ' όλον οπού ποταμοί και πελάγη διαχωρίζουν τες επαρχίες της, αι οποίαι όλαι είναι ένα συνεσφιγμένον αδιάλυτον σώμα.

Ρήγα Φεραίου, Το κυρίως σύνταγμα

ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο όρος κράτος και ο όρος πολιτεία χρησιμοποιούνται συνήθως στην πράξη χωρίς να γίνεται διάκριση.

Κράτος στην ελληνική γλώσσα σημαίνει δύναμη, ισχύ*. Αργότερα ο όρος κράτος σήμαινε την οργανωμένη εξουσία που επέβαλε ο μονάρχης στους κατοίκους ενός ορισμένου τόπου. Ο όρος κράτος αναφέρεται περισσότερο στην κρατική εξουσία που είναι μια δύναμη επιβολής.

Ο όρος **πολιτεία** προέρχεται από την έννοια της πόλης, είναι πιο εκφραστικός και αναφέρεται στο συνολικό φαινόμενο της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης των ανθρώπων και όχι μόνο της κρατικής εξουσίας. Η **πολιτεία** δεν προϋποθέτει αντίθεση μεταξύ εξουσίας και κοινωνίας. Έτσι ο όρος αυτός θεωρείται πιο σωστός και ταυτόχρονα τονίζει το δημοκρατικό περιεχόμενο του κράτους. Είναι δύσκολο να δοθεί ο ορισμός της πολιτείας. Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Κατά την επικρατέστερη αντίληψη **πολιτεία είναι η οργάνωση ενός κοινωνικού συνόλου, που διαθέτει αυτοδύναμη εξουσία μέσα σε μια ορισμένη χώρα.**

Τα στοιχεία της πολιτείας

Τα στοιχεία της πολιτείας είναι:

1. Η Χώρα. Πρέπει να υπάρχει μια ορισμένη χώρα που είναι συνήθως ο γεωγραφικός χώρος στον οποίο η εξουσία έχει την ικανότητα να επιβάλλει τις αποφάσεις της.

2. Ένα κοινωνικό σύνολο. Συνήθως το ταυτίζουμε με το λαό δηλαδή το σύνολο των ανθρώπων που ανήκουν στην πολιτεία και έχουν ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αυτοί είναι οι πολίτες της χώρας, έχουν την ιθαγένειά της, ανεξάρτητα από τη θρησκεία ή τη γλώσσα τους ή ακόμη και την εθνότητά τους. Πιο σωστό θα ήταν, όταν αναφερόμαστε στην έννοια λαός, να εννοούμε το σύνολο των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται μέσα στη χώρα είτε είναι πολίτες της, είτε όχι. Έτσι, μέσα στην έννοια του λαού θα είχαμε και τους ξένους εργάτες που ζουν και εργάζονται σε μια χώρα. Αυτοί, καθώς και οι παρεπιδημούντες ταξιδιώτες; λέγονται αλλοδαποί.

3. Η κρατική οργάνωση. Αυτή δεν είναι μια αφηρημένη κατασκευή που λειτουργεί έξω από την κοινωνία, δεν απευθύνεται σε «ξένους», σε

---

* Στην ελληνική μυθολογία Κράτος και Βία ήταν δυο ακόλουθοι του Δία που του εξασφάλιζαν την εξουσία και που με εντολή του έδεσαν τον Προμηθέα στον Καύκασο. (Αισχύλου, **Προμηθέας Δεσμώτης**).

«υπηκόους». Το κράτος στην ιδανική του μορφή είναι αντανάκλαση της θέλησης και ανάγκης του λαού και εκφράζει τις πραγματικές δυνάμεις που υπάρχουν στην κοινωνία. Έτσι, το κράτος δεν είναι κάτι το ουδέτερο και ξένο, αλλά έχει τη συγκατάθεσή μας, που δίνεται καθημερινά με τη στάση μας.

4. Η πρωτογενής εξουσία. Απαραίτητο στοιχείο της πολιτείας θεωρείται η ύπαρξη αυτοδύναμης εξουσίας, δηλαδή εξουσίας που δεν προέρχεται και δεν εξαρτάται από άλλη δύναμη. Έτσι, έχει τη δυνατότητα να επιβάλλει και να κάνει σεβαστή προς τις άλλες χώρες την ύπαρξή της, χωρίς να αγνοεί το διεθνές δίκαιο.

Στο εσωτερικό επιβάλλει την κυρίαρχη θέλησή της με πειθώ ή εξαναγκασμό. Η κυρίαρχη όμως θέληση του κράτους δεν είναι απεριόριστη. Οι διάφορες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις με τους αγώνες τους και τον έλεγχο που ασκούν προσδιορίζουν τα όρια της κρατικής εξουσίας, ώστε αυτή να μην εκτρέπεται σε αυθαιρεσίες.

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ο τρόπος με τον οποίο διοικείται μια χώρα-πολιτεία.
Η οργανωμένη μορφή που παίρνει η πολιτεία είναι το **πολιτεύμα** της. Αν θελήσουμε να συγκρίνουμε τις διάφορες πολιτείες μεταξύ τους, θα δούμε πάνω σε ποιες βάσεις και με ποιον τρόπο οργανώνεται η **πολιτική, οικονομική, και κοινωνική** ζωή της κάθε μιας χώρας, δηλαδή ποιο είναι το πολιτικό της σύστημα.

Σύγχρονες διακρίσεις πολιτευμάτων

Ήδη ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά», έκανε μια διάκριση των πολιτευμάτων σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: Τη βασιλεία (μοναρχία), την αριστοκρατία και τη δημοκρατία με κριτήριο αριθμητικό. Δηλαδή, αν την εξουσία ασκούν ο ένας, οι λίγοι, ή οι περισσότεροι. Αν αυτοί έκαναν κακή χρήση της εξουσίας κοιτάζοντας μόνο το συμφέρον τους, τότε χαρακτηριζε τα πολιτεύματα τυραννίες, ολιγαρχίες και οχλοκρατίες αντίστοιχα.

Από τότε έγιναν πολλές ταξινομήσεις πολιτευμάτων με διάφορα κριτήρια.

1. Με κριτήριο τη σύνθεση των κοινωνικών δυνάμεων, που έχουν και ασκούν την εξουσία έχουμε πολιτεύματα α) **ταξικά**, στα οποία την αποκλειστική εξουσία ασκεί μια κοινωνική τάξη σε βάρος των άλλων.

β) Πλουραλιστικά, όταν την εξουσία έχουν και ασκούν περισσότερες κοινωνικές δυνάμεις.

2. Με κριτήριο το βαθμό επέμβασης της εξουσίας στην κοινωνική ζωή των πολιτών έχουμε: α) **Φιλελεύθερα** που αφήνουν μεγάλα περιθώρια αυτονομίας στο άτομο και τις κοινωνικές ομάδες β) **Παρεμβατικά** όπου το κράτος παρεμβαίνει με σκοπό να εξαλείψει την ανισότητα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και γ) **Ολοκληρωτικά**, όπου η εξουσία ρυθμίζει ακόμα και την ^{οικονομική} ιδιωτική ζωή των πολιτών.

3. Με κριτήριο τη **συνένωση** διαφόρων πολιτειών σε ένα κράτος (Η.Π.Α. ή Ε.Σ.Σ.Δ.) το πολίτευμα (στην περίπτωση αυτή) ονομάζεται ομοσπονδιακό, ή η πολιτεία είναι **ενιαία** στη συγκρότησή της π.χ. η Ελλάδα.

4. Με κριτήριο τον αριθμό των προσώπων, που ασκούν την εξουσία και το βαθμό που ο λαός μετέχει ή δε μετέχει σ' αυτήν, τα πολιτεύματα διακρίνονται σε: μοναρχικά, ολιγαρχικά, δημοκρατικά.

Μοναρχία: α) Απόλυτη Μοναρχία. Σ' αυτήν ένα πρόσωπο με τον τίτλο του βασιλιά ή του αυτοκράτορα και με τη δικαιολογία ότι έχει την εξουσία του από το Θεό κυβερνάει ανεξέλεγκτα. Στην Ελλάδα τέτοια μορφή πολιτεύματος είχαμε από το 1833 ως το 1843. Ο Όθων ήταν «ελέω Θεού Βασιλεύς της Ελλάδος».

β) Συνταγματική Μοναρχία. Είναι το πολίτευμα όπου η εξουσία του μονάρχη περιορίζεται από ένα Σύνταγμα το οποίο **παρახωρεί** ο μονάρχης στο λαό. Ο βασιλιάς εξακολουθεί να είναι πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο, ασκεί την εκτελεστική λειτουργία με τους υπουργούς του, τους οποίους διορίζει και παύει ανεξέλεγκτα. Στην Ελλάδα ίσχυσε το πολίτευμα αυτό μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 (Όθων, 1844-1862). Βλέπε σκίτσο στην απέναντι σελίδα.

Ολιγαρχία

Με τυπικό κριτήριο, ολιγαρχία είναι το πολίτευμα στο οποίο η εξουσία ασκείται από ορισμένα πρόσωπα ή μια ομάδα. Μεγάλες διαφορές χωρίζουν τα διάφορα ολιγαρχικά καθεστώτα.

1. Δικτατορία. Είναι το αυταρχικό πολίτευμα όπου μια ομάδα ανθρώπων καταργεί βίαια τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και κυβερνάει χωρίς εκλογές και χωρίς τον έλεγχο της Βουλής. Η πιο συνηθισμένη μορφή δικτατοριών

πολιτευόμενα.

μονομαχισιά

πολυμαχικό (ηθραδικά).

κοινωνία
ταξική   στατική

ηθραδικός =
πολυγωνία.

Ένα γελοιογραφικό «τρικ» μεταφτεμένο από την Ευρώπη σε στυλ «μαγικής εικόνας». Η διπρόσωπη φιγούρα, πάνω - κάτω με τις δυο όψεις της Γ΄ Σεπτεμβρίου. Όσοι πίστεψαν στη «μεταβολή» του 1843 γρήγορα απογοητεύτηκαν από τη «συνταγματική» συμπεριφορά του αδιόρθωτου μονάρχη. Ο Στέφανος Ξένος έγκαιρα κατάλαβε ότι άλλαξε ο Μανωλιός κι έβαλε το φέσι του αλλιώς και σχεδίασε αυτή τη γελοιογραφία.

σήμερα είναι τα στρατιωτικά καθεστώτα, τα οποία δυστυχώς υπάρχουν σε πολλές χώρες του κόσμου. Αυτά συνήθως επιβάλλονται από μια ομάδα αξιωματικών (χούντα), που εκμεταλλεύεται τη δύναμη των όπλων, τα οποία προορίζονται για την υπεράσπιση της πατρίδας από ξένο επιδρομέα.

Τα δικτατορικά καθεστώτα διατηρούνται με την αστυνόμευση της ιδιωτικής ζωής του πολίτη, τη λογοκρισία του τύπου, τη φυλάκιση των πολιτών, ακόμα και με βασανιστήρια ή με την εξόντωση των αντιπάλων. Οι πολίτες

φοβούνται να εκφράσουν ελεύθερα τη γνώμη τους και δεν εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον. Οι δικτατορίες όμως, που καμιά φορά επικρατούν εύκολα, συνήθως καταρρέουν μετά από αιματηρούς αγώνες ή εθνικές καταστροφές. Αυτό συνέβη και στην Ελλάδα μετά τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967, που κατέρρευσε με την εξέγερση του Πολυτεχνείου και την Κυπριακή τραγωδία (1974).

2. Φασιστικό καθεστώς. Στην Ευρώπη την εποχή του μεσοπολέμου (1919 - 1939) εμφανίστηκαν μερικά ολοκληρωτικά καθεστώτα που έγιναν γνωστά με το γενικότερο όρο Φασισμός (χρησιμοποιήθηκε το 1922 από το Μουσολίνι και προέρχεται από την ιταλική λέξη FASCIO που σημαίνει ένωση, δέσμη). Σε κάθε χώρα όμως είχαν διαφορετική ονομασία π.χ. εθνικοσοσιαλισμός ή ναζισμός στη Γερμανία, «εθνικό» κράτος του Φράνκο στην Ισπανία κλπ. Οι αρχηγοί των φασιστικών κινημάτων ξεκίνησαν σαν αρχηγοί πολιτικών κομμάτων με αυταρχική και «εθνική» ιδεολογία. Σε μερικές περιπτώσεις κατέλαβαν την αρχή ακόμα και με εκλογές (ο Χίτλερ στη Γερμανία το 1933). Όταν όμως ανέβηκαν στην αρχή κατέργησαν το δημοκρατικό καθεστώς και τα άλλα πολιτικά κόμματα. Τα φασιστικά καθεστώτα διατηρούν την οικονομική δομή του φιλελεύθερου κράτους, αλλά καταργούν τους κοινοβουλευτικούς δημοκρατικούς θεσμούς και έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των δικτατοριών, που αναφέραμε πιο πάνω. Όλες οι εξουσίες - όπου επικράτησε φασιστικό καθεστώς - είχαν συγκεντρωθεί στο φασιστικό κόμμα, που τα μέλη του είχαν αυστηρή πειθαρχία και ορκίζονταν πίστη και υπακοή στους αρχηγούς τους και τρομοκρατούσαν και αστυνόμειαν τους πολίτες. Η πιο συνθησιμένη ποινή για τον πολίτη που αντιδρούσε ήταν το κλείσιμό του σε «στρατόπεδα συγκεντρώσεως». Στη Γερμανία μάλιστα, όπου επικράτησαν ακραίες ρατσιστικές αντιλήψεις, εκατομμύρια άνθρωποι από άλλες φυλές (Εβραίοι, Σλάβοι, Τσιγγάνοι) εξοντώθηκαν με τον πιο απάνθρωπο τρόπο.

Η Γερμανία του Χίτλερ και η Ιταλία του Μουσολίνι ακολούθησαν μια επεκτατική πολιτική με επιθέσεις σε γειτονικά κράτη και οδήγησαν στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο (1939-1945), με αποτέλεσμα και τη συντριβή του γερμανικού και ιταλικού φασισμού. Σήμερα δεν υπάρχουν αμιγή φασιστικά καθεστώτα, μετά την πρόσφατη κατάρρευση του φασισμού στην Πορτογαλία (1974) και την Ισπανία (1977). Στην Ελλάδα είχαμε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου του Ι. Μεταξά (1936-1941), που είχε φασιστική ιδεολογία, αλλά δεν κατάφερε να σχηματίσει κόμμα, επειδή δεν είχε λαϊκή υποστήριξη.

Δείγμα της ναζιστικής σκέψης

Η τάξη προϋποθέτει πάντα μια ιεραρχία. Δεν μπορούν να υπάρχουν ίσα δικαιώματα για όλους. Δε θα αναγνωρίσω ποτέ στα άλλα έθνη τα ίδια δικαιώματα με το γερμανικό έθνος. Ο γερμανικός λαός έχει κληθεί να δώσει στον κόσμο μια καινούρια τάξη κυριάρχων. Υπάρχουν περισσότερες από μια μέθοδοι για να εξαφανίσουμε συστηματικά τα ανεπιθύμητα έθνη...

Απόσπασμα από μια συνέντευξη του Α. Χίτλερ (1939)

Κομμουνιστικά καθεστώτα

Τα καθεστώτα αυτά επικράτησαν στη Σοβιετική Ένωση, σε ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και σε διάφορες άλλες χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Ονομάζονται λαϊκές δημοκρατίες και παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορές στην οργάνωση και στην πρακτική τους.

Στα κομμουνιστικά καθεστώτα κατά κανόνα καταργείται η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και ολόκληρη η οικονομία διευθύνεται και προγραμματίζεται από το κράτος. Στους στόχους αυτού του συστήματος είναι η μετάβαση στον κομμουνισμό, σε μία κοινωνία δηλαδή χωρίς τάξεις, μέσα από στάδια.

Κυρίαρχη δύναμη μέσα στις κομμουνιστικές χώρες είναι το κομμουνιστικό κόμμα και αυτό σχεδιάζει, προγραμματίζει και ελέγχει όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής και δράσης (οικονομία, εσωτερική και εξωτερική πολιτική, εκπαίδευση, κοινωνική πρόνοια κ.ά.).

Τα κομμουνιστικά καθεστώτα βάζουν ως κύριο στόχο τους την οικονομική ανάπτυξη και προσπαθούν να επιτύχουν ταχύτερο ρυθμό ανάπτυξης κύρια στη βιομηχανία.

Οι παραλλαγές στην πρακτική εφαρμογή τους, που παρουσιάζουν τα κομμουνιστικά καθεστώτα οφείλονται: α) στις συγκεκριμένες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε κομμουνιστικής χώρας (π.χ. κομμουνιστικό καθεστώς της Γιουγκοσλαβίας, της Κίνας, της Κούβας κ.ά.), β) στις διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την ανάπτυξη μιας κοινωνίας και γ) στις σχέσεις ανάμεσα σε κομμουνιστικά κόμματα και κράτη (Σοβιετική Ένωση - Λαϊκή Κίνα).

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Τυπικά, δημοκρατικό πολίτευμα είναι εκείνο όπου κυρίαρχος είναι ο λαός και αυτός είναι η μόνη πηγή εξουσίας. Η λέξη δημοκρατία προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις δῆμος+κρατώ = η εξουσία ανήκει στο λαό. Ο επιστημονικός καθορισμός της έννοιας της δημοκρατίας είναι δύσκολος, γιατί είναι έννοια πολυσήμαντη, γιατί έχει μεγάλο ιστορικό παρελθόν, αλλά και γιατί στη σύγχρονη πολιτική ιδεολογία πολλοί τη μεταχειρίζονται σαν σύμβολο και σαν μανδύα, για να καλύπτουν κάθε είδους επιδιώξεις. Η δημοκρατία μεταβλήθηκε σε πολιτική αξία και αντιδιαστέλλεται προς τον ολοκληρωτισμό.

Είναι ελάχιστα τα κράτη που δεν αυτοχαρακτηρίζονται σήμερα ως δημοκρατικά. Η μελέτη τους όμως οδηγεί σε διαφορετικές διαπιστώσεις (γιατί ισχυρίζονται ότι έχουν δημοκρατία χώρες με διαμετρικά αντίθετες πολιτικές διαδικασίες, π.χ. η Αγγλία και η Αργεντινή, η Γιουγκοσλαβία και η Ν. Αφρική).

Εδώ θα περιοριστούμε να αναφέρουμε τις μορφές της δημοκρατίας που πηγάζουν από το αγγλικό πολίτευμα, το οποίο δημιουργήθηκε ύστερα από μακροχρόνια πρακτική εφαρμογή, και από τα Συντάγματα της Γαλλικής επανάστασης (1789), που είχαν βαθιά επίδραση στους άλλους λαούς αργότερα.

Αυτά τα δημοκρατικά πολιτεύματα δημιουργήθηκαν με βάση την αρχή της **πλειοψηφίας**, τη **λαϊκή κυριαρχία** και το **αντιπροσωπευτικό σύστημα**, που θα εξετάσουμε παρακάτω.

Μορφές της Δημοκρατίας

Η δημοκρατική μορφή του πολιτεύματος δεν είναι ενιαία σε όλο τον κόσμο. Στα πλαίσια της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, δηλαδή όπου η εξουσία ασκείται από τους αντιπροσώπους του λαού, οι δυο βασικές μορφές πολιτειακής οργάνωσης με αιρετό αρχηγό της πολιτείας είναι:

Α) Το προεδρικό σύστημα. Σ' αυτό ο αρχηγός της πολιτείας ονομάζεται πρόεδρος της δημοκρατίας και ουσιαστικά είναι ο πρόεδρος της κυβέρνησης. Αυτός διορίζει και παύει τους υπουργούς, οι οποίοι είναι πολιτικά υπεύθυνοι μόνο απέναντί του. Από την άλλη πλευρά ο πρόεδρος δεν έχει δυνατότητα να επέμβει στο έργο του νομοθετικού σώματος (Βουλή).

Στο προεδρικό σύστημα ο πρόεδρος εκλέγεται συνήθως απ' ευθείας από το λαό.

Ο σύγχρονος άνθρωπος απορεί κι αναρωτιέται: οδηγούν πραγματικά όλοι οι δρόμοι στη δημοκρατία;

Κλασική περίπτωση προεδρικού συστήματος είναι το σύστημα των Η.Π.Α.

Β) Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία

Εδώ το αποφασιστικό όργανο που εκτελεί τις αποφάσεις του λαού είναι η Κυβέρνηση, η οποία στηρίζεται στην εμπιστοσύνη της Βουλής. Ο αρχηγός της πολιτείας συνήθως εκλέγεται από τη Βουλή και δεν έχει ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες.

Μπορούμε να βρούμε αρκετές παραλλαγές μεταξύ των δύο αυτών μορφών, όπως το γαλλικό πολίτευμα του 1962 που χαρακτηρίζεται σαν ημιπροεδρικό.

Βασιλευόμενη και Προεδρευόμενη (REPUBLIQUE) δημοκρατία, είναι μια διάκριση που βασίζεται στο κατά πόσο το λειτούργημα του αρχηγού του κράτους είναι κληρονομικό ή αιρετό.

Το θεμέλιο της δημοκρατίας

VI / 1 / 2. Θεμελιώδης λοιπόν αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η ελευθερία. Αυτό κυρίως συνηθίζουν να το λένε, επειδή κατά την ιδέα τους σ' αυτό μόνο το πολίτευμα είναι ελεύθεροι οι πολίτες, γιατί, καθώς λένε, κάθε δημοκρατία αποθλέπει σαν σκοπό στην ελευθερία. Μία εκδήλωση δε της ελευθερίας είναι εκείνη που καθένας άρχει και άρχεται με τη σειρά, γιατί και το δημοκρατικό δίκαιο στηρίζεται στην αριθμητική και όχι στην αξιολογική ισότητα. Επειδή αυτό είναι το δίκαιο, την κυρίαρχη στο πολίτευμα δύναμη έχει η πλειοψηφία και ο,τιδήποτε θα φαινόταν ορθό στους περισσότερους, τούτο είναι σκοπός και τούτο είναι δίκαιο, γιατί, καθώς λένε, κάθε πολίτης έχει ίσα δικαιώματα. Συνεπώς στα δημοκρατικά πολιτεύματα συμβαίνει οι άποροι να έχουν μεγαλύτερη κυρίαρχη δύναμη από ό,τι οι εύποροι, γιατί αυτοί είναι περισσότεροι, κυρίαρχο δε είναι αυτό που αποφάσισαν οι πιο πολλοί.

Αριστοτέλης, Πολιτικά (VI.1.2).

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ο βασικός γραπτός κανόνας δικαίου που εκφράζει την κυρίαρχη και πρωταρχική θέληση ενός λαού είναι το **Σύνταγμα**.

Το Σύνταγμα είναι ένας κανόνας δικαίου που καθορίζει τη μορφή, τη δομή και τη λειτουργία της πολιτείας, αλλά και τις σχέσεις του ατόμου και των κοινωνικών ομάδων με την κρατική εξουσία.

Το Σύνταγμα το δημιουργεί ο λαός, που είναι και η πηγή της συντακτικής εξουσίας δια μέσου των αντιπροσώπων που αυτός ψηφίζει. Ο λαός στη σύνταξη του βασικού κανόνα της πολιτείας του είναι **αδέσμευτος** από κάθε άλλη δύναμη.

Στη σύνταξη του καταστατικού χάρτη της πολιτείας, στα δημοκρατικά πολιτεύματα, δε συμμετέχει κανείς άλλος, π.χ. ο βασιλιάς ή ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, παρά μόνο η **Συντακτική Βουλή**.

Το Σύνταγμα είναι ένας κανόνας δικαίου με αυξημένη τυπική δύναμη δηλαδή είναι νομικά ανώτερος από τους άλλους νόμους της πολιτείας, και δεν αλλάζει παρά μόνο με διαδικασία που προβλέπεται απ' αυτό (άρθρο 110 του Σ.).

Η διακήρυξη της Ελληνικής Ανεξαρτησίας για τη συγκρότηση ελεύθερης Πολιτείας

Το Ελληνικόν έθνος, το υπό την φρικώδη Οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτατον και απαραδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας, και αποσεΐσαν αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον δια των νομίμων Παραστατών του, εις Εθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων, «την Πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν».

Εν Επιδαύρω, την 4. Ιανουαρίου, έτει αωκβ´. και Α´ της Ανεξαρτησίας.

Το Σύνταγμα αντανακλά τις ιδεολογικές απόψεις της πλειοψηφίας του λαού για τη μορφή του πολιτεύματος, την οργανωτική δομή και λειτουργία της πολιτείας. Επίσης προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο θα λυθούν οι διαφορές μεταξύ των οργάνων της πολιτείας, ώστε να αποφεύγονται τα πολιτειακά αδιέξοδα.

Παραδοσιακά τέλος, περιέχει τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ανθρώπου (ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά δικαιώματα και υποχρεώσεις).

Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι όλες οι ρυθμίσεις αυτές, δεν καθορίζονται από το Σύνταγμα με τρόπο λεπτομερή και εξαντλητικό. Αυτό είναι έργο των κοινών νόμων, που όμως πρέπει να συμφωνούν απόλυτα με το πνεύμα του Συντάγματος.

Στο Σύνταγμά μας π.χ. ένα εδάφιο του άρθρου 16 ορίζει ως υποχρέωση του Κράτους την παροχή παιδείας σε όλους τους νέους. Πολλοί όμως νόμοι αναλύουν πώς υλοποιείται αυτή η υποχρέωση (και κάνουν λόγο για σχολεία, δασκάλους, μαθητές, προγράμματα, βιβλία).

Το Σύνταγμα διατυπώνει τις βασικές αρχές και δημιουργεί τα γενικά πλαίσια για τη λειτουργία της πολιτείας.

Όλες οι χώρες σήμερα, έχουν Σύνταγμα γραπτό ή εθιμικό. Αυτό δε σημαίνει ότι απαραίτητα το εφαρμόζουν. Σε πολλά κράτη η πολιτική ζωή λειτουργεί διαφορετικά από αυτό που ορίζουν οι συνταγματικοί κανόνες. Στις περιπτώσεις αυτές μιλάμε για **εικονικά** συντάγματα. Τα συντάγματα αυτά αποτελούν μια βιτρίνα της πολιτείας και υπάρχουν για να εξασφαλίζουν το υφιστάμενο καθεστώς. Στην Ελλάδα είχαμε δυο τέτοια συντάγματα (1968, 1973) δημιουργήματα του στρατιωτικού δικτατορικού καθεστώτος.

Ψήφισμα της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής 18 Ιανουαρίου 1975

Εκφράζουσα την θέλησιν του κυριάρχου Λαού, ως αυτή εξεδηλώθη δια των ελευθέρων εκλογών της 17ης Νοεμβρίου 1974, διαπνεομένη από απόλυτον σεβασμόν προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και ακλόνητον πίστιν προς τας δημοκρατικές αρχάς, εις ας ο Ελληνικός Λαός ενέμενεν απαρασαλεύτως, μη ενδῶσας ουδ' επί στιγμήν εις την τυραννίαν.

Διακηρύσσει:

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΔΙΚΑΙΩ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΚΑΤΕΛΥΘΗ

Ψηφίζει:

Άρθρ. 1. – Το στασιαστικόν κίνημα της 21ης Απριλίου 1967, έργον ομάδας αξιωματικών και η τούτου προελθούσα κατάσταση μέχρι της 23ης Ιουλίου 1974, απετέλεσαν πραξικόπημα, δι' ου εσκοπείτο ο σφετερισμός της εξουσίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων του Λαού. Αι εξ αυτών απορρέουσαι Κυβερνήσεις ήσαν Κυβερνήσεις βίας.

Η θέσπιση του Ελληνικού Συντάγματος (1975)

Μετά την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος τον Ιούλιο του 1974 είχε γίνει φανερή σε όλους η ανάγκη για δημιουργία ενός νέου καταστατικού χάρτη της χώρας. Έτσι, με **συντακτική* πράξη** της τότε κυβέρνησης προκηρύχτηκαν εκλογές για τη σύγκληση **αναθεωρητικής Βουλής**, που θα διαμόρφωνε το νέο Σύνταγμα.

Οι εκλογές έγιναν στις 17 Νοεμβρίου 1974 και πλειοψήφισε το κόμμα της Ν. Δημοκρατίας. Η αναθεωρητική Βουλή που προήλθε από τις εκλογές, ουσιαστικά συνέταξε ένα καινούριο σύνταγμα χωρίς να δεσμεύεται από το προηγούμενο του 1952. Ο μόνος περιορισμός της ήταν να συμμορφωθεί με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος που είχε γίνει στις 8.12.1974, με το

---

* **Συντακτική πράξη** είναι νομοθέτημα της εκτελεστικής εξουσίας, με αυξημένη τυπική δύναμη· εκδίδεται σε ανώμαλη περίοδο (όταν δεν ισχύει το Σύνταγμα).

οποίο ο λαός κατέργησε τη βασιλευόμενη μορφή του πολιτεύματος.

Η τότε κυβέρνηση κατέθεσε ένα σχέδιο Συντάγματος στη Βουλή, η οποία, το επεξεργάστηκε και η πλειοψηφία της το ψήφισε τον Ιούνιο του 1975.

Το κείμενο του Συντάγματός μας αποτελείται από 120 άρθρα. Τα τρία πρώτα αναφέρονται στη μορφή του πολιτεύματος και τις σχέσεις εκκλησίας και πολιτείας. Στα άρθρα 4-25 κατοχυρώνονται τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών. Τα άρθρα 26-105 αναφέρονται στην οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, ενώ τα υπόλοιπα περιέχουν ειδικές και μεταβατικές διατάξεις.

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Σε κάθε εποχή κάθε λαός έχει τις δικές του πολιτικές αξίες και προσπαθεί να τις κατοχυρώσει με το Σύνταγμά του. Οι βασικές αυτές αξίες αποτελούν τα πολιτικά και νομικά θεμέλια του Συντάγματος.

Οι αξίες αυτές δεν είναι μόνο «τυπικές» νομικές έννοιες αλλά βιώματα που υπαγορεύονται από τον πολιτισμό και την ιστορία κάθε λαού και είναι ζωντανές στη συνείδησή του.

Οι αρχές του Συντάγματός μας, που θα τις εξετάσουμε παρακάτω, είναι αυτές που διαμορφώθηκαν στη συνταγματική μας ιστορία από το 1821 ως σήμερα και διαπνέουν το σύνολο των διατάξεών του. Η κατάργησή τους θα αποτελούσε παραβίαση και κατάλυση του Συντάγματος και του πολιτεύματος.

Από το Σύνταγμα προκύπτει ότι οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν το πολίτευμά μας είναι:

- 1) Η Δημοκρατία (με τη «λαϊκή κυριαρχία» και το «αντιπροσωπευτικό σύστημα»).
- 2) Ο Κοινοβουλευτισμός.
- 3) Ο Πολυκομματισμός.
- 4) Το αιρετό του αρχηγού της Πολιτείας.
- 5) Το Κράτος Δικαίου.
- 6) Η οργανωτική αρχή της διάκρισης των λειτουργιών.

1. Δημοκρατική Αρχή

Η δημοκρατική αρχή κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 1 παρ. 1 του Συντάγματος: «Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία».

Όπως αναφέραμε και παραπάνω πηγή της κυριαρχίας στο δημοκρατικό μας πολίτευμα είναι ο λαός.

Η Δημοκρατία κατοχυρώνεται με τη λαϊκή κυριαρχία και το αντιπροσωπευτικό σύστημα.

α. Λαϊκή Κυριαρχία

Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας ορίζει ότι ανώτατο και κυρίαρχο όργανο της πολιτείας είναι ο λαός. Το Σύνταγμά μας αναφέρει στο 1ο άρθρο **«θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία. Άπασαι αι εξουσίαι ηγαζουν εκ του λαού και υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους».**

Από το λαό ηγαζεί κάθε εξουσία και αυτός είναι ο μόνος αρμόδιος για τη σύνταξη ή αναθεώρηση του Συντάγματος. Στη συνέχεια ο λαός αυτοπεριορίζεται και δρα μέσα στα πλαίσια που καθορίζει το Σύνταγμα.

Ο λαός ασκεί τις εξουσίες του για το συμφέρον ολόκληρου του ελληνικού Έθνους, στο οποίο ανήκει και ο απόδημος Ελληνισμός (άρθρο 108 του Σ.).

Οι συνέπειες της λαϊκής κυριαρχίας είναι:

- 1) **Η αρχή της ελευθερίας** που υλοποιείται στο Σύνταγμα με την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτά διασφαλίζουν κάθε πολίτη, ώστε να διαμορφώνει αδέσμευτα τη γνώμη του και να αποφασίζει ελεύθερα, π.χ. ποιο κόμμα θα ψηφίσει.
- 2) **Η αρχή της ισότητας.** Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο Νόμο και μεταξύ τους όταν μετέχουν στη λήψη αποφάσεων.
- 3) **Η αρχή της πλειοψηφίας.** Στη δημοκρατία οι αποφάσεις λαμβάνονται από το σύνολο, και φυσικά σπάνια οι διάφορες απόψεις ταυτίζονται. Οι αποφάσεις δε λαμβάνονται με ποιοτικά κριτήρια - που θα διαφοροποιούσαν την αξία των πολιτών - αλλά με ποσοτικά, υπάρχει δηλαδή μια πίστη στη δύναμη των αριθμών. Όλες οι απόψεις έχουν την ίδια βαρύτητα. Αυτή που θα πείσει τους

περισσότερους και θα συγκεντρώσει την πλειοψηφία αυτών που ψηφίζουν, θα υπερισχύσει. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται με αυτή τη διαδικασία, δεσμεύουν το σύνολο και όλοι πρέπει να συμμορφώνονται με αυτές.

4) Η διάκριση των λειτουργιών. Ο λαός ορίζει εκ των προτέρων με το Σύνταγμα, το περιεχόμενο, τον καταμερισμό και τα όρια των αρμοδιοτήτων των οργάνων της πολιτείας, όπως θα δούμε παρακάτω.

5) Το αιρετό των βασικών οργάνων της πολιτείας. Τα πρόσωπα (οι φορείς) που θα ασκήσουν αυτές τις αρμοδιότητες πρέπει να καθορίζονται από το λαό είτε άμεσα (ο λαός εκλέγει τη Βουλή) είτε έμμεσα (η Βουλή εκλέγει τον πρόεδρο της Δημοκρατίας).

Η εκλογή των οργάνων γίνεται για ορισμένη χρονική διάρκεια και έτσι δίνεται η δυνατότητα στο λαό να εκλέξει νέα πρόσωπα ή να ανανεώσει την εμπιστοσύνη του στα παλιά.

6) Το τεκμήριο της αρμοδιότητας ανήκει στο λαό. Αυτό σημαίνει ότι ο λαός είναι ο μόνος αρμόδιος να κρίνει τελειωτικά όταν υπάρχει μια σοβαρή διαφωνία μέσα στην πολιτεία. Η πιο δημοκρατική λύση είναι η ανάθεση του ρόλου του διαιτητή στο εκλογικό σώμα, όπως έγινε όταν ο λαός αποφάσισε με δημοψήφισμα την κατάργηση της Βασιλείας:

Ο σφετερισμός της λαϊκής κυριαρχίας από άτομο ή ομάδα ατόμων είναι έγκλημα και τιμωρείται με δημοκρατική νομοθεσία και διαδικασία, όταν αποκαθίσταται η Δημοκρατία. Κανείς δεν εκπροσωπεί και δεν εκφράζει, με οποιοδήποτε πρόσχημα, το σύνολο του ελληνικού λαού. (άρθρο 120 παρ. 3 του Σ.).

Κάθε ένας από μας πρέπει να σέβεται και να τηρεί το Σύνταγμα, όπως έχει και υποχρέωση να είναι αφοσιωμένος στην Πατρίδα και τη Δημοκρατία. (άρθρο 120 παρ. 2 του Σ.).

Τέλος, όλοι οι Έλληνες έχουν όχι μόνο το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να αντισταθούν με κάθε μέσο σε όποιον θα προσπαθούσε με τη βία να ανατρέψει το δημοκρατικό πολίτευμα.

Αυτή την τελευταία διάταξη του Συντάγματός μας πρέπει να έχουμε πάντα στο νου, για να διαφυλάξουμε το πολύτιμο αγαθό της ελευθερίας.

Άρθρο 120 του Συντάγματος

1. ....

2. Ο σεβασμός προς το Σύνταγμα και τους συνάδοντας προς αυτό νόμους και η αφοσίωσις προς την Πατρίδα και την Δημοκρατίαν συνιστούν θεμελιώδη υποχρέωσιν πάντων των Ελλήνων.

3. Ο καθ' οιονδήποτε τρόπον σφετερισμός της λαϊκής κυριαρχίας και των εκ ταύτης απορρευουσών εξουσιών διώκεται άμα τη αποκαταστάσει της νομίμου εξουσίας, αφ' ής άρχεται και η παραγραφή του εγκλήματος.

4. Η τήρησις του Συντάγματος επαφίεται εις τον πατριωτισμόν των Ελλήνων, δικαιουμένων και υποχρεουμένων εις την δια παντός μέσου αντίστασιν κατά οιοδήποτε επιχειρούντος την βιαίαν κατάλυσιν αυτού*.

β. Αντιπροσωπευτικό Σύστημα

Μόνο στα πλαίσια της πόλης - κράτους όπως της αρχαίας Ελλάδας ήταν δυνατή η λειτουργία της **άμεσης** δημοκρατίας, όταν δηλαδή όλος ο λαός συμμετείχε στην άσκηση της εξουσίας μέσα από λαϊκές συνελεύσεις (Εκκλησία του Δήμου). Κάτι τέτοιο είναι αδιανόητο σε κράτη με πολλά εκατομμύρια κατοίκους και με μεγάλη έκταση. Σήμερα ο λαός εκλέγει τους αντιπροσώπους του οι οποίοι ψηφίζουν τους νόμους για λογαριασμό του (**έμμεση ή αντιπροσωπευτική** δημοκρατία).

Το Σύνταγμά μας καθιερώνει το **αντιπροσωπευτικό σύστημα**, με την εξαίρεση του δημοψηφίσματος που είναι μια μορφή άμεσης δημοκρατίας (άρθρο 44 παρ. 2).

[Το αντιπροσωπευτικό σύστημα καθιερώθηκε στην Αγγλία, όπως και οι περισσότεροι από τους σημερινούς δημοκρατικούς θεσμούς, μετά από μακροχρόνια διαδικασία. Πλάι στο μονάρχη που ασκούσε την εξουσία, δημιουργήθηκε στην αρχή ένα σώμα που αντιπροσώπευε τους ευγενείς και αργότερα ένα άλλο που αντιπροσώπευε το λαό. Τα σώματα αυτά έδιναν τη γνώμη τους και αργότερα αποφάσιζαν για τη θέσπιση των νόμων. (Βουλή των Λόρδων και Βουλή των Κοινοτήτων).

* Το άρθρο αυτό έχει αντικαταστήσει και διευρύνει το αντίστοιχο **114** του Συντάγματος 1952, που είχε γίνει σύνθημα λαϊκών διεκδικήσεων και αντίστασης στις αντιδημοκρατικές ενέργειες κατά τη δεκαετία 1965-1974.

Στη σχέση εκλογέα και βουλευτή ή γενικότερα εκλογικού σώματος και Βουλής, το Σύνταγμά μας καθιερώνει την αρχή της **ελευθέρης** εντολής, που σημαίνει ότι ο αντιπρόσωπος του λαού έχει την ευχέρεια να ασκήσει τα καθήκοντά του όπως νομίζει καλύτερα χωρίς να δεσμεύεται ή να ανακαλείται ή να έχει κυρώσεις για τις πράξεις του (άρθρο 60 παρ. 1, 61 παρ. 1 του Σ.).

Μέχρι τώρα οι βουλευτές εκλέγονταν με βάση τους σταυρούς προτίμησης που συγκέντρωναν. Το σύστημα όμως αυτό καταργήθηκε και ο βουλευτής εκλέγεται από κατάλογο, που συντάσσει κάθε κόμμα για κάθε εκλογική περιφέρεια και ανάλογα με την εκλογική δύναμη του κόμματος.

Οποσδήποτε ο βουλευτής αντιπροσωπεύει το Έθνος.

2. Η αρχή του κοινοβουλευτισμού

Το **κοινοβουλευτικό σύστημα** βασίζεται στην αρχή ότι μια κυβέρνηση μπορεί να αναλάβει και να διατηρήσει την εξουσία μόνο όταν στηρίζεται στην **ψηφο εμπιστοσύνης** της Βουλής. Έτσι η Κυβέρνηση προέρχεται, ελέγχεται και εξαρτάται από τη Βουλή. Ο λαός, συνεπώς, έμμεσα (διαμέσου της Βουλής) και νομοθετεί και κυβερνά. Στην Ελλάδα άρχισε να εφαρμόζεται ο κοινοβουλευτισμός εθιμικά από το 1875, με την **«αρχή της δεδηλωμένης»** και αργότερα κατοχυρώθηκε στα συνταγματικά μας κείμενα. Αρχή της «δεδηλωμένης», σημαίνει ότι ο ανώτατος άρχοντας είναι υποχρεωμένος να δώσει εντολή για σχηματισμό κυβέρνησης στον αρχηγό του κόμματος που ήρθε πρώτο στις εκλογές και έχει έκδηλη την υποστήριξη της πλειοψηφίας της Βουλής. Την αρχή αυτή την επέβαλε ο Χαρίλαος Τρικούπης το 1875 στο Γεώργιο Α΄, που ως τότε μπορούσε να ονομάζει πρωθυπουργούς τους πολιτικούς που ευνοούσε και που αυτοί άρχιζαν έπειτα τα «παζαρέματα» των υπουργείων, για να εξασφαλίσουν πλειοψηφία στη Βουλή.

Στην απαράδεκτη αυτή πολιτική τακτική (άμεση παρέμβαση του βασιλιά στην πολιτική ζωή), αντέδρασε ο Χαρίλαος Τρικούπης με το άρθρο του «τις πταίει» (εννοείται τις πταίει για την πολιτική διαφθορά), για το οποίο δικάστηκε και φυλακίστηκε. Τελικά όμως, με την πίεση της κοινής γνώμης, υποχρεώθηκε ο Γεώργιος ο Α΄ με το «λόγο του θρόνου» στη Βουλή (που τον είχε συντάξει ο Χαρ. Τρικούπης) να δηλώσει και τα παρακάτω:

«Απαιτών ως απαραίτητον προσόν των καλουμένων παρ' εμού εις την

Αναπαράσταση συνεδρίασης της Βουλής στα 1887 με τις κυριότερες πολιτικές προσωπικότητες της εποχής. Στο θήμα της Βουλής ο τότε πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης.

Το κτίριο όπου λειτούργησε η Βουλή από το 1835 ως το 1935 όπως ήταν στα τέλη του περασμένου αιώνα. Σήμερα στεγάζει το Ιστορικό Μουσείο της Νεότερης Ελλάδας.

κυβέρνησιν του τόπου την **δεδηλωμένην** προς αυτούς εμπιστοσύνην της πλειοψηφίας των αντιπροσώπων του έθνους, απεκδέχομαι ίνα η Βουλή καθιστά εφικτήν την ύπαρξιν του προσόντος τούτου, ου άνευ αποβαίνει αδύνατος η εναρμόνιος λειτουργία του πολιτεύματος» (11 Αυγούστου 1835).

Παραβίαση αυτής της αρχής προκάλεσε έντονες πολιτικές αντιδικίες το 1965.

Στο σημερινό σύνταγμα ο κοινοβουλευτισμός ρυθμίζεται: από τη ρητή αναφορά του στο άρθρο 1, στο άρθρο 84 παρ. 1 και στο θεσμό περί ευθύνης των υπουργών (άρθρο 85 του Σ.).

Με την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση η πολιτική εξουσία ασκείται όχι μόνο τυπικά, αλλά και ουσιαστικά. Γιατί στην ουσία η Κυβέρνηση υποδεικνύεται από το κόμμα που έχει την πλειοψηφία στη Βουλή, δηλαδή εκφράζει τη θέληση της πλειοψηφίας του Ελληνικού λαού.

3. Η αρχή του πολυκομματισμού

Το αντιπροσωπευτικό σύστημα και ο κοινοβουλευτισμός προϋποθέτουν την ύπαρξη και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων.

Τα κόμματα διεκδικούν να καταλάβουν - με την ψήφο του λαού - την εξουσία και να κυβερνήσουν, για να εφαρμόσουν τις οικονομικές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές κλπ. διακηρύξεις τους.

Τα κόμματα εκφράζονται με προγράμματα στα οποία εκθέτουν σε ποιους πολιτικούς σκοπούς αποβλέπουν και με ποιες μεθόδους και με ποια μέσα υπόσχονται να τους πραγματοποιήσουν.

Οι διακηρύξεις των κομμάτων απευθύνονται στο λαό όλο, συνήθως όμως ανάλογα με το περιεχόμενό τους συγκινούν μία μερίδα του λαού, ένα «κομμάτι» από το σύνολο. Αυτοί που ακολουθούν ένα κόμμα λέγονται οπαδοί του και συνήθως το «ψηφίζουν» στις εκλογές.

Όπως είναι φυσικό η κομματική διαπάλη εντείνεται, ιδιαίτερα στις παραμονές των εκλογών· συχνά τα κόμματα και οι «υποψήφιοί» τους δεν περιορίζονται να εκθέσουν το δικό τους πρόγραμμα, αλλά και επικρίνουν τα προγράμματα των αντιπάλων τους. Κάποτε φτάνουν και σε προσωπικές επιθέσεις εναντίον των αντιπάλων.

Παράλληλα όμως διαμορφώνεται και ένας κώδικας πολιτικής συμπεριφοράς που μερικές αρχές του είναι:

1. Οι διακηρύξεις (τα προγράμματα) των κομμάτων να συμφωνούν με τη μορφή του πολιτεύματος (δεν μπορεί δηλαδή ένα κόμμα να διακηρύσσει ότι αν κερδίσει τις εκλογές θα καταργήσει το δημοκρατικό κοινοβουλευτικό πολίτευμα).

2. Οι προσωπικές επιθέσεις δεν επιτρέπεται να αναφέρονται στην ιδιωτική ζωή των πολιτικών και πολύ περισσότερο των οικογενειών τους (δε θεωρείται δηλαδή σωστό να επικρίνει κάποιος έναν υποψήφιο για το λόγο ότι ο γιος ή η κόρη του ή άλλο μέλος της οικογένειάς του έχει διαπράξει κάποιο παράπτωμα στην ιδιωτική του ζωή), γιατί ο καθένας έχει την ευθύνη των δικών του πράξεων.

3. Τα εκλογικά έξοδα των κομμάτων πρέπει να προέρχονται από φανερούς και επώνυμους πόρους (π.χ. από τακτικές εισφορές των μελών τους, έκτακτες των οπαδών τους ή από οικονομική ενίσχυση εκ μέρους της Πολιτείας).

Γελοιογραφία του Κ. Μητρόπουλου από προεκλογικό αγώνα (1981)

4. Ο πολιτικός - εκλογικός ανταγωνισμός πρέπει να γίνεται δημόσια και με ίσους όρους για όλους.

Είδη κομμάτων

Οι διακηρύξεις των κομμάτων μπορούν να αναφέρονται σε επιδιώξεις υλικές ή ηθικές - κοινωνικές και διατυπώνονται στα προγράμματά τους. Τα κόμματα απευθύνονται σε ολόκληρο το λαό, έστω κι αν το καθένα εκφράζει ιδιαίτερα κάποια κοινωνική τάξη. Με κριτήριο τις επιδιώξεις και τις ιδεολογικές κατευθύνσεις τους μπορούμε να τα διακρίνουμε στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. α) Προοδευτικά, που αποδέχονται ότι οι νέες ιδέες έχουν αξία και επιδιώκουν μεταρρυθμίσεις.

β) Συντηρητικά, που θέλουν να διατηρήσουν τις καθιερωμένες αξίες και την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων.

2. α) Προσωπικά, που οι οπαδοί τους συσπειρώνονται γύρω από έναν αρχηγό.
β) Κόμματα αρχών, όπου τους οπαδούς ενώνουν οι κοινές αρχές (οικονομικές, ηθικές, θρησκευτικές, κοινωνικές).

3. α) Αριστερά, που επιδιώκουν αλλαγή του αστικού κοινωνικού συστήματος.
β) Δεξιά, που αποσκοπούν στη διατήρηση και βελτίωση του αστικού κοινωνικού καθεστώτος.

Όλα πάντως τα κόμματα αντιμετωπίζουν τα προβλήματα από μια ορισμένη ιδεολογική σκοπιά.

Οι παραπάνω - από τις πολλές διακρίσεις - δε βρίσκονται πάντοτε αμείγεις στην πολιτική πραγματικότητα. Έτσι, ένα κόμμα μπορεί να είναι συντηρητικό στο α' θέμα και προοδευτικό στο β' ή να μην είναι ούτε αριστερό ούτε δεξιό αλλά κεντρώο.

Τα κόμματα στην Ελλάδα

Τα παλαιότερα ελληνικά συντάγματα δεν αναφέρονταν στα κόμματα αν και αυτά αποτελούσαν μια ζωντανή πραγματικότητα. Αντίθετα, το Σύνταγμα του 1975 (άρθρο 29) προβλέπει την ελεύθερη λειτουργία τους και τη δυνατότητα για οικονομική ενίσχυσή τους από το κράτος. Όλοι οι Έλληνες πολίτες μπορούν να είναι ενεργά μέλη των πολιτικών κομμάτων, όμως απαγορεύονται οι εκδηλώσεις υπέρ αυτών στους δικαστικούς, στρατιωτικούς, δημόσιους υπαλλήλους.

Στην Ελλάδα από το 1821 και για 40 περίπου χρόνια τα κόμματα ήταν κάτω από την επίδραση των ξένων δυνάμεων (αγγλικό, γαλλικό, ρωσικό). Αργότερα τα κόμματα σχηματίζονταν γύρω από έναν αρχηγό με πανελλήνιο γόητρο που τον υποστήριζαν τοπικοί παράγοντες (Τρικούπης, Δεληγιάννης).

Στον 20ό αιώνα τα κόμματα είναι **μεικτά** (αρχηγικά και αρχών) π.χ. Βενιζέλος - φιλελεύθεροι.

Ο θεσμός του πολιτικού κόμματος έχει πρωταρχική σημασία, γιατί μαζί με το **συνδικαλισμό** και τις άλλες μορφές οργάνωσης των κοινωνικών δυνάμεων συντελεί στην υλοποίηση της λαϊκής κυριαρχίας. Μέσα από τα κόμματα, που αποτελούν τον κρίκο που ενώνει το κράτος με την κοινωνία, ο πολίτης **συμμετέχει** στη διαμόρφωση κρατικής βούλησης.

4. Αρχή του αιρετού αρχηγού της Πολιτείας

Ο ελληνικός λαός με το αδιάβλητο δημοψήφισμα του Δεκέμβρη του 1974 με μεγάλη πλειοψηφία (βλέπε πίνακα) κατάργησε τη βασιλεία και εγκαθίδρυσε την προεδρευόμενη δημοκρατία. Έτσι, τέλειωσε οριστικά μια διαμάχη γύρω από τη μορφή του πολιτεύματος, που σε πολλές περιπτώσεις δημιούργησε κρίσεις και εθνικούς διχασμούς στην πολιτική μας ζωή.

Η Βουλή που ψήφισε το Σύνταγμα προτίμησε τον όρο «Προεδρευόμενη» δημοκρατία σε αντιδιαστολή προς την «Προεδρική», γιατί οι εξουσίες του Προέδρου μας είναι περιορισμένες από τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματός μας (άρθρο 1, παρ. 1 του Σ.) σε σύγκριση με τις εξουσίες του προέδρου της Γαλλικής και Αμερικανικής Προεδρικής Δημοκρατίας.

Με το άρθρο 110 παρ. 1 του Σ. δεν επιτρέπεται αναθεώρηση των διατάξεων που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματός μας ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.

Δημοψήφισμα για τη μορφή του Πολιτεύματος της 8ης Δεκεμβρίου 1974		
	Ψήφοι	Ποσοστό %
Βασιλευτή	3.245.111	69,18
Βασιλευόμενη	1.445.875	30,82

5. Αρχή του Κράτους Δικαίου

Κράτος δικαίου είναι η αρχή σύμφωνα με την οποία η δράση των οργάνων της Πολιτείας προσδιορίζεται και περιορίζεται από κανόνες δικαίου.

Στο Σύνταγμά μας το κράτος δικαίου κατοχυρώνεται σε πολλές διατάξεις, όπως στο άρθρο 50 (αρμοδιότητες Προέδρου της Δημοκρατίας), στο

άρθρο 87 (ανεξαρτησία της δικαιοσύνης), στα άρθρα 4-25 (ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα) και στο άρθρο 106 (περιορισμός στην ιδιωτική και οικονομική πρωτοβουλία).

Ελληνική Νομαρχία (1806)

Α'

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Αλλά τι εστί Ελευθερία; Εις την αναρχίαν, ω Έλληνες, ελεύθεροι είναι μόνον οι ισχυρότεροι, εις μεν εις την Μοναρχίαν, ουδείς δε εις την Τυραννίαν και όλοι εις την ΝΟΜΑΡΧΙΑΝ. .... Η Ελευθερία ευρίσκεται εις όλους, ωσάν όπου όλοι κοινώς την αφιέρωσαν εις τους νόμους τους οποίους διέταξαν αυτοί οι ίδιοι και υπακούοντάς τους καθείς υπακούει εις την θέλησιν του, και είναι ελεύθερος. Ιδού λοιπόν οπού κατ' αυτούς η Ελευθερία είναι η υπακοή εις τους νόμους, και εν ενί λόγω άλλο δεν είναι η Ελευθερία παρά η αυτή ΝΟΜΑΡΧΙΑ.

Σήμερα, πέρα από την τυπική προστασία που παρέχει το Κράτος Δικαίου, είναι αίτημα της εποχής, η Πολιτεία να λειτουργεί ως **Κράτος Προνοίας**, δηλαδή να εξασφαλίζει σε όλους τους Πολίτες της τα βασικά κοινωνικά δικαιώματα: ίσες ευκαιρίες για τη ζωή, κοινωνική δικαιοσύνη, εργασία, στέγη, παιδεία, υγεία (άρθρα 21-25 του Σ.).

6. Διάκριση των Λειτουργιών της Πολιτείας

Στις σημερινές δημοκρατικές πολιτείες όλη η δύναμη ανήκει στο λαό, σ' αυτόν ανήκει η εξουσία που είναι αδιαίρετη. (Αρχή της λαϊκής κυριαρχίας). Ο λαός με τη θέσπιση του Συντάγματος εξουσιοδοτεί ορισμένα κρατικά όργανα για τη λειτουργία της πολιτείας. Σε όλα τα σημερινά συντάγματα προβλέπεται μια κατανομή αρμοδιοτήτων στα κρατικά όργανα. Έτσι, οι Κρατικές ενέργειες, δηλαδή οι διάφορες λειτουργίες της πολιτείας γίνονται από διαφορετικά όργανα με σκοπό την καλύτερη οργάνωση κρατικής δράσης και τη μη

συγκέντρωση πολλών αρμοδιοτήτων σε ένα όργανο γιατί τέτοια συγκέντρωση αρμοδιοτήτων θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια την πιθανή εκτροπή του σε αυθαίρετες πράξεις. Η αρχή αυτή ονομάζεται **διάκριση των λειτουργιών**.

Το Σύνταγμά μας στο άρθρο 26, καθιερώνει ρητά τη διάκριση των λειτουργιών ακολουθώντας τον κλασικό χωρισμό σε τρεις λειτουργίες: 1) Εκείνη που θέτει τους νόμους (**νομοθετική**) και ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, 2) εκείνη που εκτελεί τους νόμους (**εκτελεστική**) και ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση και 3) εκείνη που λύνει τις διαφορές που προέρχονται από την εφαρμογή των νόμων (**δικαστική**) και ασκείται από τα δικαστήρια.

Όλα θα είχαν χαθεί, αν ο ίδιος άνθρωπος, ή το ίδιο σώμα των αρχόντων ή του λαού ασκούσε και τις τρεις εξουσίες: Εκείνης που κατασκευάζει τους νόμους, εκείνης που εκτελεί τις δημόσιες αποφάσεις και εκείνης που δικάζει τα εγκλήματα και τις ιδιωτικές διαφορές.

Δεν υπάρχει καθόλου ελευθερία, αν η δικαστική εξουσία δεν είναι χωρισμένη από τη νομοθετική ή την εκτελεστική εξουσία. Αν ήταν ενωμένη με τη νομοθετική εξουσία, η κυριαρχία πάνω στη ζωή και την ελευθερία των πολιτών θα ήταν δεσποτική: Γιατί ο δικαστής θα ήταν και νομοθέτης. Αν ήταν ενωμένη με την εκτελεστική εξουσία, ο δικαστής θα μπορούσε να έχει τη δύναμη ενός καταπιεστή.

Μοντεσκιέ «**Το πνεύμα των νόμων**», 1748

Στην πράξη όμως το σύνταγμά μας στα επόμενα άρθρα δεν ακολουθεί μια αυστηρή διάκριση στις αρμοδιότητες των κρατικών οργάνων, αντίθετα προβλέπει μια διασταύρωση των αρμοδιοτήτων με σκοπό την καλύτερη συνεργασία και τον μεταξύ τους έλεγχο, όπως και την καλύτερη λειτουργικότητα της κρατικής μηχανής. Π.χ. η κυβέρνηση ως όργανο της εκτελεστικής εξουσίας έχει και νομοθετικές αρμοδιότητες (άρθρο 73 του Σ.) ή ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει και δικαστικές αρμοδιότητες (άρθρο 47 του Σ.).

Πάντως η γενική αρχή της διάκρισης των λειτουργιών εξακολουθεί να είναι σημαντική, γιατί εμποδίζει την κατάχρηση εξουσίας και την υπέρβαση αρμοδιοτήτων των οργάνων της πολιτείας.

Χάρτης της Ελλάδας που δείχνει την κατανομή των βουλευτικών εδρών σε κάθε νομό. Το σύνολό τους είναι 288 έδρες, στις οποίες πρέπει να προστεθούν και οι 12 των βουλευτών επικρατείας.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Όπως είδαμε η οργάνωση της πολιτείας βασίζεται σε μια πρωταρχική οργανωτική αρχή, την αρχή της διάκρισης των λειτουργιών. Η Πολιτεία με τα όργανά της λειτουργεί, για να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της απέναντι στους πολίτες.

Α΄ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

1. Το εκλογικό σώμα και οι εκλογές

Το ανώτατο όργανο της πολιτείας είναι το εκλογικό σώμα, δηλαδή όσοι κατά το Σύνταγμα (άρθρο 51 παρ. 3) και τους συναφείς νόμους έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν (που πρέπει να έχουν ηλικία 18 χρόνων, ελληνική ιθαγένεια και να μην έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα με δικαστική απόφαση).

Το εκλογικό σώμα εκλέγει με καθολική μυστική ψηφοφορία τους βουλευτές, τους ευρωβουλευτές, τους άρχοντες της τοπικής αυτοδιοίκησης (προέδρους κοινοτήτων και δημάρχους και τα αντίστοιχα συμβούλια) και αποφασίζει για θέματα που τίθενται σε δημοψήφισμα (π.χ. το δημοψήφισμα του 1974 για τη μορφή του πολιτεύματος).

Το σύνταγμα καθιερώνει τις εξής αρχές για την ψήφο και την ψηφοφορία:

α) Την αρχή της καθολικής ψηφοφορίας, που σημαίνει ότι όλοι οι Έλληνες πολίτες έχουν δικαίωμα ψήφου ανεξάρτητα από την καταγωγή τους, την περιουσιακή ή μορφωτική τους κατάσταση. Σήμερα δικαίωμα ψήφου έχουν όσοι έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, άνδρες και γυναίκες. Εξαιρούνται όσοι έχουν στερηθεί το δικαίωμα ψήφου με δικαστική απόφαση (άρθρο 51 παρ. 3 του Σ.).

β) Την αρχή της ισότητας της ψήφου. Κάθε πολίτης έχει μια μόνο ψήφο και οι ψήφοι όλων είναι νομικά ισοδύναμες.

γ) Την αρχή της άμεσης ψηφοφορίας. Οι εκλογείς εκλέγουν άμεσα τους αντιπροσώπους τους και όχι έμμεσα δηλαδή με εκλέκτορες.

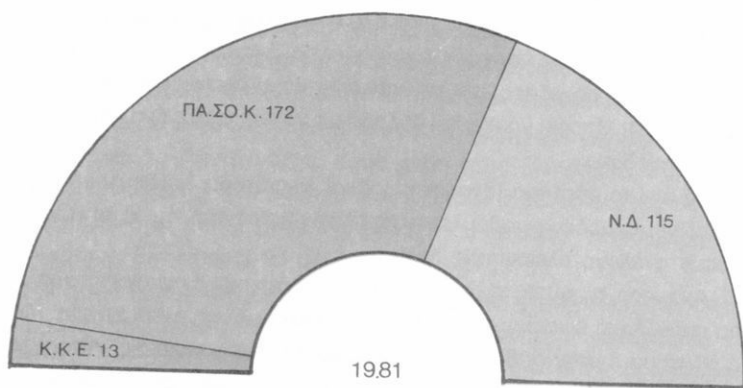
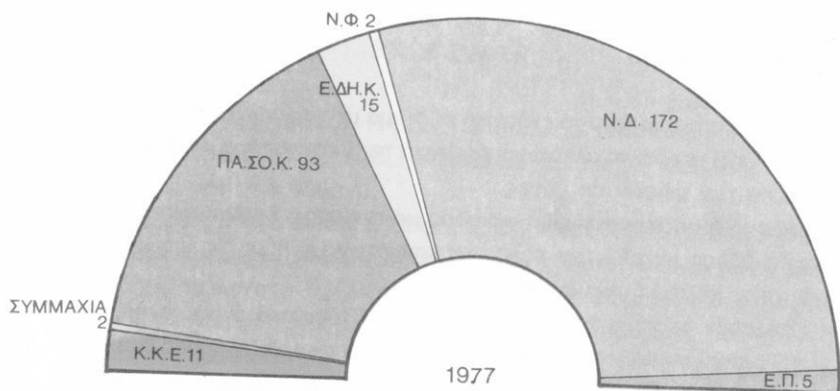
Αποτελέσματα Εκλογών 20ης Νοεμβρίου 1977				
Πολιτικά Κόμματα	Αριθμός ψήφων	ποσοστό ψήφων %	Αριθμός εδρών	Ποσοστό εδρών %
1. Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.)	2.146.365	41,84	171	57
2. Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ.)	1.300.025	25,34	93	31
3. Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου (Ε.ΔΗ.Κ.)	612.785	11,95	16	5,3
4. Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.)	480.272	9,36	11	3,7
5. Εθνική Παράταξη (Ε.Π.)	349.987	6,82	5	1,7
6. Συμμαχία (Κ.Κ.Ε εσ., ΕΔΑ, Σοσιαλιστική Πορεία, Σοσιαλ. Πρωτοβουλία, Χριστιανική Δημοκρατία)	136.356	2,72	2	0,7
7. Κόμμα Νεοφιλελευθέρων (Ν.Φ.)	55.494	1,08	2	0,7
Ψηφοφόροι 6.403.738, ψήφισαν 5.193.381. Αποχή 18,89%				

Αποτελέσματα Εκλογών 18ης Οκτωβρίου 1981				
Πολιτικά Κόμματα	Αριθμός ψήφων	ποσοστό ψήφων %	Αριθμός εδρών	Ποσοστό εδρών %
1. ΠΑ.ΣΟ.Κ.	2.726.309	48,07	172	57,3
2. Νέα Δημοκρατία	2.034.496	35,88	115	38,3
3. Κ.Κ.Ε.	620.302	10,94	13	4,3
4. Κόμμα Προοδευτικών	95.697	1,69	-	-
5. Κ.Κ.Ε. εσωτ.	76.404	1,35	-	-
6. ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. - Κ.Α.Ε.	40.553	0,72	-	-
7. Ε.ΔΗ.Κ.	22.763	0,4	-	-
Ψηφοφόροι 7.319.070, ψήφισαν 5.753.478. Αποχή 21,39%				

δ) Την αρχή της ταυτόχρονης ψηφοφορίας. Οι εκλογές διενεργούνται την ίδια μέρα σε όλο το κράτος. Το σύνταγμα προβλέπει τη δυνατότητα στους Έλληνες που βρίσκονται εκτός της χώρας να ψηφίζουν, αυτό όμως δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα.

ε) Την αρχή της **μυστικής** ψηφοφορίας. Κανείς δεν έχει δικαίωμα να γνωρίζει το περιεχόμενο της ψήφου του πολίτη. Η μυστική ψηφοφορία εξασφαλίζεται με ειδική διαρρύθμιση στα εκλογικά κέντρα, όπου ο εκλογέας αθέατος πίσω από ειδικό παραπέτασμα κλείνει το ψηφοδέλτιο σε ειδικό φάκελο μόνος του. Τα ψηφοδέλτια είναι έντυπα και χωρίς διακριτικά σημάδια για να μην αποκαλύπτουν τη μυστικότητα της ψήφου· σ' αυτά αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων του συνδυασμού που καταρτίζει κάθε κόμμα σε κάθε εκλογική περιφέρεια.

στ) Τέλος, την αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας όλων των μελών του εκλογικού σώματος, ώστε με τη συμμετοχή όλων ή των περισσότερων

Η κατανομή των 300 εδρών της ελληνικής Βουλής στις δυο τελευταίες εκλογές

πολιτών να εκφράζεται η λαϊκή θέληση. Προβλέπονται κυρώσεις για όσους αδικαιολόγητα απέχουν από τις εκλογές.

Το κράτος διαίρεται σε εκλογικές περιφέρειες και η κάθε μία εκλέγει ορισμένο αριθμό βουλευτών ανάλογα με τον πληθυσμό της (βλέπε χάρτη). Οι «εκλογικές περιφέρειες» διαιρούνται σε εκλογικά τμήματα και υπεύθυνοι για τη σωστή διεξαγωγή των εκλογών είναι: ο «δικαστικός αντιπρόσωπος», μία «εφορευτική επιτροπή» και οι «εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων».

Εκλογικά συστήματα

Μεγάλη σημασία έχει το εκλογικό σύστημα με το οποίο διενεργούνται οι εκλογές, γιατί μπορεί να αλλοιώσει την αρχή της ισότητας της ψήφου κατά τη μετατροπή των ψήφων σε έδρες.

Εκλογικό σύστημα είναι η μέθοδος με την οποία κατανομονται οι βουλευτικές έδρες μεταξύ των πολιτικών κομμάτων με βάση τις ψήφους που πήραν στην εκλογική αναμέτρηση.

Υπάρχουν διάφορα εκλογικά συστήματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

α. Το **αναλογικό**, που σημαίνει ότι κάθε κόμμα κερδίζει έδρες βουλευτικές σε αριθμό ανάλογο προς τις ψήφους που πήρε από το λαό (αν πήρε 40% ψήφους κερδίζει και 40% από τις έδρες της Βουλής στην ιδανική περίπτωση).

β. Το **πλειοψηφικό**, που σημαίνει ότι σε κάθε εκλογική περιφέρεια τις βουλευτικές έδρες τις κερδίζει **όλες** το κόμμα που πήρε τις περισσότερες ψήφους. Με το σύστημα αυτό είναι π.χ. δυνατό σε μια περιφέρεια που εκλέγει 5 βουλευτές και υπάρχουν 4 ψηφοδέλτια, ένα κόμμα με ψήφους 28% να κερδίσει όλες τις έδρες, αν τα υπόλοιπα κόμματα πάρουν 24% το καθένα ($24 \times 3 = 72\%$). Μπορεί να συμβεί δηλαδή με 28% ψήφους ένα κόμμα να κερδίσει 100% έδρες.

Το πρώτο σύστημα (αναλογικό) είναι δικαιότερο, το δεύτερο (πλειοψηφικό) δίνει ισχυρές κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες, που όμως δεν αντιπροσωπεύουν ανάλογη πλειοψηφία λαού.

Ανάμεσα σ' αυτά τα δυο συστήματα υπάρχουν διάφορες παραλλαγές. Μια παραλλαγή είναι και το σύστημα τη **ενισχυμένης αναλογικής**. Με αυτό το σύστημα έγιναν οι δυο τελευταίες βουλευτικές εκλογές στη χώρα μας, (1977, 1981). Είναι συνδυασμός του αναλογικού και του πλειοψηφικού.

Πάντως δικαιότερο σύστημα θεωρείται η απλή αναλογική. (Στον παρακάτω πίνακα συγκρίνετε τα ποσοστά ψήφων και εδρών που πήρε κάθε κόμμα· οι ψήφοι εκφράζουν την πραγματική εκλογική δύναμη, οι έδρες την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση).

2'. Η Βουλή

Σύνθεση της βουλής. Η βουλή αποτελείται από τους αντιπροσώπους του λαού. Κύριο έργο της είναι η νομοθετική λειτουργία (θέσπιση, τροποποίηση, κατάργηση των νόμων).

Σήμερα η βουλή αποτελείται από 300 **βουλευτές**, από τους οποίους οι 12 είναι οι λεγόμενοι **βουλευτές επικρατείας**. Αυτοί εκλέγονται για όλη την επικράτεια ανάλογα με την εκλογική δύναμη κάθε κόμματος (και σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο). Έτσι διευκολύνονται ορισμένα πρόσωπα, που έχουν διακριθεί στη δημόσια ζωή, να γίνουν μέλη της Βουλής, χωρίς να πάρουν μέρος στον εκλογικό αγώνα (άρθρο 54 του Σ.).

Οι βουλευτές εκλέγονται από το εκλογικό σώμα για 4 χρόνια. Κάθε βουλευτής αντιπροσωπεύει ολόκληρο το έθνος και όχι μόνο την εκλογική περιφέρεια στην οποία εκλέγεται.

Για να θέσει κανείς υποψηφιότητα για βουλευτής πρέπει να ανήκει στο εκλογικό σώμα και να είναι πάνω από 25 χρόνων (άρθρο 55 του Σ.). Δεν επιτρέπεται να θέσουν υποψηφιότητα οι δημόσιοι υπάλληλοι, στρατιωτικοί, δήμαρχοι κ.ά. παρά μόνο αν παραιτηθούν από τη θέση τους (άρθρο 56 του Σ.). Εξαίρεση κάνει το Σύνταγμα για τους καθηγητές Πανεπιστημίου. Επίσης υπάρχει «ασυμβίβαστο» του βουλευτικού αξιώματος με ορισμένες θέσεις ή εργασίες (άρθρο 57 του Σ.), π.χ. ο διευθυντής εταιρείας που επιχορηγείται από το κράτος δεν μπορεί να εκλεγεί βουλευτής.

Ο βουλευτής δεν καταδιώκεται με κανέναν τρόπο για γνώμη ή ψήφο που έδωσε μέσα στη βουλή. Το προνόμιο αυτό ονομάζεται «**ανεύθυνο** των βουλευτών» (άρθρο 60 παρ. 1 και 61 παρ. 1 του Σ.). Αλλά ούτε και για ιδιωτική πράξη του διώκεται παρά μόνο μετά από άδεια της Βουλής (βουλευτική **ασυλία** άρθρο 62 του Σ.).

Λειτουργία της Βουλής. Μετά την εκλογή τους οι βουλευτές ορκίζονται υπακοή στο Σύνταγμα και τους νόμους (άρθρο 59 του Σ.) και εκλέγουν τον Πρόεδρο της Βουλής, ο οποίος με βάση τον κανονισμό της διευθύνει τη λειτουργία της (άρθρο 65 του Σ.).

Οι συνεδριάσεις της Βουλής είναι δημόσιες και οι αποφάσεις της λαμβάνονται μετά από συζήτηση την οποία ακολουθεί ψηφοφορία. Η Βουλή παίρνει αποφάσεις όταν μια πρόταση συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών (άρθρο 67 του Σ.).

Η Βουλή συνέρχεται τακτικά - και αρχίζει τις εργασίες της - τον Οκτώβριο κάθε χρόνο (τακτική Σύνοδος), ή έκτακτα, όταν υπάρχει ανάγκη (έκτακτη Σύνοδος). Στην περίοδο των θερινών διακοπών η Βουλή λειτουργεί με περιορισμένη σύνθεση και αρμοδιότητες (τμήμα διακοπών).

Αρμοδιότητες της Βουλής

Η Βουλή είναι ο χώρος, όπου κατά κύριο λόγο εκφράζεται και υλοποιείται η Λαϊκή κυριαρχία. Ως νομοθετικό σώμα η Βουλή ουσιαστικά ενεργεί για λογαριασμό και στο όνομα του εκλογικού σώματος που από την ψήφο του αναδεικνύεται. Γι' αυτό και οι αρμοδιότητές της είναι σημαντικές και καθοριστικές για την ύπαρξη δημοκρατικού πολιτεύματος. Κυριότερες από αυτές είναι:

α) **Η νομοθεσία**, που είναι και το κύριο έργο της, που θα μας απασχολήσει παρακάτω.

β) **Η αναθεώρηση** των διατάξεων του Συντάγματος, που δεν είναι θεμελιώδεις (άρθρο 110 του Σ.).

γ) **Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος**, δηλαδή έλεγχος των πράξεων και παραλείψεων της Κυβέρνησης. Οι βουλευτές μπορούν να υποβάλλουν ερωτήσεις, ή αναφορές των πολιτών στους αρμόδιους υπουργούς, που είναι υποχρεωμένοι να απαντήσουν, προφορικά ή γραπτά, σε ειδικές συνεδριάσεις κοινοβουλευτικού ελέγχου.

Καθοριστική εξάλλου για την πολιτική ζωή της χώρας είναι η εμπιστοσύνη ή η δυσπιστία που εκφράζει η Βουλή με την ψήφο της προς την κυβέρνηση και τα μέλη της (άρθρο 84 του Σ.).

δ) **Ανάδειξη άλλων οργάνων**. Η Βουλή εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (άρθρο 32 και 34 του Σ.).

ε) Η Βουλή έχει επίσης σε εξαιρετικές περιπτώσεις ορισμένους **δικαστικές** αρμοδιότητες, π.χ. ασκεί ποινική δίωξη κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας και των υπουργών ή δίνει άδεια για τη δίωξη των βουλευτών (άρση της βουλευτικής ασυλίας).

B. ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Όπως είδαμε στη διάκριση των λειτουργιών ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μαζί με την Κυβέρνηση αποτελούν τα δυο κρατικά όργανα που ασκούν την εκτελεστική λειτουργία.

1. Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο αρχηγός της πολιτείας και ο **ρυθμιστής** του πολιτεύματος. (άρθρο 30 παρ. 1 του Σ.).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται έμμεσα από το λαό, δηλ. από τη Βουλή που τον αντιπροσωπεύει. Για να εκλεγεί χρειάζεται αυξημένη πλειοψηφία της Βουλής (άρθρο 30-34 του Σ.). Εκλέγεται για θητεία 5 χρόνων, που μπορεί να ανανεωθεί μόνο μία φορά, πρέπει να είναι Έλληνας πολίτης και άνω των 40 χρόνων.

Το Σύνταγμα θέλει τον Πρόεδρο πολιτικά ουδέτερο, δηλαδή έξω από την πολιτική διαμάχη. Με το άρθρο 35 του Σ. καθορίζεται το «ανεύθυνο» των πράξεων του Προέδρου. Κάθε ενέργειά του (νόμοι, διατάγματα κλπ.) έχει ισχύ και εκτελείται μόνο εφόσον έχει και την υπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Έτσι μόνη η Κυβέρνηση έχει την πολιτική ευθύνη για τις ενέργειες του Προέδρου. Ο ίδιος ευθύνεται μόνο για έσχατη προδοσία ή παραβίαση του Συντάγματος (άρθρο 49 του Σ.).

Κατ' εξαίρεση δε χρειάζονται προσυπογραφή ορισμένες μόνο πράξεις του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 35 παρ. 2 του Σ.) όπως:

- Ο διορισμός του πρωθυπουργού.
- Η σύγκληση του υπουργικού συμβουλίου ή τα διαγγέλματα σε έκτακτες περιστάσεις.
- Η άρνηση του Προέδρου να κυρώσει νόμο που ψήφισε η Βουλή.
- Η σύγκληση του Συμβουλίου της Δημοκρατίας ως συμβουλευτικού του οργάνου (άρθρο 39 του Σ.).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει τις κλασικές αρμοδιότητες του αρχηγού κράτους, έτσι:

- Διορίζει και παύει τον πρωθυπουργό (άρθρο 37, 38 του Σ.) με βάση τις αρχές του κοινοβουλευτισμού.
- Επικυρώνει και εκδίδει τους νόμους που ψήφισε η βουλή (άρθρο 42 του Σ.).
- «΄Αρχει» των ενόπλων δυνάμεων της χώρας (άρθρο 45 του Σ.).

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ, 2 ΙΟΥΛΙΟΥ 1982

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
80

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 436

Κήρυξη της λήξης των εργασιών της Α' Τακτικής Συνόδου της Γ' Περιόδου της Βουλής (Προεδρευομένης Δημοκρατίας).

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

*Έχοντας υπόψη τη διάταξη του άρθρου 40 παρ. 1 του Συντάγματος,
με πρόταση του Πρωθυπουργού,*

Κ η ρ ύ σ σ ο υ μ ε

*την λήξη των εργασιών της Α' Τακτικής Συνόδου της Γ' Περιόδου
της Βουλής (Προεδρευομένης Δημοκρατίας).*

*Ό Πρωθυπουργός να δημοσιεύσει και να ανακοινώσει το παρόν
Διάταγμα, την ημέρα λήξης των εργασιών της Γ' Περιόδου της
Βουλής.*

Αθήνα, 2 Ιουλίου 1982

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

- Διορίζει και παύει τους δημόσιους υπαλλήλους και απονέμει τα παράσημα (άρθρο 46 του Σ.).
- Απονέμει χάρη σε καταδικασμένους για ποινικά αδικήματα και αμνηστεια μόνο για πολιτικά αδικήματα (άρθρο 47 του Σ.).
- Εκπροσωπεί διεθνώς το κράτος και κηρύσσει τον πόλεμο (άρθρο 36 του Σ.).
- Εκδίδει τα αναγκαία διατάγματα (άρθρο 43 του Σ.).
- Έχει το δικαίωμα να διαλύει τη Βουλή (άρθρο 41 του Σ.) αν διαπιστώσει ότι: 1) δεν υπάρχει αρμονία ανάμεσα στις απόψεις της Βουλής και τη θέληση του Ελληνικού λαού, 2) δεν εξασφαλίζει η σύνθεση της Βουλής κυβερνητική σταθερότητα, 3) χρειάζεται ανανέωση της λαϊκής εντολής προκειμένου να αντιμετωπιστούν εξαιρετικής σημασίας εθνικά θέματα.

Είναι αυτονόητο ότι ο Πρόεδρος είναι υποχρεωμένος να προκηρύξει εκλογές για την ανάδειξη μιας νέας Βουλής, που θα γίνουν το αργότερο σε ένα μήνα από τη διάλυση της παλιάς. Πάντως υπάρχουν και περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό του Προέδρου (άρθρο 41 παρ. 4 του Σ.). Έτσι, δεν μπορεί να διαλύσει τη νέα Βουλή πριν περάσει ένας χρόνος από την εκλογή της ή για τον ίδιο λόγο που διέλυσε την προηγούμενη.

Τέλος, μεγάλη σημασία έχει και η δυνατότητα του Προέδρου να κηρύξει το στρατιωτικό νόμο (σε εξαιρετικές περιστάσεις) (βλέπε άρθρο 48 του Σ.).

2. Η Κυβέρνηση

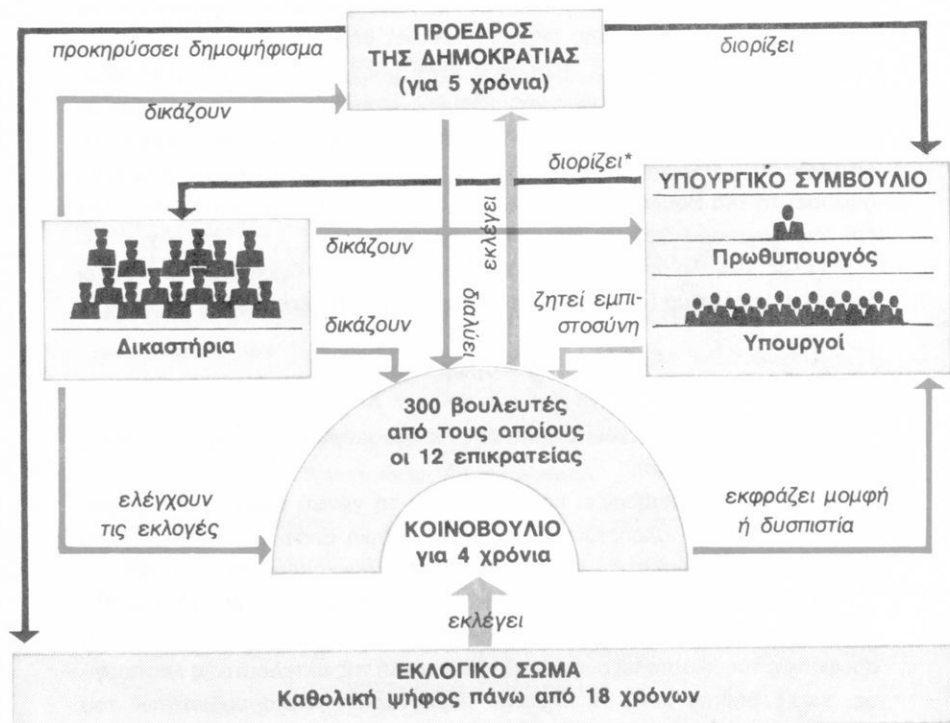
Η κυβέρνηση αποτελείται από τον Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς (υπουργικό συμβούλιο).

Η κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας (άρθρο 83 του Σ.) υλοποιώντας έτσι την πολιτική απόφαση του εκλογικού σώματος με την ανάπτυξη και εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής.

Ο πρωθυπουργός είναι ο πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, αυτός κανονίζει τη σύνθεσή του και εξασφαλίζει την ενότητα στις πράξεις και τις αποφάσεις του. Αποτελεί ουσιαστικά την κεφαλή της εκτελεστικής λειτουργίας, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει παραγνώριση των αρμοδιοτήτων του προέδρου της Δημοκρατίας.

Κάθε υπουργός μέσα στα πλαίσια του Συντάγματος και των νόμων διευθύνει έναν κλάδο από τη διοίκηση, δηλαδή ένα υπουργείο· μπορεί όμως να υπάρχουν υπουργοί «άνευ χαρτοφυλακίου» που δεν προΐστανται δηλαδή σε ένα συγκεκριμένο κλάδο διοίκησης· υπάρχουν και υφυπουργοί, που με

Σχέση μεταξύ των οργάνων της Πολιτείας
στο Σύνταγμα της Ελλάδας (1975)

* Μόνο τους Προέδρους και Αντιπροέδρους του Σ.τ.Ε. του Αρείου Πάγου και Ελεγκτικού Συνεδρίου μεταξύ των μελών του αντίστοιχου ανώτατου δικαστηρίου

κοινή απόφαση του πρωθυπουργού και του οικείου υπουργού διευθύνουν έναν τομέα του υπουργείου.

Οι υπουργοί είναι συνήθως μέλη της Βουλής, στην αντίθετη περίπτωση λέγονται «εξωκοινοβουλευτικοί».

Σημαντικό δικαίωμα της κυβέρνησης, για την εφαρμογή της πολιτικής της, είναι η δυνατότητα που έχει, να προτείνει σχέδια νόμων για ψήφιση στη Βουλή, (άρθρο 73 παρ. 1 του Σ.).

Σχέσεις Κυβέρνησης και Βουλής

Η Κυβέρνηση μέσα σε 15 μέρες από τότε που θα ορκιστεί πρέπει να ζητήσει την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής, καθώς και όποτε άλλοτε το θελήσει. Επίσης η αντιπολίτευση μπορεί να υποβάλει πρόταση δυσπιστίας (μομφής) προς την κυβέρνηση. Στην περίπτωση που η κυβέρνηση καταψηφιστεί οφείλει να παραιτηθεί (άρθρο 84 του Σ., αρχή του κοινοβουλευτισμού).

Η Βουλή ασκεί τον κοινοβουλευτικό έλεγχο πάνω στις πράξεις ή τις παραλείψεις των υπουργών, ενώ η κυβέρνηση, συλλογικό όργανο, είναι υπεύθυνη στο σύνολό της για τη γενική πολιτική της (άρθρο 85 του Σ.).

Η Βουλή, τέλος, έχει το δικαίωμα να κατηγορεί τα μέλη της κυβέρνησης ενώπιον ειδικού δικαστηρίου, που αποτελείται από ανώτατους δικαστικούς, σύμφωνα με το νόμο «περί ευθύνης υπουργών» (άρθρο 86 του Σ.).

Νομοθετήματα

Νόμοι. 1. Για να ισχύσει ένας νόμος, συνήθως υποβάλλεται σε σχέδιο (νομοσχέδιο) στη Βουλή από τον αρμόδιο υπουργό, π.χ από τον υπουργό Παιδείας για ένα εκπαιδευτικό θέμα. Το νομοσχέδιο συνοδεύεται από «αιτιολογική έκθεση», όπου αναγράφεται για ποιο λόγο πρέπει να ψηφιστεί και τι αποτέλεσμα ελπίζεται ότι θα έχει. Επίσης συνοδεύεται από μια έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, αν με το νομοσχέδιο προβλέπονται καινούρια έξοδα που πρέπει να καλύψει ο προϋπολογισμός.

2. Το νομοσχέδιο το επεξεργάζεται η αρμόδια, κατά υπουργείο, ομάδα βουλευτών, που συγκροτείται ανάλογα με τη δύναμη των κομμάτων στη Βουλή (π.χ. κοινοβουλευτική επιτροπή Παιδείας). Αφού η επιτροπή το επεξεργαστεί το στέλνει στον Πρόεδρο της Βουλής.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ		ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ		
Άρθρα 42, 73 έως 76	1) Βουλή (Βουλευτές) ή 2) Κυβέρνηση (Υπουργοί)	πρόταση νόμου νομοσχέδιο	Κοινοβουλευτική Επιτροπή (επεξεργασία)	Βουλή (συζήτηση ψήφιση)
Άρθρο 43 § 1,2,4	Κυβέρνηση ή Υπουργός	πρόταση* <i>* Η πρόταση του υπουργού προϋποθέτει ότι σχετική εξουσιοδότηση υπάρχει σε προηγούμενο νόμο.</i>		
Άρθρο 44	Υπουργικό Συμβούλιο	πρόταση		

3. Ο Πρόεδρος της Βουλής ορίζει ημερομηνία για συζήτηση και ψήφιση στη Βουλή σε δυο διαφορετικές συνεδριάσεις, πρώτα «κατ' αρχήν», (όπου κρίνεται η γενική σκοπιμότητα του νομοσχεδίου) και μετά «κατ' άρθρον» και στο σύνολο.

4. Αφού ψηφιστεί ένας νόμος, διαβιβάζεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, για να τον «κυρώσει» με την υπογραφή του και να διατάξει τη δημοσίευσή του στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως», που είναι η επίσημη εφημερίδα του Κράτους. Στο νόμο ορίζεται και η ημερομηνία από την οποία ισχύει. Μετά τη δημοσίευση αυτή, θεωρείται ότι όλοι γνωρίζουν το νόμο. Αυτό εννοούμε όταν λέμε «άγνοια του νόμου δε συγχωρείται».

Η Εφημερίδα της Κυβέρνησης τυπώνεται στο «Εθνικό Τυπογραφείο» (που λειτουργεί από το 1825) και διαιρείται σε τεύχη, ανάλογα με το περιεχόμενο π.χ. σε άλλο τεύχος δημοσιεύονται οι νόμοι και τα διατάγματα, σε άλλο οι διορισμοί των δημόσιων υπαλλήλων κλπ.

Όλοι οι νόμοι έχουν ένα αύξοντα αριθμό και πλάι τη χρονολογία που εκδόθηκαν π.χ. Ν. 1250/82 περί πολιτικού γάμου. (Βλέπε σελ. 78).

Προεδρικά Διατάγματα. Διάταγμα είναι κάθε πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας, ως φορέα της εκτελεστικής λειτουργίας, στην οποία κατά κανόνα συμπράττει η Κυβέρνηση ή ο αρμόδιος υπουργός.

Το διάταγμα συνήθως εξειδικεύει και εκτελεί τους νόμους που θεσπίζει

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ		
Πρόεδρος της Δημοκρατίας (κύρωση δημοσίευση)	Τυπικός ΝΟΜΟΣ	
Πρόεδρος της Δημοκρατίας (έκδοση)	Εκτελεστικό Κανονιστικό ΔΙΑΤΑΓΜΑ	
Πρόεδρος της Δημοκρατίας (έκδοση)	Πράξεις νομοθετικού περιεχομένου (Νομοθετικό ΔΙΑΤΑΓΜΑ)	Βουλή (κύρωση εκ των υστέρων)

Ο πίνακας αυτός κατανοείται καλύτερα αν μελετήσετε πρώτα τα σχετικά άρθρα του Συντάγματος (αναγράφονται στην αριστερή στήλη), ώστε να παρακολουθήσετε τη ροή της νομοθετικής διαδικασίας.

η Βουλή, με λεπτομερειακούς κανόνες δικαίου (κανονιστικά διατάγματα). Π.χ. περιέχει λεπτομέρειες για την εκτέλεση ενός νόμου, οδηγίες προς τους υπαλλήλους που τον εφαρμόζουν, συμπληρώνει ορισμένα κενά, που αφήνει επίτηδες ο νόμος, για να μπορεί να προσαρμοστεί ευκολότερα προς τις ανάγκες κάθε εποχής (άρθρο 43 του Σ.).

Σε έκτακτες περιστάσεις η Κυβέρνηση καταρτίζει και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υπογράφει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου (νομοθετικά διατάγματα), που θεσπίζουν νέους κανόνες δικαίου και που πρέπει αργότερα να επικυρωθούν από τη Βουλή (άρθρο 44 του Σ.).

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 1 ΙΟΥΛΙΟΥ 1982

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
79

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1264

Για τον εδδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κυροῦμαι και εκδίδονται τὴν κατωτέρω ὑπὸ τῆς Βουλῆς φερ-
ριζομένης νόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Άρθρο 1.

Αντικείμενα.

1. Μὲ τὴν ἐπιφύλαξη τῆς ἰσχύος τῶν Διεθνῶν Συμβάσεων Ἐργαζίας ποὺ ἔχουν κερδοῦσι, ὁ νόμος αὐτὸς κατοχυρώνει τὰ συνδικαλιστικὰ δικαιώματα τῶν εργαζομένων και ρυθίζει τὴν ἔνωση, ὀργάνωση, λειτουργία και δράση τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανωσιῶν τους. Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ νόμου εργαζόμενοι εἶναι ὅσοι ἀπασχολοῦνται μὲ σχέση ἑξαρτημένης ἐργασίας ἰδιωτικοῦ δικαίου (μισθοῦτοι), στοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται και οἱ εργαζόμενοι στὸ δημόσιο ἢ Ν.Π.Δ.Δ. ἢ Ο.Τ.Α.

Ἐξαιρῶν γιὰ τὶς ὀργανώσεις τοῦ νόμου αὐτοῦ οἱ διατάξεις τοῦ Α.Κ. και τοῦ Εἰσ. Ν. Α.Κ. ἰσχύουν ὅπως τροποποιεῖνται ἢ συμπληρώνονται μὲ αὐτὸν.

2. Δὲν ἐφαρμόζεται ὁ νόμος αὐτός:

α) Γιὰ τὶς δημοσιογραφικὲς ὀργανώσεις, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 12, 14, 15, 19, 20 μὲ ἐξαιρέσει τὸ εἶδος γ' τῆς παραγράφου 1, 21, 22, 23 και 26.

β) Γιὰ τὶς ναυτεργατικὲς ὀργανώσεις. Γι' αὐτές, μέχρις ὅτου φερθεῖται καὶ δημοσιευθεῖ εἰδικὸς νόμος, φθ εἰς κλειστούς ὄρους νὰ ἐφαρμόζεται τὸ ἰσχύον σήμερα νομικὸ καθεστὸς.

Δὲν ὑπερβαίνει στὶς διατάξεις τοῦ νόμου αὐτοῦ ἐπιφυλάξι-
μικὲς ὀργανώσεις ποὺ συνιστῶνται μὲ νόμο ὡς νομικὸ πρῶ-
τομας δημόσιου δικαίου.

3. Οἱ συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις διακρίνονται σὲ πρωτο-
βάθμιες, δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες.

α) Πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις εἶναι:

αα) τὰ σωματεία, ββ) τὰ τοπικὰ παραρτήματα συνδικαλιστι-
κῶν ὀργανώσεων ἐντέλεξης περιφέρειας ἢ πανελλαδικῆς ἐκτασης, ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὰ καταστατικὰ τους και μόνον γιὰ τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν μέλη τοῦ ἀντιστοιχοῦ ἐργα-
τικοῦ κέντρου.

γγ) Οἱ ἐνώσεις προσώπων, μὴ γιὰ καθὲ ἐκμεταλλευτῆ, ἐπιχειρηστῆ, δημόσιου ὑπαρκοῦ, Ν.Π.Δ.Δ. ἢ Ο.Τ.Α., ποὺ συν-

στούν ἄλλα (10) τοιαῦτα εργαζόμενοι μὲ ἰσορροπικὴ πρᾶξη τὴν ὅπου καταθέτουν στὸ γραμματεῖο τοῦ ἐργοῦ ἐπιτροπὴ δικαίου και κοινοποιεῖν στὸν ἐργοδότη, ἰσὺν ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν εργαζομένων δὲν ὑπερβαίνει τοὺς σαράντα (40) και δὲν ὑπερβαίνει σωματεῖο μὲ τοὺς μιστοὺς τοιαῦτα ὡς μέλη του. Ἐπὶ, μετὰ τὴν τυχόν ἀπόφαση τῆς ἐνώσεως προώπιου, πᾶσι νὰ συντρέξει μὴ ἀπὸ τὶς πὸ πάνω προτάσεις, ἢ ἐνώση προσώπων διαλύεται, χωρὶς ἄλλη διατύπωση. Ἡ ἰσορροπικὴ πρᾶξη τῆς ἐνώσεως προσώπων πρέπει νὰ ἀναφέρει ἀπαραίτητα τὸ σκοπὸ τῆς, ὅσο ἐκπρόσωπος τῆς και τὴ διάρκειά τῆς ποὺ δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἕξμηνο.

Γιὰ τὶς ἐνώσεις προσώπων ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀρθρο 20 παρ. 1 ἔδση, γ' ἐφαρμόζονται ἀνάλογα και οἱ διατάξεις γιὰ τὰ σωματεία τῶν ἀρθρῶν 3 παρ. 1α, 7 παρ. 1, 5, 6, 7 και 8 τοῦ νόμου αὐτοῦ.

Γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἐκπρόσωπων τῆς ἐνώσεως προσώπων ἐπιμελεῖται τριμελὲς ἐφορευτικὸ ἐπιτροπὴ.

β) Δευτεροβάθμιες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις εἶναι οἱ Ὁμοσπονδίες και τὰ Ἐργατικὰ Κέντρα. Οἱ Ὁμοσπονδίες εἶναι ἐνώσεις δύο (2) τοιαῦτων σωματείων τοῦ ἴσου ἢ συναρῶν κλάδων οικονομικῆς δραστηριότητος ἢ τοῦ ἴσου ἢ συναρῶν ἐπιφυλάξιμων.

Τὰ Ἐργατικὰ Κέντρα εἶναι ἐνώσεις δύο (2) τοιαῦτων σωματείων και τοπικῶν παραρτημάτων τοῦ ἴσου τὴν ἔκτα-
ση τους στὴν περιφέρειά τοῦ ἀντιστοιχοῦ Ἐργατικοῦ Κέν-
τρου ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τύπο ἀπασχόλησης τῶν μελῶν τους.

γ) Τριτοβάθμιες συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις (συνομοσπον-
δίες) εἶναι ἐνώσεις Ὁμοσπονδιῶν και Ἐργατικῶν Κέντρων.

Άρθρο 2.

Κατηγορία συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων.

1. Σὲ καθὲ Πρωτοδικεῖο τηρεῖται εἰδικὸ εἶδος συνδικα-
λιστικῶν ὀργανώσεων στὸ ὅποιο καταχωρίζονται τὰ στοιχεία τοῦ ἀρθρο 81 Α.Κ., ὁ ἀριθμὸς τῆς δικαστικῆς ἀπόφασης ποὺ ἐγκρίνει ἢ προποσιεῖ τὸ καταστατικὸ τῆς ὀργάνωσης και τη-
λεωνεται ἢ ἐνδεδόχονεν διαλύσει τῆς. Μετὰ τὴν ἐγγραφή στὸ
παραπάνω εἶδος ἐπιγράφονται τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀρθρο
83 Α.Κ.

2. Σὲ καθὲ Πρωτοδικεῖο τηρεῖται φάκελλος ποὺ περιέχει
τὸ καταστατικὸ καθὲ συνδικαλιστικῆς ὀργάνωσης και τὶς
προποσισεις του καθὼς και τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀναφέρονται στὸ
ἀρθρο 13 παρ. 2 τοῦ νόμου αὐτοῦ.

3. Ἀντίγραφα τῶν παραπάνω ἐγγράφων και δεδωμένες
γιὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὴν παρ. 1 τοῦ ἀρθρο αὐτοῦ
χορηγοῦνται ἀπὸ τὸ Γραμματεῖο τῶν Πρωτοδικεῖων εἰ ἔστιον
ἔχει ἐντομὴ συμφέρον.

Δημόσιοι Υπάλληλοι

Για να εκτελεστεί η πολιτική θέληση της Κυβέρνησης και να εφαρμοστούν οι νόμοι που **θέτει** η νομοθετική λειτουργία, είναι απαραίτητη η στελέχωση της κρατικής μηχανής με τους δημόσιους υπάλληλους (άρθρο 103 του Σ. παρ. 1). Οι υπάλληλοι αποτελούν το σταθερό φορέα της οργάνωσης και της λειτουργίας του σημερινού κράτους: αυτοί εξασφαλίζουν τη συνέχεια στη διοίκηση, ενώ η Βουλή και η Κυβέρνηση αλλάζουν.

Από το 1914 οι δημόσιοι υπάλληλοι έγιναν **μόνιμοι** και έτσι εξασφαλίστηκε η λειτουργική συνέχεια του κράτους. Εξάλλου, επειδή στην εποχή μας παρατηρείται μια αυξανόμενη παρέμβαση του κράτους σε όλους τους τομείς της ζωής, χρειάζονται στελέχη με ειδική κατάρτιση, τα οποία προσλαμβάνονται μετά από διαγωνισμό.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι με το να υπηρετούν για πολύ χρόνο σε ορισμένες διοικητικές θέσεις και να ασχολούνται με το ίδιο αντικείμενο εργασίας, που είναι μέρος μόνο της διοικητικής διαδικασίας: α) εξειδικεύονται και γίνονται ή θεωρούνται «απαραίτητοι» στον τομέα τους και β) αποκτούν νοοτροπία και δύναμη γραφειοκρατική, που μπορεί να κινεί ή να αναστέλλει τη λειτουργία της διοίκησης. Αυτά εννοούμε όταν μιλάμε για «δύναμη της κρατικής γραφειοκρατίας».

Διοικητική διαίρεση της Χώρας σε περιφέρειες

Για την καλύτερη λειτουργία του κράτους η χώρα έχει διαιρεθεί σε περιφέρειες με κριτήρια γεωγραφικά, οικονομικά, συγκοινωνιακά (άρθρο 101 παρ. 2 του Σ.).

Σήμερα η βασική διοικητική περιφέρεια είναι ο **νομός**. Υπάρχουν 52 νομοί και προϊστάμενος κάθε νομού είναι ο νομάρχης, που διορίζεται από την κυβέρνηση, αντιπροσωπεύει το κράτος και συντονίζει τις κρατικές υπηρεσίες στο νομό του. Η Αττική σήμερα διαιρείται σε διαμερίσματα που διευθύνονται επίσης από ένα νομάρχη.

Ιδιαίτερο αυτοδιοικούμενο τμήμα της Ελλάδας αποτελεί το Άγιο Όρος στη χερσόνησο του Άθω (άρθρο 105 του Σ.).

Τα συστήματα διοίκησης διακρίνονται σε αποκεντρωτικό και συγκεντρωτικό.

Αποκεντρωτικό σύστημα έχουμε όταν τα περιφερειακά κρατικά όργανα έχουν αποφασιστικές αρμοδιότητες για τις υποθέσεις της περιφέρειάς τους, ενώ οι κεντρικές υπηρεσίες έχουν μόνο το συντονισμό και τον έλεγχό τους. Έτσι, δεν καταφεύγουν στο κέντρο που οι υπηρεσίες του συχνά δε γνωρίζουν τα τοπικά ζητήματα, για να λύσουν ακόμη και μικρής σημασίας προβλήματά τους.

Συγκεντρωτικό σύστημα υπάρχει όταν οι περισσότερες αποφάσεις εκδίδονται από την κεντρική διοίκηση. Έχει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει τη χάραξη και παρακολούθηση ενιαίας πολιτικής, ευνοεί όμως την ανάπτυξη της γραφειοκρατίας και φυσικά τα άλλα πλεονεκτήματα του αποκεντρωτικού συστήματος είναι σ' αυτό μειονεκτήματα.

Διαίρεση της Κρατικής δραστηριότητας κατά τομείς

Στη σημερινή εποχή, όπου το κράτος παρεμβαίνει στους περισσότερους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, είναι απαραίτητος ο χωρισμός της διοίκησης σε πολλούς κλάδους.

Το σύνολο των υπηρεσιών ενός κλάδου οργανώνεται σε ενιαίο συγκρότημα (υπουργείο). Τα υπουργεία στελεχώνουν οι δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ την πολιτική ευθύνη των πράξεων του υπουργείου έχει ο υπουργός.

Τα υπουργεία σήμερα είναι:

- 1. Προεδρίας της Κυβερνήσεως:** Ασκει εποπτεία στην κρατική διοίκηση, στον τύπο, στη ραδιοτηλεόραση και στον τουρισμό.
- 2. Εξωτερικών:** Ασχολείται με τις σχέσεις της Ελλάδας με τα άλλα κράτη. Για το σκοπό αυτό διαθέτει τη διπλωματική υπηρεσία.
- 3. Εθνικής Άμυνας:** Ασχολείται με την οργάνωση, τον εξοπλισμό και την εποπτεία των Ενόπλων Δυνάμεων.
- 4. Εθνικής Οικονομίας:** Συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα, το εξαγωγικό εμπόριο και επιβλέπει τις βιομηχανίες και τις βιοτεχνίες.
- 5. Εσωτερικών:** Εποπτεύει τους νομάρχες και την τοπική αυτοδιοίκηση, διενεργεί τις εκλογές κ.ά.

Σφραγίδα του υπουργείου των οικονομικών κατά την Επανάσταση του 1821

6. **Δημοσίων Έργων:** Κατασκευάζει και συντηρεί όλα τα δημόσια έργα (λιμάνια, δρόμους, αεροδρόμια κ.ά.).
7. **Δικαιοσύνης:** Φροντίζει κυρίως για την καλή λειτουργία της δικαιοσύνης, την οργάνωση των φυλακών κ.ά.
8. **Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων:** Έχει τη φροντίδα για την οργάνωση της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες και εποπτεύει τις εκκλησίες όλων των Θρησκειμάτων.
9. **Οικονομικών:** Καταρτίζει τον προϋπολογισμό, εισπράττει τους φόρους και ενεργεί τις πληρωμές.
10. **Γεωργίας:** Φροντίζει για την ανάπτυξη της γεωργίας, κτηνοτροφίας, αλιείας, προστατεύει τα δάση κλπ.
11. **Πολιτισμού και Επιστημών:** Ασχολείται κυρίως με την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής ζωής του τόπου και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής του κληρονομιάς.

- 12. Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος:** Δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει τα ζωτικά προβλήματα χώρου και περιβάλλοντος.
- 13. Ενεργείας και φυσικών πόρων:** Φροντίζει για την αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων και του φυσικού πλούτου της χώρας.
- 14. Έρευνας και Τεχνολογίας:** Ασχολείται με την ανάπτυξη της έρευνας και εφαρμογή των αποτελεσμάτων της στην Ελλάδα.
- 15. Εμπορίου:** Παρακολουθεί το εμπόριο και τη διαμόρφωση των τιμών.
- 16. Εργασίας:** Οι εργασιακές σχέσεις, ο συνδικαλισμός, οι συνθήκες εργασίας κ.ά. υπάγονται σ' αυτό το υπουργείο.
- 17. Υγείας και Προνοίας:**
- 18. Κοινωνικών Ασφαλίσεων:** } Είναι αρμόδια για θέματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης.
- 19. Συγκοινωνιών:** Σ' αυτό υπάγονται όλα τα μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας.
- 20. Δημόσιας Τάξης:** Σ' αυτό υπάγονται η αστυνομία, η χωροφυλακή και γενικά οι υπηρεσίες που έργο τους είναι η εσωτερική ασφάλεια της χώρας.
- 21. Εμπορικής Ναυτιλίας:** Ιδιαίτερο υπουργείο, ασχολείται με τα προβλήματα της ναυτιλίας, γιατί αυτή είναι ένας τομέας ιδιαίτερα σημαντικός για την Ελλάδα.
- 22. Βόρειας Ελλάδας:** Με έδρα τη Θεσσαλονίκη, το υπουργείο αυτό συντονίζει την κυβερνητική δραστηριότητα στη Μακεδονία και τη Θράκη.

Ειδικά για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του Αθλητισμού και της Νέας Γενιάς όπως και για τα θέματα του απόδημου Ελληνισμού ιδρύθηκαν τα ομώνυμα Υφυπουργεία.

Σήμερα στα διάφορα υπουργεία δημιουργούνται ειδικές υπηρεσίες που χειρίζονται όσα θέματα αναφέρονται στις σχέσεις της χώρας με την Ε.Ο.Κ.

Οι διοικητικές ανάγκες που προκύπτουν κάθε φορά είναι δυνατόν να οδηγούν σε αναδόμηση της Διοίκησης.

Τοπική Αυτοδιοίκηση

Είναι ο θεσμός που σύμφωνα με αυτόν οι κάτοικοι ενός χωριού ή πόλης οργανώνονται και εκλέγουν τοπικούς άρχοντες, πρόεδρο ή δήμαρχο, για να ρυθμίζουν τα τοπικά προβλήματά τους (δρόμους, ύδρευση, φωτισμό, καθαρι-

ότητα, σχολείο κλπ.). Πυρήνας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι η Κοινότητα ή ο Δήμος. Όλοι οι κάτοικοι που είναι γραμμένοι στην Κοινότητα (του χωριού) ή στο Δήμο (της πόλης) λέγονται δημότες. Έχουν δικαίωμα να μετέχουν στη διαχείριση των θεμάτων του τόπου τους και να εκλέγουν, στις **δημοτικές εκλογές**, τους **τοπικούς άρχοντες**. Οι δημότες είναι γραμμένοι στο **δημοτολόγιο** (καταγραφή κατά οικογένειες). Οι άνδρες εγγράφονται και στο **μητρώο αρρένων** με σειρά χρονολογική, της γέννησής τους. Συνήθως οι πολίτες είναι γραμμένοι στην κοινότητα ή στο δήμο, όπου γεννήθηκαν και όπου τους δήλωσαν οι γονείς τους. Μπορούν όμως με αίτησή τους να κάνουν μεταδημότευση και να εγγραφούν σε άλλο δήμο ή κοινότητα, εφόσον συντρέχουν λόγοι, όπως π.χ. μόνιμη εγκατάσταση και εργασία σε άλλο μέρος.

Για να αναγνωριστεί μια κοινότητα χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις. Κυριότερες είναι: να ζουν σε ορισμένο συνοικισμό, ανεξάρτητο και χωριστό, 500 κάτοικοι και άνω. Για να αναγνωριστεί ένας συνοικισμός σε δήμο πρέπει να έχει 10.000 κατοίκους και άνω. Όταν όμως πρόκειται για πρωτεύουσα νομού ή επαρχίας ή αν συντρέχουν λόγοι ιστορικοί, μπορεί να αποτελεί δήμο ένας συνοικισμός με λιγότερους από 10.000 κατοίκους (π.χ. Ύδρα, Μεσολόγγι).

Εκλογή - ανάδειξη τοπικών αρχόντων

Η Κοινότητα έχει διοικητικά όργανα: τον Πρόεδρο και το Κοινοτικό Συμβούλιο. Ο δήμος: το δήμαρχο, το δημοτικό συμβούλιο και τη δημαρχιακή Επιτροπή, που απαρτίζεται από μέλη του δημοτικού συμβουλίου (2 ή 4) και προεδρεύεται από το δήμαρχο. Ο δήμαρχος ή ο πρόεδρος είναι ο πρώτος πολίτης του Δήμου ή της Κοινότητας. Οι συνεδριάσεις του δημοτικού ή του κοινοτικού συμβουλίου είναι δημόσιες.

Οι τοπικοί άρχοντες εκλέγονται συγχρόνως σε όλη τη χώρα με τοπικές εκλογές κάθε 4 χρόνια. Οι υποψήφιοι μετέχουν σε συνδυασμούς που συνήθως αντιπροσωπεύουν ομάδες με διαφορετική αντίληψη για τα τοπικά ζητήματα.

Οι αποφάσεις και πράξεις των κοινοτικών και δημοτικών αρχόντων ελέγχονται από το Νομάρχη, που η αρμοδιότητά του είναι μόνο να εξετάσει κατά πόσο συμφωνούν με το νόμο «περί δήμων και κοινοτήτων».

Η σημασία της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι μεγάλη, εφόσον το Κράτος αφήνει πράγματι τα τοπικά προβλήματα να αντιμετωπίζονται από τους

τοπικούς φορείς (π.χ. ύδρευση, σχολεία, δρόμοι κλπ.) και εφόσον επίσης εξασφαλίζει πόρους επαρκείς για την υλοποίηση των βασικών στόχων της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ο θεσμός της Αυτοδιοίκησης υπήρξε παράγοντας συντήρησης του ελληνισμού στα χρόνια της τουρκοκρατίας και ο μόνος πολιτικός θεσμός που υπήρχε πριν από την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Εκεί, στις κοινότητες του τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού, παρόλο που είχαν περιορισμένες αρμοδιότητες, διατηρήθηκε το πνεύμα συμμετοχής του λαού στα κοινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Σε μια οργανωμένη κοινωνία δεν είναι αρκετή η ψήφιση και η εκτέλεση των νόμων. Χρειάζεται ο έλεγχός τους και η επίλυση των διαφορών που δημιουργούνται στην εφαρμογή των κανόνων αυτών του δικαίου.

Τα άτομα αλλά και το ίδιο το κράτος πρέπει να συμμορφώνονται με τους κανόνες δικαίου που έχουν τεθεί, ώστε να υλοποιείται αυτό που ονομάζουμε «κράτος δικαίου» και να μην επικρατεί ούτε αυτοδικία, από την πλευρά των πολιτών, όταν επιχειρούν μόνοι να επιβάλουν αυτό που θεωρούν δίκιο, ούτε αυθαιρεσία από την πλευρά των κρατικών οργάνων, όταν κάνουν κατάχρηση εξουσίας.

Τα κρατικά όργανα που ασκούν τη δικαστική λειτουργία είναι τα **δικαστήρια**, λειτουργοί τους είναι οι **δικαστές** και η πιο βασική προϋπόθεση για την απονομή της δικαιοσύνης είναι η **ανεξαρτησία** της.

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί

Οι δικαστικοί λειτουργοί διορίζονται μετά από διαγωνισμό. Πρέπει να έχουν πτυχίο Νομικής και συνήθως να έχουν ασκήσει για ορισμένο χρονικό διάστημα το δικηγορικό επάγγελμα.

Στην απονομή δικαιοσύνης ειδική λειτουργία ασκεί ο **εισαγγελέας**.

αυτός αντιπροσωπεύει το δημόσιο συμφέρον και γι' αυτό λέγεται και **δημόσιος κατηγορός**. Αυτός δε δικάζει, αλλά: α) μπορεί να εισηγηθεί μια υπόθεση να εισαχθεί σε δίκη και β) κατά την εκδίκαση της υπόθεσης προτείνει στους δικαστές την απαλλαγή του κατηγορούμενου ή μια συγκεκριμένη ποινή στην περίπτωση που τον θεωρεί ένοχο.

2. Εγγυήσεις για τη δικαστική ανεξαρτησία

Δικαστική ανεξαρτησία σημαίνει ότι οι δικαστές απονέμουν δικαιοσύνη με μόνο κριτήριο το νόμο και τη συνείδησή τους, δηλαδή δεν υπόκεινται σε διαταγές ή υποδείξεις άλλων κρατικών οργάνων. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως με την υπηρεσιακή αυτοτέλεια των δικαστών. Ειδικότερα το Σύνταγμα κατοχυρώνει:

1) Τη **ισοβιότητα** των δικαστικών. Κάθε δικαστής όταν διοριστεί παραμένει δικαστής εφ' όρου ζωής, ώσπου να τον καταλάβει το όριο ηλικίας. Δεν μπορεί να παυθεί, παρά μόνο αν υποπέσει σε σοβαρό παράπτωμα. (άρθρο 88 παρ. 4 του Σ.).

2) Τη **διοικητική αυτοτέλεια** των δικαστών. Αυτή (άρθρο 88 του Σ.) επιτυγχάνεται με το θεσμό του ανώτατου δικαστικού συμβουλίου που αποτελείται μόνο από ανώτατους δικαστές και είναι υπεύθυνο για τις προαγωγές και μεταθέσεις των δικαστών (άρθρο 90 του Σ.).

3) Τον ειδικό **πειθαρχικό έλεγχο** των δικαστών ο οποίος ασκείται από ανώτερους δικαστικούς (άρθρο 91 του Σ.).

4) Την ανάλογη προς το λειτούργημα που ασκούν μισθολογική μεταχείριση των δικαστών (άρθρο 88, παρ. 2), ώστε να είναι απερίσπαστοι από βιοτικά προβλήματα.

Απαγορεύεται τέλος στους δικαστές να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα ή να συμμετέχουν στην κυβέρνηση (άρθρο 89 του Σ.).

Εκτός από τις εγγυήσεις αυτές υπάρχουν και άλλες που εξασφαλίζουν στους πολίτες την αμερόληπτη απονομή δικαιοσύνης (άρθρο 93 του Σ.). Έτσι οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων είναι **δημόσιες** και οι αποφάσεις των δικαστών πρέπει να είναι **αιτιολογημένες**.

Στις δικαστικές αποφάσεις δημοσιεύεται, αν υπάρχει, και η άποψη της **μειοψηφίας**.

Τέλος κάθε άτομο έχει δικαίωμα να προσφύγει στο δικαστήριο για την

προστασία του και να αναπτύξει τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του (άρθρο 20 του Σ.).

Καμιά πράξη δε θεωρείται παράνομη, αν δεν υπάρχει από πριν νόμος που να τη χαρακτηρίζει έτσι και να προβλέπει την τιμωρία της (άρθρο 7 παρ. 1 του Σ.).

Μια από τις πιο σπουδαίες υποχρεώσεις των δικαστηρίων είναι να ελέγχουν τη «**συνταγματικότητα**» των νόμων που εφαρμόζουν. Έτσι, αν κρίνουν ότι ένας νόμος είναι αντίθετος με τις βασικές αρχές και τις διατάξεις του Συντάγματος, πρέπει να **αρνηθούν την εφαρμογή** αυτού του νόμου (άρθρο 93 παρ. 4. του Σ.).

3. Τα δικαστήρια

Η λειτουργία των δικαστηρίων ρυθμίζεται με κάθε δυνατή λεπτομέρεια από το **Σύνταγμα**, την **πολιτική και ποινική** δικονομία (κανόνες που αναφέρονται στη διαδικασία και τον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης) και τον **οργανισμό των δικαστηρίων**.

Τα δικαστήρια είναι «τακτικά» που σημαίνει ότι δεν μπορεί να συγκροτηθούν εκ των υστέρων και επίτηδες για να δικάσουν μια συγκεκριμένη υπόθεση· κάθε υπόθεση θα εκδικαστεί από το δικαστήριο που είναι αρμόδιο και έχει καθοριστεί από πριν με τους δικονομικούς κανόνες (άρθρο 8 του Σ.).

Η δικαιοσύνη απονέμεται σε δυο βαθμούς. Στον πρώτο βαθμό δικάζεται η υπόθεση για πρώτη φορά και στο δεύτερο δικάζεται η ίδια υπόθεση από ανώτερο δικαστήριο, εφόσον το ζητήσει (κάνει έφεση) ο διάδικος που νικήθηκε στην πρωτοβάθμια δίκη.

Τα δικαστήρια ανάλογα με τις υποθέσεις που δικάζουν, χωρίζονται σε πολιτικά, ποινικά, διοικητικά και ειδικά δικαστήρια.

α) Πολιτικά δικαστήρια

Πολιτικά δικαστήρια είναι εκείνα που δικάζουν αστικές διαφορές, μεταξύ των ιδιωτών πχ. οικονομικού ή οικογενειακού χαρακτήρα. Για να δικάσουν μια διαφορά, πρέπει να το ζητήσει με έγγραφο (**αγωγή**) εκείνος που νομίζει ότι αδικήθηκε (**ενάγων**). Εκείνος που εναντίον του γίνεται η αγωγή λέγεται **εναγόμενος**, ενώ και οι δυο μαζί λέγονται **διάδικοι**. Η προσφυγή στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο για επανεκδίκαση της υπόθεσης λέγεται έφεση.

Βαθμοί απονομής δικαιοσύνης

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ		Α' βαθμός	Β' βαθμός	Ακέρων - Αναίρεση
Διάδικοι ενάγων εναντίον εναντιόμενου	Αγωγή	α) Ειρηνοδίκεια β) Πρωτοδίκεια 1) Μονομελή 2) Τριμελή	α) Πρωτοδίκεια τριμελής* β) Εφετεία	
ΠΟΙΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ		Α' βαθμός	Β' βαθμός	Ακέρων - Αναίρεση
Διάδικοι κατηγορού-μενος	Μήνυση - Έγκληση	α) Πταισματοδίκεια β) Πλημμελειοδίκεια 1) Μονομελή 2) Τριμελή γ) Εφετεία 1) Τριμελή 2) Πενταμελή δ) Κακούργοδίκεια	α) Πλημμελειοδίκεια Μονομελή β) Πλημμελειοδίκεια Τριμελή γ) Εφετεία Τριμελή δ) Διαφορετικά Εφετεία	

ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

* Παρατηρείστε ότι το τριμελές πρωτοδίκαιο λειτουργεί και ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο και ως δευτεροβάθμιο. Ανάλογη εναλλαγή λειτουργίας υπέρχει και στα ποινικά δικαστήρια.

Πρώτου βαθμού (πρωτοβάθμια) δικαστήρια είναι:

- α) **Το ειρηνοδικείο:** Εκδικάζει διαφορές αξίας μέχρι 30.000* δρχ.
- β) **Το πρωτοδικείο:** Διακρίνεται σε:
  - 1) **μονομελές:** εκδικάζει βασικά διαφορές αξίας 30.000 - 250.000 δρχ. και άλλες.
  - 2) **τριμελές:** απαρτίζεται από τον πρόεδρο, δύο πρωτοδίκες, τον εισαγγελέα και το γραμματέα. Είναι το κυρίως πολιτικό δικαστήριο και δικάζει όσες διαφορές δεν υπάγονται στα ειρηνοδικεία ή στα μονομελή πρωτοδικεία.

Δευτέρου βαθμού (δευτεροβάθμια) πολιτικά δικαστήρια είναι:

- α) **Το τριμελές πρωτοδικείο,** όταν δικάζει εφέσεις κατά των αποφάσεων του ειρηνοδικείου.
- β) **Το εφετείο** που αποτελείται από τον πρόεδρο και δύο εφέτες και δικάζει τις εφέσεις εναντίον των αποφάσεων των πρωτοδικείων.
Η απόφαση του εφετείου που λύνει τελειωτικά τη διαφορά λέγεται τελεσίδικη και από εκείνη τη στιγμή μπορεί να εκτελεστεί, δηλαδή ο διάδικος που έχασε τη δίκη θα υποχρεωθεί να πληρώσει ακόμα και με κατάσχεση μέρους της περιουσίας του ή με προσωπική του κράτηση. Επίσης μπορεί να εκτελεστεί και απόφαση του μονομελούς πρωτοδικείου είτε γιατί δεν ασκήθηκε έφεση είτε γιατί κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή.

β) Ποινικά δικαστήρια

Τα ποινικά δικαστήρια δικάζουν πράξεις ή παραλείψεις που περιγράφονται στο νόμο ως αξιόποινες.

Η αξιόποινη πράξη ή παράλειψη διώκεται είτε αυτεπάγγελτα μετά από πρόταση του εισαγγελέα - ύστερα από πληροφόρηση κατά οποιοδήποτε τρόπο - και αυτό εκφράζει το δικαίωμα της Πολιτείας να επιβάλλει ποινή στο δράστη, είτε μετά από γραπτή καταγγελία (**έγκληση**) από τον ίδιο τον παθόντα. Το έγγραφο με το οποίο γίνεται η καταγγελία από μη παθόντα το

---

* Τα ποσά που αναφέρονται μπορούν να μεταβληθούν με νόμο.

λέμε **μήνυση** και εκείνον που κάνει την καταγγελία **μηνυτή**, ενώ εκείνον κατά του οποίου στρέφεται η καταγγελία **κατηγορούμενο**.

Τα ποινικά αδικήματα διαίρουνται ανάλογα με τη βαρύτητά τους σε **πταίσματα**, **πλημμελήματα** και **κακουργήματα** και εκδικάζονται από τα αντίστοιχα δικαστήρια.

Στην Ελλάδα τα ποινικά δικαστήρια συγκροτούνται από τους ίδιους δικαστικούς λειτουργούς από τους οποίους συγκροτούνται και τα πολιτικά δικαστήρια. Έτσι, κάθε ειρηνοδικείο είναι συγχρόνως και πταισματοδικείο, κάθε πρωτοδικείο είναι και πλημμελειοδικείο, ανάλογα με τη φύση της υπόθεσης που εκδικάζουν κάθε φορά.

α) **Το Πταισματοδικείο.** Δικάζει αδικήματα μικρής σημασίας ή παραβάσεις των αστυνομικών διατάξεων (πταίσματα).

β) **Το Πλημμελειοδικείο** Δικάζει: σοβαρότερα αδικήματα (απάτες, εξύβριση, τραυματισμούς) και κρίνεται σε **μονομελές**, που δικάζει πλημμελήματα για τα οποία προβλέπεται ποινή φυλάκισης ως ένα χρόνο ή και χρηματική ποινή, και σε **τριμελές** που δικάζει τα υπόλοιπα βαρύτερα πλημμελήματα για τα οποία προβλέπεται ποινή φυλάκισης ως πέντε χρόνια.

γ) **Το ποινικό Εφετείο.** 1. Ως τριμελές δικάζει σε δεύτερο βαθμό τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των τριμελών πλημμελειοδικείων και σε πρώτο βαθμό τα πλημμελήματα ορισμένων προσώπων (π.χ. δικηγόρων, δικαστών κλπ.) 2. Ως πενταμελές δικάζει όσα κακουργήματα ορίζει ο νόμος, π.χ. πλαστογραφία, απάτη σε βάρος του Δημοσίου κλπ.

δ) **Το Κακουργοδικείο.** Είναι το δικαστήριο που δικάζει τα κακουργήματα δηλ. εγκλήματα που τιμωρούνται με την ποινή του θανάτου ή με πρόσκαιρο ή ισόβιο κάθειρξη (ισόβια δεσμά), όπως φόνος κ.ά.

Τα κακουργοδικεία συγκροτούνται από: 1) **Τρεις τακτικούς δικαστές**, τον εισαγγελέα και το γραμματέα, 2) **από τους ένορκους.** Οι ένορκοι είναι πολίτες που κληρώνονται από ειδικό κατάλογο και αφού παρακολουθήσουν την ακροαματική διαδικασία απαντούν στο ερώτημα του προέδρου του δικαστηρίου, αν θεωρούν ότι ο κατηγορούμενος είναι ένοχος ή όχι. Η πλειοψηφία τακτικών δικαστών και ενόρκων αποφαινεται για την ενοχή ή μη του κατηγορουμένου και για το είδος και το μέγεθος της ποινής (άρθρο 97 του Σ.).

ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τα ειδικά δικαστήρια δεν έχουν, όπως τα τακτικά, γενική αρμοδιότητα, αλλά περιορισμένη για ορισμένες μόνο υποθέσεις. Έτσι έχουμε: α) **Τακτικά και έκτακτα στρατοδικεία**, ναυτοδικεία και αεροδικεία, που δικάζουν τα αδικήματα των στρατιωτικών.

Τα έκτακτα στρατοδικεία μπορούν να δικάσουν και πολίτες, αλλά μόνο σε καιρό πολέμου ή όταν έχει κηρυχτεί στρατιωτικός νόμος (άρθρο 96 παρ. 4 του Σ.).

β) **Τα δικαστήρια των ανηλίκων**. Απαρτίζονται από ειδικούς δικαστές, που δικάζουν αδικήματα παιδιών μέχρι και 17 χρόνων. Οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων αυτών γίνονται με «κλειστές πόρτες», δηλαδή χωρίς ακροατήριο άλλο εκτός από τους παράγοντες της δίκης. Για τους ανήλικους που καταδικάζονται λαμβάνονται σωφρονιστικά ή αναμορφωτικά μέτρα (άρθρο 96 παρ. 3 του Σ.).

γ) **Τα εκκλησιαστικά δικαστήρια** που δικάζουν τους κληρικούς για εκκλησιαστικά παραπτώματα.

ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

Είναι το ανώτατο δικαστήριο που ιδρύθηκε το 1834 και δικάζει τις απήσεις για αναίρεση των αποφάσεων όλων των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων. Ο Άρειος Πάγος δεν εξετάζει την ουσία της υπόθεσης, δηλαδή αν τα πραγματικά περιστατικά που ήταν η βάση της δίκης στο Πρωτοδικείο ή Εφετείο είναι αληθινά ή όχι, αλλά μόνο αν ερμηνεύτηκε ή εφαρμόστηκε σωστά ο νόμος στη συγκεκριμένη περίπτωση.

γ) Τα διοικητικά δικαστήρια

Διοικητικά δικαστήρια είναι εκείνα που δικάζουν τις διαφορές μεταξύ του κράτους και του πολίτη. Οι διαφορές αυτές προκύπτουν από πράξεις των διοικητικών οργάνων και προσβάλλονται από τους πολίτες, όταν θεωρούν ότι έχουν αδικηθεί. Έχει δικαίωμα π.χ. ένας δημόσιος υπάλληλος να κάνει προσφυγή γιατί θεωρεί παράνομη την απόλυσή του ή ένας πολίτης να ζητήσει

ακύρωση της απόφασης ενός υπουργού, γιατί θεωρεί ότι η απόφαση αυτή αποτελεί κατάχρηση εξουσίας του υπουργού.

α) Το Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.)

Είναι το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο και με τη σημερινή του μορφή λειτουργεί από το 1929. Το Σ.τ.Ε. επεξεργάζεται τα διατάγματα που συντάσσουν τα υπουργεία και κρίνει αν αυτά συμφωνούν με το σύνταγμα και τους νόμους, εξετάζει προσφυγές υπαλλήλων που αφορούν υπηρεσιακά τους θέματα (προαγωγή, τιμωρία, απόλυση κλπ.), ακυρώνει πράξεις διοικητικών οργάνων, π.χ. μια υπουργική απόφαση εφόσον αυτή έγινε με παράβαση του νόμου ή κατάχρηση εξουσίας ή αναρμοδιότητα (άρθρο 95 του Συντάγματος).

Οι κυβερνητικές πράξεις, αυτές δηλαδή που αφορούν την άσκηση της πολιτικής εξουσίας, όπως π.χ. η διάλυση της Βουλής, η σύναψη συνθήκης κλπ., δεν μπορούν να ακυρωθούν από το Σ.τ.Ε. Εδώ τον έλεγχο ασκεί η Βουλή.

Ο ρόλος του Σ.τ.Ε. είναι πολύ σπουδαίος γιατί προστατεύει τον πολίτη αλλά και τη διοίκηση από τυχόν αυθαιρεσίες των διοικητικών οργάνων και έτσι συντελεί στη σωστή λειτουργία της κρατικής μηχανής.

β) Το Ελεγκτικό Συνέδριο

Ιδρύθηκε το 1833. Είναι διοικητική και δικαστική αρχή και έχει διπλή αρμοδιότητα: Ως διοικητική αρχή (άρθρο 98 παρ. 1 α-δ) κύριο έργο του έχει τον έλεγχο των κρατικών εξόδων, που γίνονται από τις διάφορες υπηρεσίες. Εξετάζει δηλ. τις δαπάνες, τον απολογισμό και το γενικό ισολογισμό του Κράτους. Γνωμοδοτεί επίσης σε θέματα συνταξιοδότησης από το Δημόσιο. Ως δικαστική αρχή (άρθρο 98 παρ. 1 ε-στ) εξετάζει διαφορές που προκύπτουν από τα παραπάνω θέματα.

γ) Φορολογικά δικαστήρια

Είναι τακτικά διοικητικά δικαστήρια (διοικητικό Πρωτοδικείο, διοικητικό Εφετείο), που δικάζουν τις προσφυγές των φορολογουμένων κατά του οικονομικού τους εφόρου, όταν θεωρούν υπερβολικούς τους φόρους, που τους καταλόγισαν.

Ανώτατο ειδικό Δικαστήριο

Το ανώτατο αυτό ειδικό δικαστήριο συγκροτείται από μέλη των άλλων ανώτατων δικαστηρίων (άρθρο 100 παρ. 2 του Σ.). Λειτουργεί ως εκλογοδικείο, δηλαδή εξετάζει τις ενστάσεις που υποβλήθηκαν από τους ενδιαφερόμενους για τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών ή δημοψηφίσματος. Αποφαινεται επίσης αμετάκλητα (άρθρο 100 παρ. 4 του Σ.), όταν υπάρχουν αντίθετες αποφάσεις μεταξύ των ανώτατων δικαστηρίων, (π.χ. μεταξύ Αρείου Πάγου και Συμβουλίου Επικρατείας) και για την αντισυνταγματικότητα ή όχι ενός νόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Ο άνθρωπος από την παιδική του ηλικία μαθαίνει από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του ότι έχει ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αυτά τα δικαιώματα και τα καθήκοντα που διαμορφώνονται μέσα στο κοινωνικό σύνολο, επιβάλλονται με τρόπο άγραφο και η συμμόρφωση του ατόμου σ' αυτά είναι προαιρετική. Π.χ. έχω καθήκον να σηκωθώ από τη θέση μου για να χαιρετήσω κάποιον μεγαλύτερό μου.

Η πολιτεία κρίνει ότι ορισμένα από τα **δικαιώματα** και καθήκοντα του ανθρώπου είναι σημαντικά, και γι' αυτό έχει θεσπίσει κανόνες για την τήρησή τους. Οι κανόνες αυτοί είναι αναγκαστικοί, δηλαδή το κράτος και οι πολίτες υποχρεώνονται να συμμορφωθούν με αυτούς, διαφορετικά θα υποστούν κυρώσεις.

Η υπακοή ενός ελεύθερου λαού στους νόμους και στις νόμιμες εξουσίες, όταν το κράτος είναι οργανωμένο δημοκρατικά, με τις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας και της ελευθερίας, δεν έχει την έννοια της υποδούλωσης του λαού, γιατί, στην περίπτωση αυτή, ο πολίτης υπακούοντας στους νόμους του κράτους είναι σαν να υπακούει στον εαυτό του.

Η υπακοή του πολίτη όμως στους νόμους, δεν αποκλείει καθόλου το δικαίωμα να προσφεύγει στα δικαστήρια ή στη διοίκηση ζητώντας ικανοποίηση, αν νομίζει ότι αδικήθηκε σε κάτι από άτομα ή υπηρεσιακούς φορείς.

Τα δικαιώματα συνήθως συνεπάγονται αντίστοιχες **υποχρεώσεις**, π.χ. έχω την απαίτηση να γίνει σεβαστή η θρησκευτική μου πεποίθηση παράλληλα όμως πρέπει να σεβαστώ τη θρησκευτική πεποίθηση των άλλων. Η ελευθερία του ενός φτάνει ως εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία των άλλων, δηλαδή η δράση του δεσμεύεται και δεν πρέπει να βλάπτει τους συνανθρώπους του.

Διάκριση των δικαιωμάτων

Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις μεταξύ των ατόμων στην ιδιωτική τους ζωή ονομάζονται **αστικά**, και καθορίζονται από το Αστικό ή Ιδιωτικό Δίκαιο. Αυτά αναφέρονται βασικά στις σχέσεις που αφορούν τις συναλλαγές, την κινητή ή ακίνητη περιουσία, τις οικογενειακές και κληρονομικές σχέσεις.

Εδώ θα αναφερθούμε στα **δημόσια** δικαιώματα και υποχρεώσεις που αναγράφονται στο Σύνταγμα. Αυτό που τα διακρίνει από τα αστικά είναι ότι αφορούν σχέσεις ατόμων ή ομάδων με την κρατική εξουσία. Διακρίνονται σε:

1) Ατομικά δικαιώματα (ή ατομικές ελευθερίες). Παρέχονται σε κάθε πρόσωπο που βρίσκεται μέσα στα όρια του κράτους, είτε είναι πολίτης του είτε ξένος υπήκοος. Με αυτά το άτομο απαγορεύει στην πολιτεία να επέμβει σε έναν κύκλο δραστηριοτήτων του. Το άτομο αμύνεται στην πιθανή αυθαίρετη επέμβαση της κρατικής εξουσίας και αξιώνει την αποχή της από ορισμένες ενέργειες. Π.χ. απαγορεύει στα κρατικά όργανα να μπουέ στο σπίτι του (άσυλο της κατοικίας) παρά μόνο κάτω από ορισμένες εγγυήσεις.

2) Πολιτικά δικαιώματα. Παρέχονται μόνο στους Έλληνες πολίτες που έχουν ορισμένη ηλικία. Με αυτά ο πολίτης αξιώνει την ενεργό συμμετοχή του στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Το σπουδαιότερο από αυτά είναι να εκλέγει τα όργανα της πολιτείας και να εκλέγεται ο ίδιος.

3) Κοινωνικά δικαιώματα. Παρέχονται στα μέλη της κοινωνίας που ζουν σ' αυτήν. Με αυτά το άτομο αξιώνει από την πολιτεία την παροχή ορισμένων υπηρεσιών, συνήθως με οικονομικό περιεχόμενο, π.χ. ζητώ από το κράτος την κατάλληλη υλική υποδομή για να μορφωθώ, δηλαδή ζητώ να χτίσει σχολεία.

Τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα κατακτήθηκαν σταδιακά, μαζί με τη διαμόρφωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η πρώτη κατοχύρωση των δικαιωμάτων έγινε στην Αγγλία το 17ο αιώνα, και αργότερα με τη γαλλική και την αμερικανική επανάσταση. Η εξέλιξή τους δε σταμάτησε μέχρι τις μέρες μας. Π.χ. στην Ελλάδα το δικαίωμα ψήφου των γυναικών κατοχυρώθηκε πλήρως μόλις το 1952.

Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι κατάκτηση του 20ού αιώνα και είναι αποτέλεσμα: α) των αγώνων των εργαζομένων για μια καλύτερη ζωή, β) της επίδρασης των σοσιαλιστικών ιδεών, γ) της μεγαλύτερης παρέμβασης του κράτους στην οικονομική ζωή και δ) της προσπάθειας του κράτους να αμβλυνθούν οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί.

Θα πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι η διάκριση των δικαιωμάτων σε **ατομικά**,

πολιτικά, κοινωνικά είναι σχετική. Τα δικαιώματα αποτελούν ένα σύνολο όπου το ένα συμπληρώνει το άλλο και όλα μαζί θεμελιώνουν την ελευθερία. Έτσι, π.χ. για να έχει περιεχόμενο το ατομικό δικαίωμα «ελευθερίας του τύπου» πρέπει να έχει προηγηθεί η καταπολέμηση του αναλφαριθμισμού με την παροχή παιδείας, που είναι δικαίωμα κοινωνικό. Πολλά δικαιώματα είναι δυσυπόστατα, π.χ. η παιδεία είναι δικαίωμα ατομικό και κοινωνικό, η υγεία επίσης, η εργασία ομοίως (έχω δικαίωμα να διαλέγω την εργασία μου, αλλά και ζητώ από το Κράτος να μου δώσει δουλειά).

ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Άρθρον 2. – Αυτά τα Φυσικά Δίκαια είναι: πρώτον, το να είμεθα όλοι ίσοι και όχι ο ένας κατώτερος από τον άλλον· δεύτερον, να είμεθα ελεύθεροι και όχι ο ένας σκλάβος του άλλου· τρίτον, να είμεθα σίγουροι εις την ζωήν μας, και κανένας να μην ημπορή να μας την πάρη· αδικώς και κατά την φαντασίαν· και τέταρτον, τα κτήματα οπού έχομεν κανένας να μην ημπορή να μας εγγίξη, αλλ' είναι ιδικά μας και των κληρονόμων μας.

Άρθρον 3. – Όλοι οι άνθρωποι, Χριστιανοί και Τούρκοι, κατά φυσικόν λόγον είναι ίσοι. Όταν παιήση τινάς, οποιασδήποτε καταστάσεως, ο Νόμος είναι ο αυτός δια το παιήσμα και αμετάβλητος· ήγουν δεν παιδεύεται* ο πλούσιος ολιγώτερον και ο πτωχός περισσώτερον δια το αυτό σφάλμα, αλλ' ίσια - ίσια.

Ρήγα Φεραίου

ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η προσωπική ελευθερία

Η προσωπική ελευθερία είναι το πρωταρχικό ατομικό δικαίωμα που σημαίνει ότι κάθε άνθρωπος δεν υφίσταται περιορισμούς σε ότι αφορά τη φυσική του ύπαρξη και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του (άρθρ. 5 του Σ.).

* τιμωρείται

Αυτό συνεπάγεται:

- την ελευθερία διακίνησης και διαμονής.
- την οικονομική και επαγγελματική ελευθερία.
- την προσωπική του ασφάλεια και την προστασία από τη δικαιοσύνη.
- την προστασία της ιδιωτικής ζωής.

Σύνταγμα της Τροιζήνας (1827)

Άρθρο 21: Εις την Ελληνικήν Επικράτειαν, ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος. Αργυρώνητος δε ή δούλος παντός γένους και πάσης θρησκείας, καθώς πατήση το Ελληνικόν έδαφος, είναι ελεύθερος και από τον δεσπότην αυτού ακαταζήτητος.

Η προσωπική ασφάλεια

Η προσωπική ασφάλεια του ατόμου κατοχυρώνεται με το άρθρο 6 και περιλαμβάνει:

- την απαγόρευση σύλληψης ή φυλάκισης του ατόμου χωρίς δικαστικό ένταλμα,
- την υποχρέωση να γίνει η δίκη του μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα διαφορετικά να απολύεται,
- την αποζημίωση εκείνων που προφυλακίστηκαν άδικα,
- την απαγόρευση του βασανισμού (άρθρο 7 του Σ.).

Επίσης τα άρθρα 7 και 8 του Σ. προβλέπουν:

- οι νόμοι δεν ισχύουν αναδρομικά (αλλιώς θα μπορούσε η νομοθετική εξουσία να ψηφίζει νόμους για να εξοντώνει τους αντιπάλους της).
- κάθε κατηγορούμενος δικάζεται από το φυσικό ή το νόμιμο δικαστή του που έχει καθορισθεί από πριν. (π.χ. ανάλογα με τον τόπο που έγινε το αδίκημα, τον τόπο όπου ζει ο αδικημένος).

23. - Ούτε πόλη ούτε άτομο θα εξαναγκάζεται να κατασκευάσει γέφυρες στις όχθες των ποταμών, εκτός από εκείνους που έχουν νομική υποχρέωση σύμφωνα με το έθιμο.

31. - Ούτε εμείς, ούτε οι δικαστικοί υπάλληλοί μας θα παίρνουμε την

ξυλεία των άλλων για να χρησιμοποιηθεί για τους πύργους μας ή για άλλο σκοπό, χωρίς τη θέληση εκείνου στον οποίο ανήκει η ξυλεία.

39. – Κανένας ελεύθερος άνθρωπος δε θα συλλαμβάνεται, θα φυλακίζεται ή θα στερείται την περιουσία του ή θα κηρύσσεται εκτός νόμου ή θα εξορίζεται ή θα βλάπτεται με οποιοδήποτε τρόπο, και δε θα στραφούμε εναντίον του ή θα τον διώξουμε, χωρίς δίκαιη απόφαση των ομοίων του, ή σύμφωνα με το νόμο της χώρας.

Αποσπάσματα από την πρώτη γραπτή αναγνώριση ατομικών δικαιωμάτων, που σχετίζονται με τις νεότερες πολιτειακές εξελίξεις Magna Carta, Αγγλία, 1215.

Μετ. Κ. Μαυριά - Α. Παντελή

Ελευθερία της Παιδείας

Αυτή περιλαμβάνει την ελευθερία της διδασκαλίας, της τέχνης και της επιστήμης, ως ατομικό δικαίωμα και ως ειδικότερες εκφράσεις της πνευματικής ελευθερίας.

Επίσης είναι κοινωνικό δικαίωμα για τον πολίτη και υποχρέωση για το κράτος (άρθ. 16 παρ. 2 του Σ.) να προσφέρει παιδεία σε όλους, εννέα τουλάχιστο χρόνια, μέσα σε κατάλληλες εκπαιδευτικές συνθήκες.

Ελευθερία της Θρησκείας

Το κράτος δεν μπορεί να επέμβει στις θρησκευτικές πεποιθήσεις των πολιτών. Η λατρεία κάθε γνωστής θρησκείας είναι ελεύθερη, ενώ η πολιτεία αρκείται στο να εποπτεύει τους λειτουργούς των θρησκειών. Πάντως δεν μπορεί κάποιος να επικαλείται τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του, για να αποφεύγει τις υποχρεώσεις του προς το κράτος και να μη συμμορφώνεται με τους νόμους (άρθρο 13 του Σ.).

Απαγορεύεται ο προσηλυτισμός, η προσπάθεια δηλαδή που γίνεται με διάφορες πιέσεις και μέσα (υποσχέσεις, παροχές, εξαναγκασμοί), για να εγκαταλείψει κάποιος τη θρησκεία του και να ασπασθεί τη θρησκεία αυτού που επιδιώκει να τον προσηλυτίσει.

Το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας

Με τα άρθρα 17 και 18 του Συντάγματος προστατεύεται το δικαίωμα του ανθρώπου να έχει ιδιοκτησία. Όταν όμως το γενικό συμφέρον το απαιτεί, μπορούν να μπου περιορισμοί στην ιδιοκτησία, ακόμη και να απαλλοτριωθεί, αφού όμως προηγηθεί αποζημίωση του ιδιοκτήτη με δικαστική απόφαση.

Ελευθερία του τύπου

Όταν λέμε τύπο εννοούμε κάθε είδους έντυπο (εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, προκηρύξεις), που μπορεί να κυκλοφορήσει σε πολλά αντίτυπα. Για να προστατευτεί η πνευματική ελευθερία απαγορεύεται η λογοκρισία, επιτρέπεται όμως σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις η κατάσχεση των εντύπων (άρθρο 14, παρ. 3 του Σ.).

Το απόρρητο των επικοινωνιών

Το άρθρο 19 του Συντάγματος κατοχυρώνει το απόρρητο του περιεχομένου κάθε μορφής ιδιωτικής επικοινωνίας (γράμματα, τηλεγραφήματα, τηλεφωνήματα).

Το άσυλο της κατοικίας

Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο και δεν μπορεί να παραβιαστεί από καμιά κρατική αρχή, ούτε να γίνει «κατ' οίκον» έρευνα παρά μόνο όταν το επιτρέπει ο νόμος και με την παρουσία δικαστικών εκπροσώπων (άρθρο 9 του Σ.).

Το δικαίωμα του «συνέρχεσθαι»

Είναι η ελευθερία που έχει ο πολίτης να πραγματοποιεί πολιτικές συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, συναθροίσεις, διαλέξεις, ώστε να συζητά και να προ-

βάλλει τις απόψεις του. Οι εκδηλώσεις αυτές πρέπει να γίνονται με τάξη και χωρίς όπλα (άρθρο 11 του Σ.).

Το δικαίωμα του «συνεταιρίζεσθαι» και η Συνδικαλιστική ελευθερία

Στη σημερινή κοινωνία οι περισσότερες εκδηλώσεις έχουν συλλογικό χαρακτήρα: ο πολίτης μόνος του δύσκολα μπορεί να υπερασπίσει τα συμφέροντά του (επαγγελματικά, κοινωνικά κλπ.) Γιαυτό, οι πολίτες ενώνονται και σχηματίζουν σωματεία με σκοπό την προάσπιση αυτών των συμφερόντων.

Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει δύο κυρίως σημεία:

- 1) Δεν απαιτείται κυβερνητική άδεια, για να συσταθεί ένα σωματείο, τηρούνται όμως οι νόμοι του Κράτους.
- 2) Δεν μπορεί να διαλυθεί αυθαίρετα, παρά μόνο μετά από δικαστική απόφαση (άρθρο 12 του Σ.).

Η οργάνωση των εργαζομένων σε επαγγελματικά σωματεία (συνδικάτα) και το δικαίωμα της απεργίας για την υποστήριξη των συμφερόντων τους αποτελούν τα σπουδαιότερα δικαιώματα με συλλογική έκφραση. (άρθρο 23 του Σ.).

Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789

Άρθρ. 1.- Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι και ίσοι ως προς τα δικαιώματα. Οι κοινωνικές διακρίσεις δεν δύνανται να θεμελιώνονται παρά μόνο πάνω στην κοινή ωφέλεια.

Άρθρ. 2. - Σκοπός κάθε πολιτικής ενώσεως είναι η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτά τα Δικαιώματα είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στην τυραννία.

Άρθρ. 3.- Η αρχή κάθε κυριαρχίας εδράζεται κατά κύριο λόγο στο Έθνος. Σώμα ή άτομο δεν δύναται να ασκήσει εξουσία που δεν πηγάζει ρητά από αυτή.

Άρθρ. 4.- Η ελευθερία συνίσταται στο να μπορεί κανείς να κάνει ο,τιδή-

ποτε δε βλάπτει τον άλλο: έτσι, η άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων κάθε ανθρώπου δεν έχει άλλα όρια παρά μόνον εκείνα που εξασφαλίζουν στα άλλα μέλη της κοινωνίας την απόλαυση των ίδιων δικαιωμάτων. Αυτά τα όρια δεν δύνανται να καθοριστούν παρά μόνον από το Νόμο.

Άρθρ. 5.- Ο Νόμος δεν έχει το δικαίωμα να απαγορεύει παρά μόνον τις βλαβερές για την κοινωνία πράξεις. Ο,τιδήποτε δεν απαγορεύεται από το Νόμο δε δύνανται να εμποδισθεί και κανείς δε δύνανται ν' αναγκασθεί να κάνει κάτι που δε διατάσσει ο Νόμος.

Άρθρ. 6.- Ο Νόμος είναι η έκφραση της γενικής θελήσεως. Όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα να συμβάλουν προσωπικά ή με τους αντιπροσώπους τους στην κατάρτισή του. Ο Νόμος πρέπει να είναι ο ίδιος για όλους, είτε προστατεύει είτε τιμωρεί...

Μετ. Κ. Μαυριά - Α. Παντελής

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Φορέας των πολιτικών δικαιωμάτων είναι το εκλογικό σώμα (βλέπε σελ. 65).

Τα πολιτικά δικαιώματα συνιστούν την πολιτική ελευθερία που εκδηλώνεται:

- Με το δικαίωμα του πολίτη να εκλέγει (άρθρο 51 του Σ.) και να εκλέγεται (άρθρο 55 του Σ.)
- Με το δικαίωμα των πολιτών να ιδρύουν πολιτικά κόμματα, να μετέχουν σ' αυτά και να εκφράζουν τις πολιτικές τους απόψεις. (άρθρο 29 του Σ.)
- Με το δικαίωμα ελεύθερης συμμετοχής στη διοίκηση του Κράτους. Για το διορισμό στο δημόσιο τομέα (δημόσιος υπάλληλος, δικαστής, αξιωματικός κλπ.) δεν υπάρχει άλλος περιορισμός εκτός από το όριο ηλικίας και τα άλλα ειδικά προσόντα (μόρφωση) που χρειάζονται για την ανάληψη μιας υπηρεσίας (άρθρο 4 παρ. 4 του Σ.) κ.ά.
- Με το δικαίωμα κάθε πολίτη να ορίζεται ένορκος (άρθρο 97 του Σ.).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν μια βασική νομική διαφορά από τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Αν ένα κρατικό όργανο καταπατήσει ατομικό ή

πολιτικό δικαίωμά μου, τότε έχει ποινική, αστική και πειθαρχική ευθύνη· και εγώ, ο πολίτης, μπορώ να καταφύγω στα δικαστήρια. Π.χ. ζητώ αποζημίωση για παράνομη φυλάκισή μου.

Δε συμβαίνει το ίδιο με τα κοινωνικά δικαιώματα. Έφ' όσον αυτά έχουν ως αντικείμενο παροχές εκ μέρους του κράτους, προϋποθέτουν και τα αντίστοιχα οικονομικά μέσα. Π.χ. αν το κράτος δεν έχτισε σχολείο στη γειτονιά μου με τη δικαιολογία ότι δεν έχει αρκετά έσοδα, δεν μπορώ να καταφύγω στα δικαστήρια και να το εξαναγκάσω να χτίσει σχολείο εκεί που εγώ το θεωρώ αναγκαίο, αλλά έχω το δικαίωμα να διαμαρτύρομαι.

Τα κοινωνικά δικαιώματα ενεργοποιούνται όταν υλοποιηθούν με συγκεκριμένη πράξη της πολιτείας. Από κει και πέρα όμως το κοινωνικό δικαίωμα που έγινε πραγματικότητα, η πολιτεία δεν μπορεί να το καταργήσει, γιατί θα ήταν αντισυνταγματική αυτή η κατάργηση, π.χ. από τη στιγμή που δημιουργήθηκε κοινωνική ασφάλιση (κοινωνικό δικαίωμα) για τους αγρότες (Ο.Γ.Α.), η πολιτεία δεν μπορεί να την καταργήσει.

Μέριμνα του κράτους για τους πολίτες

Με το άρθρο 21 του Συντάγματος προστατεύεται ο θεσμός της οικογένειας, της μητρότητας και η παιδική ηλικία ως βασικοί παράγοντες για την ανάπτυξη του Έθνους.

Γι' αυτό δίνεται από το κράτος ειδική προστασία στις πολύτεκνες οικογένειες, καθώς και σε ορισμένες κατηγορίες που πρέπει να έχουν ειδική προστασία, π.χ. ανάπηροι, θύματα πολέμου, ορφανά κλπ.

Υποχρέωση του κράτους επίσης αποτελεί η μέριμνα για την υγεία των πολιτών και η διευκόλυνση για την απόκτηση κατοικίας σε όσους τη στερούνται.

Εργασία και Επάγγελμα

Σήμερα κάθε άνθρωπος έχει ατομικό δικαίωμα να εκλέγει ελεύθερα το επάγγελμα που θα εξασκήσει (ελευθερία εργασίας). Δεν υπάρχουν «κλειστά» επαγγέλματα, όπως οι συντεχνίες το Μεσαίωνα και κανείς δεν είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει το επάγγελμα των γονιών του. Όλα τα επαγγέλματα στη σημερινή κοινωνία είναι σεβαστά και ο καταμερισμός και η πολυμορφία

των δραστηριοτήτων του ανθρώπου κάνει τον ένα εργαζόμενο απαραίτητο στον άλλο.

Για να μπορέσουμε όμως να ασκήσουμε αυτό το ατομικό δικαίωμα, ζητάμε από το κράτος να προστατεύσει και να δημιουργήσει κατάλληλες συνθήκες για την άσκησή του. Έτσι η εργασία είναι και κοινωνικό δικαίωμα, που κατακτήθηκε με τους αγώνες των εργαζομένων. Σύμφωνα με το δικαίωμα αυτό οι εργαζόμενοι ζητούν από το κράτος:

1) Να δημιουργεί ευκαιρίες ώστε να μπορούν όλοι να βρίσκουν δουλειά.

2) Να προσφέρει ορισμένες διασφαλίσεις και παροχές όπως:

- Προστασία των εργαζομένων παιδιών και των εγκύων γυναικών.
- Άδεια για τις «διακοπές» με αποδοχές.
- Ορισμένες ώρες εργασίας την ημέρα.
- Μέτρα ασφάλειας για να προλαμβάνονται τα εργατικά ατυχήματα.
- Όρους υγιεινής στους τόπους εργασίας.
- Ένα ελάχιστο μεροκάματο ή μισθό.
- Επίδομα ανεργίας.
- Προστασία από αυθαίρετη απόλυση.
- Ίση αμοιβή ανδρών και γυναικών για ίση παροχή εργασίας.

Το κράτος επίσης πρέπει να επεμβαίνει στη συμφωνία εργασίας μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη (σύμβαση εργασίας) υπέρ των εργαζομένων, ώστε οι όροι εργασίας να μη ρυθμίζονται μόνο από τους εργοδότες, που είναι οι ισχυρότεροι παράγοντες.

Το κράτος τέλος πρέπει να φροντίζει για την υποχρεωτική ασφάλιση των εργαζομένων, για νοσοκομειακή και φαρμακευτική περίθαλψη καθώς και για τη συνταξιοδότηση λόγω γήρατος ή ατυχήματος. (άρθρο 22 παρ. 4 του Σ.).

Προστασία του Περιβάλλοντος

Τα τελευταία χρόνια ο άνθρωπος συνειδητοποίησε ότι η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη δεν είναι χωρίς συνέπειες. Ο γύρω χώρος αλλοιώνεται με καταστροφικά αποτελέσματα για την υγεία μας και την ανθρώπινη διαβίωσή του πάνω στον πλανήτη μας.

Το Σύνταγμά μας με το άρθρο 24 αναγνωρίζει την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος. Αλλά τι εννοούμε λέγοντας περιβάλλον; Πρώτα - πρώτα,

το **φυσικό** μας περιβάλλον, σε όλες τις μορφές του και ως ενιαίο σύνολο. Με το νόημα αυτό πρέπει να προστατευτούν:

- Οι θάλασσες και τα ποτάμια από τη μόλυνση που προκαλούν τα πετρέλαια και τα βιομηχανικά ή τα βιολογικά απόβλητα.
- Οι ακτές που ρυπαίνονται και καταπατούνται.
- Η ατμόσφαιρα, που μολύνεται από τους καπνούς των εργοστασίων, την αιθάλη των θερμάνσεων και τις εξατμίσεις των μέσων μεταφοράς και γίνεται επικίνδυνη για την υγεία των κατοίκων ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις.
- Ο ζωικός και φυτικός κόσμος που περιορίζεται και εξαφανίζεται από την ανθρώπινη δραστηριότητα.

Αλλά η απειλή για το **φυσικό περιβάλλον** μπορεί να πάρει πολλές ακόμα μορφές όπως π.χ. **ηχορύπανση**, δηλαδή η διαταραχή του ανθρώπου όταν ζει κάτω από την επίδραση δυνατών και συνεχών θορύβων.

Υπάρχει επίσης και το **πολιτιστικό και οικιστικό περιβάλλον**, που απειλείται με υποβάθμιση. Γι' αυτό πρέπει να προστατευτούν: 1) η πολιτιστική μας κληρονομιά, αρχαία, μεσαιωνική και νεότερη, που μας βοηθάει να διατηρήσουμε την εθνική μας ταυτότητα. 2) η ανθρώπινη φυσιογνωμία της

πόλης, έτσι που να μην κατοικούμε σε πόλεις - τέρατα, δηλαδή πόλεις χωρίς προγραμματισμό και υποδομή, χωρίς πράσινο και με μια οικοδομική δραστηριότητα που θυσιάζει τα πάντα στο κέρδος.

Το κράτος είναι υποχρεωμένο να πάρει τα κατάλληλα μέτρα, για να προστατεύσει το περιβάλλον μας αλλά και ο πολίτης οφείλει να συμβάλει σ' αυτή την προσπάθεια, γιατί από την καταστροφή ή τη βαριά βλάβη του περιβάλλοντος αυτός πρώτος θα ταλαιπωρηθεί.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Βασικά καθήκοντα των πολιτών που απορρέουν από το Σύνταγμα και είναι μια αναγκαία προϋπόθεση για να απολαμβάνουν οι πολίτες τα δικαιώματά τους και τα αγαθά της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης είναι:

- η τήρηση του Συντάγματος και των νόμων.

- η υπεράσπιση του δημοκρατικού πολιτεύματος (άρθ. 120 του Σ.).
- η συμμετοχή στις εκλογικές διαδικασίες.
- η οικονομική συνεισφορά στις δαπάνες του κράτους ανάλογα με τις δυνατότητες του καθενός (άρθρο 4 παρ. 5 του Σ.).
- η ένοπλη στράτευση για την άμυνα της Πατρίδας, (άρθρο 4 παρ. 6 του Σ. και άρθρο 13 παρ. 4).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΑΛΛΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Η Εκκλησία

Σύμφωνα με το άρθρο 13 του Συντάγματος στη χώρα μας αναγνωρίζεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης· καθένας είναι ελεύθερος να πρεσβεύει τη διδασκαλία οποιουδήποτε θρησκευόμενου που αυτός θέλει αλλά απαγορεύεται να κάνει προσηλυτισμό. Η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία αναγνωρίζεται ως επικρατούσα θρησκεία στη χώρα (άρθρο 3 του Σ.)· στη μεγάλη πλειοψηφία τους οι Έλληνες είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι.

Η Εκκλησία της Ελλάδας αναγνωρίστηκε ως **αυτοκέφαλη** από το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης το 1850. Είναι πνευματικά ενωμένη με το Οικουμενικό Πατριαρχείο αλλά διοικητικά ανεξάρτητη απ' αυτό.

Περιλαμβάνει 78 μητροπόλεις. Άλλες 12 (8 της Κρήτης και 4 της Δωδεκανήσου) ανήκουν, με ειδικό καθεστώς, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η Εκκλησία της Κρήτης είναι ημιαυτόνομη. Για όλες τις μητροπόλεις ισχύουν οι νόμοι του Ελληνικού Κράτους.

Ανώτατο διοικητικό όργανό της Εκκλησίας της Ελλάδας είναι η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας στην οποία μετέχουν όλοι οι εν ενεργεία μητροπολίτες και συνέρχεται κανονικά μία φορά το χρόνο. Τα τρέχοντα όμως διοικητικά ζητήματα τα χειρίζεται η Διαρκής Ιερά Σύνοδος, που απαρτίζεται από 12 μητροπολίτες, οι οποίοι επιλέγονται κάθε χρόνο με κριτήριο τα πρεσβεία

αρχιερωσύνης και προεδρεύεται από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος.

Ειδικό καθεστώς έχει θεσπιστεί για το Άγιο Όρος (άρθρο 105 του Σ.). Αυτό υπάγεται πνευματικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, αλλά την εσωτερική διοίκησή του ασκούν, με βάση ειδικούς κανόνες, οι αντιπρόσωποι της Ιερής Κοινότητας των 20 μονών. Για κάθε άλλο ζήτημα ισχύει η νομοθεσία του Ελληνικού Κράτους.

Αυτόνομοι Οργανισμοί

Ορισμένους τομείς που έχουν ζωτική οικονομική και κοινωνική σημασία το κράτος δε θέλει να τους εμπιστευτεί στην ιδιωτική πρωτοβουλία, γιατί αποβλέπει σε πλατιά και φτηνή παροχή υπηρεσιών στους πολίτες (π.χ. φωτισμό, τηλέφωνα, ύδρευση κλπ.). Με το ίδιο πνεύμα παρεμβαίνει το κράτος σε δραστηριότητες όπου η ιδιωτική πρωτοβουλία δε θα εκδηλωνόταν, γιατί δεν υπάρχει κέρδος (π.χ. στην εκμετάλλευση των σιδηροδρόμων). Όμως το Κράτος κρίνει σκόπιμο να παρέχει τις συναφείς υπηρεσίες.

Τέλος, το κράτος παρεμβαίνει σε τομείς, που είναι σημαντικοί για την οικονομία της χώρας ή την άμυνά της (π.χ. η εξόρυξη πετρελαίου, η βιομηχανία όπλων.).

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δημιουργεί **αυτόνομους οργανισμούς**.

Αυτοί είναι νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) αλλά λειτουργούν με δικό τους εσωτερικό κανονισμό και έχουν ευελιξία περισσότερη από εκείνη που χαρακτηρίζει τις δημόσιες υπηρεσίες.

Τέτοιοι Αυτόνομοι Οργανισμοί είναι:

- η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.)
- ο Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας (Ο.Τ.Ε.)
- ο Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)
- η Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου (Δ.Ε.Π.)
- ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) και άλλοι.

Κύριοι σκοποί των Αυτόνομων Οργανισμών είναι η εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος και συχνά η άσκηση κοινωνικής πολιτικής με ταχύτητα και αποτελεσματικότητα.

Η Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι υποχρέωση του κράτους (άρθρο 16 του Σ.) και δικαίωμα του πολίτη. Παρέχεται δωρεάν σε όλες τις βαθμίδες για όλα τα ελληνόπουλα. Κύριος σκοπός της οργανωμένης εκπαίδευσης είναι η δημιουργία ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Η κοινωνική όμως ανάγκη υποδεικνύει και άλλους στόχους: η εκπαίδευση να προετοιμάζει ανθρώπους δημιουργικούς και συνεργάσιμους μεταξύ τους με πνεύμα κοινωνικής αντίληψης και συνεργασίας. Η δομή του εκπαιδευτικού μας συστήματος φαίνεται στο διάγραμμα της επόμενης σελίδας.

Σήμερα όμως φαίνεται ότι πιο ουσιαστική είναι τούτη η διάκριση για τις βαθμίδες εκπαίδευσης:

α. Προσχολική αγωγή: να είναι δυνατή για όλους ανεξάρτητα από γεωγραφική περιφέρεια και κοινωνικό περιβάλλον.

β. Υποχρεωτική εκπαίδευση (9 χρόνια: δημοτικό, γυμνάσιο): να προσφέρεται με σχολικές μονάδες ίδιας ποιότητας σε όλους (υποδομή, διδακτικό προσωπικό, οργάνωση).

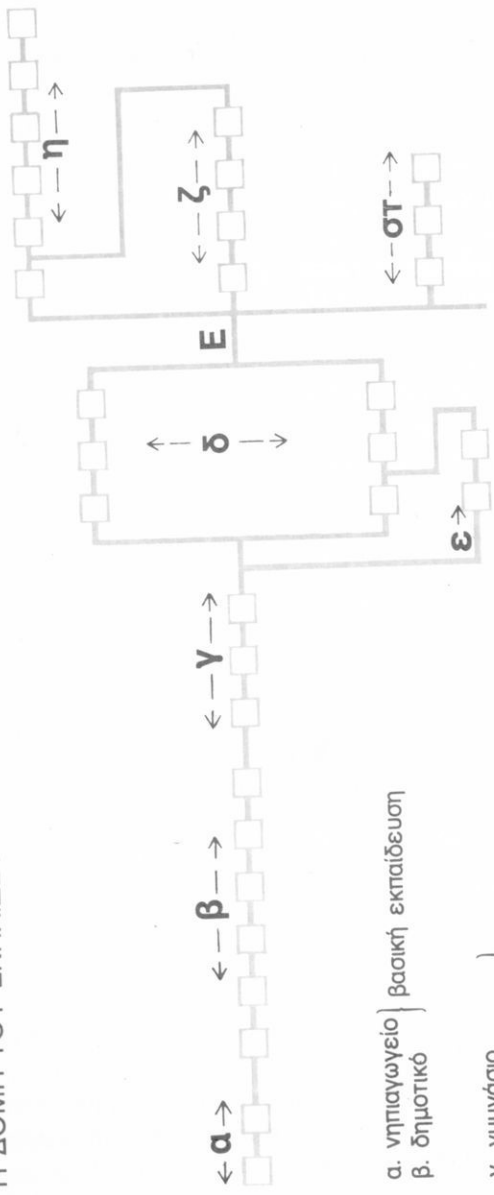
γ. Μεταύποχρεωτική εκπαίδευση (3 χρόνια λύκειο): να προσφέρει σε όλους τις ίδιες δυνατότητες να ετοιμαστούν για τη μετέπειτα σταδιοδρομία τους, ανάλογα βέβαια και με την προσωπική τους προσπάθεια και ικανότητα. Παράλληλα λειτουργεί και σύστημα ειδικής εκπαίδευσης για παιδιά που μειονεκτούν.

δ. Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ανώτερες και ανώτατες σχολές): να είναι προσιτή και στους οικονομικά ασθενέστερους.

ε. Τεταρτοβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή μεταπτυχιακές σπουδές και επιστημονική έρευνα. Θεωρείται αναγκαία πλέον βαθμίδα και θεσμοθετήθηκε η γενίκευσή της στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας μας. (Νόμος - Πλαίσιο για τα Α.Ε.Ι.).

Η Εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν σε όλες τις βαθμίδες για όλα τα ελληνόπουλα. Και η πολιτεία προσπαθεί να εξασφαλίσει την ισότητα των ευκαιριών με τα μέτρα που διαρκώς παίρνει (π.χ. κατάργηση εισαγωγικών εξετάσεων για το Λύκειο, εξασφάλιση επαρκούς διδακτικού προσωπικού, δικαιότερο σύστημα επιλογής για τα Α.Ε.Ι. κ.ά.).

Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΜΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

α. νηπιαγωγείο } βασική εκπαίδευση
 β. δημοτικό }

γ. γυμνάσιο } μέση εκπαίδευση
 δ. λύκεια
 ε. τεχνικές σχολές }

Ε. εξετάσεις προς: { στ. ανώτερες σχολές } τριτοβάθμια εκπαίδευση (Α.Ε.Ι.)
 { ζ. ανώτατες σχολές }
 η.

Σημείωση:
 Οι απόφοιτοι των Λυκείων μπορούν να εγγραφούν χωρίς εξετάσεις στα ΚΑΤΕΕ, Σχολές Υπουργείων Υγείας και Προνόσιας, Εμπορικής Ναυτίας και Σχολές Ε.Ο.Τ.

ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ
ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ,
ΕΞΗ ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ,
ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ,
ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ,
ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ,
ΕΞΗ ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ,
ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟ...

Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Ιδρύματα Επιστημονικής έρευνας

Η «τριτοβάθμια εκπαίδευση» προσφέρεται από τα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα σε κύκλους (κλάδους) ειδικής επιστημονικής εκπαίδευσης από τρία ως έξι χρόνια. Πρόκειται κυρίως για τα Πανεπιστήμια και άλλα ιδρύματα πανεπιστημιακού επιπέδου, Πολυτεχνεία, Σχολές Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Βιομηχανικές Σχολές κ.ά. Στο ίδιο επίπεδο εντάσσονται από το 1983 οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες και η Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.). Στην ανώτερη εκπαίδευση εντάσσονται τα Κέντρα Ανώτερης Τεχνικής Εκπαίδευσης (Κ.Α.Τ.Ε.).

Υπάρχουν και άλλα πνευματικά ιδρύματα που δεν προσφέρουν διδασκαλία, αλλά οργανώνουν ή κατευθύνουν ή διευκολύνουν επιστημονικές έρευνες. Τα κυριότερα ιδρύματα της κατηγορίας αυτής είναι:

1. Η Εθνική Βιβλιοθήκη. Ιδρύθηκε το 1828 από τον Ι. Καποδίστρια. Περιλαμβάνει περίπου 2.000.000 τόμους και πολλά χειρόγραφα.

2. Η Ακαδημία Αθηνών. Ιδρύθηκε το 1926. Μέλη της εκλέγονται επιφανείς εκπρόσωποι της επιστήμης, των τεχνών και των γραμμάτων.

3. Το Κέντρο Πυρηνικών Ερευνών «Δημόκριτος». Ιδρύθηκε το 1961. Σκοποί του Κέντρου είναι η επιστημονική έρευνα στον τομέα της σύγχρονης Φυσικής και Χημείας, η χρησιμοποίηση της πυρηνικής τεχνολογίας σε άλλους ειρηνικούς κλάδους της επιστήμης (π.χ. στην Ιατρική), η αξιοποίηση της πυρηνικής ενέργειας σε τομείς της εθνικής οικονομίας και υγείας. Στεγάζεται σε ειδικό συγκρότημα στην Αγία Παρασκευή Αττικής.

4. Το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (1958). Σκοπό έχει την ενίσχυση της επιστημονικής έρευνας σε επίπεδο μεταπτυχιακό και μεταδιδακτορικό. Σήμερα λειτουργούν εκεί Κέντρο Βυζαντινών Σπουδών, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών κ.ά.

5. Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Επιστημών (Ε.Κ.Κ.Ε.). Ασχολείται κυρίως με την έρευνα κλάδων της Κοινωνιολογίας.

6. Το Κέντρο Επιστημονικού Προγραμματισμού και Έρευνας (Κ.Ε.Π.Ε.). Ασχολείται κυρίως με την εκπόνηση Προγραμμάτων Ανάπτυξης.

7. Άλλα ιδρύματα που συμβάλλουν στην επιστημονική έρευνα και γενικότερα στην πνευματική ζωή του τόπου μπορούμε να μνημονεύσουμε: την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και το Ίδρυμα Μελετών της Χερσονήσου

του Αίμου (I.M.X.A.) στη Θεσσαλονίκη, το Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών Μανόλη Τριανταφυλλίδη, επίσης στη Θεσ/κη, την Εθνική Λυρική Σκηνή, τα Κρατικά Θέατρα και άλλα.

Θεσμοί Κοινωνικής Πρόνοιας και Προστασίας της Υγείας

Η κοινωνική πολιτική σύγχρονου κράτους κρίνεται και αξιολογείται από το πόσο το κράτος φροντίζει για την προστασία της υγείας των πολιτών και για τη διασφάλιση κάποιου βασικού εισοδήματος σε όλους για όλες τις ηλικίες. Τα κίνητρα της πολιτικής αυτής είναι ποικίλα: πρώτα ανθρωπιστικά, έπειτα η προσδοκία ότι έτσι προστατεύεται η κοινωνική συνοχή και γαλήνη, τέλος η σκέψη ότι, έτσι αποφεύγεται η δημογραφική κάμψη του πληθυσμού και ενισχύεται η παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού και η υπεράσπιση της πατρίδας.

Για τους λόγους αυτούς το άρθρο 21 του Σ. ορίζει ότι το Κράτος έχει την υποχρέωση:

α) Να προστατεύει την υγεία των πολιτών.

β) Να διασφαλίζει κάποιο βασικό εισόδημα διαβίωσης σε όλες τις ασθενέστερες κατηγορίες πολιτών (πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηρους πολέμου και ειρηνικής περιόδου, χήρες, ορφανά, ασθενείς, γέρους, άπορους γενικά).

γ) Να βοηθάει όλους τους πολίτες να αποκτήσουν μια οικογενειακή στέγη. (π.χ. με στεγαστικά δάνεια).

δ) Να εκδηλώνει ιδιαίτερη φροντίδα για τη νεότητα.

Θεσμοί, όπως τα κρατικά νοσοκομεία και οι υγειονομικές υπηρεσίες όλων των κατηγοριών, τα συνταξιοδοτικά ταμεία, γενικά και ειδικά (π.χ. Ο.Γ.Α.), τα επικουρικά ταμεία για άνεργους, ανάπηρους κλπ., ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας κ.ά. αποτελούν έκφραση αυτών των υποχρεώσεων του Κράτους. Πολλοί από τους θεσμούς αυτούς έχουν αποστολή διπλή: λ.χ. ο Ο.Γ.Α. χορηγεί σύνταξη στους γεωργούς, ασφαλίζει τα προϊόντα τους από τις θεομηνίες και τους παρέχει υγειονομική περίθαλψη. Το Ι.Κ.Α προσφέρει υγειονομική περίθαλψη και συντάξεις.

Ο βαθμός κοινωνικής αντίληψης του Κράτους φαίνεται από το μέρος του κρατικού προϋπολογισμού που διατίθεται κάθε χρόνο για την κοινωνική πολιτική. Αίτημα της εποχής μας είναι η ποιοτική και ποσοτική βελτίωση των κοινωνικών παροχών προς τα ασθενέστερα κυρίως οικονομικά στρώματα.

Ένοπλες δυνάμεις και Σώματα Ασφαλείας

Ο στρατός ξηράς, το ναυτικό και η αεροπορία αποτελούν τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας, που έχουν αποστολή να προστατεύουν την εθνική ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της πατρίδας. Οι ένοπλες δυνάμεις έχουν μόνιμα στελέχη: αξιωματικούς, που σπουδάζουν σε ειδικές σχολές (Ευελπίδων για το στρατό ξηράς, Ναυτικών Δοκίμων, Ικάρων) και υπαξιωματικούς, που επίσης εκπαιδεύονται σε αντίστοιχες σχολές. Έχουν επίσης μόνιμα στελέχη με ειδικές σπουδές για την υγειονομική υπηρεσία, για την οικονομική κ.ά. Το μεγάλο όμως όγκο στις ένοπλες δυνάμεις αποτελούν οι **κληρωτοί** πολίτες που στρατεύονται (άρθρο 4 παρ. 6 του Σ.) κανονικά στα 19 τους χρόνια για εκγύμναση και υπηρετούν τη στρατιωτική τους θητεία για ορισμένο χρονικό διάστημα.

Οι ένοπλες δυνάμεις ξηράς, θάλασσας, αέρα υπάγονται στα επιτελεία Γ.Ε.Σ., Γ.Ε.Ν., Γ.Ε.Α. (Γενικό Επιτελείο Στρατού, Ναυτικού, Αεροπορίας, αντίστοιχα). Για το συντονισμό των ενεργειών τους υπάγονται όλα στο Γ.Ε.Ε.Θ.Α. (Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας). Κατά το Σύνταγμα (άρθρο 45 του Σ.) ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας «άρχει» των Ενόπλων Δυνάμεων. Την ουσιαστική όμως διοίκηση ασκεί η κυβέρνηση, με τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας και τους Υφυπουργούς.

Η εσωτερική ασφάλεια, η δημόσια τάξη, η εφαρμογή των αποφάσεων της δημόσιας διοίκησης και των δικαστηρίων, η επίβλεψη της κίνησης τροχοφόρων και η προστασία από πυρκαγιές κλπ. είναι φροντίδα των Σωμάτων Ασφαλείας. Έτσι λέγονται η αστυνομία πόλεων (περιοχή ευθύνης η Αθήνα, ο Πειραιάς, η Πάτρα, η Κέρκυρα), η Ελληνική Χωροφυλακή (περιοχή ευθύνης η υπόλοιπη χώρα) και η Πυροσβεστική Υπηρεσία (περιοχή ευθύνης όλη η χώρα). Στα σώματα ασφαλείας υπάρχει ιεραρχία αξιωματικών, υπαξιωματικών, απλών οπλιτών ανάλογη προς εκείνη των Ενόπλων Δυνάμεων. Η κατάταξη στα σώματα ασφαλείας είναι εθελοντική για μικρό ή μεγάλο διάστημα.

Η οικονομική ζωή

α. Όλη η δραστηριότητα των ανθρώπων, για να εξασφαλίσουν τροφή, αμφίεση, στέγη και όλες τις συναφείς ανέσεις ονομάζεται οικονομική ζωή. Προϋποθέτει τρεις παράγοντες: γη, εργασία, κεφάλαιο (ιδιωτικό ή κρατικό)

και εκδηλώνεται σε διάφορα στάδια: παραγωγή, μεταφορά, επεξεργασία, συντήρηση και κατανάλωση αγαθών. Οι κυριότεροι τομείς οικονομικής δραστηριότητας, όπως έχουν διαμορφωθεί στη χώρα μας, είναι:

- Γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία.
- Εκμετάλλευση του υπεδάφους (ορυχεία).
- Βιοτεχνία, βιομηχανία.
- Εμπόριο, ναυτιλία, μεταφορές.
- Τουρισμός.

β. Η παρέμβαση του Κράτους.

Σε άλλες εποχές η οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων δεν απασχολούσε το κράτος. Παρατηρήθηκε όμως ότι συχνά οι άνθρωποι, για να υπηρετήσουν τα ιδιωτικά τους συμφέροντα, φτάνουν ως την εκμετάλλευση των συνανθρώπων τους και τη ληστρική εκμετάλλευση και καταστροφή της φύσης. Το Κράτος, ως έκφραση της κοινής βούλησης, άρχισε να παρεμβαίνει στην οικονομική δραστηριότητα (άρθρο 106 του Σ.) για τους παρακάτω συγκεκριμένους σκοπούς, όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα:

- Προστασία του παραγωγού από τους «μεσάζοντες» και τις φυσικές θεομηνίες.
  - Προστασία του εργαζόμενου από την ανεργία και την εκμετάλλευση.
  - Προστασία του πελάτη και του καταναλωτή από την υπερτίμηση και τη νοθεία.
  - Χρηματοδότηση τομέων οικονομίας που υπηρετούν το σύνολο, αλλά αντιμετωπίζουν δυσχέρειες (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, βιοτεχνία, βιομηχανία).
  - Εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών που δεν είναι σκόπιμο να περιέλθουν σε ιδιώτες: ορυχεία, πετρελαιοπηγές κλπ.
  - δημιουργία Οργανισμών Κοινής Ωφέλειας (π.χ. ύδρευση, φωτισμός, τηλεπικοινωνίες, σιδηρόδρομοι κλπ.)
  - κατασκευή έργων υποδομής (δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια κλπ.)
- γ. Κυκλοφορία του χρήματος.

Όπως είναι γνωστό σε πολύ παλαιούς χρόνους οι οικονομικές συναλλαγές των ανθρώπων γίνονταν με ανταλλαγή των προϊόντων τους. Η μέθοδος αυτή λεγόταν αντιπραγματισμός. Κάποτε αυτό το σύστημα αντικαταστάθηκε με τη χρησιμοποίηση του **νομίσματος**, που αρχικά ήταν τεμάχιο πολύτιμου μετάλλου ή άλλου υλικού με κάποια αξία δεκτή από όλους τους συναλλασσόμενους.

Στην αρχαία Ελλάδα πολλές πόλεις είχαν χωριστά δικά τους νομίσματα.

Πιο γνωστό ήταν η αττική δραχμή. Είναι κανόνας σήμερα κάθε κράτος να έχει δικό του νόμισμα. Το νεοελληνικό νόμισμα είναι η δραχμή και τα πολλαπλάσια και υποπολλαπλάσιά της.

Τους τελευταίους αιώνες εγκαταλείφθηκε σταδιακά η κοπή νομισμάτων με πραγματική **εσωτερική αξία** (δηλαδή από χρυσάφι ή ασήμι): κυκλοφορούν χαρτονομίσματα με **ονομαστική** μόνο **αξία** που την εγγυάται το κράτος - εκδότης. Το νόημα της κρατικής εγγύησης είναι ότι για όσα χρήματα κυκλοφορούν το κράτος έχει το **αντίκρισμά** τους σε χρυσό.

Έτσι οι συναλλαγές ευκολύνονται πάρα πολύ με την κυκλοφορία του σημερινού χρήματος, μόνο που η αξία του επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες της εθνικής και διεθνούς οικονομικής ζωής και οι διακυμάνσεις της αξίας του συχνά αναστατώνουν την οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων.

Ο Ελληνισμός της διασποράς

Η ελληνική διασπορά είναι ένα φαινόμενο σχεδόν τόσο παλιό όσο και το ίδιο το Ελληνικό έθνος.

Οι λόγοι μετανάστευσης ποικίλλουν κατά περιοχές και εποχές. Ο συνηθέστερος λόγος είναι η ελπίδα του μετανάστη να βελτιώσει την οικονομική και επαγγελματική του κατάσταση. Στην ελληνική ιστορία δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που η μετανάστευση προκλήθηκε από λόγους πολιτικούς (π.χ. κατά τον εμφύλιο πόλεμο 1946-49 και κατά την περίοδο της δικτατορίας 1967-1974. Κατά την πρόσφατη περίοδο της ιστορίας η μετανάστευση έγινε βασικά για λόγους οικονομικής ανέχειας.

Στην αρχαία Ελλάδα η μετανάστευση είχε ένα μαζικό χαρακτήρα με την οργανωμένη ίδρυση αποικιών στο Μεσογειακό χώρο, ενώ αργότερα στην Ελληνιστική περίοδο επεκτάθηκε και στην Ασία. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας και αργότερα παρατηρούνται μεγάλες μετακινήσεις του ελληνικού πληθυσμού, αλλά αυτή τη φορά γίνονται σε ατομική ή οικογενειακή βάση. Το 19ο αιώνα τα μέρη στα οποία κυρίως μεταναστεύουν οι Έλληνες και δημιουργούν σημαντικές παροικίες είναι η Αίγυπτος, η Ρωσία, η Ρουμανία και το εσωτερικό της τότε Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα το κύριο μεταναστευτικό ρεύμα στρέφεται προς τις υπερπόντιες χώρες με προτίμηση την Αμερική.

Σήμερα ο κύριος όγκος του απόδημου ελληνισμού βρίσκεται στις Ηνωμένες Πολιτείες (2.000.000 περίπου), Αυστραλία (500.000), Καναδά (200.000) και Ν. Αφρική (50.000). Στις χώρες αυτές η εγκατάσταση έχει κυρίως μόνιμο χαρακτήρα. Άλλο χαρακτήρα, δηλαδή προσωρινής εγκατάστασης, έχει η μετανάστευση των Ελλήνων εργαζομένων από το 1960 και ύστερα σε χώρες της Δυτ. Ευρώπης, κυρίως στη Δυτ. Γερμανία (350.000), Σουηδία, Βέλγιο κ.ά.

Ο ακριβής αριθμός των Ελλήνων της διασποράς, που αποτελεί ένα ζωντανό τμήμα του Ελληνικού Έθνους, είναι δύσκολο να υπολογιστεί ακριβώς για τον πρόσθετο λόγο ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε έναν Έλληνα μετανάστη που εργάζεται για μερικά χρόνια στη Δ. Ευρώπη και έναν άλλο Έλληνα δεύτερης ή τρίτης γενιάς στην Αμερική.

Πάντως υπολογίζεται ότι ο Ελληνισμός της διασποράς ξεπερνά τα 3.500.000, οργανωμένος σε 760 κοινότητες, όπου και εκδίδει 150 περίπου περιοδικά και εφημερίδες σε όλο τον κόσμο.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Τα κράτη δεν είναι απομονωμένα μέσα στο διεθνή χώρο, αντίθετα όλοι σήμερα αναγνωρίζουν την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων κρατών. Έτσι ζητούν να αναπτύξουν τις μεταξύ τους σχέσεις αλλά και να λύσουν τις διαφορές τους πάνω σε ίση βάση και με τρόπο ειρηνικό.

Η ειρηνική συνύπαρξη των διαφορετικών πολιτικών συστημάτων είναι σήμερα επιτακτική, σε παγκόσμια κλίμακα, ιδίως μετά την ανάπτυξη των τρομερών ατομικών και πυραυλικών όπλων.

Οι καταστροφές του Α΄ παγκόσμιου πολέμου οδήγησαν το 1919 στη δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.Τ.Ε.), ενός διεθνούς οργανισμού που με βάση το ιδανικό των Αμφικτυονιών της αρχαίας Ελλάδας, είχε ως σκοπό να περιορίζει τους εξοπλισμούς και να λύνει με μέσα ειρηνικά όλες τις διαφορές. Αλλά η Κ.Τ.Ε. απέτυχε στην αποστολή της, κυρίως γιατί δεν είχε αρκετές δυνάμεις για να επιβάλλει τη θέλησή της στα επιθετικά φασιστικά κράτη του μεσοπόλεμου.

1. (Ο.Η.Ε.) ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος που ακολούθησε και η πεποίθηση ότι σε ένα νέο παγκόσμιο πόλεμο δε θα υπήρχαν ούτε νικητές ούτε νικημένοι, αλλά το μόνο αποτέλεσμα θα ήταν η γενική καταστροφή, ώθησε την ανθρωπότητα στη δημιουργία ενός νέου διεθνούς οργανισμού σε πιο σωστές βάσεις αυτή τη φορά.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) με έδρα τη Ν. Υόρκη, δημιουργήθηκε στις 24 Οκτωβρίου 1945 ημέρα που υπογράφηκε ο Καταστατικός Χάρτης του και γιορτάζεται σε όλο τον κόσμο ως γενέθλια ημέρα του Ο.Η.Ε.

Σκοποί του Ο.Η.Ε. είναι κύρια:

α) Η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας με: αποτροπή των πολέμων, μείωση των εξοπλισμών, επιβολή συλλογικών κυρώσεων ενάντια σε κάθε επιτιθέμενο, ειρηνική διευθέτηση των διεθνών διαφορών.

Η ΕΙΡΗΝΗ: – Εμείς τα καταφέραμε ως εδώ. Άντε τώρα κι εσύ. . . και το νου σου μη χάσεις το δρόμο! . . .

Η αγонία για τη διατήρηση της ειρήνης στον κόσμο είναι παλιά: οι προσπάθειες και οι ευχές συνεχίζονται και θα συνεχίζονται όσο θα υπάρχει ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών.

β) Η συνεργασία μεταξύ των κρατών. Ο Ο.Η.Ε. βοηθάει στην ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών σε ζητήματα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, κλπ.

γ) Η διασφάλιση και η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και η κατάργηση των φυλετικών ή άλλων διακρίσεων.

Αρχές του Ο.Η.Ε.

Οι αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται ο Ο.Η.Ε. είναι:

α) Η ισότητα όλων των κρατών που είναι μέλη του.

- β) Ο αμοιβαίος σεβασμός των συνθηκών που γίνονται μεταξύ τους.
γ) Η υποχρέωση των κρατών να λύνουν τις διαφορές τους με ειρηνικά μέσα.
δ) Η σύμπραξη των κρατών στα προληπτικά ή εξαναγκαστικά μέτρα που παίρνει ο Ο.Η.Ε.

Μέλη του Ο.Η.Ε. είναι σήμερα το σύνολο σχεδόν των κρατών του κόσμου.

Όργανα του Ο.Η.Ε.

Κύρια Όργανα του Ο.Η.Ε είναι:

α) Η Γενική Συνέλευση. Αυτή αποτελείται από αντιπροσώπους των κρατών - μελών του Ο.Η.Ε. Συνέρχεται μια φορά το χρόνο ή όποτε υπάρχει ανάγκη, συζητά και εγκρίνει διάφορες αποφάσεις, σαν ένα κοινοβούλιο, χωρίς όμως και να μπορεί να τις εκτελέσει. Κάθε χώρα διαθέτει μία ψήφο.

β) Συμβούλιο Ασφαλείας. Είναι το εκτελεστικό όργανο του Ο.Η.Ε. και έχει την ευθύνη για τη διασφάλιση της ειρήνης. Συνεδριάζει συνεχώς και αποτελείται από 15 μέλη. Τα 10 από αυτά εκλέγονται από τη Γ.Σ. και ανανεώνονται κάθε δύο χρόνια, ενώ τα άλλα πέντε (Η.Π.Α, Σοβιετική Ένωση, Κίνα, Αγγλία, Γαλλία) είναι μόνιμα μέλη και μπορούν να προβάλλουν VETO στη λήψη μιας απόφασης, δηλαδή έχουν δικαίωμα ανατρεπτικής αρνησικυρίας.

γ) Ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. Είναι ο συντονιστής και ο προϊστάμενος του Οργανισμού. Εκλέγεται από τη Γ.Σ. Έχει μεγάλη δύναμη, γιατί αυτός συντονίζει τη λειτουργία όλων των υπηρεσιών του Ο.Η.Ε. και θέτει σε εφαρμογή τις αποφάσεις των διαφόρων οργάνων.

δ) Το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο. Ασχολείται με τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα των κρατών-μελών και εποπτεύει για την εφαρμογή της Οικονομικής Διακήρυξης που προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα (βλέπε το κείμενο της διακήρυξης στο παράρτημα).

ε) Διεθνές Δικαστήριο. Έχει έδρα τη Χάγη και αποτελείται από 15 δικαστές που εκλέγονται από τη Γ.Σ. Ασχολείται με την επίλυση των διεθνών διαφορών και την ερμηνεία των διεθνών συνθηκών.

2. Ειδικοί διεθνείς οργανισμοί. Υπάρχουν μέσα στους κόλπους του Ο.Η.Ε. πολλοί διεθνείς οργανισμοί με παγκόσμιο χαρακτήρα και συγκεκριμένη ο κάθε ένας αποστολή και προορισμό. Μερικοί από αυτούς υπήρχαν πριν από την ίδρυση του Ο.Η.Ε.

- α) Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση (U.P.U.).

Ιδρύθηκε το 1875 και έχει σκοπό την ένωση όλων των χωρών σε ενιαία ταχυδρομική ζώνη.

β) Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (Δ.Ο.Ε.).

Ιδρύθηκε το 1919 με σκοπό να βελτιώσει τις συνθήκες απασχόλησης των εργαζομένων σε όλο τον κόσμο.

γ) Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών (Ι.Τ.Υ.).

Ιδρύθηκε το 1934 με σκοπό το συντονισμό των επικοινωνιών μεταξύ των διαφόρων κρατών.

δ) Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (F.A.O.).

Ιδρύθηκε το 1945. Έχει ως αποστολή του να αυξήσει την παραγωγή γεωργικών προϊόντων και να βελτιώσει το επίπεδο διατροφής των ανθρώπων.

ε) Οργάνωση για την εκπαίδευση, την Επιστήμη και τη Μόρφωση, γνωστή ως UNESCO (1946). Έχει σκοπό την προώθηση των διεθνών σχέσεων και την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των λαών σε θέματα εκπαιδευτικά, επιστημονικά, πολιτιστικά.

στ) Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (W.H.O.).

Ιδρύθηκε το 1948. Φροντίζει για τη βελτίωση των όρων υγιεινής και για την προστασία από τις επιδημίες.

Υπάρχουν επίσης πολλοί άλλοι οργανισμοί, όπως η UNICEF για την προστασία του παιδιού σε όλο τον κόσμο, ο Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας, ο Παγκόσμιος Μετεωρολογικός Οργανισμός, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης κ.ά.

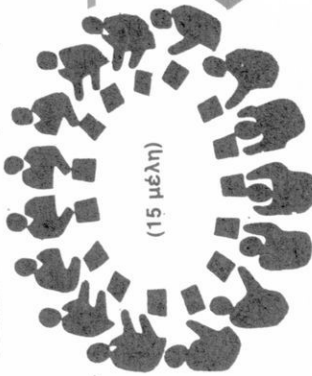
Σημασία του Ο.Η.Ε.

Ο Ο.Η.Ε. δεν έχει δικαίωμα να επεμβαίνει σε ζητήματα που ουσιαστικά ανήκουν στις εσωτερικές υποθέσεις κάθε κράτους, περιορίζεται στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου. Το κύρος του βοηθάει στην εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης, παρόλο που πολλές φορές οι αποφάσεις του δεν έγιναν σεβαστές. Πάντως οι αποφάσεις του έχουν πολιτικό, διπλωματικό και ηθικό κύρος. Π.χ. η απόφασή του για καταδίκη της Τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974. Η αποστολή «ειρηνευτικών σωμάτων» που απαρτίζονται από στρατιώτες διαφόρων κρατών έχει αποτρέψει πολλές συγκρούσεις, ενώ η βοήθεια που προσφέρει σε διάφορες χώρες με το πλήθος των διεθνών οργανώσεων που εποπτεύει, συντελούν ώστε η λειτουργία αυτού του Οργανισμού να έχει πρωταρχική σημασία για όλα τα κράτη.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

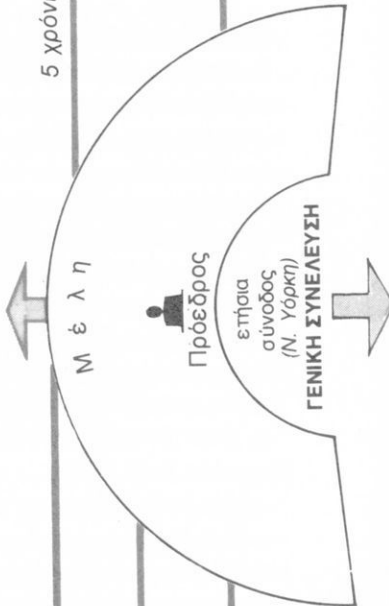
Συμβούλιο Ασφαλείας*

Επιτροπή
Ατομικής Ενέργειας

Γενικός Γραμματέας
Αναπληρωτές
Γενικοί Γραμματείς
Υπάλληλοι
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
(Νέα Υόρκη)

Συμβούλιο Χωρών
υπό κηδεμονία

Επιτροπή
Αφοπλισμού

Διεθνές Δικαστήριο
(Χάγη)

Επιτροπή Ειρήνης

Ενοπλες Δυνάμεις
Ο.Η.Ε.

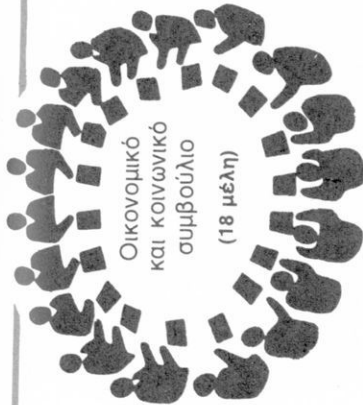
5 χρόνια

Οργανισμοί του Ο.Η.Ε.

Γραφείο
Τεχνικής
Βοήθειας

Επιτροπή
προσφύγων

U.N.I.C.E.F.
Προστασία
Παιδιού

Περιφερειακές
Οικονομικές
Επιτροπές Ο.Η.Ε.

Ειδικές Επιτροπές

1. Πληροφοριών
2. Στατιστικής
3. Πληθυσμού
4. Κοινωνικ. υπηρεσιών
5. Δικαιωμάτων ανθρώπου
6. Δικαιωμάτων γυναικας
7. Εμπορίου
8. Ναρκωτικών

Αυτόνομοι Οργανισμοί

U.P.U. /Βέρνη
Παγκόσμια ταχυδρομική Ένωση
1875

F.M.I. /Ουάσιγκτον
Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
1945

O.C.M. /Γενεύη
Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
1955

O.I.T. /Γενεύη
Παγκόσμια Οργάνωση Εργασίας
1919

U.N.E.S.C.O. /Παρίσι
Μόρφωση, Παιδεία, Επιστήμη
1946

O.I.E.A. /Βιέννη
Διεθνές Γραφείο Ατομικής Ενέργειας
1957

F.A.O. /Ρώμη
Διατροφή, Γεωργία
1945

O.M.S. /Γενεύη
Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας
1948

O.A.C.I. /Μοντρέαλ
Αεροναυτική, Διάστημα
1957

B.I.R.D. /Ουάσιγκτον
Διεθνής Τράπεζα
1945

I.T.V. /Γενεύη
Επικοινωνίες
1950

I.M.C.O. /Λονδίνο
Ναυτιλία
1958

* Στο Συμβούλιο Ασφαλείας τα 5 μέλη είναι μόνιμα (Η.Π.Α., Σοβιετική Ένωση, Αγγλία, Γαλλία,

Κίνα), ενώ τα υπόλοιπα 10 εκλέγονται περιοδικά από τη Γενική Συνέλευση.

Διεθνής Ερυθρός Σταυρός

Είναι ένα κίνημα με διεθνή χαρακτήρα. Ιδρύθηκε το 1864 στη Γενεύη από τον ελβετό ανθρωπιστή Ερρίκο Ντυνάν με σκοπό την ανακούφιση των αρρώστων, αιχμαλώτων και τραυματιών.

Ο Ερυθρός Σταυρός με το κύρος που απόκτησε σε παγκόσμια κλίμακα έχει προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στην ανθρωπότητα, ιδίως σε καιρό πολέμου. Από το 1877 που ιδρύθηκε ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός έχει συμβάλει στην ανακούφιση των θυμάτων του πολέμου· και σε περίοδο ειρήνης με το σταθμό Α΄ βοηθειών, τη Σχολή νοσοκόμων και εθελοντών, με Νοσοκομεία, Σανατόρια και άλλες δραστηριότητες έχει συμβάλει στην ανακούφιση της ανθρώπινης δυστυχίας.

Άλλοι Διεθνείς Οργανισμοί

Έξω από τους κόλπους του Ο.Η.Ε. υπάρχουν πολλές διεθνείς περιφερειακές ενώσεις που έχουν εθνικό, στρατιωτικό, οικονομικό ή πολιτικό χαρακτήρα.

α) **Εθνικές ενώσεις** μεταξύ κρατών που ανήκουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή ή που οι κάτοκοί τους έχουν κοινά φυλετικά γνωρίσματα όπως:
η Οργάνωση Αμερικανικών Κρατών,
ο Αραβικός Σύνδεσμος,
η Οργάνωση Αφρικανικής Ενότητας.

β) **Στρατιωτικές ενώσεις.** Είναι δημιουργήματα της εποχής του «ψυχρού πολέμου» και έγιναν για αμυντικούς σκοπούς.

1) Το ΝΑΤΟ (Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου) δημιουργήθηκε το 1949 και περιλαμβάνει τα εξής κράτη: Η.Π.Α. Καναδάς, Αγγλία, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Δανία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισλανδία, Ελλάδα, Τουρκία, Ομοσπονδιακή Γερμανία, Ισπανία. Η χώρα μας από το 1974 μέχρι το 1980 είχε αποχωρήσει από το στρατιωτικό τμήμα του ΝΑΤΟ για λόγους σχετικούς με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

2) Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, ιδρύθηκε το 1955. Σ' αυτό μετέχουν τα κομμουνιστικά κράτη της ανατολικής Ευρώπης (Σοβιετική Ένωση, Πολωνία, Τσεχοσλαβία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Λαϊκή Δημ. της Γερμανίας) και έγινε σαν αντίβαρο του ΝΑΤΟ για την ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη.

γ) **Πολιτικές Ενώσεις.** Αποσκοπούν στην πολιτική ενοποίηση των κρατών - μελών τους. Η πιο σημαντική είναι το **Συμβούλιο της Ευρώπης**. Ιδρύθηκε το 1949 με έδρα το Στρασβούργο. Έχει σκοπό την υλοποίηση της «Ευρωπαϊκής Ιδέας», δηλαδή την ανάπτυξη μεγαλύτερης ενότητας μεταξύ των μελών του, με βάση τον κοινό πολιτισμό. Τα κράτη που συμμετέχουν σήμερα είναι: Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία, Ιρλανδία, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, Ελλάδα, Ισλανδία, Ομοσπ. Γερμανία, Αυστρία, Τουρκία, Ελβετία, Κύπρος, Μάλτα, Πορτογαλία, Ισπανία.

Όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι:

- 1) Η Συμβουλευτική Συνέλευση που αποτελείται από βουλευτές όλων των κομμάτων των κρατών-μελών.
- 2) Η Επιτροπή Υπουργών Εξωτερικών των κρατών - μελών που αποφασίζουν για τη λήψη μέτρων που προτείνει η Συμβουλευτική Συνέλευση.

Σημαντικό ρόλο έχει διαδραματίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, που εξετάζει τις καταγγελίες για παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το 1969 π.χ. η επιτροπή αυτή είχε καταδικάσει την Ελλάδα για παραβίαση των δικαιωμάτων (βασανιστήρια κ.ά.) από το στρατιωτικό καθεστώς και την απέβαλε από το Συμβούλιο της Ευρώπης μέχρι την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα μας.

δ) **Οικονομικές Ενώσεις.** Αποβλέπουν στην οικονομική συνεργασία των Κρατών και είναι κυρίως:

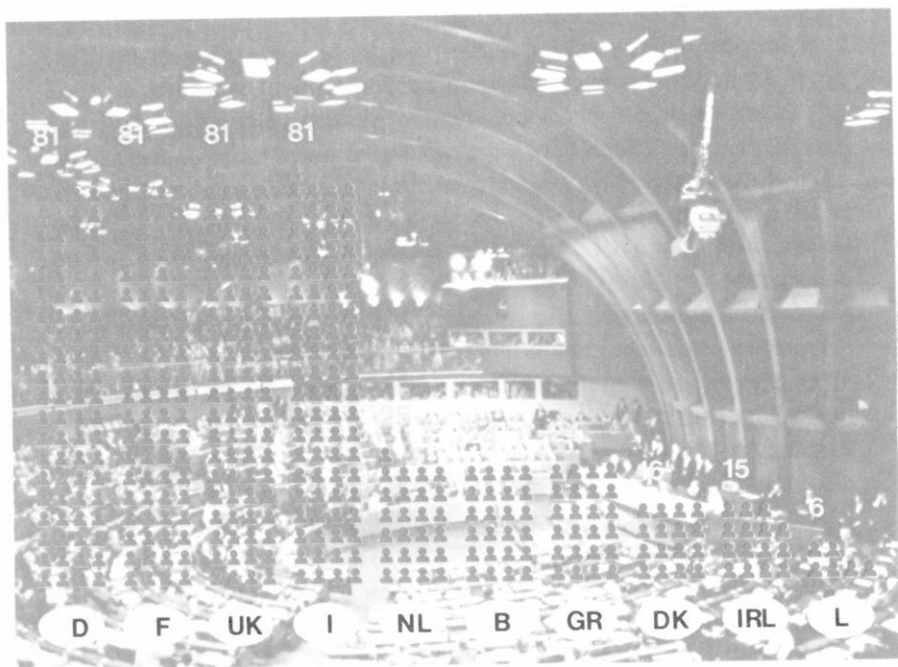
- 1) Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) στον οποίο μετέχουν πολλές χώρες του δυτικού κόσμου, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα. Αποβλέπει στην οικονομική ανάπτυξη, νομισματική σταθερότητα και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μελών του.
- 2) ΚΟΜΕΚΟΝ. Οικονομική οργάνωση των κρατών της ανατολικής Ευρώπης με σκοπούς αντίστοιχους προς εκείνους της Ε.Ο.Κ.
- 3) Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.), για την οποία γίνεται λόγος παρακάτω.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (Ε.Ο.Κ.)

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Κοινή Αγορά) ιδρύθηκε με τη συνθήκη της Ρώμης και λειτουργεί από την 1η Ιανουαρίου 1958.

Τα κράτη που ίδρυσαν αρχικά την Ε.Ο.Κ. ήταν έξι (Βέλγιο, Γαλλία, Ομοσπονδιακή Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία). Το 1973 προστέθηκαν η Αγγλία, η Δανία, και η Ιρλανδία. Από το 1981 η Ελλάδα αποτελεί το 10ο μέλος της Κοινότητας, ενώ αναμένεται και η προσεχής ένταξη της Πορτογαλίας και της Ισπανίας.

Ο πρωταρχικός σκοπός της ίδρυσης της Ε.Ο.Κ. είναι η σταδιακή οικονομική ένωση των μελών της με κατάργηση των τελωνειακών δασμών, κοινή εμπορική πολιτική, ελευθερία στις μετακινήσεις των εργαζομένων και στη διακίνηση των εμπορευμάτων και κεφαλαίων από το ένα κράτος στο άλλο

Η κατανομή των 434 εδρών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατά χώρες.

Συνομογραφίες:

D: Γερμανία, **F:** Γαλλία, **UK:** Ενωμένο Βασίλειο, **I:** Ιταλία, **NL:** Ολλανδία, **B:** Βέλγιο, **GR:** Ελλάδα, **DK:** Δανία, **IRL:** Ιρλανδία, **L:** Λουξεμβούργο.

κλπ. Ο τελικός στόχος της Ε.Ο.Κ. σήμερα είναι και η πολιτική ένωση των κρατών - μελών της, ώστε η ενωμένη Ευρώπη να αποκτήσει μια αυτοδύναμη πολιτική οντότητα, βασικό παράγοντα ισορροπίας και ειρήνης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, με τη διαμόρφωση κοινής εξωτερικής πολιτικής στα παγκόσμια προβλήματα.

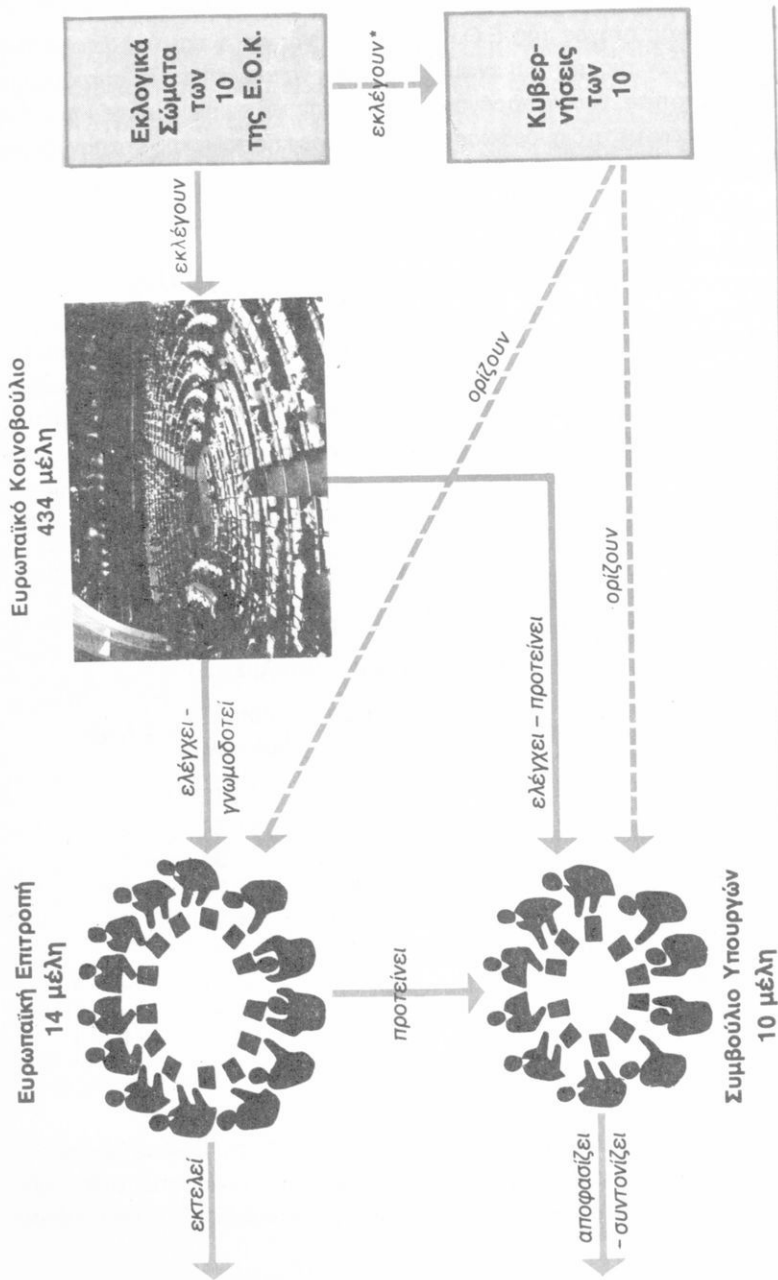
Δομή και Λειτουργία των θεσμών της Ε.Ο.Κ.

1. Το ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Έχει έδρα το Στρασβούργο και αποτελείται από 434 Ευρω-βουλευτές. Το κάθε κράτος εκλέγει τους Ευρωβουλευτές του αναλογικά με τον πληθυσμό του, (βλέπε εικόνα της προηγούμενης σελίδας) σε ειδικές γενικές εκλογές που γίνονται γι' αυτό το σκοπό. Στην Ελλάδα οι εκλογές αυτές έγιναν για πρώτη φορά το 1981 συγχρόνως με τις βουλευτικές και τα αποτελέσματά τους φαίνονται από τον παρακάτω πίνακα.

Αποτελέσματα των εκλογών της 18ης Οκτωβρίου 1981 για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Πολιτικό Κόμμα	Αριθμός ψήφων	Ποσοστό ψήφων %	Έδρες
1. ΠΑ.ΣΟ.Κ.	2.278.030	40,12	10
2. Νέα Δημοκρατία	1.779.462	31,34	8
3. Κ.Κ.Ε.	729.052	12,84	3
4. Κ.Κ.Ε. (εσωτ.)	300.841	5,29	1
5. ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. - Κ.Α.Ε.	241.666	4,25	1
6. Κόμμα Προοδευτικών Διάφοροι	111.245 312.296	1,95 4,21	1 -
Σύνολο	5.752.349	100	24

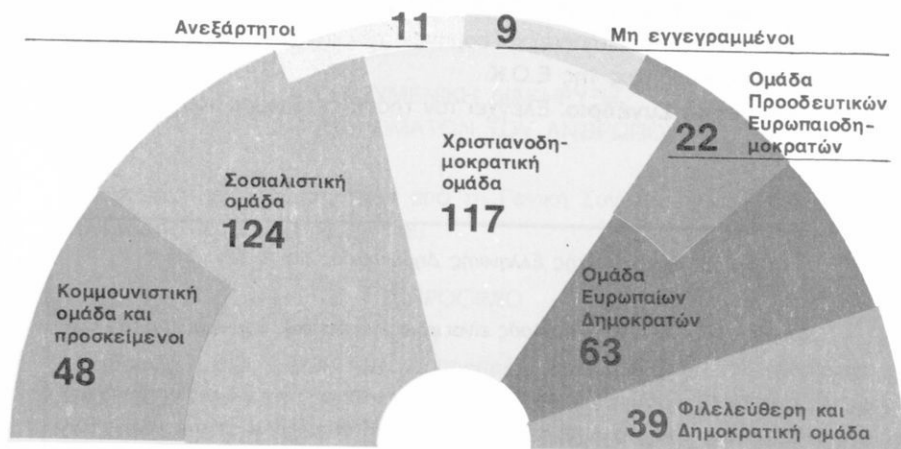
Όπως και στα εθνικά κοινοβούλια έτσι και στο Ευρωπαϊκό οι βουλευτές του ενώνονται σε υπερεθνικές πολιτικές ομάδες με κοινά ιδεολογικά γνωρίσματα π.χ. σοσιαλιστές, χριστιανοδημοκράτες, κομμουνιστές, φιλελεύθεροι κ.ά.

Διάρθρωση βασικών αρμοδιοτήτων των Κοινοτικών Οργάνων

έμμεσα μέσω των εθνικών κοινοβουλίων

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συμμετέχει με τις γνωμοδοτήσεις του στη νομοθετική εργασία, στη σύνταξη του προϋπολογισμού της Ε.Ο.Κ. και ασκεί πολιτικό έλεγχο στις αποφάσεις των κοινοτικών οργάνων.

2. Το Συμβούλιο Υπουργών. Αποτελείται από τους αρμόδιους υπουργούς των 10 μελών. Π.χ. σε θέματα εξωτερικής πολιτικής αρμόδιοι είναι οι Υπουργοί Εξωτερικών, σε θέματα γεωργικών τιμών οι Υπουργοί Γεωργίας. Στο Συμβούλιο προεδρεύουν με τη σειρά όλοι οι υπουργοί των εξωτερικών διαδοχικά με εξαίρεση τη θητεία. Η αρμοδιότητά του είναι να συντονίζει τη γενική οικονομική πολιτική, να αποφασίζει τη γενική πολιτική ακόμη και να νομοθετεί.

3. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Είναι ένα είδος κυβέρνησης της Ε.Ο.Κ. Αποτελείται από 14 μέλη που ορίζουν από κοινού οι κυβερνήσεις, (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Μ. Βρετανία εκλέγουν από 2 μέλη και οι υπόλοιπες χώρες από ένα). Αυτή υποβάλλει προτάσεις και σχέδια προς το Συμβούλιο των Υπουργών της Ε.Ο.Κ. και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αποτελεί επίσης το κύριο εκτελεστικό όργανο που είναι επιφορτισμένο να εφαρμόζει τις ιδρυτικές διατάξεις της Ε.Ο.Κ. και τις αποφάσεις του Συμβουλίου των Υπουργών. Η έδρα του οργάνου αυτού καθώς και του Συμβουλίου Υπουργών είναι οι Βρυξέλλες.

4. Το Δικαστήριο, με έδρα το Στρασβούργο αποτελείται από 10 δικαστές και έχει σκοπό την τήρηση και ερμηνεία των κανόνων που αναφέρονται στις ιδρυτικές συνθήκες της Ε.Ο.Κ.

5. Ελεγκτικό Συνέδριο. Ελέγχει τον τρόπο εκτέλεσης του κοινοτικού προϋπολογισμού.

Περί της σχέσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας με τα ξένα έθνη

Άρθρον 118. – Ο Ελληνικός Λαός είναι φίλος και φυσικός σύμμαχος με τα ελεύθερα έθνη.

Άρθρον 119. – Οι Έλληνες δεν ανακατώνονται εις την διοίκησιν των άλλων εθνών· αλλ' ούτε είναι εις αυτούς δυνατόν να ανακατωθούν άλλα εις την εδικήν των. Τιμούν τους Πρέσβεις και Κονσόλους* των εις τούτο το βασίλειον ευρισκομένων εθνών, τοις βεβαιούσι μίαν άφροβον διατριβήν, σέβονται τους πραγματευτάς των και δεν πειράζουν τα εμπορικά πλοία των, όταν δεν έχουν πράγμα του εχθρού.

Άρθρον 120. – Δέχονται όλους τους αδικημένους ξένους και όλους τους εξωρισμένους από την πατρίδα των· δι' απίαν της Ελευθερίας. Απαρνούνται και δεν δίνουν υποδοχήν και περιποίησιν εις τους Τυράννους.

Άρθρον 121. – Δεν κάνουν ποτέ ειρήνην με ένα εχθρόν, οπού κατακρατεί τον ελληνικόν τόπον.

Ρήγα Φεραίου,
Επαναστατικό Μανιφέστο, 1797

* πρόξενοι

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(Αποφάσεις που υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου 1948)

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτων δικαιωμάτων τους, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο τελευταίο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα έθνη.

Επειδή με τον Καταστατικό Χάρτη οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών διακήρυξαν και πάλι την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών, και διακήρυξαν πως είναι αποφασισμένοι να συντελέσουν στην κοινωνική πρόοδο και να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας.

Επειδή τα κράτη - μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν, σε συνεργασία με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, τον αποτελεσματικό σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών σε όλον τον κόσμο.

Επειδή η ταυτότητα αντιλήψεων ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες αυτές έχει εξαιρετική σημασία για να εκπληρωθεί πέρα ως πέρα αυτή η υποχρέωση.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών και να εξασφαλισθεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων κρατών - μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους.

Άρθρο 1: Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

Άρθρο 2: Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμιά απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

Δε θα μπορεί ακόμη να γίνεται καμιά διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

Άρθρο 3: Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

Άρθρο 4: Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής· η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

Άρθρο 5: Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

Άρθρο 6: Καθένας, όπου κι αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας.

Άρθρο 7: Όλοι είναι ίσοι απέναντι στο νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου χωρίς καμιά απολύτως διάκριση. Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

Άρθρο 8: Καθένας έχει δικαίωμα να ασκεί αποτελεσματικά ένδικα μέσα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια κατά των πράξεων που παραβιάζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία του αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και ο νόμος.

Άρθρο 9: Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα.

Άρθρο 10: Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του, είτε σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

Άρθρο 11: 1. Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος έως ότου διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με το νόμο σε ποινική δίκη κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλισθεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις.

2. Κανείς δε θα καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που, κατά το χρόνο που τελέστηκαν, δε συνιστούσαν αξιόποιο αδίκημα κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά το χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.

Άρθρο 12: Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψής του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους.

Άρθρο 13: 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέφει σ' αυτήν.

Άρθρο 14: 1. Κάθε άτομο που καταδικάζεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες.

2. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεσθεί σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του Ο.Η.Ε.

Άρθρο 15: 1. Καθένας έχει το δικαίωμα σε μια ιθαγένεια.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του, ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

Άρθρο 16: 1. Από τη στιγμή που θα φτάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρεύονται και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς το γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του.

2. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλονυμφών.

3. Η οικογένεια είναι το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα να την προστατεύει η κοινωνία και το κράτος.

Άρθρο 17: 1. Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους μαζί έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιδιοκτησία του.

Άρθρο 18: 1. Κάθε άτομο, έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας· στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

Άρθρο 19: Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίστανται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

Άρθρο 20: 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς.

2. Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο.

Άρθρο 21: 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση

ση της χώρας του, είτε άμεσα είτε έμμεσα, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του.

3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας· η θέληση αυτή οφείλει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής.

Άρθρο 22: Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα στην κοινωνική προστασία· αυτή, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Άρθρο 23: 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία.

2. Όλοι χωρίς καμιά διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.

3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε δίκαιη και ικανοποιητική αμοιβή, που να εξασφαλίζει σ' αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας πρέπει να συμπληρώνεται, αν υπάρχει, με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.

4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προάσπιση των συμφερόντων του.

Άρθρο 24: Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα σε λογικό περιορισμό του χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές.

Άρθρο 25: 1. Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένειά του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη, όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξάρτητων της θέλησής του.

2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα σε ειδική μέριμνα και περιθαλψη. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

Άρθρο 26: 1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική της βαθμίδα. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητές τους.

2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

3. Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.

Άρθρο 27: 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαιρέται τις καλές τέχνες, και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του.

Άρθρο 28: Καθένας έχει το δικαίωμα να επικρατεί μια κοινωνική και διεθνής τάξη μέσα στην οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη να μπορούν να πραγματώνονται σε όλη τους την έκταση.

Άρθρο 29: 1. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

2. Στην άσκηση των δικαιωμάτων του, και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού σε μια δημοκρατική κοινωνία.

3. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δε θα μπορούν, σε καμιά περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 30: Καμιά διάταξη της παρούσας Διακήρυξης δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι παρέχει σε ένα κράτος, σε μια ομάδα ή σε ένα άτομο οποιοδήποτε δικαίωμα να επιδίδεται σε ενέργειες ή να εκτελεί πράξεις που αποβλέπουν στην άρνηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που εξαγγέρονται σ' αυτήν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΒΑΣΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α΄ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Άρθρον 1

1. Το πολίτευμα της Ελλάδος είναι Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
2. Θεμέλιον του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.
3. Άπασαι αι εξουσίαι πηγάζουν εκ του Λαού και υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους, ασκούνται δε καθ' ον τρόπον ορίζει το Σύνταγμα.

Άρθρον 2

1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχικήν υποχρέωσιν της Πολιτείας.
2. Η Ελλάς, ακολουθούσα τους γενικής αναγνωρίσεως κανόνας του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωσιν της ειρήνης, της δικαιοσύνης, ως και την ανάπτυξιν των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών.

ΤΜΗΜΑ Β΄

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Άρθρον 3

1. Επικρατούσα θρησκεία εν Ελλάδι είναι η της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας. Η Ορθόδοξος Εκκλησία της

Ελλάδος, κεφαλήν γνωρίζουσα τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν, υπάρχει αναποσπάστως ηνωμένη δογματικώς μετά της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης και πάσης άλλης ομοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, τηρούσα απαρασαλεύτως, ως εκείναι, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνας και τας ιεράς παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλος και διοικείται υπό της Ιεράς Συνόδου των εν ενεργεία Αρχιερέων και της εκ ταύτης προερχομένης Διαρκούς Ιεράς Συνόδου, συγκροτουμένης ως ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας ορίζει, τηρουμένων των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου του έτους 1850 και της Συνοδικής Πράξεως της 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Το υφιστάμενον εις ωρισμένας περιοχάς του Κράτους εκκλησιαστικόν καθεστώς δεν αντίκειται εις τας διατάξεις της προηγουμένης παραγράφου.

3. Το κείμενον της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτον. Η εις άλλον γλωσσικόν τύπον επίσημος μετάφρασις τούτου, άνευ εγκρίσεως της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος και της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, απαγορεύεται.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άρθρον 4

1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
2. Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

3. Έλληνας πολίται είναι όσοι κέκτηνται τα υπό του νόμου οριζόμενα προσόντα. Αφαίρεσις της ελληνικής ιθαγενείας επιτρέπεται μόνον εις περίπτωσιν εκουσίας αποκτήσεως ετέρας ή αναλήψεως αντιθέτου προς τα εθνικά συμφέροντα υπηρεσίας εις ξένην χώραν, κατά τας υπό του νόμου ειδικώτερον προβλεπόμενας προϋποθέσεις και διαδικασίαν.

4. Μόνον Έλληνας πολίται είναι δεκτοί εις πάσας τας δημοσίας λειτουργίας, πλην των δι' ειδικών νόμων εισαγομένων εξαιρέσεων.

5. Οι Έλληνες πολίται συνεισφέρουν αδιακρίτως εις τα δημόσια βάρη αναλόγως των δυνάμεών των.

6. Πας Έλλην, δυνάμενος να φέρη όπλα, υποχρεούται να συντελή εις την άμυναν της Πατρίδος, κατά τους ορισμούς των νόμων.

7. Τίτλοι ευγενείας ή διακρίσεως ούτε απονέμονται ούτε αναγνωρίζονται εις Έλληνας πολίτας.

Άρθρον 5

1. Έκαστος δικαιούται να αναπτύσση ελευθέρως την προσωπικότητά του και να συμμετέχη εις την κοινωνικήν, οικονομικήν και πολιτικήν ζωήν της Χώρας, εφ' όσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

2. Πάντες οι ευρισκόμενοι εντός της Ελληνικής Επικρατείας απολαύουν απολύτου προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας των, αδιακρίτως εθνικότητας, φυλής ή γλώσσης και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται εις τας περιπτώσεις τας προβλεπομένας υπό του διεθνούς δικαίου.

Απαγορεύεται η έκδοσις αλλοδαπού, διωκομένου δια την υπέρ της ελευθερίας δράσιν του.

3. Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος. Ουδείς καταδικάζεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ή άλλως πως περιορίζεται, ει μη όταν και όπως ο νόμος ορίζει.

4. Ατομικά διοικητικά μέτρα, περιοριστικά της ελευθέρας κινήσεως ή εγκαταστάσεως εν τη Χώρα, ως και της ελευθέρας εξόδου και εισόδου εις αυτήν παντός Έλληнос, απαγορεύονται. Εις εξαιρετικάς περιπτώσεις ανάγκης και μόνον προς πρόληψιν αξιοποιώνων πράξεων δύναται να επιβληθούν τοιαύτα μέτρα, μετ' απόφασιν ποινικού δικαστηρίου, ως νόμος ορίζει. Εις περίπτωσιν κατεπίγοντος, η απόφασις δύναται να εκδοθή και μετά την λήψιν του διοικητικού μέτρου, το βραδύτερον δε εντός τριών ημερών, άλλως αίρεται τούτο αυτοδικαίως.

Ερμηνευτική δήλωσις

Δεν περιλαμβάνεται εις την εν παραγράφω 4 απαγόρευσιν η συνεπεία ποινικής διώξεως απαγόρευσις της εξόδου δια πράξεως του εισαγγελέως, ή η λήψις μέτρων επιβαλλομένων προς προστασίαν της δημοσίας υγείας ή της υγείας νοσούντων ατόμων, ως νόμος ορίζει.

Άρθρον 6

1. Ουδείς συλλαμβάνεται, ουδέ φυλακίζεται άνευ ητιολογημένου

δικαστικού εντάλματος, το οποίο πρέπει να επιδοθή κατά την στιγμή της συλλήψεως ή προφυλακίσεως. Εξαιρούνται τα επ' αυτοφώρῳ εγκλήματα.

2. Ο επ' αυτοφώρῳ ἢ δι' εντάλματος συλληφθείς προσάγεται εἰς τὸν ἀρμόδιον ἀνακριτὴν τὸ βραδύτερον ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ τῆς συλλήψεως, εἰάν δε ἡ σύλληψις ἐγένετο ἐκτὸς τῆς ἐδρας τοῦ ἀνακριτοῦ, ἐντὸς τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου πρὸς μεταγωγὴν χρόνου. Ὁ ἀνακριτὴς οφείλει, ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς προσαγωγῆς, εἴτε νὰ ἀπολύσῃ τὸν συλληφθέντα εἴτε νὰ ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἐντάλμα φυλακίσεως. Αἰτήσῃ τοῦ προσαχθέντος, ἢ ἐν περιπτώσει ἀνωτέρας βίας βεβαιουμένης ἀμέσως δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀρμοδίου δικαστικοῦ συμβουλίου, ἡ προθεσμία αὕτη παρατείνεται ἐπὶ δύο ἡμέρας.

3. Παρελθούσης ἀπράκτου ἐκατέρας τῶν προθεσμιῶν τούτων, πας δεσμοφύλαξ ἢ ἄλλος ἐπιτετραμμένος τὴν κράτησιν τοῦ συλληφθέντος, εἴτε πολιτικὸς ὑπάλληλος εἴτε στρατιωτικὸς, οφείλει ν' ἀπολύσῃ αὐτὸν παραχρῆμα. Οἱ παραβάται τιμωροῦνται ἐπὶ παρανόμῳ κατακρατήσῃ, ὑποχρεοῦνται δε εἰς ἀνόρθωσιν πάσης ζημίας προσγενομένης εἰς τὸν παθόντα καὶ εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ, λόγῳ ἠθικῆς βλάβης, δια χρηματικῆς ποσοῦ, ὡς νόμος ορίζει.

4. Νόμος ορίζει τὸ ἀνώτατον ὄριον διαρκείας τῆς προφυλακίσεως, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ ἔτος ἐπὶ κακουργημάτων καὶ τρὺς ἐξ μῆνας ἐπὶ πλημμελημάτων. Ἐπὶ ὅλως ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων, δύναται τὰ ἀνώτατα ὅρια νὰ παραταθῶν κατὰ ἐξ καὶ τρεῖς μῆνας ἀντιστοίχως, δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀρμοδίου δικαστικοῦ συμβουλίου.

Ἄρθρον 7

1. Ἐγκλημα δὲν ὑπάρχει, οὐδέ ποινὴ ἐπιβάλλεται ἀνεὺ νόμου, ἰσχύοντος πρὸ τῆς τελέσεως τῆς πράξεως καὶ ὀρίζοντος τὰ στοιχεῖα ταύτης. Οὐδέποτε ἐπιβάλλεται βαρυτέρα ποινὴ τῆς προβλεπομένης κατὰ τὴν τέλεσιν πράξεως.

2. Αἱ βάσανοι, οἰαδήποτε σωματικὴ κάκωσις, βλάβη υγείας ἢ ἀσκήσις ψυχολογικῆς βίας, ὡς καὶ πάσα ἐτέρα προσβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας ἀπαγορεύονται καὶ τιμωροῦνται, ὡς νόμος ορίζει.

3. Γενικὴ δήμευσις ἀπαγορεύεται. Θανατικὴ ποινὴ ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἐκτὸς τῶν συνθέντων, δὲν ἐπιβάλλεται.

4. Νόμος ορίζει τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέχεται ὑπὸ τοῦ

Κράτους, κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, αποζημίωσις εις αδίκως ή παρνόμως καταδικασθέντας, προφυλακισθέντας ή άλλως πως στερηθέντας της προσωπικής των ελευθερίας.

Άρθρον 8

Ουδείς αφαιρείται άκων του παρά του νόμου ωρισμένου εις αυτον δικαστού.

Δικαστικάί επιτροπαί και έκτακτα δικαστήρια, υφ' οιονδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

Άρθρον 9

1. Η κατοικία εκάστου είναι άσυλον. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστος. Ουδεμία κατ' οίκον έρευνα ενεργείται, ει μη όταν και όπως ο νόμος ορίζει, πάντοτε δε παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.

2. Οι παραβάται της προηγούμενης διατάξεως τιμωρούνται επί παραβίασει του οικιακού ασύλου και καταχρήσει εξουσίας, υποχρεούνται δε εις πλήρη αποζημίωσιν του παθόντος, ως νόμος ορίζει.

Άρθρον 10

1. Έκαστος ή πολλοί ομού έχουν το δικαίωμα, τηρούντες τους νόμους του Κράτους, όπως αναφέρονται εγγράφως προς τας αρχάς, υποχρεούμενας εις ταχεία ενεργειαν επί τη βάσει των κειμένων διατάξεων και εις έγγραφον ητιολογημένην απάντησιν προς τον αναφερόμενον, κατά τας διατάξεις του νόμου.

2. Μόνον μετά την κοινοποίησιν της τελικής αποφάσεως της αρχής, προς την οποίαν απευθύνεται η αναφορά και κατόπιν αδείας ταύτης, επιτρέπεται η δίωξις του υποβαλλόντος την αναφοράν δια τυχόν εν αυτή υπάρχουσας παραβάσεις.

3. Αίτησις πληροφοριών υποχρεοί την αρμοδιαν αρχήν εις απάντησιν, εφ' όσον τούτο προβλέπεται υπό του νόμου.

Άρθρον 11

1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνέρχωνται ησύχως και άόπλως.

2. Μόνον εις τας δημοσίας εν υπαίθρῳ συναθροίσεις δύναται να παρίσταται η αστυνομία. Αι εν υπαίθρῳ συναθροίσεις δύναται να απαγορευθῶν δι' ητιολογημένης αποφάσεως της αστυνομικῆς αρχῆς, γενικῶς μὲν αν εκ τούτων επίκειται σοβαρός κίνδυνος εις την δημοσίαν ασφάλειαν, εις ὠρισμένην δε περιοχὴν αν απειλήται σοβαρά διαταραχὴ της κοινωνικοοικονομικῆς ζωῆς, ως νόμος ορίζει.

Ἄρθρον 12

1. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν το δικαίωμα ὅπως συνιστοῦν ενώσεις και σωματεία μη κερδοσκοπικοῦ σκοποῦ, τηροῦντες τους νόμους, οἵτινες ὁμως ουδέποτε δύναται να υπαγάγουν την άσκησιν του δικαιώματος τούτου εις προηγουμένην άδειαν.

2. Το σωματεῖον δεν δύναται να διαλυθῆ ἔνεκα παραβάσεως του νόμου ἢ ουσιώδους διατάξεως του καταστατικοῦ του, ει μη μόνον δια δικαστικῆς αποφάσεως.

3. Αἱ διατάξεις της προηγουμένης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως και επί ενώσεων προσώπων μη συνιστωσών σωματείων.

4. Δια νόμου δύναται να επιβληθῶν περιορισμοί εις το δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων ὅπως συνεταιρίζονται. Περιορισμοί του δικαιώματος τούτου δύναται να επιβληθῶν και εις τους υπαλλήλους οργανισμῶν τοπικῆς αυτοδιοικήσεως ἢ άλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἢ δημοσίων επιχειρήσεων.

5. Οἱ πάσης φύσεως γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί αυτοδιοικούνται κατά τους ὅρους του νόμου και του καταστατικοῦ των, τελούντες υπό την προστασίαν και εποπτείαν του Κράτους, υποχρεωμένοι να μεριμνά δια την ανάπτυξιν αυτών.

6. Επιτρέπεται η δια νόμου σύστασις αναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν αποβλεπόντων εις εκπλήρωσιν σκοπῶν κοινῆς ωφελείας ἢ δημοσίου ενδιαφέροντος ἢ κοινῆς εκμεταλλεύσεως γεωργικῶν εκτάσεων ἢ άλλης πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς, εξασφαλιζομένης πάντως της ἰσης μεταχειρίσεως των συμμετεχόντων.

Ἄρθρον 13

1. Η ελευθερία της θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι απαραβίαστος. Η απόλαυσις των ατομικῶν και πολιτικῶν δικαιωμάτων δεν εξαρτάται εκ των θρησκευτικῶν εκάστου πεποιθήσεων.

2. Πάσα γνωστὴ θρησκεία εἶναι ελευθέρα και τα της λατρείας

αυτής τελούνται ακωλύτως υπό την προστασίαν των νόμων. Η άσκησης της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλη την δημοσίαν τάξιν, ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.

3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται εις την αυτήν εποπτείαν της Πολιτείας και εις τας αυτάς έναντι ταύτης υποχρεώσεις, ως και οι της επικρατούσης θρησκείας.

4. Ουδείς δύναται ένεκα των θρησκευτικών αυτού πεποιθήσεων να απαλλαγή της εκπληρώσεως των προς το Κράτος υποχρεώσεων ή να αρνηθή την συμμόρφωσίν του προς τους νόμους.

5. Ουδείς όρκος επιβάλλεται άνευ νόμου ορίζοντος και τον τύπον αυτού.

Άρθρον 14

1. Έκαστος δύναται να εκφράζη και να διαδίδη προφορικά, εγγράφως και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του Κράτους.

2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και παν άλλο προληπτικόν μέτρον απαγορεύονται.

3. Η κατάσχεσις εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε προ της κυκλοφορίας είτε μετ' αυτήν, απαγορεύεται.

Κατ' εξαίρεσιν επιτρέπεται η κατάσχεσις, παραγγελία του εισαγγελέως, μετά την κυκλοφορίαν:

α) Ένεκα προσβολής της χριστιανικής και πάσης άλλης γνωστής θρησκείας.

β) Ένεκα προσβολής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας.

γ) Ένεκα δημοσιεύματος, το οποίον αποκαλύπτει πληροφορίας περί την σύνθεσιν, εξοπλισμόν και διάταξιν των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωσιν της Χώρας, ή το οποίον σκοπεί εις την βιαίαν ανατροπήν του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητος του Κράτους.

δ) Ένεκα ασέμων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανώς την δημοσίαν αιδή, κατά τας υπό του νόμου οριζομένας περιπτώσεις.

4. Εις πάσας τας περιπτώσεις της προηγουμένης παραγράφου ο εισαγγελεύς, εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από της κατασχέσεως, οφείλει να υποβάλη την υπόθεσιν εις το δικαστικόν συμβούλιον και τούτο, εντός ετέρων είκοσι τεσσάρων ωρών, ν' αποφανθή περί διατηρήσεως ή άρσεως της κατασχέσεως, άλλως η κατάσχεσις αίρεται αυ-

τοδικαίως. Τα ένδικα μέσα της εφέσεως και της αναιρέσεως επιτρέπονται εις τον εκδότην της κατασχεθείσης εφημερίδος ή άλλου εντύπου και εις τον εισαγγελέα.

5. Νόμος ορίζει τον τρόπον της δια του τύπου πλήρους επανορθώσεως ανακριθών δημοσιευμάτων.

6. Το δικαστήριο, μετά τρεις τουλάχιστον καταδικας εντός πενταετίας δια διάπραξιν των εν παραγράφω 3 προβλεπομένων εγκλημάτων, διατάσσει την οριστικήν ή προσωρινήν παύσιν της εκδόσεως του εντύπου και εις βαρείας περιπτώσεις την απαγόρευσιν της ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος υπό του καταδικασθέντος, ως νόμος ορίζει. Η παύσις ή η απαγόρευσις άρχονται αφ' ης η καταδικαστική απόφασις καταστή αμετάκλητος.

7. Τα αδικήματα του τύπου είναι αυτόφωρα και εκδικάζονται ως νόμος ορίζει.

8. Νόμος ορίζει τας προϋποθέσεις και τα προσόντα ασκήσεως του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

9. Νόμος δύναται να προσδιορίση ότι τα μέσα χρηματοδοτήσεως εφημερίδων και περιοδικών δέον να καθίστανται γνωστά.

Άρθρον 15

1. Αι προστατευτικά δια τον τύπον διατάξεις του προηγουμένου άρθρου δεν εφαρμόζονται επί του κινηματογράφου, της φωνογραφίας, της ραδιοφωνίας, της τηλεοράσεως και παντός άλλου παρεμφερούς μεταδόσεως λόγου ή παραστάσεως.

2. Η ραδιοφωνία και η τηλεόρασις τελούν υπό τον άμεσον έλεγχον του Κράτους, σκοπούν δε εις την αντικειμενικήν και επί ίσοις όροις μετάδοσιν πληροφοριών και ειδήσεων, ως και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, διασφαλιζομένης πάντως της εκ της κοινωνικής αποστολής αυτών και εκ της πολιτιστικής αναπτύξεως της Χώρας επιβαλλομένης ποιοτικής στάθμης των εκπομπών.

Άρθρον 16

1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθεραι, η δε ανάπτυξις και προαγωγή αυτών αποτελεί υποχρέωσιν του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από του καθήκοντος της υπακοής εις το Σύστημα.

2. Η παιδεία αποτελεί βασικήν αποστολήν του Κράτους, έχει ως σκοπόν την ηθικήν, πνευματικήν, επαγγελματικήν και φυσικήν αγωγήν των Ελλήνων, την ανάπτυξιν της εθνικής και θρησκευτικής συνειδήσεως και την διάπλασιν αυτών ως ελευθέρων και υπευθύνων πολιτών.

3. Τα έτη υποχρεωτικής φοιτήσεως δεν δύναται να είναι ολιγώτερα των εννέα.

4. Πάντες οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, καθ' όλας τας βαθμίδας αυτής, εις τα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους διακρινόμενους, ως και τους δεομένους αρωγής ή ειδικής προστασίας σπουδαστάς, αναλόγως προς τας ικανότητάς αυτών.

5. Η ανωτάτη εκπαίδευσις παρέχεται αποκλειστικώς υπό ιδρυμάτων αποτελούντων νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, πλήρως αυτοδιοικουμένων. Τα ιδρύματα ταύτα τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους και δικαιούνται της οικονομικής ενισχύσεως αυτού, λειτουργούν δε επί τη βάσει των περί οργανισμών αυτών νόμων. Συγχώνευσις ή κατάτμησις ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δύναται να χωρήση και κατά παρέκκλισιν πάσης αντιθέτου διατάξεως, ως νόμος ορίζει.

Ειδικός νόμος ορίζει τα αφορώντα εις τους φοιτητικούς συλλόγους και την εις τούτους συμμετοχήν των σπουδαστών.

6. Οι καθηγηταί των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το λοιπόν διδακτικόν προσωπικόν αυτών επιτελεί ωσαύτως δημόσιον λειτουργήμα, υφ' ας προϋποθέσεις νόμος ορίζει. Τα της καταστάσεως πάντων τούτων καθορίζονται υπό των οργανισμών των οικείων ιδρυμάτων.

Οι καθηγηταί των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν δύναται να παυθούν προ της κατά νόμον λήξεως του χρόνου υπηρεσίας των ει μη μόνον υπό τας εν άρθρω 88 παράγραφος 4 ουσιαστικές προϋποθέσεις και κατόπιν αποφάσεως συμβουλίου αποτελουμένου κατά πλειοψηφίαν εξ ανωτάτων δικαστικών λειτουργών, ως νόμος ορίζει.

Νόμος ορίζει το όριον της ηλικίας των καθηγητών των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, μέχρι δε της εκδόσεως τούτου, οι υπηρετούντες καθηγηταί αποχωρούν αυτοδικαίως επί τη λήξει του ακαδημαϊκού έτους, κατά το οποίον συμπληρούν το εξηκοστόν έβδομον έτος της ηλικίας των.

7. Η επαγγελματική και πάσα άλλη ειδική εκπαίδευσις παρέχεται υπό του Κράτους και δια σχολών ανωτέρας βαθμίδος επί χρονικόν διάστημα ουχί μείζον της τριετίας, ως ειδικώτερον προβλέπεται

υπό του νόμου, ορίζοντας και τα επαγγελματικά δικαιώματα των εκ των σχολών τούτων αποφοιτώντων.

8. Νόμος ορίζει τας προϋποθέσεις και τους όρους χορηγήσεως αδειάς προς ίδρυσιν και λειτουργίαν εκπαιδευτηρίων μη ανηκόντων εις το Κράτος, τα της επ' αυτών ασκουμένης εποπτείας, ως και την υπηρεσιακήν κατάστασιν του διδακτικού προσωπικού αυτών.

Η σύστασις ανωτάτων σχολών υπό ιδιωτών απαγορεύεται.

9. Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασίαν και την ανωτάτην εποπτείαν του Κράτους.

Το Κράτος επιχορηγεί και ελέγχει τας πάσης φύσεως ενώσεις των αθλητικών σωματείων, ως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει επίσης την σύμφωνον προς τον προορισμόν των επιχορηγουμένων ενώσεων διάθεσιν των παρεχομένων εκάστοτε ενισχύσεων.

Άρθρον 17

1. Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασίαν του Κράτους, τα εξ αυτής όμως δικαιώματα δεν δύναται να ασκούνται εις βάρος του γενικού συμφέροντος.

2. Ουδείς στερείται της ιδιοκτησίας αυτού, ει μη δια δημοσίαν ωφέλειαν προσηκόντως αποδεδειγμένην, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, πάντοτε δε προηγουμένης πλήρους αποζημιώσεως, ανταποκρινομένης προς την αξίαν του απαλλοτριουμένου κατά τον χρόνον της ενώπιον του δικαστηρίου συζητήσεως περί προσωρινού προσδιορισμού της αποζημιώσεως. Επί απ' ευθείας αιτήσεως περί οριστικού προσδιορισμού της αποζημιώσεως λαμβάνεται υπ' όψιν η αξία κατά τον χρόνον της περί τούτου συζητήσεως ενώπιον του δικαστηρίου.

3. Η μετά την δημοσίευσιν της πράξεως απαλλοτριώσεως και ένεκα μόνον ταύτης ενδεχομένη μεταβολή της αξίας του απαλλοτριουμένου δεν λαμβάνεται υπ' όψιν.

4. Η αποζημιώσις ορίζεται πάντοτε υπό των πολιτικών δικαστηρίων. Αύτη δύναται και προσωρινώς να ορισθή δικαστικώς, μετ' ακρόασιν ή πρόσκλησιν του δικαιούχου, όστις δύναται να υποχρεωθή, κατά την κρίσιν του δικαστηρίου, δια την είσπραξιν αυτής, εις την παροχήν αναλόγου εγγυήσεως, καθ' όν τρόπον νόμος ορίζει.

Προ της καταβολής της οριστικής ή προσωρινώς ορισθείσης αποζημιώσεως διατηρούνται ακέραια πάντα τα δικαιώματα του ιδιοκτήτου, μη επιτρεπομένης της καταλήψεως.

Η ορισθείσα αποζημιώσις καταβάλλεται υποχρεωτικώς το βρα-

δύτερον εντός ενός και ημίσεος έτους από της δημοσιεύσεως της αποφάσεως περί προσωρινού προσδιορισμού της αποζημιώσεως, επί απ' ευθείας δε αιτήσεως περί οριστικού προσδιορισμού της αποζημιώσεως, από της δημοσιεύσεως της περί τούτου αποφάσεως του δικαστηρίου, άλλως η απαλλοτριώσις αίρεται αυτοδικαίως.

Η αποζημίωσις, ως τοιαύτη, εις ουδένα φόρον, κράτησιν ή τέλους υπόκειται.

5. Νόμος ορίζει τας περιπτώσεις υποχρεωτικής ικανοποιήσεως των δικαιούχων δια την μέχρι του χρόνου καταβολής της αποζημιώσεως απολεσθείσαν πρόσδοον εκ του απαλλοτριωθέντος ακινήτου.

6. Προκειμένης της εκτελέσεως έργων κοινής ωφελείας ή γενικωτέρας σημασίας δια την οικονομίαν της Χώρας, νόμος δύναται να επιτρέψη την υπέρ του δημοσίου απαλλοτριώσιν ευρύτερων ζωνών, πέραν των εκτάσεων των αναγκαιουσών δια την κατασκευήν των έργων. Ο αυτός νόμος καθορίζει τας προϋποθέσεις και τους όρους της τοιαύτης απαλλοτριώσεως, ως και τα της δια δημοσίους ή κοινωφελείς εν γένει σκοπούς διαθέσεως ή χρησιμοποίησεως των, επί πλέον των αναγκαιουσών δια το υπό εκτέλεσιν έργον, απαλλοτριουμένων εκτάσεων.

7. Νόμος δύναται να ορίση, ότι δι' εκτέλεσιν έργων προφανούς κοινής ωφελείας υπέρ του δημοσίου, νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, οργανισμών κοινής ωφελείας και δημοσίων επιχειρήσεων, επιτρέπεται η εις το επιβαλλόμενον βάθος διάνοιξις υπογείων σηράγγων, άνευ αποζημιώσεως, υπό τον όρον ότι δεν θα παραβλάπτεται η συνήθης εκμετάλλευσις του υπερκειμένου ακινήτου.

Άρθρον 18

1. Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα της ιδιοκτησίας και διαθέσεως των μεταλλείων, ορυχείων, σπηλαίων, αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών, ιαματικών, ρεόντων και υπογείων υδάτων και του υπογείου εν γένει πλούτου.

2. Δια νόμου ρυθμίζονται τα της ιδιοκτησίας, εκμεταλλεύσεως και διαχειρίσεως των λιμνοθαλασσών και μεγάλων λιμνών, ως και τα της εν γένει διαθέσεως των εξ αποξηράνσεως τούτων προκυπτουσών εκτάσεων.

3. Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα των επιτάξεων δια τας ανάγκας των ενόπλων δυνάμεων εις περίπτωσιν πολέμου ή επιστρατεύσεως, ή

προς θεραπείαν αμέσου κοινωνικής ανάγκης, δυναμένης να θέση εις κίνδυνον την δημοσίαν τάξιν ή υγείαν.

4. Επιτρέπεται, κατά την υπό ειδικού νόμου καθοριζομένην διαδικασίαν, ο αναδάσμος αγροτικών εκτάσεων προς επωφελεστέραν εκμετάλλευσιν του εδάφους, ως και η λήψις μέτρων προς αποφυγήν της υπερμέτρου κατατμήσεως ή προς διευκόλυνσιν της ανασυγκροτήσεως της κατατετμημένης μικράς αγροτικής ιδιοκτησίας.

5. Εκτός των κατά τας προηγουμένας παραγράφους περιπτώσεων, δύναται δια νόμου να προβλεφθή και πάσα άλλη εξ ιδιαιτέρων περιστάσεων απαιτούμένη στέρησις της ελευθέρας χρήσεως και καρπώσεως της ιδιοκτησίας. Νόμος ορίζει τον υπόχρεον και την διαδικασίαν καταβολής εις τον δικαιούχον του ανταλλάγματος της χρήσεως ή καρπώσεως, το οποίον πρέπει να ανταποκρίνεται εις τας υφισταμένας εκάστοτε συνθήκας.

Επιβληθέντα μέτρα κατ' εφαρμογήν της παρούσης παραγράφου αίρονται ευθύς άμα εκλείψουν οι προκαλέσαντες ταύτα ιδιαίτεροι λόγοι. Επί αδικαιολογήτου παρατάσεως των μέτρων αποφασίζει περί άρσεως αυτών, κατά κατηγορίας περιπτώσεων, το Συμβούλιον της Επικρατείας, τη αιτήσει παντός έχοντος έννομον συμφέρον.

6. Δια νόμου δύναται να ρυθμίζονται τα της διαθέσεως εγκαταλειμμένων εκτάσεων προς αξιοποίησιν αυτών υπέρ της εθνικής οικονομίας και αποκατάστασιν ακτημόνων. Δια του αυτού νόμου ορίζονται και τα της μερικής ή ολικής αποζημιώσεως των ιδιοκτητών εν περιπτώσει επανεμφανίσεώς των εντός ευλόγου προθεσμίας.

7. Δια νόμου δύναται να καθιερωθή η αναγκαστική συνιδιοκτησία συνεχομένων ιδιοκτησιών αστικών περιοχών, εφ' όσον η αυτοτελής ανοικοδόμησις τούτων ή τινών εξ αυτών, δεν ανταποκρίνεται προς τους εν τη περιοχή ταύτη ισχύοντας ή μέλλοντας να ισχύσουν όρους δομήσεως.

8. Δεν υπόκεινται εις απαλλοτριώσιν η αγροτική ιδιοκτησία των Σταυροπηγιακών Ιερών Μονών της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολυτριάς εν Χαλκιδική, των Βλατάδων εν Θεσσαλονίκη και του Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου εν Πάτμω, εξαιρουμένων των μετοχιών. Ομοίως δεν υπόκειται εις απαλλοτριώσιν η εν Ελλάδι περιουσία των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων, ως και της Ιεράς Μονής του Σινά.

Άρθρον 19

Το απόρρητον των επιστολών και της καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον ελευθέρας ανταποκρίσεως ή επικοινωνίας είναι απολύτως απαραβίαστον. Νόμος ορίζει τας εγγυήσεις υπό τας οποίας η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται εκ του απορρήτου δια λόγους εθνικής ασφαλείας ή προς διακρίβωσιν ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων.

Άρθρον 20

1. Έκαστος δικαιούται εις παροχήν εννόμου προστασίας υπό των δικαστηρίων και δύναται να αναπτύξη ενώπιον τούτων τας απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του, ως νόμος ορίζει.
2. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακροάσεως του ενδιαφερομένου ισχύει και δια πάσαν διοικητικήν ενέργειαν ή μέτρον λαμβανόμενον εις θάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων αυτού.

Άρθρον 21

1. Η οικογένεια, ως θεμέλιον της συντηρήσεως και προαγωγής του Έθνους, ως και ο γάμος, η μητρότης και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασίαν του Κράτους.
2. Πολύτεκνοι οικογένειαι, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήραι και ορφανά των εν πολέμω πεσόντων, ως και πάσχοντες εξ ανιάτου σωματικής ή πνευματικής νόσου δικαιούνται της ειδικής φροντίδος του Κράτους.
3. Το Κράτος μεριμνά δια την υγείαν των πολιτών και λαμβάνει ειδικά μέτρα δια την προστασίαν της νεότητος, του γήρατος, της αναπηρίας και δια την περίθαλψιν των απόρων.
4. Η απόκτησις κατοικίας υπό των στερουμένων ταύτης ή ανεπαρκώς στεγαζομένων αποτελεί αντικείμενον ειδικής φροντίδος του Κράτους.

Άρθρον 22

1. Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και τελεί υπό την προστασίαν του Κράτους, μεριμνώντος δια την δημιουργίαν συνθηκών απασχολήσεως πάντων των πολιτών και δια την ηθικήν και υλικήν εξύψωσιν του εργαζομένου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Πάντες οι εργαζόμενοι, ανεξαρτήτως φύλου ή άλλης διακρίσεως, δικαιούνται ίσης αμοιβής δι' ίσης αξίας παρεχομένην εργασίαν.

2. Δια νόμου καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, συμπληρούμενοι υπό των δι' ελευθέρων διαπραγματεύσεων συναπτομένων συλλογικών συμβάσεων εργασίας και, εν αποτυχία τούτων, υπό των δια διαιτησίας τιθεμένων κανόνων.

3. Οιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται.

Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα της επιτάξεως προσωπικών υπηρεσιών εις περίπτωσιν πολέμου ή επιστρατεύσεως ή προς αντιμετώπισιν αναγκών της αμύνης της Χώρας ή επειγούσης κοινωνικής ανάγκης εκ θεομηνίας ή δυναμένης να θέσση εις κίνδυνον την δημοσίαν υγείαν, ως και τα της προσφοράς προσωπικής εργασίας εις τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως προς ικανοποίησιν τοπικών αναγκών.

4. Το Κράτος μεριμνά δια την κοινωνικήν ασφάλισιν των εργαζομένων, ως νόμος ορίζει.

Ερμηνευτική δήλωσις

Εις τους γενικούς όρους εργασίας περιλαμβάνεται και ο προσδιορισμός του τρόπου και υποχρέου εισπράξεως και αποδόσεως προς τας συνδικαλιστικές οργανώσεις της υπό των οικείων καταστατικών προβλεπομένης συνδρομής των μελών αυτών.

Άρθρον 23

1. Το Κράτος λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα προς διασφάλισιν της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ακώλυτον άσκησιν των συναφών προς ταύτην δικαιωμάτων κατά πάσης προσβολής τούτων, εντός των ορίων του νόμου.

2. Η απεργία αποτελεί δικαίωμα, ασκείται δε υπό των νομίμως συνεστημένων συνδικαλιστικών οργανώσεων προς διαφύλαξιν και προαγωγήν των οικονομικών και εργασιακών εν γένει συμφερόντων των εργαζομένων.

Απαγορεύεται η υφ' οιαδήποτε μορφήν απεργία εις τους δικαστικούς λειτουργούς και τους υπηρετούντας εις τα σώματα ασφαλείας. Το δικαίωμα προσφυγής εις απεργίαν τελεί υπό τους συγκεκριμένους περιορισμούς του ρυθμίζοντος τούτο νόμου προκειμένου περί των δημοσίων υπαλλήλων και των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοι-

κήσεως και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, ως και του προσωπικού των πάσης μορφής επιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρος ή κοινής ωφελείας, η λειτουργία των οποίων έχει ζωτικήν σημασίαν δια την εξυπηρέτησιν βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου. Οι περιορισμοί ούτοι δεν δύνανται να εξικνώνται μέχρι της καταργήσεως του δικαιώματος της απεργίας ή της παρακώλυσεως της νομίμου ασκήσεως αυτού.

Άρθρον 24

1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωσιν του Κράτους. Το Κράτος υποχρεούται να λαμβάνη ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα προς διαφύλαξιν αυτού. Νόμος καθορίζει τα αφορώντα εις την προστασίαν των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δημοσίων δασών και των δημοσίων δασικών εκτάσεων, πλην αν προέξη δια την Εθνικήν Οικονομίαν η αγροτική εκμετάλλευσις τούτων ή άλλη χρήσις εκ δημοσίου συμφέροντος επιβαλλομένη.

2. Η χωροταξική αναδιάρθρωσις της Χώρας, η διαμόρφωσις, η ανάπτυξις, η πολεοδομησις και η επέκτασις των πόλεων και των οικιστικών εν γένει περιοχών, τελεί υπό την ρυθμιστικήν αρμοδιότητα και τον έλεγχον του Κράτους, επί τω τέλει της εξυπηρετήσεως της λειτουργικότητος και αναπτύξεως των οικισμών και της εξασφαλίσεως των καλλιτέρων δυνατών όρων διαβιώσεως.

3. Προς αναγνώρισιν περιοχής ως οικιστικής, ως και δια την πολεοδομικήν ενεργοποίησιν αυτής, αι περιλαμβανόμεναι εν αυτή ιδιοκτησίαι συμμετέχουν υποχρεωτικώς εις την διάθεσιν, άνευ αποζημιώσεως υπό του οικείου φορέως, των απαιτητών εκτάσεων προς δημιουργίαν οδών, πλατειών και χώρων εν γένει κοινωφελών χρήσεων και σκοπών, ως και εις τας δαπάνας προς εκτέλεσιν των βασικών κοινοχρήστων πολεοδομικών έργων, ως νόμος ορίζει.

4. Δια νόμου δύναται να προβλέπεται συμμετοχή των ιδιοκτητών περιοχής, χαρακτηριζομένης ως οικιστικής, εις την επί τη βάσει εγκεκριμένου σχεδίου αξιοποίησιν και γενικήν διαρρύθμισιν ταύτης, δι' αντιπαροχής ίσης αξίας ακινήτων ή τμημάτων κατ' όροφον ιδιοκτησίας, εκ των τελικώς καθοριζομένων ως οικοδομησίμων χώρων ή κτιρίων της περιοχής ταύτης.

5. Αι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων έχουν εφαρμογήν και επί αναμορφώσεως υφισταμένων ήδη οικιστικών περιοχών.

Αι εκ της αναμορφώσεως ελεύθεραι εκτάσεις διατίθενται προς δημιουργίαν κοινοχρήστων χώρων ή εκποιούνται προς κάλυψιν των δαπανών της πολεοδομικής αναμορφώσεως, ως νόμος ορίζει.

6. Τα μνημεία και αι παραδοσιακάί περιοχαί και στοιχεία τελούν υπό την προστασίαν του Κράτους. Νόμος θέλει ορίσει τα αναγκαία προς πραγματοποίησιν της προστασίας ταύτης περιοριστικά της ιδιοκτησίας μέτρα, ως και τον τρόπον και το είδος της αποζημιώσεως των ιδιοκτητών.

Άρθρον 25

1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, τελούν υπό την εγγύησιν του Κράτους, πάντων των οργάνων αυτού υποχρεουμένων να διασφαλίζουν την ακώλυτον άσκησιν αυτών.

2. Η αναγνώρισις και προστασία των θεμελιωδών και απαγοράπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου υπό της Πολιτείας αποβλέπει εις την πραγματοποίησιν της κοινωνικής προόδου εν ελευθερία και δικαιοσύνη.

3. Η καταχρηστική άσκησις δικαιώματος δεν επιτρέπεται.

4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνη παρ' όλων των πολιτών την εκπλήρωσιν του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης..

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Α'
ΣΥΝΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Άρθρον 26

1. Η νομοθετική λειτουργία ασκείται υπό της Βουλής και του Προέδρου της Δημοκρατίας.
2. Η εκτελεστική λειτουργία ασκείται υπό του Προέδρου της Δημοκρατίας και της Κυβερνήσεως.
3. Η δικαστική λειτουργία ασκείται υπό των δικαστηρίων, αι αποφάσεις δε αυτών εκτελούνται εν ονόματι του Ελληνικού Λαού.

Άρθρον 27

1. Ουδεμία μεταβολή των ορίων της Επικρατείας δύναται να γίνη άνευ νόμου, ψηφιζομένου δια της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών.
2. Άνευ νόμου, ψηφιζομένου δια της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, δεν είναι δεκτή εις την Ελληνικήν Επικράτειαν ξένη στρατιωτική δύναμις, ουδέ δύναται να διαμένη εν αυτή ή να διέλθη δι' αυτής.

Άρθρον 28

1. Οι γενικώς παραδεδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, ως και αι διεθνείς συμβάσεις από της επικυρώσεως αυτών δια νόμου και της κατά τους όρους εκάστης τούτων θέσεως αυτών εν ισχύϊ, αποτελούν αναπόσπαστον μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου, υπερ-ισχύουν δε πάσης αντιθέτου διατάξεως νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων έναντι των αλλοδαπών τελεί πάντοτε υπό τον όρον της αμοιβαιότητας.
2. Προς εξυπηρέτησιν σπουδαίου εθνικού συμφέροντος και προαγωγήν της συνεργασίας μετ' άλλων κρατών, είναι δυνατή η δια

συνθήκης ή συμφωνίας αναγνώρισης αρμοδιοτήτων κατά το Σύνταγμα εις όργανα διεθνών οργανισμών. Προς ψήφισιν του κυρούντος την συνθήκην ή συμφωνίαν νόμου απαιτείται πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Η Ελλάδα προέρχεται ελευθέρως, δια νόμου ψηφιζομένου υπό της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, εις περιορισμούς εις την άσκησιν της εθνικής κυριαρχίας, εφ' όσον τούτο υπαγορεύεται εκ σπουδαίου εθνικού συμφέροντος, δεν θίγει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τας βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος, γίνεται δε βάσει των αρχών της ισότητος και υπό τον όρον της αμοιβαιότητος.

Άρθρον 29

1. Έλληνες πολίται, έχοντες το δικαίωμα του εκλέγειν, δύνανται να ιδρύουν ελευθέρως και να μετέχουν εις πολιτικά κόμματα, η οργάνωσις και η δράσις των οποίων οφείλει να υπηρετή την ελευθέραν λειτουργίαν του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Πολίται, μη αποκτήσαντες έτι το δικαίωμα του εκλέγειν, δύνανται να μετέχουν εις τα τμήματα νέων των κομμάτων.

2. Νόμος δύναται να ορίζη την οικονομικήν υπό του Κράτους ενίσχυσιν των κομμάτων και την δημοσιότητα των εκλογικών δαπανών αυτών και των υποψηφίων βουλευτών.

3. Απαγορεύονται απολύτως αι οιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων των δικαστικών λειτουργών, των στρατιωτικών εν γένει και των οργάνων των σωμάτων ασφαλείας και των δημοσίων υπαλλήλων, ως και η ενεργός υπέρ κόμματος δράσις των υπαλλήλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, των δημοσίων επιχειρήσεων, ως και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κεφάλαιον Πρώτον
Ανάδειξις του Προέδρου

Άρθρον 30

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ρυθμιστής του Πολιτεύματος. Εκλέγεται υπό της Βουλής δια περίοδον πέντε ετών, κατά τα εν άρθροις 32 και 33 οριζόμενα.

2. Το αξίωμα του Προέδρου είναι ασυμβίβαστον προς οιονδήποτε άλλο αξίωμα, θέσιν ή έργον.

3. Η προεδρική περίοδος άρχεται από της ορκωμοσίας του Προέδρου.

4. Εις περίπτωσιν πολέμου η προεδρική θητεία παρατείνεται μέχρι λήξεως αυτού.

5. Επανεκλογή του αυτού προσώπου άπαξ μόνον επιτρέπεται.

Άρθρον 31

Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να εκλεγή ο από πενταετίας τουλάχιστον και εκ πατρός την καταγωγήν Έλλην πολίτης, συμπληρώσας το τεσσαρακοστόν έτος της ηλικίας του και έχων την νόμιμον ικανότητα του εκλέγειν.

Άρθρον 32

1. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας υπό της Βουλής ενεργείται δια μυστικής ψηφοφορίας και εις ειδικήν προς τούτο συνεδρίασιν, προσκαλουμένης υπό του Προέδρου της Βουλής ένα τουλάχιστον μήνα προ της λήξεως της θητείας του εν ενεργεία Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τα υπό του Κανονισμού αυτής οριζόμενα.

Εις περίπτωσιν οριστικής αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας προς εκπλήρωσιν των καθηκόντων αυτού, κατά τα εν παραγράφω 2 του άρθρου 34 οριζόμενα, ως και εις περίπτωσιν παραιτήσεως, θανάτου ή εκπτώσεως αυτού, κατά τας διατάξεις του Συντάγμα-

τος, η προς εκλογήν νέου Προέδρου της Δημοκρατίας συνεδρίασις συγκαλείται εντός δέκα το βραδύτερον ημερών από της προώρου λήξεως της θητείας του προηγούμενου Προέδρου.

2. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας ενεργείται εις πάσαν περίπτωσιν δια πλήρη θητείαν.

3. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται ο συγκεντρώσας την πλειοψηφίαν των δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών.

Εις περίπτωσιν μη συγκεντρώσεως της πλειοψηφίας ταύτης η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται μετά πενθήμερον.

Εαν δεν επιτευχθή ουδέ κατά την δευτέραν ψηφοφορίαν η καθοριζομένη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται άπαξ έτι μετά πενθήμερον, εκλέγεται δε Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο συγκεντρώσας την πλειοψηφίαν των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

4. Μη επιτευχθείσης ουδέ κατά την τρίτην ψηφοφορίαν της μνησθείσης ηυξημένης πλειοψηφίας, διαλύεται η Βουλή εντός δεκαήμερου από ταύτης, προκηρυσσομένης εκλογής προς ανάδειξιν νέας Βουλής. Το σχετικόν διάταγμα υπογράφεται υπό μόνου του εν ενεργεία Προέδρου της Δημοκρατίας, και τούτου μη υπάρχοντος, υπό του αναπληρούντος αυτόν Προέδρου της Βουλής.

Η εκ των νέων εκλογών αναδεικνυομένη Βουλή, ευθύς μετά την συγκρότησιν αυτής εις σώμα, προβαίνει δια μυστικής ψηφοφορίας εις την εκλογήν Προέδρου της Δημοκρατίας δια της πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

Μη επιτευχθείσης της μνησθείσης πλειοψηφίας, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται εντός πενθημέρου, εκλέγεται δε Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο συγκεντρώσας την απόλυτον πλειοψηφίαν του όλου αριθμού των βουλευτών. Μη επιτευχθείσης ουδέ της πλειοψηφίας ταύτης, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται άπαξ έτι, μετά πενθήμερον και μεταξύ των δύο πλειοψηφούντων προσώπων, θεωρείται δε εκλεγείς ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο σχετικώς πλειοψηφήσας.

5. Εαν η Βουλή είναι άπουσα, συγκαλείται αύτη εκτάκτως προς εκλογήν του Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά τα εν παραγράφω 4 οριζόμενα.

Εαν η Βουλή έχη διαλυθή καθ' οιονδήποτε τρόπον, η εκλογή του Προέδρου αναβάλλεται μέχρι συγκροτήσεως εις σώμα της νέας Βουλής και εντός είκοσι το βραδύτερον ημερών από ταύτης, κατά τα εν παραγράφοις 3 και 4 οριζόμενα, τηρουμένων και των ορισμών της παραγράφου 1 του άρθρου 34.

6. Εφόσον η κατά τας προηγούμενας παραγράφους οριζόμενη διαδικασία εκλογής νέου Προέδρου δεν ήθελε περατωθή εγκαίρως, ο διατελών Πρόεδρος της Δημοκρατίας συνεχίζει την άσκησιν των καθηκόντων του και μετά την λήξιν της θητείας του, μέχρις αναδείξεως νέου Προέδρου.

Ερμηνευτική δήλωσις

«Πρόεδρος της Δημοκρατίας, παραιτούμενος προ της λήξεως της θητείας του, δεν δύναται να μετάσχη εις την επακολουθούσαν, συνεπεία της παραιτήσεώς του, εκλογήν».

Άρθρον 33

1. Ο εκλεγόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναλαμβάνει την άσκησιν των καθηκόντων αυτού από της επομένης της λήξεως της θητείας του αποχωρούντος Προέδρου, εις πάσας δε τας λοιπάς περιπτώσεις από της επομένης της εκλογής αυτού.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δίδει ενώπιον της Βουλής τον ακόλουθον όρκον πριν ή αναλάβη την άσκησιν των καθηκόντων του:

«Ομνύω εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος να φυλάττω το Σύνταγμα και τους νόμους, να μεριμνώ δια την πιστήν τήρησιν αυτών, να υπερασπίζω την εθνικήν ανεξαρτησίαν και την ακεραιότητα της Χώρας, να προστατεύω τα δικαιώματα και τας ελευθερίας των Ελλήνων και να υπηρετώ το γενικόν συμφέρον και την πρόοδον του Ελληνικού Λαού».

3. Νόμος ορίζει την προς τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας καταβλητέαν χορηγίαν και την λειτουργίαν των δια την εκτέλεσιν των καθηκόντων του οργανουμένων υπηρεσιών.

Άρθρον 34

1. Τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας αποδημούντα υπέρ τας δέκα ημέρας, εκλείποντα, παραιτούμενον, εκπεσόντα ή κωλυόμενον εξ ουδδήποτε λόγου να ασκήση τα καθήκοντα αυτού, αναπληροί προσωρινώς ο Πρόεδρος της Βουλής, μη υπάρχουσής δε ταύτης, ο Πρόεδρος της τελευταίας Βουλής και τούτου αρνουμένου ή μη υπάρχοντος η Κυβέρνησις συλλογικώς.

Κατά την περίοδον της αναπληρώσεως του Προέδρου δεν έχουν

εφαρμογήν αι διατάξεις περί διαλύσεως της Βουλής, εξαιρέσει της περιπτώσεως του άρθρου 32 παρ. 4, ως και αι διατάξεις περί παύσεως της Κυβερνήσεως και προσφυγής εις δημοψήφισμα κατά τας διατάξεις του άρθρου 38 παράγραφος 2 και του άρθρου 44 παράγραφος 2.

2. Παρατεινομένης της αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας προς άσκησιν των καθηκόντων του πέραν των τριάκοντα ημερών, συγκαλείται υποχρεωτικώς η Βουλή και αν αυτή έχη διαλυθή, όπως αποφανθή δια της πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του συνόλου των μελών αυτής, αν συντρέχη περίπτωσις εκλογής νέου Προέδρου. Εις ουδεμίαν περίπτωσιν πάντως η εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας δύναται να καθυστερήση πέραν των εξ συνολικώς μηνών από της ενάρξεως της λόγω αδυναμίας αυτού αναπληρώσεώς του.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Εξουσίαι και ευθύνη εκ των πράξεων του Προέδρου

Άρθρον 35

1. Ουδεμία πράξις του Προέδρου της Δημοκρατίας ισχύει, ουδέ εκτελείται, άνευ της προσυπογραφής του αρμοδίου Υπουργού, όστις δια μόνης της υπογραφής του καθίσταται υπεύθυνος, ως και της δημοσιεύσεως αυτής εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Εν περιπτώσει παύσεως της Κυβερνήσεως, αν ο Πρόεδρος αυτής δεν προσυπογράφη το οικείον διάταγμα, προσυπογράφεται τούτο υπό του νέου Πρωθυπουργού.

2. Κατ' εξαίρεσιν δεν χρήζουν προσυπογραφής αι ακόλουθοι αποκλειστικώς πράξεις:

α) Ο διορισμός του Πρωθυπουργού.

β) Η σύγκλησις του Υπουργικού Συμβουλίου υπό την Προεδρίαν αυτού, κατά τα εν άρθρω 38 παράγραφος 3 οριζόμενα.

γ) Η σύγκλησις του Συμβουλίου της Δημοκρατίας.

δ) Η αναπομπή ψηφισθέντος υπό της Βουλής νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου κατά το άρθρον 42 παράγραφος 3.

ε) Αι εν άρθροις 32 παράγραφος 4, 37 παράγραφος 3, 41 παράγραφοι 1 και 4 και 44 παράγραφος 2 αναφερόμεναι αρμοδιότητες.

στ) Διαγγέλματα εκδιδόμενα εις όλως εκτάκτους περιστάσεις κατά την παράγραφον 3 του άρθρου 44.

ζ) Ο διορισμός του προσωπικού των υπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας.

Άρθρον 36

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, τηρουμένων οπωσδήποτε των ορισμών του άρθρου 35 παράγραφος 1, εκπροσωπεί διεθνώς το Κράτος, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεί συνθήκας ειρήνης, συμμαχίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής εις διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις, ανακοινώνει δε αυτάς εις την Βουλήν μετά των αναγκαίων διασαφήσεων, άμα το συμφέρον και η ασφάλεια του Κράτους το επιτρέπουν.

2. Αι περί εμπορίας, ως και αι περί φορολογίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής εις διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις, συνθήκαι και όσαι άλλαι περιέχουν παραχωρήσεις περί των οποίων κατ' άλλας διατάξεις του Συντάγματος δεν δύναται να ορισθή τι άνευ νόμου ή επιβαρύνουν ατομικώς τους Έλληνας, δεν έχουν ισχύν άνευ τυπικού νόμου κυρούντος ταύτας.

3. Μυστικά άρθρα συνθήκης ουδέποτε δύναται να ανατρέψουν τα φανερά.

4. Η κύρωσις διεθνών συνθηκών δεν δύναται ν' αποτελέση αντικείμενον νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως κατά το άρθρον 43 παράγραφος 2 και 4.

Άρθρον 37

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει τον Πρωθυπουργόν, επί τη προτάσει δε αυτού διορίζει και παύει τα λοιπά μέλη της Κυβερνήσεως και τους Υφυπουργούς.

2. Πρωθυπουργός διορίζεται ο αρχηγός του διαθέτοντος εν τη Βουλή την απόλυτον πλειοψηφίαν των εδρών κόμματος. Αν το κόμμα δεν έχη αρχηγόν, ή αν ο αρχηγός αυτού δεν εξελέγη βουλευτής ή δεν υπάρχη εκπρόσωπος, ο διορισμός ενεργείται μετά την υπό της κοινοβουλευτικής ομάδος του κόμματος ανάδειξιν αρχηγού αυτής, πραγματοποιουμένην το βραδύτερον εντός πενθημέρου από της υπό του Προέδρου της Βουλής ανακοινώσεως εις τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας της εν τη Βουλή δυνάμεως των κομμάτων.

3. Εαν ουδέν κόμμα διαθέτη την απόλυτον πλειοψηφίαν των εν τη Βουλή εδρών, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει εντολήν διερευνητικήν εις τον αρχηγόν του σχετικώς πλειοψηφούντος κόμματος προς διακρίβωσιν της δυνατότητος σχηματισμού Κυβερνήσεως απολαούσης της εμπιστοσύνης της Βουλής, κατά τα εν τη προηγούμενη παραγράφω οριζόμενα.

4. Μη επιτυχανομένου τούτου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να αναθέση νέαν διερευνητικήν εντολήν εις τον αρχηγόν του δευτέρου εις κοινοβουλευτικήν δύναμιν κόμματος ή να διορίση Πρωθυπουργόν, μετά γνώμην του Συμβουλίου Δημοκρατίας, μέλος ή μη της Βουλής, δυνάμενον κατά την κρίσιν του να τύχη ψήφου εμπιστοσύνης της Βουλής.

Εις τον ούτω προκριθέντα Πρωθυπουργόν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να παράσχη και το δικαίωμα διαλύσεως της Βουλής προς διεξαγωγήν εκλογών.

Άρθρον 38

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απαλλάσσει των καθηκόντων του τον Πρωθυπουργόν παραιτούμενον, ως και αν η Κυβέρνησις αποδοκιμασθή υπό της Βουλής, κατά τα εν άρθρω 84 οριζόμενα.

Εις τας περιπτώσεις ταύτας η εντολή σχηματισμού Κυβερνήσεως ανατίθεται εις μέλος της Βουλής υποχρεούμενον όπως ζητήσει ψήφον εμπιστοσύνης κατά το άρθρον 84, ή εις μέλος ή μη της Βουλής προς άμεσον διάλυσιν αυτής και ενέργειαν εκλογών.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να παύση την Κυβέρνησιν, αφού ακούση την γνώμην του Συμβουλίου της Δημοκρατίας, εφαρμοζομένου περαιτέρω του β' εδαφίου της προηγουμένης παραγράφου.

3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εις εκτάκτους περιστάσεις δύναται να συγκαλή παρ' αυτό το Υπουργικόν Συμβούλιον υπό την προεδρίαν του.

Άρθρον 39

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατά τας υπό του Συντάγματος ειδικώς πρόβλεπομένας περιπτώσεις, συγκαλεί παρ' αυτό και υπό την προεδρίαν του το Συμβούλιον της Δημοκρατίας. Ομοίως συγκαλεί τούτο και εις πάσαν άλλην σοβαράν, κατά την κρίσιν του, εθνικήν περίστασιν.

2. Το Συμβούλιον της Δημοκρατίας απαρτίζεται εκ των κατά δημοκρατικών τρόπον εκλεγέντων και διατελεσάντων Προέδρων της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού, του Προέδρου της Βουλής, του Αρχηγού της Αξιωματικής εν τη Βουλή Αντιπολιτεύσεως, ως και των προερχομένων εκ της Βουλής Πρωθυπουργών ή διατελεσάντων Πρωθυπουργών εις Κυβέρησιν τυχούσαν της εμπιστοσύνης της Βουλής.

Άρθρον 40

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας συγκαλεί τακτικώς την Βουλήν άπαξ του έτους κατά τα εν άρθρω 64 παράγραφος 1 οριζόμενα και εκτάκτως οσάκις κρίνη τούτο εύλογον, κηρύσσει δε αυτοπροσώπως ή δια του Πρωθυπουργού την έναρξιν και την λήξιν εκάστης βουλευτικής περιόδου.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας άπαξ μόνον δύναται να αναστείλη τας εργασίας της βουλευτικής συνόδου είτε αναβάλλον την έναρξιν είτε διακόπτων την εξακολούθησιν αυτών.

3. Η αναστολή των εργασιών δεν επιτρέπεται να διαρκέση πλέον των τριάκοντα ημερών, ουδέ να επαναληφθή, κατά την αυτήν βουλευτικήν σύνοδον, άνευ της συγκαταθέσεως της Βουλής.

Άρθρον 41

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να διαλύση την Βουλήν μετά γνώμην του Συμβουλίου της Δημοκρατίας, εάν αυτή ευρίσκει εν προφανεί δυσαρμονία προς το λαϊκόν αίσθημα ή εάν η σύνθεσις αυτής δεν εξασφαλίζει κυβερνητικήν σταθερότητα.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να διαλύση την Βουλήν, προτάσει της τυχούσης ψήφου εμπιστοσύνης Κυβερνήσεως προς ανανέωσιν της λαϊκής εντολής, προκειμένου να αντιμετωπισθή εξαιρετικής σημασίας εθνικόν θέμα.

3. Το περί διαλύσεως διάταγμα, προσυπογεγραμμένον εν τη περιπτώσει της προηγουμένης παραγράφου υπό του Υπουργικού Συμβουλίου, πρέπει να διαλαμβάνη συγχρόνως την προκήρυξιν εκλογών εντός τριάκοντα ημερών και την σύγκλησιν της νέας Βουλής εντός τριάκοντα ημερών από τούτων.

4. Βουλή εκλεγείσα μετά διάλυσιν της προηγουμένης δεν δύναται να διαλυθή προ της παρελεύσεως έτους από της ενάρξεως των εργασιών αυτής, εξαιρέσει της περιπτώσεως της καταψηφίσεως παρ' αυτής δύο Κυβερνήσεων. Προ της υπογραφής του διατάγματος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ζητεί την γνώμην του Συμβουλίου της Δημοκρατίας. Αποκλείεται η διάλυσις της Βουλής δις δια την αυτήν αιτίαν.

5. Η Βουλή διαλύεται υποχρεωτικώς εις την περίπτωσιν του άρθρου 32 παράγραφος 4.

Άρθρον 42

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κυροί, εκδίδει και δημοσιεύει τους υπό της Βουλής ψηφισθέντας νόμους εντός μηνός από της επιψηφίσεως αυτών.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται, εντός της κατά την προηγουμένην παράγραφον προθεσμίας, να αναπέμψη εις την Βουλήν ψηφισθέν υπ' αυτής νομοσχέδιον, εκθέτων και τους λόγους της μη κυρώσεως.

3. Πρότασις νόμου ή νομοσχέδιον αναπεμφθέν υπό του Προέδρου της Δημοκρατίας εις την Βουλήν εισάγεται εις την Ολομέλειαν αυτής, εάν δε επιψηφισθή και αύθις δια της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, κατά την διαδικασίαν του άρθρου 76 παράγραφος 2, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κυροί, εκδίδει και δημοσιεύει τούτο υποχρεωτικώς εντός δέκα ημερών από της δευτέρας επιψηφίσεως αυτού.

Άρθρον 43

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει τα αναγκαία διατάγματα προς εκτέλεσιν των νόμων, ουδέποτε δε δύναται να αναστείλη την εφαρμογήν των ουδέ να εξαιρέση τινά της εκτελέσεως αυτών.

2. Επί τη προτάσει του αρμοδίου Υπουργού επιτρέπεται η έκδοσις κανονιστικών διαταγμάτων βάσει ειδικής εξουσιοδοτήσεως νόμου και εντός των ορίων ταύτης. Εξουσιοδοτήσις προς έκδοσιν κανονιστικών πράξεων υπό ετέρων οργάνων της διοικήσεως επιτρέπεται προκειμένου περί ρυθμίσεως ειδικωτέρων θεμάτων ή θεμάτων τοπικού ενδιαφέροντος ή τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρος.

3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει οργανωτικά διατάγματα προς ρύθμισιν των εις την εσωτερικήν αποκλειστικώς διάρθρωσιν και λειτουργίαν των υπηρεσιών του Κράτους και των δημοσίων οργανισμών αναγομένων θεμάτων, αποκλειομένης της δι' αυτών αυξήσεως του αριθμού του προσωπικού, ως και της μεταβολής της βαθμολογικής διαρθρώσεως τούτου. Τα οργανωτικά ταύτα διατάγματα εκδίδονται μετά γνώμην ανωτάτου συμβουλίου αποτελουμένου κατά τα δύο τρίτα τουλάχιστον των μελών του εκ δικαστικών λειτουργών, ως νόμος ορίζει.

4. Δια νόμων ψηφιζομένων υπό της Ολομελείας της Βουλής δύναται να παρέχεται εξουσιοδοτήσις προς έκδοσιν κανονιστικών διαταγμάτων δια την ρύθμισιν των εις αυτούς εν γενικώ πλαισίω καθορι-

ζομένων θεμάτων. Δια των νόμων τούτων χαράσσονται αι γενικαί αρχαί και κατευθύνσεις της ακολουθητέας ρυθμίσεως και τίθενται χρονικά όρια δια την χρήσιν της εξουσιοδοτήσεως.

5. Τα κατά το άρθρον 72 παράγραφος 1 θέματα της αρμοδιότητος της Ολομελείας της Βουλής δεν δύναται να αποτελέσουν αντικείμενον της κατά την προηγούμενην παράγραφον εξουσιοδοτήσεως.

Άρθρον 44

1. Εις εκτάκτους περιπτώσεις εξαιρετικώς επειγούσης και απροβλέπτου ανάγκης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου, δύναται να εκδίδη πράξεις νομοθετικού περιεχομένου. Αύται υποβάλλονται εις την Βουλήν προς κύρωσιν κατά τας διατάξεις του άρθρου 72 παράγραφος 1, εντός τεσσαράκοντα ημερών από της εκδόσεώς των ή εντός τεσσαράκοντα ημερών από της συγκλήσεως της Βουλής εις σύνοδον. Εάν δεν υποβληθούν εις την Βουλήν εντός των ανωτέρω προθεσμιών ή δεν εγκριθούν υπ' αυτής εντός τριών μηνών από της υποβολής των, αποβάλλουν εφ' εξής την ισχύν των.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται δια διατάγματος να προκηρύσση την διεξαγωγήν δημοψηφίσματος επί κρίσιμων εθνικών θεμάτων.

3. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εις όλως εξαιρετικές περιστάσεις απευθύνει διαγγέλματα, δημοσιευόμενα δια της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως.

Άρθρον 45

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας άρχει των Ενόπλων Δυνάμεων της Χώρας, την διοίκησιν των οποίων ασκεί η Κυβέρνησις, ως νόμος ορίζει. Απονέμει δε τους βαθμούς εις τους υπηρετούντας εις αυτάς, ως νόμος ορίζει.

Άρθρον 46

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει και παύει κατά νόμον τους δημοσίους υπαλλήλους, εκτός των υπό του νόμου οριζομένων εξαιρέσεων.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απονέμει τα κεκανονισμένα παράσημα, κατά τας διατάξεις του περί αυτών νόμου.

Άρθρον 47

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα όπως, προτάσει του Υπουργού Δικαιοσύνης και μετά γνώμην συμβουλίου συγκροτούμενου κατά πλειοψηφίαν εκ δικαστών, χαρίζη, μετατρέπη ή μετριάξη τας παρά των δικαστηρίων καταγιγνωσκομένας ποινάς, ως και να αίρη τας πάσης φύσεως κατά νόμον συνεπειάς καταγνωσθεισών και εκτιθεισών ποινών.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μόνον τη συγκαταθέσει της Βουλής έχει το δικαίωμα να απονέμη χάριν εις Υπουργόν καταδικασθέντα κατά το άρθρον 86.

3. Αμνηστία παρέχεται μόνον επί πολιτικών εγκλημάτων δια προεδρικού διατάγματος εκδιδομένου προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου.

4. Αμνηστία επί κοινών εγκλημάτων ουδέ δια νόμου παρέχεται.

Άρθρον 48

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εν περιπτώσει πολέμου ή επιστρατεύσεως ένεκεν εξωτερικών κινδύνων, δια προεδρικού διατάγματος προσυπογραφομένου υπό του Υπουργικού Συμβουλίου, εν περιπτώσει δε σοβαράς διαταραχής ή εκδήλου απειλής κατά της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας του κράτους εξ εσωτερικών κινδύνων, δια προεδρικού διατάγματος προσυπογραφομένου υπό του Πρωθυπουργού, δύναται να αναστείλη καθ' άπασαν την Επικράτειαν ή τμήμα αυτής, την ισχύντων διατάξεων των άρθρων 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11, 12 παράγρ. 1 έως και 4, 14, 19, 22, 23, 96 παράγραφος 4 και 97 ή τινών εξ αυτών, να θέση εις εφαρμογήν τον εκάστοτε ισχύοντα νόμον περί καταστάσεως πολιορκίας και να συστήση εξαιρετικά δικαστήρια. Ο νόμος ούτος δεν δύναται να τροποποιηθή κατά την διάρκεια της εφαρμογής του.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται, από της εκδόσεως του προεδρικού διατάγματος, υπό τας αυτάς προϋποθέσεις να λαμβάνη προσέτι και πάντα τα αναγκαία νομοθετικής ή διοικητικής φύσεως μέτρα, προς αντιμετώπισιν της καταστάσεως και την ταχύτεραν αποκατάστασιν της λειτουργίας των συνταγματικών θεσμών.

3. Η ισχύς του κατά την παράγραφον 1 εκδιδομένου προεδρικού διατάγματος, αν τούτο δεν ανακληθῆ δι' ομοίου διατάγματος ενωρίτερον, αίρεται αυτοδικαίως, εν περιπτώσει μεν πολέμου από της λή-

ξεως αυτού, εν πάση δε άλλη περιπτώσει μετά τριάκοντα ημέρας απο της δημοσιεύσεώς του, εκτός εάν η ισχύς αυτού παραταθή και πέραν των τριάκοντα ημερών δια προεδρικού διατάγματος εκδιδομένου μετά προηγουμένην άδειαν της Βουλής Η σχετική απόφασις ταύτης λαμβάνεται δια της απολύτου πλειοψηφίας των παρόντων μελών αυτής, συμφώνως προς τας διατάξεις του άρθρου 67.

4. Εάν η έκδοσις του κατά την παράγραφον 1 προεδρικού διατάγματος γίνη εν απουσία της Βουλής, αυτή συγκαλείται και αν έτι έληξεν η περίοδος αυτής ή διελύθη, μέχρι πέρατος τής κατά την προηγουμένην παράγραφον προθεσμίας, ίνα αποφασίση περί της παρατάσεως της ισχύος του ως άνω διατάγματος.

5. Από της δημοσιεύσεως του κατά την παράγραφον 1 προεδρικού διατάγματος και καθ' όλην την διάρκειαν της εφαρμογής του ισχύει αυτοδικαίως η κατά το άρθρον 62 βουλευτική ασυλία και αν έτι διελύθη η Βουλή ή έληξεν η περίοδος αυτής.

Κεφάλαιον Τρίτον

Ειδικά ευθύναι του Προέδρου της Δημοκρατίας

Άρθρον 49

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ευθύνεται οπωσδήποτε δια πράξεις ενεργηθείσας κατά την ενάσκησιν των καθηκόντων του, ει μη μόνον δι' εσχάτην προδοσίαν ή εκ προθέσεως παραβίασιν του Συντάγματος. Δια πράξεις μη σχετιζομένας προς την άσκησιν των καθηκόντων του η δίωξις αναστέλλεται μέχρι λήξεως της προεδρικής θητείας.

2. Η πρότασις περί κατηγορίας και παραπομπής εις δίκην του Προέδρου της Δημοκρατίας υποβάλλεται εις την Βουλήν υπογεγραμμένη υπό του ενός τρίτου τοιλάχιστον των μελών αυτής, γίνεται δε αποδεκτή δι' αποφάσεως, λαμβανομένης κατά πλειοψηφίαν των δύο τρίτων του συνόλου των μελών αυτής.

3. Εάν η πρότασις γίνη αποδεκτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραπέμπεται εις το κατά το άρθρον 86 δικαστήριον, των περί τούτου διατάξεων εφαρμοζομένων αναλόγως και εν προκειμένω.

4. Από της παραπομπής του ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απέχει της ασκήσεως των καθηκόντων του, αναπληρούμενος κατά τα εν άρθρω 34 οριζόμενα, αναλαμβάνει δε εκ νέου ταύτα, εφ' όσον δεν

εξηντλήθη η θητεία του, από της εκδόσεως απαλλακτικής αποφάσεως τού υπό του άρθρου 86 δικαστηρίου.

5. Νόμος, ψηφιζόμενος υπό της Ολομελείας της Βουλής, ρυθμίζει τα της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

Άρθρον 50

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλας αρμοδιότητας, ει μη όσας απονέμει εις αυτόν ρητώς το Σύνταγμα και οι προς αυτό συνάδοντες νόμοι.

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΒΟΥΛΗ

Κεφάλαιον Πρώτον

Ανάδειξις και συγκρότησις της Βουλής

Άρθρον 51

1. Ο αριθμός των βουλευτών καθορίζεται δια νόμου, δεν δύναται όμως να είναι κατώτερος των διακοσίων, ουδέ ανώτερος των τριακοσίων.

2. Οι βουλευταί αντιπροσωπεύουν το Έθνος.

3. Οι βουλευταί εκλέγονται δι' αμέσου, καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας, υπό των εχόντων το δικαίωμα του εκλέγειν πολιτών, ως νόμος ορίζει. Ο νόμος δεν δύναται να περιορίση το δικαίωμα του εκλέγειν, ει μη μόνον λόγω μη συμπληρώσεως κατωτάτου ορίου ηλικίας ή λόγω ανικανότητος προς δικαιοπραξίαν ή συνεπεία αμετακλήτου ποινικής καταδίκης δι' ωρισμένα εγκλήματα.

4. Αι βουλευτικά εκλογαί διενεργούνται ταυτοχρόνως καθ' άπασαν την Επικράτειαν.

Νόμος δύναται να ορίξη τα της ασκήσεως του εκλογικού δικαιώματος υπό των εκτός της Επικρατείας ευρισκομένων εκλογέων.

5. Η άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, είναι υποχρεωτική. Νόμος ορίζει εκάστοτε τας εξαιρέσεις και τας ποινικάς κυρώσεις.

Άρθρον 52

Η ελευθέρα και ανόθευτος εκδήλωσις της λαϊκής θελήσεως, ως έκφρασις της λαϊκής κυριαρχίας, τελεί υπό την εγγύησιν πάντων των λειτουργών της Πολιτείας, οίτινες υποχρεούνται να διασφαλίζουν ταύτην εις πάσαν περίπτωσιν. Δια νόμου ορίζονται αι ποινικαί κυρώσεις κατά των παραβατών της διατάξεως ταύτης.

Άρθρον 53

1. Οι βουλευταί εκλέγονται δια τέσσαρα συναπτά έτη, αρχόμενα από της ημέρας των γενικών εκλογών. Άμα τη λήξει της βουλευτικής περιόδου διατάσσεται, δια προεδρικού διατάγματος, προσυπογραφόμενου υπό του Υπουργικού Συμβουλίου, η διενέργεια γενικών βουλευτικών εκλογών εντός τριάκοντα ημερών και η σύγκλησις της νέας Βουλής εις τακτικήν σύνοδον, εντός ετέρων τριάκοντα ημερών από τούτων.

2. Βουλευτική έδρα, κενωθείσα κατά το τελευταίον έτος της περιόδου, δεν πληρούται δι' αναπληρωματικής εκλογής, όταν τούτη απαιτήται κατά νόμον, εφ' όσον ο αριθμός των κενών εδρών δεν υπερβαίνει το πέμπτον του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Εις περίπτωσιν πολέμου παρατείνεται, καθ' όλην την διάρκειαν αυτού, η βουλευτική περίοδος. Εάν έχη διαλυθη η Βουλή, αναστέλλεται η διενέργεια εκλογών μέχρι λήξεως του πολέμου, ανακαλουμένης μέχρι ταύτης αυτοδικαίως της διαλυθείσης Βουλής.

Άρθρον 54

1. Το εκλογικόν σύστημα και αι εκλογικαί περιφέρειαι ορίζονται δια νόμον.

2. Ο αριθμός των βουλευτών εκάστης εκλογικής περιφέρειας ορίζεται δια προεδρικού διατάγματος επί τη βάσει του νομίμου πληθυσμού της περιφέρειας, ως ούτος προκύπτει εκ της τελευταίας απογραφής.

3. Μέρος της Βουλής, ουχί μείζον του ενός εικοστού του όλου αριθμού των βουλευτών, δύναται να εκλέγεται ενιαίως καθ' άπασαν την Επικράτειαν, εν συναρτήσει προς την συνολικήν εν τη Επικρατεία εκλογικήν δύναμιν εκάστου κόμματος, ως νόμος ορίζει.

Κωλύματα και ασυμβίβαστα των Βουλευτών

Άρθρον 55

1. Όπως εκλογή τις βουλευτής απαιτείται να είναι Έλλην πολίτης, να έχη την νόμιμον ικανότητα του εκλέγειν και συμπεπληρωμένον το εικοστόν πέμπτον έτος της ηλικίας του κατά την ημέραν της εκλογής.

2. Βουλευτής, στερηθείς τινός των ανωτέρω προσόντων, εκπίπτει αυτοδικαίως του βουλευτικού αξιώματος.

Άρθρον 56

1. Έμμισθοι δημόσιοι λειτουργοί και υπάλληλοι, αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας, υπάλληλοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, δήμαρχοι και πρόεδροι κοινοτήτων και διοικηταί ή πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημοσίων ή δημοτικών επιχειρήσεων, συμβολαιογράφοι, φύλακες μεταγραφών και υποθηκών, δεν δύνανται να ανακηρυχθούν υποψήφιοι, ουδέ να εκλεγούν βουλευταί, εάν δεν παραιτηθούν προ της ανακηρύξεώς των ως υποψηφίων. Η παραίτησις συντελείται διγμόνης της εγγράφου υποβολής αυτής. Αποκλείεται η επάνοδος των παραιτουμένων στρατιωτικών εις την ενεργόν υπηρεσίαν, απαγορεύεται δε η επάνοδος των παραιτουμένων πολιτικών υπαλλήλων και λειτουργών προ της παρελεύσεως έτους από της παραίτησεως.

2. Των περιορισμών της προηγουμένης παραγράφου εξαιρούνται οι καθηγηταί των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Νόμος ορίζει τον τρόπον της αναπλήρωσεως αυτών, αναστελλομένης της ασκήσεως των συναπτομένων προς την ιδιότητα του καθηγητού αρμοδιοτήτων του εκλεγέντος, διαρκούσης της βουλευτικής περιόδου.

3. Έμμισθοι δημόσιοι υπάλληλοι, στρατιωτικοί εν ενεργεία και αξιωματικοί των σωμάτων ασφαλείας, υπάλληλοι νομικών εν γένει προσώπων δημοσίου δικαίου, διοικηταί και υπάλληλοι δημοσίων και δημοτικών επιχειρήσεων ή κοινωφελών ιδρυμάτων, δεν δύνανται να ανακηρυχθούν υποψήφιοι, ουδέ να εκλεγούν βουλευταί εις οιαδήποτε εκλογικήν περιφέρειαν, εις την οποίαν υπηρέτησαν πλέον του τριμήνου, κατά την προ των εκλογών τριετίαν. Εις τους αυτούς περι-

ορισμούς υπάγονται και οι διατελέσαντες γενικοί γραμματείς υπουργείων κατά το τελευταίον εξάμηνον της τετραετούς βουλευτικής περιόδου. Δεν υπάγονται εις τους αυτούς περιορισμούς οι υποψήφιοι βουλευταί της Επικρατείας και οι κατώτεροι υπάλληλοι των κεντρικών κρατικών υπηρεσιών.

4. Πολιτικοί υπάλληλοι και στρατιωτικοί εν γένει, έχοντες ανειλημμένην, κατά νόμον, υποχρέωσιν παραμονής εν τη υπηρεσίᾳ επί ωρισμένον χρόνον, δεν δύνανται να ανακηρυχθούν υποψήφιοι, ουδέ να εκλεγούν βουλευταί, διαρκούντος του χρόνου της υποχρέωσης αυτών.

Άρθρον 57

1. Τα καθήκοντα του βουλευτού είναι ασυμβίβαστα προς τα έργα ή την ιδιότητα μέλους του διοικητικού συμβουλίου, διοικητού, γενικού διευθυντού ή των αναπληρωτών αυτών, ή υπαλλήλου εμπορικής εταιρείας, ή επιχειρήσεως απολαούσης ειδικών προνομίων ή κρατικής επιχορηγήσεως ή τυχούσης παραχωρήσεως δημοσίας επιχειρήσεως.

2. Βουλευταί, εμπίπτοντες εις τας διατάξεις της προηγουμένης παραγράφου, οφείλουν εντός οκτώ ημερών, αφ' ης καταστή οριστική η εκλογή των, να δηλώσουν επιλογήν μεταξύ του βουλευτικού αξιώματος και των ως άνω έργων. Εν παραλείψει τοιαύτης εμπροθέσμου δηλώσεως, εκπίπτουν αυτοδικαίως του αξιώματος του βουλευτού.

3. Βουλευταί, αποδεχόμενοι οιονδήποτε των εν τῷ προηγουμένῳ ή τῷ παρόντι άρθρῳ αναφερομένων καθηκόντων ή έργων, χαρακτηριζομένων ως αποτελούντων κώλυμα δια την υποψηφιότητα βουλευτού, ή ως ασυμβιβάστων προς το βουλευτικόν αξίωμα, εκπίπτουν αυτοδικαίως τούτου.

4. Οι βουλευταί δεν δύνανται να αναλαμβάνουν προμηθείας, μελέτας, ή την εκτέλεσιν έργων του Κράτους, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, ή δημοσίων, ή δημοτικών επιχειρήσεων και ενοικιάσεις δημοσίων ή δημοτικών φόρων, ουδέ να μισθώνουν ακίνητα ανήκοντα εις τα άνω αναφερόμενα πρόσωπα, ή να δέχονται πάσης μορφής παραχωρήσεις επί των ακινήτων αυτών. Η παράβασις των διατάξεων της παρούσης παραγράφου συνεπάγεται έκπτωσιν από του βουλευτικού αξιώματος και ακυρότητα των πράξεων. Αι πράξεις αύται είναι άκυροι και όταν γίνωνται υπό εμπορικών εταιρειών ή επιχειρήσεων, εις τας οποίας

έργα διευθυντού ή διοικητικού ή νομικού συμβούλου εκτελεί βουλευτής, ή μετέχει τούτων ως ομόρρυθμος ή ετερόρρυθμος εταίρος.

5. Ειδικός νόμος ορίζει τον τρόπον συνεχίσεως ή εκχωρήσεως ή διαλύσεως συμβάσεων εκτελέσεως των έργων και μελετών περί ων η παράγραφος 4, ανειλημμένων υπό βουλευτού προ της εκλογής αυτού.

Άρθρον 58

Η εξέλεξις και εκδίκασις των βουλευτικών εκλογών, κατά του κύρους των οποίων εγείρονται ενστάσεις, αναφερόμεναι είτε εις εκλογικά παραβάσεις περί την ενέργειαν τούτων, είτε εις έλλειψιν των νομίμων προσόντων, ανατίθεται εις το κατ' άρθρον 100 Ανώτατον Ειδικόν Δικαστήριον.

Κεφάλαιον Τρίτον

Καθήκοντα και δικαιώματα των Βουλευτών

Άρθρον 59

1. Οι βουλευταί, προ της αναλήψεως των καθηκόντων αυτών, ομνούν εν τῷ Βουλευτηρίῳ και εις δημοσίαν συνεδρίασιν τον ακόλουθον όρκον:

«Ομνύω εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος να φυλάττω πίστιν εις την Πατρίδα και το δημοκρατικόν πολίτευμα, υπακοήν εις το Σύνταγμα και τους νόμους και να εκπληρώ εν συνειδήτῳ τα καθήκοντά μου».

2. Αλλόθρησκοι ή ετερόδοξοι βουλευταί δίδουν τον αυτόν όρκον κατά τον τύπον της ίδιας αυτών θρησκείας, ή του ίδιου αυτών δόγματος.

3. Ανακηρυσσόμενοι βουλευταί απούσης της Βουλής δίδουν τον όρκον ενώπιον του λειτουργούντος Τμήματος αυτής.

Άρθρον 60

1. Οι βουλευταί έχουν απεριόριστον το δικαίωμα της κατά συνείδησιν γνώμης και ψήφου.

2. Η από του βουλευτικού αξιώματος παραίτησις είναι δικαίωμα του βουλευτού, συντελείται δε άμα τη υποβολή εγγράφου δηλώσεως εις τον Πρόεδρον της Βουλής και δεν υπόκειται εις ανάκλησιν.

Άρθρον 61

1. Ο βουλευτής δεν καταδιώκεται, ουδ' οπωσδήποτε εξετάζεται, ένεκα γνώμης ή ψήφου δοθείσης παρ' αυτού κατά την άσκησιν των βουλευτικών καθηκόντων.

2. Ο βουλευτής διώκεται μόνον δια συκοφαντικήν δυσφήμησιν κατά νόμον, μετ' άδειαν της Βουλής. Αρμόδιον δια την εκδίκασιν είναι το Εφετείον. Η άδεια θεωρείται ως οριστικώς μη παρασχεθείσα, εάν η Βουλή δεν αποφανθή εντός τεσσαράκοντα πέντε ημερών από της περιελεύσεως της εγκλήσεως εις τον Πρόεδρον της Βουλής. Εν αρνήσει χορηγήσεως της άδειας ή παρελθούσης απράκτου της προθεσμίας, η πράξις θεωρείται ανέγκλητος.

Η παράγραφος αυτή έχει εφαρμογήν από της προσεχούς βουλευτικής περιόδου.

3. Ο βουλευτής δεν υποχρεούται εις μαρτυρίαν περί πληροφοριών περιελθουσών εις αυτόν ή παρασχεθεισών υπ' αυτού εν τη ασκήσει των καθηκόντων του, ούτε περί των προσώπων τα οποία ενεπιστεύθησαν εις αυτόν τας πληροφορίας ή εις τα οποία ούτος παρέσχε τύτας.

Άρθρον 62

Διαρκούσης της βουλευτικής περιόδου, βουλευτής δεν διώκεται, ουδέ συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ουδ' άλλως πως περιορίζεται, άνευ άδειας του Σώματος. Ομοίως, δεν διώκεται βουλευτής της διαλυθείσης Βουλής δια πολιτικά εγκλήματα, από της διαλύσεως ταύτης μέχρι της ανακηρύξεως των βουλευτών της νέας Βουλής.

Η άδεια θεωρείται μη παρασχεθείσα, εάν η Βουλή δεν αποφανθή εντός τριμήνου από της διαβιβάσεως της αιτήσεως διώξεως του εισαγγελέως εις τον Πρόεδρον αυτής.

Η τρίμηνος προθεσμία αναστέλλεται κατά την διάρκειαν των διακοπών της Βουλής.

Άδεια δεν απαιτείται δια τα επ' αυτοφώρῳ κακουργήματα.

Άρθρον 63

1. Οι βουλευταί δικαιούνται εκ του Δημοσίου αποζημιώσεως και δαπανών, δια την άσκησιν του λειτουργήματός των, το ύψος δε αμφοτέρων καθορίζεται δι' αποφάσεως της Ολομελείας της Βουλής.

2. Οι βουλευταί απολαμβάνουν συγκοινωνιακής, ταχυδρομικής

και τηλεφωνικής ατελείας, η έκτασις της οποίας καθορίζεται δι' αποφάσεως της Ολομελείας της Βουλής.

3. Εν αδικαιολογήτω απουσία βουλευτού επί πλείονας των πέντε συνεδριάσεων κατά μήνα, κρατείται υποχρεωτικώς το τριακοστόν της μηνιαίας αποζημιώσεως, δι' εκάστην απουσίαν.

Κεφάλαιον Τέταρτον

Οργάνωσις και λειτουργία της Βουλής

Άρθρον 64

1. Η Βουλή συνέρχεται αυτοδικαίως κατ' έτος την πρώτην Δευτέραν του μηνός Οκτωβρίου εις τακτικήν σύνοδον δια τα ετήσια έργα αυτής, εκτός εάν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας την συγκαλέση ενωρίτερον, συμφώνως τω άρθρω 40.

2. Η διάρκεια της τακτικής συνόδου δεν δύναται να είναι βραχυτέρα των πέντε μηνών, μη συνυπολογιζομένου του χρόνου της κατά το άρθρον 40 αναστολής.

Η τακτική σύνοδος παρατείνεται υποχρεωτικώς μέχρι της εγκρίσεως του προϋπολογισμού, κατά το άρθρον 79, ή της ψηφίσεως του, κατά το αυτό άρθρον, ειδικού νόμου.

Άρθρον 65

1. Η Βουλή ορίζει τον τρόπον της ελευθέρας και δημοκρατικής λειτουργίας αυτής δια Κανονισμού, ψηφιζομένου εν Ολομελεία κατά το άρθρον 76 και δημοσιευομένου δια της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, παραγγελία του Προέδρου αυτής.

2. Η Βουλή εκλέγει εκ των μελών αυτής τον Πρόεδρον και τα λοιπά μέλη του Προεδρείου, κατά τα δια του Κανονισμού οριζόμενα.

3. Ο Πρόεδρος και οι Αντιπρόεδροι εκλέγονται κατά την αρχήν εκάστης βουλευτικής περιόδου.

Η διάταξις αυτή δεν εφαρμόζεται επί των κατά την διανοομένην πρώτην σύνοδον της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής εκλεγέντων Προέδρου και Αντιπροέδρου.

Η Βουλή, προτάσει πενήντα βουλευτών, δύναται να εκφράση μομφήν εις θάρος του Προέδρου της Βουλής ή μέλους του Προεδρείου, συνεπαγομένην την λήξιν της θητείας αυτού.

4. Ο Πρόεδρος της Βουλής διευθύνει τας εργασίας του Σώματος, μεριμνά δια την διασφάλισιν της ακωλύτου διεξαγωγής των εργασιών του, δια την κατοχύρωσιν της ελευθέρας γνώμης και εκφράσεως των βουλευτών και την τήρησιν της τάξεως, δυνάμενος να λάβη και πειθαρχικά μέτρα κατά παντός παρεκτρεπομένου βουλευτού, κατά τα δια του Κανονισμού της Βουλής οριζόμενα.

5. Δια του Κανονισμού δύναται να συσταθή παρά τη Βουλή επισημονική υπηρεσία προς υποβοήθησιν του νομοθετικού αυτής έργου.

6. Ο Κανονισμός καθορίζει την οργάνωσιν των υπηρεσιών της Βουλής υπό την εποπτείαν του Προέδρου και πάντα τα αφορόντα το προσωπικόν αυτής. Αι πράξεις του Προέδρου, αι αφορώσαι εις την πρόσληψιν και την υπηρεσιακήν κατάστασιν του προσωπικού της Βουλής, υπόκεινται εις προσφυγήν ή αίτησιν ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Άρθρον 66

1. Η Βουλή συνεδριάζει δημοσία εν τῷ Βουλευτηρίῳ, δύναται ὅμως να διασκεφθῆ κεκλεισμένων των θυρών, κατ' αίτησιν της Κυβερνήσεως ή δέκα πέντε βουλευτών, εάν τούτο αποφασισθῆ εν μυστική συνεδριάσει, κατά πλειοψηφίαν. Μετά ταύτα αποφασίζει εάν πρέπει να επαναληφθῆ η συζήτησις επί του αυτού θέματος εν δημοσία συνεδριάσει.

2. Οι Υπουργοί και Υφυπουργοί έχουν ελευθέραν είσοδον εις τας συνεδριάσεις της Βουλής και ακούονται οσάκις ζητήσουν τον λόγον.

3. Η Βουλή και αι κοινοβουλευτικά επιτροπαί δύναται να αιτήσωνται την παρουσίαν του αρμοδίου επί συζητουμένων υπ' αυτών θεμάτων Υπουργού, ή Υφυπουργού.

Αι κοινοβουλευτικά επιτροπαί δικαιούνται να καλούν, δια του αρμοδίου Υπουργού, οιονδήποτε δημόσιον λειτουργόν θεωρούν χρήσιμον δια το έργον αυτών.

Άρθρον 67

Η Βουλή δεν δύναται ν' αποφασίση άνευ της απολύτου πλειοψηφίας των παρόντων μελών, ήτις ὅμως ουδέποτε δύναται να είναι μικροτέρα του ενός τετάρτου του όλου αριθμού των βουλευτών.

Εν περιπτώσει ισοψηφίας επαναλαμβάνεται η ψηφοφορία, μετά νέαν δε ισοψηφίαν, η πρότασις απορρίπτεται.

Άρθρον 68

1. Η Βουλή συνιστά εις την αρχήν εκάστης τακτικής συνόδου κοινοβουλευτικές επιτροπάς εκ των μελών αυτής προς επεξεργασίαν και εξέτασιν των υποβαλλομένων νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων, των υπαγομένων εις την Ολομέλειαν και τα Τμήματα αυτής.

2. Η Βουλή συνιστά εκ των μελών αυτής εξεταστικάς επιτροπάς, δι' αποφάσεώς της λαμβανομένης δια πλειοψηφίας των δύο πέμπτων του συνόλου των βουλευτών, προτάσει του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών.

Προς σύστασιν εξεταστικών επιτροπών επί ζητημάτων αναγομένων εις την εξωτερικήν πολιτικήν και την εθνικήν άμυναν, απαιτείται απόφασις της Βουλής λαμβανομένη δια της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών.

Τα της συγκροτήσεως και λειτουργίας των επιτροπών τούτων καθορίζονται υπό του Κανονισμού της Βουλής.

3. Αι κοινοβουλευτικάι και εξεταστικάι επιτροπαί ως και τα κατά τα άρθρα 70 και 71 Τμήματα της Βουλής συνιστώνται κατ' αναλογίαν της δυνάμεως των κομμάτων, των ομάδων και των ανεξαρτήτων, ως ο Κανονισμός ορίζει.

Άρθρον 69

Ουδείς εμφανίζεται αυτόκλητος ενώπιον της Βουλής δια να αναφέρει τι προφορικός ή εγγράφως. Αι αναφοραί παρουσιάζονται δια τινος βουλευτού, ή παραδίδονται εις τον Πρόεδρον. Η Βουλή έχει δικαίωμα ν' αποστέλλη τας απευθυνομένας προς αυτήν αναφοράς εις τους Υπουργούς και Υφυπουργούς, οι οποίοι υποχρεούνται να δίδουν διευκρινίσεις, οσάκις ζητηθούν.

Άρθρον 70

1. Η Βουλή ασκεί το νομοθετικόν έργον αυτής εν Ολομελεία.

2. Ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπει την άσκησιν του δι' αυτού καθοριζομένου νομοθετικού έργου και εις Τμήματα, ουχί πλείονα των δύο, υπό τους εν άρθρω 72 περιορισμούς. Η σύστασις και η

λειτουργία των Τμημάτων αποφασίζεται εκάστοτε υπό της Βουλής εις την αρχήν εκάστης συνόδου, δια της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Δια του Κανονισμού της Βουλής ορίζεται, επίσης, η μεταξύ των Τμημάτων κατανομή της αρμοδιότητος αυτών κατά υπουργεία.

4. Εφ' όσον δεν ορίζεται άλλως, αι περί Βουλής διατάξεις του Συντάγματος ισχύουν και δια την εν Ολομελεία και δια την κατά Τμήματα λειτουργίαν αυτής.

5. Προς λήψιν αποφάσεως των Τμημάτων, η απαιτούμενη πλειοψηφία δεν δύναται να είναι κατωτέρα των δύο πέμπτων του αριθμού των βουλευτών των Τμημάτων.

6. Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται υπό της Βουλής εν Ολομελεία, δις τουλάχιστον της εβδομάδος, ως ο Κανονισμός της Βουλής ορίζει.

Άρθρον 71

Κατά την διάρκειαν της διακοπής των εργασιών της Βουλής, το νομοθετικόν έργον αυτής, εξαιρέσει των νομοθετημάτων αρμοδιότητος της Ολομελείας κατά τα εν άρθρω 72 οριζόμενα, επιτελείται υπό Τμήματος αυτής, συγκροτουμένου και λειτουργούντος κατά τα εν άρθροις 68 παράγραφος 3 και 70 οριζόμενα.

Δια του Κανονισμού δύναται να προβλεφθή η επεξεργασία των νομοσχεδίων ή προτάσεων νόμων υπό κοινοβουλευτικής επιτροπής εκ των μελών του αυτού Τμήματος.

Άρθρον 72

1. Εν Ολομελεία της Βουλής συζητούνται και ψηφίζονται ο Κανονισμός αυτής, νομοσχέδια και προτάσεις νόμων περί εκλογής βουλευτών, περί των εν άρθροις 3, 13, 27, 28 και 36 παράγραφος 1 θεμάτων, περί της ασκήσεως και προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, περί της λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων, περί παροχής νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως κατά το άρθρον 43 παράγραφος 4, περί ευθύνης των υπουργών, περί καταστάσεως πολιορκίας, περί της χορηγίας του Προέδρου της Δημοκρατίας και περί της αυθεντικής ερμηνείας των νόμων κατά τα εν άρθρω 77, ως και παντός ετέρου θέματος, αναγομένου εις την Ολομέλειαν της Βουλής, κατά ειδικήν πρόβλεψιν του Συντάγματος, ή δια την ρύθμισιν του οποίου απαιτείται ειδική πλειοψηφία.

Εν Ολομελεία της Βουλής ψηφίζεται επίσης ο προϋπολογισμός και ο απολογισμός του Κράτους και της Βουλής.

2. Η κατ' αρχήν, κατ' άρθρον και εις το σύνολον συζήτησις και ψήφισις πάντων των λοιπών νομοσχεδίων ή προτάσεων νόμων, δύναται να ανατεθή εις Τμήμα της Βουλής, κατά τα εν άρθρω 70 οριζόμενα.

3. Το επιλαμβανόμενον της ψηφίσεως νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου Τμήμα αποφαίνεται οριστικώς περί της αρμοδιότητος αυτού, δικαιούμενον να παραπέμψη οιανδήποτε περί αυτής αμφισβήτησιν εις την Ολομέλειαν της Βουλής, δι' αποφάσεως λαμβανομένης δια της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των μελών αυτού. Η απόφασις της Ολομελείας δεσμεύει τα Τμήματα.

4. Η Κυβέρνησις δύναται να εισάγη προς συζήτησιν και ψήφισιν νομοσχέδιον μείζονος σημασίας, αντί των Τμημάτων εις την Ολομέλειαν.

5. Η Ολομέλεια της Βουλής δύναται να ζητήσει δι' αποφάσεως αυτής, λαμβανομένης δι' απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, την παρ' αυτής συζήτησιν και κατ' αρχήν, κατ' άρθρον και εις το σύνολον ψήφισιν εκκρεμούς ενώπιον Τμήματος νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου.

Κεφάλαιον Πέμπτον

Νομοθετική λειτουργία της Βουλής

Άρθρον 73

1. Το δικαίωμα προτάσεως νόμων ανήκει εις την Βουλήν και την Κυβέρνησιν.

2. Νομοσχέδια, αναφερόμενα οπωσδήποτε εις την απονομήν συντάξεως και τας προϋποθέσεις ταύτης, υποβάλλονται μόνον υπό του Υπουργού Οικονομικών, μετά γνωμοδότησιν του Ελεγκτικού Συνεδρίου, προκειμένου δε περί συντάξεων βαρυνουσών τον προϋπολογισμόν οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, υπό του αρμοδίου Υπουργού και του Υπουργού των Οικονομικών. Τα νομοσχέδια περί συντάξεων πρέπει να είναι ειδικά, μη επιτρεπομένης, επί ποινή ακυρότητος, της αναγραφής διατάξεων περί συντάξεων εις νόμους σκοπούντας την ρύθμισιν άλλων θεμάτων.

3. Ουδεμία πρότασις νόμου ή τροπολογία ή προσθήκη εισάγεται προς συζήτησιν, εάν προέρχεται εκ της Βουλής, εφ' όσον συνεπάγεται εις βάρος του Δημοσίου, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, δαπάνας ή ελάττωσιν εσόδων, ή της περιουσίας αυτών, προς μισθοδοσίαν ή σύνταξιν, ή εν γένει όφελος προσώπου.

4. Είναι όμως παραδεκτή τροπολογία ή προσθήκη υποβαλλομένη υπό αρχηγού κόμματος ή εκπροσώπου ομάδος, κατά τα εν παραγράφω 3 του άρθρου 74 οριζόμενα, προκειμένου περί νομοσχεδίων αναφερομένων εις την οργάνωσιν των δημοσίων υπηρεσιών και των οργανισμών δημοσίου ενδιαφέροντος, εις την υπηρεσιακήν εν γένει κατάστασιν των δημοσίων υπαλλήλων, των στρατιωτικών και των οργάνων των σωμάτων ασφαλείας, των υπαλλήλων οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, ως και δημοσίων εν γένει επιχειρήσεων.

5. Νομοσχέδιον, δι' ου επιβάλλονται τοπικοί ή ειδικοί φόροι, ή οιασδήποτε φύσεως θάρη υπέρ οργανισμών, ή νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, δέον να προσυπογράφεται και υπό των Υπουργών Συντονισμού και Οικονομικών.

Άρθρον 74

1. Παν νομοσχέδιον και πάσα πρότασις νόμου συνοδεύεται υποχρεωτικώς υπό αιτιολογικής εκθέσεως, προ δε της εισαγωγής αυτού εις την Βουλήν, Ολομέλειαν ή Τμήματα, δύναται να παραπεμφθή προς νομοτεχνικήν επεξεργασίαν εις την κατά την παράγραφον 5 του άρθρου 65 επιστημονικήν υπηρεσίαν, από της συστάσεως αυτής, ως ο Κανονισμός ορίζει.

2. Τα εις την Βουλήν κατατιθέμενα νομοσχέδια και προτάσεις νόμων παραπέμπονται εις την οικείαν κοινοβουλευτικήν επιτροπήν. Υποβληθείσης της εκθέσεως, ή παρελθούσης απράκτου της ταχθείσης προθεσμίας προς υποβολήν ταύτης, εισάγονται εις την Βουλήν προς συζήτησιν μετά παρέλευσιν τριών έκτοτε ημερών, πλην αν έχουν χαρακτηρισθή υπό του αρμοδίου Υπουργού ως επείγοντος χαρακτήρος. Η συζήτησις άρχεται μετά προφορικήν εισήγησιν του αρμοδίου Υπουργού και των εισηγητών της επιτροπής.

3. Τροπολογίαι βουλευτών επί νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων της αρμοδιότητος της Ολομελείας ή των Τμημάτων της Βουλής

δεν εισάγονται προς συζήτησιν, εάν δεν υποβληθούν μέχρι και της προτεραιίας της ημέρας της ενάρξεως της συζητήσεως, εκτός εάν εις την συζήτησιν αυτών συγκατατίθεται και η Κυβέρνησις.

4. Δεν εισάγεται προς συζήτησιν νομοσχέδιον ή πρότασις νόμου αποσκοπούσα εις την τροποποίησιν διατάξεως νόμου, εάν δεν έχη καταχωρισθή εις μεν την αιτιολογικήν έκθεσιν ολόκληρον το κείμενον της τροποποιουμένης διατάξεως, εις δε το κείμενον του νομοσχεδίου ή της προτάσεως, ολόκληρος η νέα διάταξις, ως διαμορφούται δια της τροποποιήσεως.

5. Νομοσχέδιον ή πρότασις νόμου, περιέχουσα διατάξεις ασχέτους προς το κύριον αντικείμενον αυτών, δεν εισάγονται προς συζήτησιν.

Ουδεμία προσθήκη ή τροπολογία εισάγεται προς συζήτησιν, αν δεν σχετίζεται προς το κύριον αντικείμενον του νομοσχεδίου ή της προτάσεως.

Εν αμφισβητήσει αποφάινεται η Βουλή.

6. Άπαξ του μηνός, εις προσδιοριστέαν υπό του Κανονισμού ημέρα, εγγράφονται εις την ημερησίαν διάταξιν κατά προτεραιότητα και συζητούνται εκκρεμείς προτάσεις νόμων.

Άρθρον 75

1. Παν νομοσχέδιον και πάσα πρότασις νόμου, συνεπαγόμενα επιβάρυνσιν του προϋπολογισμού, εφ' όσον μεν υποβάλλεται υπό Υπουργών, δεν εισάγεται προς συζήτησιν, εάν δεν συνοδεύεται υπό εκθέσεως του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, καθοριζούσης την δαπάνην, εφ' όσον δε υποβάλλεται υπό βουλευτών, διαβιβάζεται προ πάσης συζητήσεως εις το Γενικόν Λογιστήριον του Κράτους, υποχρεούμενον να υποβάλη σχετικήν έκθεσιν εντός δέκα πέντε ημερών. Παρερχομένης απράκτου της προθεσμίας ταύτης, η πρότασις νόμου εισάγεται προς συζήτησιν και άνευ εκθέσεως.

2. Το αυτό ισχύει και δια τας τροπολογίας, εφ' όσον ζητηθή τούτο υπό των αρμοδίων Υπουργών. Εις την περίπτωσιν ταύτην το Γενικόν Λογιστήριον υποχρεούται να υποβάλη εις την Βουλήν την έκθεσιν του εντός τριών ημερών. Μόνον παρερχομένης απράκτου της προθεσμίας ταύτης, η συζήτησις χωρεί και άνευ εκθέσεως.

3. Νομοσχέδιον, συνεπαγόμενον δαπάνην ή ελάττωσιν εσόδων, δεν εισάγεται προς συζήτησιν εάν δεν συνοδεύεται υπό ειδικής εκθέσεως περί του τρόπου καλύψεώς των, υπογεγραμμένης υπό του αρμοδίου Υπουργού και του Υπουργού Οικονομικών.

1. Παν νομοσχέδιον και πάσα πρότασις νόμου, εισαγομένη ενώπιον της Ολομελείας ή των Τμημάτων, συζητείται και ψηφίζεται εφ' άπαξ, κατ' αρχήν, κατ' άρθρον και εις το σύνολον.

2. Κατ' εξαίρεσιν νομοσχέδια και προτάσεις νόμων συζητούνται και ψηφίζονται υπό της Ολομελείας της Βουλής δις και εις δύο διαφόρους συνεδριάσεις, απεχούσας αλλήλων δύο τουλάχιστον ημέρας, κατ' αρχήν μεν και κατ' άρθρον κατά την πρώτην συζήτησιν, κατ' άρθρον δε και εις το σύνολον κατά την δευτέραν, εάν ζητηθή τούτο μέχρι της ενάρξεως της κατ' αρχήν συζητήσεως, υπό του ενός τρίτου του όλου αριθμού των βουλευτών.

3. Εάν κατά την συζήτησιν εγένοντο δεκταί τροπολογίαι, η ψηφισις του συνόλου αναβάλλεται επί εικοσιτετράωρον από της διανομής του τροποποιηθέντος νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου.

4. Νομοσχέδιον ή πρότασις νόμου, χαρακτηριζόμενον υπό της Κυβερνήσεως ως κατεπείγον, εισάγεται προς ψήφισιν μετά περιορισμένην συζήτησιν, εις ην μετέχουν, πλην των οικειών εισηγητών, ο Πρωθυπουργός ή ο αρμόδιος Υπουργός, οι Αρχηγοί των εν τη Βουλή κομμάτων και ανά εις εκπρόσωπος τούτων. Δια του Κανονισμού της Βουλής δύναται να περιορισθή η διάρκεια των ομιλιών και ο χρόνος συζητήσεως.

5. Η Κυβέρνησις δύναται να ζητήση όπως νομοσχέδιον ή πρότασις νόμου ιδιαίτερας σημασίας ή επείγοντος χαρακτήρος, συζητηθή εις ωρισμένον αριθμόν συνεδριάσεων, ουχί μείζονα των τριών. Η Βουλή δύναται να παρατείνη την συζήτησιν επί δύο εισέτι συνεδριάσεις, προτάσει του ενός δεκάτου του όλου αριθμού των βουλευτών. Δια του Κανονισμού της Βουλής καθορίζεται η διάρκεια εκάστης ομιλίας.

6. Η επιψήφισις δικαστικών ή διοικητικών κωδίκων, συνταχθέντων υπό ειδικών επιτροπών, αι οποίαι συνεστήθησαν δι' ειδικών νόμων, δύναται να γίνη εν Ολομελεία της Βουλής, δι' ιδιαίτερου νόμου, κυρούντος εν όλω τούτους.

7. Κατά τον αυτόν τρόπον δύναται να γίνη κωδικοποίησις υφισταμένων διατάξεων δι' απλής ταξινομήσεως αυτών ή εν όλω επαναφορά καταργηθέντων νόμων, πλην των φορολογικών.

8. Νομοσχέδιον ή πρότασις νόμου, αποκρουσθείσα υπό της Ολομελείας της Βουλής ή Τμήματος αυτής, δεν εισάγεται εκ νέου εις την αυτήν σύνοδον, ουδέ εις το μετά την λήξιν αυτής λειτουργούν Τμήμα.

1. Η αυθεντική ερμηνεία των νόμων ανήκει εις την νομοθετικήν λειτουργίαν.

2. Νόμος μη πράγματι ερμηνευτικός έχει ισχύν μόνον από της δημοσιεύσεως αυτού.

Κεφάλαιον Έκτον

Φορολογία και δημοσιονομική διαχείρισις

Άρθρον 78

1. Ουδείς φόρος επιβάλλεται, ουδ' εισπράττεται άνευ τυπικού νόμου, καθορίζοντος το υποκείμενον της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τας δαπάνας και τας συναλλαγάς ή τας κατηγορίας τούτων, εις τας οποίας αναφέρεται ο φόρος.

2. Φόρος ή άλλο οιονδήποτε οικονομικόν βάρος δεν δύναται να επιβληθή δια νόμου αναδρομικής ισχύος, εκτεινομένης πέραν του προηγούμενου της επιβολής του φόρου οικονομικού έτους.

3. Εξαιρετικώς επί επιβολής ή αυξήσεως εισαγωγικού ή εξαγωγικού δασμού ή φόρου καταναλώσεως, επιτρέπεται η είσπραξις αυτών από της ημέρας της καταθέσεως εις την Βουλήν του περί αυτών νομοσχεδίου υπό τον όρον της δημοσιεύσεως του νόμου εντός της κατά το άρθρον 42 παράγρ. 1 προθεσμίας, πάντως δε το βράδύτερον εντός δέκα ημερών από της λήξεως της συνόδου.

4. Το αντικείμενον της φορολογίας, ο φορολογικός συντελεστής, αι από της φορολογίας απαλλαγαί ή εξαιρέσεις και η απονομή συντάξεων δεν δύναται να αποτελέσουν αντικείμενον νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως.

Δεν αντίκειται εις την απαγόρευσιν ο καθορισμός δια νόμου του τρόπου βεβαιώσεως της συμμετοχής του Κράτους και των δημοσίων εν γένει οργανισμών εις την αποκλειστικώς εκ της εκτελέσεως δημοσίων έργων προκαλουμένην αυτόματων υπερτίμησιν της παρακειμένης ιδιωτικής ακινήτου ιδιοκτησίας.

5. Κατ' εξαίρεσιν επιτρέπεται η κατ' εξουσιοδότησιν νόμων πλαισίων επιβολή εξισωτικών ή αντισταθμιστικών εισφορών ή δασμών, ως και η λήψις οικονομικών μέτρων, εν τω πλαισίω των διεθνών σχέσεων της Χώρας, προς οικονομικούς οργανισμούς ή μέ-

τρων αποβλεπόντων εις την διασφάλισιν της συναλλαγματικής θέσεως της Χώρας.

Άρθρον 79

1. Η Βουλή ψηφίζει κατά την τακτικήν ετησίαν σύνοδον αυτής τον προϋπολογισμόν των εσόδων και των εξόδων του Κράτους δια το επόμενο έτος.

2. Πάντα τα έσοδα και έξοδα του Κράτους πρέπει ν' αναγράφονται εις τον ετήσιον προϋπολογισμόν και τον απολογισμόν.

3. Ο προϋπολογισμός εισάγεται εις την Βουλήν δια του επί των Οικονομικών Υπουργού ένα τουλάχιστον μήνα προ της ενάρξεως του οικονομικού έτους, ψηφίζεται δε κατά τα υπό του Κανονισμού οριζόμενα, δια του οποίου και διασφαλίζεται το δικαίωμα εκφράσεως των αντιλήψεων όλων των εν τη Βουλή πολιτικών μερίδων.

4. Εάν καθίσταται ανέφικτος δι' οιονδήποτε λόγο η διοίκησις των εσόδων και εξόδων επί τη βάσει του προϋπολογισμού, ενεργείται αύτη βάσει ειδικού εκάστοτε νόμου.

5. Εάν δεν καθίσταται δυνατή, λόγω λήξεως της περιόδου της Βουλής, η ψήφισις του προϋπολογισμού ή του κατά την προηγουμένην παράγραφον ειδικού νόμου, παρατείνεται επί τέσσαρας μήνας η ισχύς του προϋπολογισμού του λήξαντος ή λήγοντος οικονομικού έτους, δια διατάγματος, εκδιδομένου προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου.

6. Δια νόμου δύναται να καθιερωθή η σύνταξις προϋπολογισμού διειτούς χρήσεως.

7. Εντός έτους το βραδύτερον από της λήξεως του οικονομικού έτους κατατίθεται εις την Βουλήν ο απολογισμός, ως και ο γενικός ισολογισμός του Κράτους, οι οποίοι εξετάζονται υπό ειδικής επιτροπής βουλευτών και κυρούνται υπό της Βουλής κατά τα υπό του Κανονισμού αυτής οριζόμενα.

8. Τα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής αναπτύξεως εγκρίνονται υπό της Ολομελείας της Βουλής, ως νόμος ορίζει.

Άρθρον 80

1. Μισθός, σύνταξις, χορηγία, ή αμοιβή ούτε εγγράφεται εις τον προϋπολογισμόν του Κράτους ούτε παρέχεται άνευ οργανικού ή άλλου ειδικού νόμου.

2. Νόμος ορίζει τα της κοπής ή εκδόσεως νομίσματος.

ΤΜΗΜΑ Δ' ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Κεφάλαιον Πρώτον

Συγκρότησις και αποστολή της Κυβερνήσεως

Άρθρον 81

1. Την Κυβέρνησιν αποτελεί το Υπουργικόν Συμβούλιον, συγκείμενον εκ του Πρωθυπουργού και των Υπουργών. Δια νόμου ορίζονται τα της συνθέσεως και λειτουργίας του Υπουργικού Συμβουλίου. Δια διατάγματος, προκαλουμένου υπό του Προέδρου της Κυβερνήσεως, δύναται να διορισθούν εις ή πλείονες εκ των Υπουργών Αντιπρόεδροι του Υπουργικού Συμβουλίου.

Νόμος ρυθμίζει την θέσιν των αναπληρωτών και των άνευ χαρτοφυλακίου Υπουργών, των Υφυπουργών, οι οποίοι δύνανται να αποτελούν μέλη της Κυβερνήσεως, ως και των μονίμων υπηρεσιακών Υφυπουργών.

2. Ουδείς δύναται να διορισθή μέλος της Κυβερνήσεως, ή Υφυπουργός, εάν δεν συγκεντρώνη τα κατά το άρθρον 55 οριζόμενα δια τον βουλευτήν προσόντα.

3. Οιαδήποτε επαγγελματική δραστηριότης των μελών της Κυβερνήσεως, των Υφυπουργών και του Προέδρου της Βουλής, αναστέλλεται κατά την διάρκειαν της ασκήσεως των καθηκόντων των.

4. Νόμος δύναται να καθιερώνη το ασυμβίβαστον του αξιώματος του Υπουργού και Υφυπουργού και προς έτερα έργα.

5. Εν ελλείψει Αντιπροέδρου ο Πρωθυπουργός οσάκις παρίσταται ανάγκη, ορίζει εκ των Υπουργών προσωρινόν αναπληρωτήν του.

Άρθρον 82

1. Η Κυβέρνησις καθορίζει και κατευθύνει την γενικήν πολιτικήν της Χώρας, συμφώνως προς τους ορισμούς του Συντάγματος και των νόμων.

2. Ο Πρωθυπουργός εξασφαλίζει την ενότητα της Κυβερνήσεως και κατευθύνει τας ενεργείας αυτής και των δημοσίων εν γένει υπηρεσιών προς εφαρμογήν της κυβερνητικής πολιτικής, εντός του πλαισίου των νόμων.

Άρθρον 83

1. Έκαστος των Υπουργών ασκεί τας υπό του νόμου οριζομένας αρμοδιότητας. Οι άνευ χαρτοφυλακίου Υπουργοί ασκούν όσας αρμοδιότητας αναθέτει εις αυτούς ο Πρωθυπουργός δι' αποφάσεώς του.

2. Οι Υφυπουργοί ασκούν τας δια κοινής αποφάσεως του Πρωθυπουργού και του οικείου Υπουργού ανατιθεμένας εις αυτούς αρμοδιότητας.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Σχέσεις Βουλής και Κυβερνήσεως

Άρθρον 84

1. Η Κυβέρνησις οφείλει να απολαύη της εμπιστοσύνης της Βουλής. Εντός δεκαπενθημέρου από της ορκωμοσίας του Πρωθυπουργού, η Κυβέρνησις υποχρεούται να ζητήση ψήφον εμπιστοσύνης της Βουλής και δύναται να πράττη τούτο οποτεδήποτε άλλοτε. Εάν κατά τον σχηματισμόν της Κυβερνήσεως έχουν διακοπή αι εργασίαι της Βουλής, καλείται αυτή εντός δέκα πέντε ημερών όπως αποφανθή επί της προτάσεως εμπιστοσύνης.

2. Η Βουλή δύναται δι' αποφάσεώς της να αποσύρη την εμπιστοσύνην της από την Κυβέρνησιν ή μέλος αυτής. Πρότασις περί δυσπιστίας δεν δύναται να υποβληθή, ει μη μετά πάροδον εξαμήνου από της παρά της Βουλής απορρίψεως προτάσεως δυσπιστίας.

Η πρότασις δυσπιστίας πρέπει να είναι υπογεγραμμένη υπό του ενός έκτου τουλάχιστον των βουλευτών και να περιλαμβάνη σαφώς τα θέματα επί των οποίων θα διεξαχθή η συζήτησις.

3. Κατ' εξαίρεσιν δύναται να υποβληθή πρότασις περί δυσπιστίας και προ της παρόδου εξαμήνου, εάν είναι υπογεγραμμένη υπό της πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών.

4. Η συζήτησις επί προτάσεως εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας αρχεται μετά δύο ημέρας από της υποβολής της σχετικής προτάσεως, πλην αν η Κυβέρνησις, επί προτάσεως δυσπιστίας, ζητήση την άμεσον έναρξιν, δεν δύναται δε να παραταθή πέραν των τριών ημερών από της ενάρξεως αυτής.

5. Η επί προτάσεως εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας ψηφοφορία διεξάγεται ευθύς μετά το πέρας της συζητήσεως, δύναται όμως να ανα-

βληθή επί τεσσαράκοντα οκτώ ώρας, εάν ζητήση τούτο η Κυβέρνησις.

6. Πρότασις περί εμπιστοσύνης δεν δύναται να γίνη δεκτή, αν δεν εγκριθή παρά της απολύτου πλειοψηφίας των παρόντων βουλευτών, η οποία όμως δεν επιτρέπεται να είναι κατωτέρα των δύο πέμπτων του όλου αριθμού αυτών. Πρότασις περί δυσπιστίας γίνεται δεκτή μόνον αν εγκριθή παρά της απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών.

7. Κατά την ψηφοφορίαν επί των ανωτέρω προτάσεων ψηφίζουν οι Υπουργοί και Υφυπουργοί μέλη της Βουλής.

Άρθρον 85

Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, ως και οι Υφυπουργοί είναι συλλογικώς υπεύθυνοι δια την γενικήν πολιτικήν της Κυβερνήσεως, έκαστος δε εξ αυτών δια τας πράξεις ή παραλείψεις της αρμοδιότητός του, κατά τας διατάξεις των περί ευθύνης Υπουργών νόμων. Ουδέποτε έγγραφος ή προφορική εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας απαλλάσσει τους Υπουργούς και Υφυπουργούς της ευθύνης των.

Άρθρον 86

1. Η Βουλή έχει το δικαίωμα να κατηγορή τους διατελούντας ή διατελέσαντας μέλη Κυβερνήσεως και τους Υφυπουργούς, κατά τους περί ευθύνης Υπουργών νόμους, ενώπιον του επί τούτω Δικαστηρίου, το οποίον, προεδρευόμενον υπό του Προέδρου του Αρείου Πάγου, συγκροτείται εκ δώδεκα δικαστών, κληρουμένων υπό του Προέδρου της Βουλής εν δημοσίᾳ συνεδριάσει εξ απάντων των προ της κατηγορίας διωρισμένων Αρεοπαγιτών και Προέδρων Εφετών, κατά τα υπό του νόμου οριζόμενα.

2. Δίωξις, ανάκρισις ή προανάκρισις κατά των εν παραγράφῳ 1 προσώπων δια πράξεις ή παραλείψεις τελεσθεισας εν τή ασκήσει των καθηκόντων των, δεν επιτρέπεται άνευ προηγουμένης περί τούτου αποφάσεως της Βουλής.

Εάν κατά την διεξαγωγήν διοικητικής εξετάσεως προκύψουν στοιχεία δυνάμενα να θεμελιώσουν ευθύνην μέλους Κυβερνήσεως ή Υφυπουργού, κατά τας διατάξεις του νόμου περί ευθύνης Υπουργών, οι ενεργήσαντες αυτήν διαθιβάζουσι ταύτα, μετά το πέρας της διοικη-

τικής εξετάσεως, δια του αρμοδίου εισαγγελέως εις την Βουλήν.

Μόνη η Βουλή έχει το δικαίωμα να αναστέλλη την ποινικήν δίωξιν.

3. Μη περατωθείσης της διαδικασίας επί προτάσεως κατά Υπουργού ή Υφυπουργού δι' οιονδήποτε λόγον, περιλαμβανομένου και του της παραγραφής, η Βουλή δύναται, αιτήσει του κατηγορηθέντος, δι' αποφάσεώς της, να συστήση ειδικήν επιτροπήν εκ βουλευτών και ανωτάτων δικαστικών λειτουργών, προς έλεγchon της κατηγορίας, ως ο Κανονισμός ορίζει.

ΤΜΗΜΑ Ε΄

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Κεφάλαιον Πρώτον

Δικαστικοί λειτουργοί και υπάλληλοι

Άρθρον 87

1. Η δικαιοσύνη απονέμεται υπό δικαστηρίων συγκροτουμένων εκ τακτικών δικαστών απολαυόντων λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας.

2. Οι δικασταί κατά την άσκησιν των καθηκόντων των υπόκεινται μόνον εις το Σύνταγμα και τους νόμους, εν ουδεμιά δε περιπτώσει υποχρεούνται να συμμορφούνται προς διατάξεις τιθεμένας κατά κατάλυσιν του Συντάγματος.

3. Η επιθεώρησις των τακτικών δικαστών ενεργείται υπό ανωτέρων κατά βαθμόν δικαστών, ως και υπό του Εισαγγελέως και των Αντεισαγγελέων του Αρείου Πάγου, των δε εισαγγελέων υπό αρεοπαγιτών και ανωτέρων κατά βαθμόν εισαγγελέων, κατά τα υπό του νόμου οριζόμενα.

Άρθρον 88

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί διορίζονται δια προεδρικού διατάγματος, επί τη βάσει νόμου ορίζοντος τα προσόντα και την διαδικασίαν επιλογής των, είναι δε ισόβιοι.

2. Αι αποδοχαί των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογοι προς το λειτούργημα αυτών. Τα της βαθμολογικής και μισθολογικής εξελίξεως, ως και τα της εν γένει καταστάσεως αυτών, καθορίζονται δι' ειδικών νόμων.

3. Δια νόμου δύναται να προβλεφθή εκπαιδευτική και δοκιμαστική περίοδος των δικαστικών λειτουργών προ του, ως τακτικών, διορισμού των, διαρκείας μέχρι τριών ετών. Κατά την περιόδον ταύτην δύναται ούτοι να ασκούν και καθήκοντα τακτικού δικαστού, ως νόμος ορίζει.

4. Οι δικαστικοί λειτουργοί δύνανται να παυθούν μόνον κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, ένεκα ποινικής καταδίκης ή ένεκα θαρέος πειθαρχικού παραπτώματος ή νόσου ή αναπηρίας ή υπηρεσιακής ανεπαρκείας, βεβαιουμένων καθ' ον τρόπον νόμος ορίζει και τηρουμένων των διατάξεων των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 93.

5. Οι δικαστικοί λειτουργοί μέχρι και του βαθμού του εφέτου ή αντεισαγγελέως εφετών και τούτοις αντιστοίχων, αποχωρούν υποχρεωτικώς της υπηρεσίας άμα τη συμπληρώσει του εξηκοστού πέμπτου έτους της ηλικίας των, πάντες δε οι επί ανωτέρω των ως άνω βαθμών, ή των τούτοις αντιστοίχων, αποχωρούν υποχρεωτικώς της υπηρεσίας άμα τη συμπληρώσει του εξηκοστού εβδόμου έτους της ηλικίας των. Δια την εφαρμογήν της διατάξεως ταύτης εις πάσαν περίπτωσιν ως ημέρα συμπληρώσεως του ως άνω ορίου θεωρείται η 30ή Ιουνίου του έτους της αποχωρήσεως του δικαστικού λειτουργού.

6. Μετάταξις δικαστικών λειτουργών απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεσιν επιτρέπεται μετάταξις τακτικών δικαστών προς πλήρωσιν θέσεων αντεισαγγελέων του Αρείου Πάγου και μέχρι του ημίσεος αυτών, ως και μεταξύ παρέδρων παρά πρωτοδίκαις και παρέδρων παρ' εισαγγελίαις, τη αιτήσει των μετατασσομένων, ως νόμος ορίζει.

7. Εις τα υπό του Συντάγματος ειδικώς προβλεπόμενα δικαστήρια ή συμβούλια, εις α μετέχουν μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου, προεδρεύει ο εκ των μελών τούτων αρχαιότερος εις τον βαθμόν.

Ερμηνευτική δήλωσις:

Κατά την αληθή έννοϊαν του άρθρου 88 επιτρέπεται ο διορισμός εις θέσεις παρέδρων και συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου κατά τα δια νόμου οριζόμενα.

Άρθρον 89

1. Απαγορεύεται εις τους δικαστικούς λειτουργούς η παροχή πάσης άλλης εμμίσθου υπηρεσίας, ως και η άσκησης οιουδήποτε επαγγέλματος.

2. Κατ' εξαίρεσιν επιτρέπεται η εκλογή δικαστικών λειτουργών ως μελών της Ακαδημίας ή ως καθηγητών ή υφηγητών ανωτάτων σχολών, ως και η συμμετοχή αυτών εις ειδικά διοικητικά δικαστήρια και εις συμβούλια ή επιτροπάς, πλην των διοικητικών συμβουλίων επιχειρήσεων και εμπορικών εταιρειών.

3. Επίσης επιτρέπεται η ανάθεσις εις δικαστικούς λειτουργούς διοικητικών καθηκόντων, είτε παραλλήλως προς την άσκησην των κυρίων αυτών καθηκόντων είτε αποκλειστικώς, επί ωρισμένον χρονικόν διάστημα, ως νόμος ορίζει.

4. Απαγορεύεται εις τους δικαστικούς λειτουργούς η συμμετοχή εις την Κυβέρνησιν.

5. Επιτρέπεται η συγκρότησις ενώσεως δικαστικών λειτουργών, ως νόμος ορίζει.

Άρθρον 90

1. Αι προαγωγαί, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις των δικαστικών λειτουργών ενεργούνται δια προεδρικού διατάγματος, εκδιδόμενου μετά προηγουμένην απόφασιν ανωτάτου δικαστικού συμβουλίου. Τούτο συγκροτείται εκ του προέδρου του οικείου ανωτάτου δικαστηρίου και μελών του αυτού δικαστηρίου οριζομένων δια κληρώσεως μεταξύ των εχόντων διετή τουλάχιστον υπηρεσίαν παρ' αυτώ, ως νόμος ορίζει. Του ανωτάτου δικαστικού συμβουλίου της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης μετέχει και ο Εισαγγελεύς του Αρείου Πάγου του δε Ελεγκτικού Συνεδρίου ο παρ' αυτώ Γενικός Επίτροπος της Επικρατείας.

2. Δια τας κρίσεις προς προαγωγήν εις τας θέσεις των συμβούλων της Επικρατείας, αρεοπαγιτών, αντεισαγγελέων του Αρείου Πάγου, προέδρων εφετών, εισαγγελέων εφετών και συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου, το κατά την παράγραφον Ι συμβούλιον συγκροτείται υπό ηυξημένην σύνθεσιν, ως νόμος ορίζει. Η διάταξις του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου Ι έχει εφαρμογήν και εν προκειμένω.

3. Αν ο Υπουργός διαφωνή προς την κρίσιν ανωτάτου δικαστικού συμβουλίου, δύναται να παραπέμψη το κριθέν ζήτημα εις την

ολομέλειαν του οικείου ανωτάτου δικαστηρίου, ως νόμος ορίζει. Δικαίωμα προσφυγής εις την ολομέλειαν έχει και ο παραλειφθείς δικαστικός λειτουργός, υπό τας εν τω νόμω οριζόμενας προϋποθέσεις.

4. Αι αποφάσεις της ολομελείας επί του παραπεμφθέντος αυτής ζητήματος, ως και αι αποφάσεις ανωτάτου δικαστικού συμβουλίου, προς τας οποίας δεν διεφώνησεν ο Υπουργός, είναι υποχρεωτικά δι' αυτόν.

5. Αι προαγωγαί εις τας θέσεις του προέδρου και των αντιπροέδρων του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργούνται δια προεδρικού διατάγματος, εκδιδομένου τη προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου, κατ' επιλογήν μεταξύ των μελών του αντιστοίχου ανωτάτου δικαστηρίου, ως νόμος ορίζει.

Η προαγωγή εις την θέσιν του εισαγγελέως του Αρείου Πάγου ενεργείται δι' ομοίου διατάγματος, κατ' επιλογήν μεταξύ των μελών του Αρείου Πάγου και των παρ' αυτό αντεισαγγελέων.

6. Αι κατά τας διατάξεις του παρόντος άρθρου αποφάσεις ή πράξεις δεν υπόκεινται εις προσβολήν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Άρθρον 91

1. Η πειθαρχική εξουσία επί των δικαστικών λειτουργών, από του βαθμού του αρεοπαγίτου ή αντεισαγγελέως του Αρείου Πάγου και ανωτέρου, ή των τούτοις αντιστοίχων, ασκείται υπό ανωτάτου πειθαρχικού συμβουλίου, ως νόμος ορίζει.

Την πειθαρχική αγωγήν εγείρει ο Υπουργός Δικαιοσύνης.

2. Το Ανώτατον Πειθαρχικόν Συμβούλιον συγκροτείται εκ του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως Προέδρου αυτού, εκ δύο αντιπροέδρων ή συμβούλων της Επικρατείας, δύο αντιπροέδρων του Αρείου Πάγου ή αρεοπαγιτών, δύο εκ των αντιπροέδρων ή συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου και δύο τακτικών καθηγητών νομικών μαθημάτων των νομικών σχολών των πανεπιστημίων της Χώρας, ως μελών. Τα μέλη του Συμβουλίου ορίζονται δια κληρώσεως μεταξύ των εχόντων τριετή τουλάχιστον υπηρεσίαν εις το οικείον ανώτατον δικαστήριον ή εις νομικήν σχολήν, αποκλείονται δε εκάστοτε της συνθέσεως αυτού τα μέλη τα ανήκοντα εις το δικαστήριον, επί ενεργείας μέλους, εισαγγελέως ή επιτρόπου του οποίου καλείται να αποφανθή το Συμβούλιον. Εφ' όσον πρόκειται περί πειθαρχικής

διώξεως κατά μελών του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Ανωτάτου Πειθαρχικού Συμβουλίου προεδρεύει ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου.

3. Η πειθαρχική εξουσία επί των λοιπών δικαστικών λειτουργών ασκείται εις πρώτον και εις δεύτερον βαθμόν υπό συμβουλίων συγκροτούμενων εκ τακτικών δικαστών δια κληρώσεως, κατά τα υπό του νόμου οριζόμενα. Την πειθαρχικήν αγωγήν εγείρει και ο Υπουργός της Δικαιοσύνης.

4. Αι κατά τας διατάξεις του παρόντος άρθρου πειθαρχικαί αποφάσεις δεν υπόκεινται εις προσβολήν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Άρθρον 92

1. Οι υπάλληλοι της γραμματείας πάντων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών είναι μόνιμοι. Ούτοι δύναται να παυθούν μόνον δυνάμει δικαστικής αποφάσεως ένεκα ποινικής καταδίκης, ή δι' αποφάσεως δικαστικού συμβουλίου ένεκα βαρέος πειθαρχικού παραπτώματος, νόσου ή αναπηρίας ή υπηρεσιακής ανεπαρκείας, βεβαιουμένων καθ' ον τρόπον νόμος ορίζει.

2. Τα προσόντα των υπαλλήλων της γραμματείας πάντων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών, ως και τα της εν γένει καταστάσεως αυτών, ορίζονται δια νόμου.

3. Αι προαγωγαί, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις των δικαστικών υπαλλήλων ενεργούνται μετά σύμφωνον γνώμην δικαστικών συμβουλίων, η πειθαρχική δε επ' αυτών εξουσία ασκείται υπό των ιεραρχικώς προϊσταμένων αυτών δικαστών ή εισαγγελέων ή επιτρόπων, ως και υπό δικαστικών συμβουλίων, κατά τα υπό του νόμου οριζόμενα.

Κατά των περί προαγωγής, ως και των πειθαρχικών αποφάσεων των δικαστικών συμβουλίων, επιτρέπεται προσφυγή, ως νόμος ορίζει.

4. Οι συμβολαιογράφοι, οι φύλακες υποθηκών και μεταγραφών και οι διευθυνταί των κτηματολογικών γραφείων είναι μόνιμοι, εφ' όσον υφίστανται αι σχετικάί υπηρεσιαί και θέσεις. Αι διατάξεις των προηγουμένων παραγράφων έχουν ανάλογον εφαρμογήν και επ' αυτών.

5. Οι συμβολαιογράφοι και οι άμισθοι φύλακες υποθηκών και μεταγραφών αποχωρούν της υπηρεσίας υποχρεωτικώς άμα τη συμπληρώσει του εβδομηκοστού έτους της ηλικίας των, οι δε λοιποί άμα τη συμπληρώσει του υπό του νόμου προβλεπομένου ορίου.

Οργάνωσις και δικαιοδοσία των δικαστηρίων

Άρθρον 93

1. Τα δικαστήρια διακρίνονται εις διοικητικά, πολιτικά και ποινικά, οργανούνται δε δι' ειδικών νόμων.

2. Αι συνεδριάσεις παντός δικαστηρίου είναι δημόσιαι, εκτός εάν δι' αποφάσεως τούτου κριθή ότι η δημοσιότης πρόκειται να είναι επιβλαβής εις τα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προς προστασίαν του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου των διαδίκων.

3. Πάσα δικαστική απόφασις πρέπει να είναι ειδικώς και εμπειριστατωμένως ητιολογημένη, απαγγέλλεται δε εν δημοσία συνεδριάσει. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικώς. Νόμος ορίζει τα της εις τα πρακτικά καταχωρίσεως ενδεχομένης μειοψηφίας και τους όρους και προϋποθέσεις δημοσιότητος ταύτης.

4. Τα δικαστήρια υποχρεούνται όπως μη εφαρμόζουν νόμον, το περιεχόμενον του οποίου αντίκειται προς το Σύνταγμα.

Άρθρον 94

1. Η εκδίκασις των διοικητικών διαφορών ουσίας ανήκει εις τα υφιστάμενα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Εκ των ως άνω διαφορών αι μη υπαχθείσαι εισέτι εις τα δικαστήρια ταύτα, δέον να υπαχθούν υποχρεωτικώς εις την δικαιοδοσίαν αυτών, εντός πέντε ετών από της ισχύος του παρόντος, της προθεσμίας ταύτης δυναμένης να παρατείνεται δια νόμου.

2. Μέχρι της υπαγωγής εις τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια και των λοιπών ουσιαστικών διοικητικών διαφορών, είτε εν τω συνόλω είτε κατά κατηγορίας, αύται εξακολουθούν να υπάγονται εις τα πολιτικά δικαστήρια, πλην εκείνων δια τας οποίας ειδικοί νόμοι συνέστησαν ειδικά διοικητικά δικαστήρια, εις τα οποία τηρούνται αι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 4 του άρθρου 93.

3. Εις τα πολιτικά δικαστήρια υπάγονται πάσαι αι ιδιωτικάι διαφοραί, ως και αι δια νόμου ανατιθέμεναι εις ταύτα υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας.

4. Εις τα πολιτικά ή διοικητικά δικαστήρια δύναται να ανατεθή και πάσα άλλη υπό του νόμου οριζομένη διοικητικής φύσεως αρμοδιότης.

Ερμηνευτική δήλωση:

Ως τακτικά διοικητικά δικαστήρια νοούνται μόνον τα συσταθέντα δια του νομοθετικού διατάγματος 3845/1958 τακτικά φορολογικά δικαστήρια.

Άρθρον 95

1. Εις την αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας ανήκουν ιδίως:

α) Η κατ' αίτησιν ακύρωσις των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών, δι' υπέρβασιν εξουσίας ή παράβασιν νόμου.

β) Η κατ' αίτησιν αναίρεσις των τελεσιδίκων αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων, δι' υπέρβασιν εξουσίας ή παράβασιν νόμου.

γ) Η εκδίκασις των κατά το Σύνταγμα και τους νόμους υποβαλλομένων εις αυτό διοικητικών διαφορών ουσίας.

δ) Η επεξεργασία πάντων των κανονιστικού χαρακτήρος διαταγμάτων.

2. Κατά την άσκησιν των υπό στοιχ. δ' της προηγούμενης παραγράφου αρμοδιοτήτων δεν εφαρμόζονται αι διατάξεις του άρθρου 93 παράγραφοι 2 και 3.

3. Δια νόμου δύναται να υπαχθή η εκδίκασις κατηγοριών υποθέσεων της ακυρωτικής αρμοδιότητος του Συμβουλίου της Επικρατείας εις άλλου βαθμού διοικητικά τακτικά δικαστήρια, επιφυλασσομένης πάντως της εις τελευταίον βαθμόν αρμοδιότητος του Συμβουλίου της Επικρατείας.

4. Αι αρμοδιότητες του Συμβουλίου της Επικρατείας ρυθμίζονται και ασκούνται ως ειδικώτερον νόμος ορίζει.

5. Η διοίκησις έχει υποχρέωσιν συμμορφώσεως προς τας ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η παράβασις της υποχρέωσεως ταύτης δημιουργεί ευθύνην δια παν υπαίτιον όργανον, ως νόμος ορίζει.

Άρθρον 96

1. Εις τα τακτικά ποινικά δικαστήρια ανήκει ο κολασμός των εγκλημάτων και η λήψις πάντων των κατά τους ποινικούς νόμους μέτρων.

2. Δύναται δια νόμου: α) να ανατεθή και εις αρχάς ασκούσας

αστυνομικά καθήκοντα η εκδίκασις αστυνομικών παραβάσεων τιμωρουμένων δια προστίμου, β) να ανατεθή εις αρχάς αγροτικής ασφαλείας η εκδίκασις των περί τους αγρούς πταισμάτων και των εξ αυτών απορρευουσών ιδιωτικών διαφορών.

Εις αμφοτέρας τας περιπτώσεις αι εκδιδόμεναι αποφάσεις υπόκεινται εις έφεσιν ενώπιον του αρμοδίου τακτικού δικαστηρίου, έχουσαν ανασταλτικήν δύναμιν.

3. Ειδικοί νόμοι ορίζουν τα περί δικαστηρίων ανηλίκων, εφ' ων επιτρέπεται να μη έχουν εφαρμογήν αι διατάξεις των άρθρων 93 παράγραφος 2 και 97. Αι αποφάσεις των δικαστηρίων τούτων δύναται να απαγγέλλονται κεκλεισμένων των θυρών.

4. Ειδικοί νόμοι ορίζουν:

α) Τα περί στρατοδικείων, ναυτοδικείων και αεροδικείων εις την αρμοδιότητα των οποίων δεν δύναται να υπαχθούν ιδιώται.

β) Τα περί δικαστηρίου λειών.

5. Τα υπό στοιχείον α' της προηγούμενης παραγράφου δικαστήρια συγκροτούνται κατά πλειοψηφίαν εκ μελών του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων, περιβαλλομένων υπό των κατά το άρθρον 87 παρ. 1 του παρόντος εγγυήσεων λειτουργικής και προσωπικής ανεξάρτησίας. Δια τας συνεδριάσεις και αποφάσεις των δικαστηρίων τούτων εφαρμόζονται αι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 4 του άρθρου 93. Τα της εφαρμογής των διατάξεων της παρούσης παραγράφου, ως και ο χρόνος ενάρξεως της ισχύος αυτών, ορίζονται δια νόμου.

Άρθρον 97

1. Τα κακούργηματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται υπό μικτών ορκωτών δικαστηρίων, συγκροτούμένων εκ τακτικών δικαστών και ενόρκων, ως νόμος ορίζει. Αι αποφάσεις των δικαστηρίων τούτων υπόκεινται εις τα υπό του νόμου οριζόμενα ένδικα μέσα.

2. Κακούργηματα και πολιτικά εγκλήματα, υπαχθέντα μέχρι της ισχύος του παρόντος δια συντακτικών πράξεων, ψηφισμάτων και ειδικών νόμων, εις την δικαιοδοσίαν των εφετείων, εξακολουθούν να δικάζονται υπ' αυτών, εφ' όσον νόμος δεν υπαγάγη ταύτα εις την αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων.

Δια νόμου δύναται να υπαχθούν εις την δικαιοδοσίαν των αυτών εφετείων και έτερα κακούργηματα.

3. Τα δια του τύπου διαπραττόμενα εγκλήματα παντός βαθμού υπάγονται εις τα τακτικά ποινικά δικαστήρια, ως νόμος ορίζει.

1. Εις την αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου ανήκουν ιδίως:

α) Ο έλεγχος των δαπανών του κράτους, ως και των δι' ειδικών νόμων εις τον έλεγχον αυτού υπαγομένων εκάστοτε οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

β) Η έκθεσις προς την Βουλήν επί του απολογισμού και ισολογισμού του Κράτους.

γ) Η γνωμοδότησις επί των νόμων περί συντάξεων ή αναγνωρίσεως υπηρεσίας δια την παροχήν δικαιώματος συντάξεως κατά το άρθρον 73 παράγραφος 2, ως και επί παντός ετέρου θέματος οριζομένου υπό του νόμου.

δ) Ο έλεγχος των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων και των εν εδαφίω α' οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως και νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

ε) Η εκδίκασις ενδίκων μέσων επί διαφορών εξ απονομής συντάξεων, ως και εκ του ελέγχου των λογαριασμών εν γένει.

στ) Η εκδίκασις υποθέσεων αναφερομένων εις την ευθύνην των δημοσίων πολιτικών ή στρατιωτικών υπαλλήλων, ως και των υπαλλήλων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, δια πάσαν εκ δόλου ή αμελείας επελθούσαν εις το Κράτος ή εις τους ανωτέρω οργανισμούς και νομικά πρόσωπα ζημίαν.

2. Αι αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου ρυθμίζονται και ασκούνται, ως νόμος ορίζει.

Κατά τας υπό στοιχεία α' έως δ' περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται αι διατάξεις του άρθρου 93 παράγραφοι 2 και 3.

3. Αι αποφάσεις του Ελεγκτικού Συνεδρίου επί των εν τη παραγράφω 1 υποθέσεων, δεν υπόκεινται εις τον έλεγχον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

1. Αγωγαί κακοδικίας κατά δικαστικών λειτουργών δικάζονται, ως νόμος ορίζει, υπό ειδικού δικαστηρίου, συγκροτουμένου υπό του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως Προέδρου αυτού και

εξ ενός συμβούλου της Επικρατείας, ενός αρεοπαγίτου, ενός συμβούλου του Ελεγκτικού Συνεδρίου, δύο τακτικών καθηγητών νομικών μαθημάτων των νομικών σχολών των πανεπιστημίων της Χώρας και δύο δικηγόρων εκ των μελών του Ανωτάτου Πειθαρχικού Συμβουλίου των δικηγόρων, ως μελών, οριζομένων δια κληρώσεως.

2. Εκ των μελών του ειδικού δικαστηρίου εξαιρείται εκάστοτε το ανήκον εις το σώμα ή τον κλάδον της δικαιοσύνης, επί ενεργείας ή παραλείψεως λειτουργών του οποίου καλείται να αποφανθή το δικαστήριο. Εφ' όσον πρόκειται περί αγωγής κακοδικίας κατά μέλους του Συμβουλίου της Επικρατείας ή λειτουργών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, του ως άνω ειδικού δικαστηρίου προεδρεύει ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου.

3. Προς έγερσιν αγωγής κακοδικίας ουδεμία απαιτείται άδεια.

Άρθρον 100

1. Συνιστάται Ανώτατον Ειδικόν Δικαστήριο εις το οποίον υπάγονται:

- α) Η εκδίκασις ενστάσεων κατά το άρθρον 58.
- β) Ο έλεγχος του κύρους και των αποτελεσμάτων δημοψηφίσματος, ενεργουμένου κατά το άρθρον 44 παράγραφος 2.
- γ) Η κρίσις περί των ασυμβιβάστων ή της εκπτώσεως βουλευτού κατά τα άρθρα 55 παράγραφος 2 και 57.
- δ) Η άρσις των συγκρούσεων μεταξύ των δικαστηρίων και των διοικητικών αρχών ή μεταξύ του Συμβουλίου της Επικρατείας και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων αφ' ενός και των αστικών και ποινικών δικαστηρίων αφ' ετέρου ή τέλος μεταξύ του Ελεγκτικού Συνεδρίου και των λοιπών δικαστηρίων.
- ε) Η άρσις της αμφισβητήσεως περί της ουσιαστικής αντισυνταγματικότητος ή της εννοίας διατάξεων τυπικού νόμου, εάν εξεδόθησαν περί αυτών αντίθετοι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου.
- στ) Η άρσις της αμφισβητήσεως περί τον χαρακτηρισμόν κανόνων του διεθνούς δικαίου ως γενικώς παραδεδεγμένων, κατά την παράγραφον 1 του άρθρου 28.

2. Το κατά την προηγούμενη παράγραφον δικαστήριο συγκροτείται εκ των Προέδρων του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, εκ τεσσάρων συμβούλων της Επικρατείας και εκ τεσσάρων αρεοπαγιτών, οριζομένων ανά διετίαν δια κληρώσεως, ως μελών. Του δικαστηρίου τούτου προεδρεύει ο αρχαιότερος των Προέδρων του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου.

Εις τας περιπτώσεις δ' και ε' της προηγούμενης παραγράφου μετέχουν της συνθέσεως του δικαστηρίου και δύο τακτικοί καθηγηταί νομικών μαθημάτων των νομικών σχολών των πανεπιστημίων της Χώρας, οριζόμενοι δια κληρώσεως.

3. Η οργάνωσις και λειτουργία του δικαστηρίου, τα του ορισμού, αναπληρώσεως και επικουρίας των μελών αυτού, ως και τα της ενώπιον αυτού διαδικασίας ορίζονται δι' ειδικού νόμου.

4. Αι αποφάσεις του δικαστηρίου είναι αμετάκλητοι.

Διάταξις νόμου κηρυσσομένη ως αντισυνταγματική είναι ανίσχυρος από της δημοσιεύσεως της περί τούτου αποφάσεως ή από του υπό της αποφάσεως οριζομένου χρόνου.

ΤΜΗΜΑ ΣΤ'

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κεφάλαιον Πρώτον

Οργάνωσις της διοικήσεως

Άρθρον 101

1. Η διοίκησις του Κράτους οργανούται κατά το αποκεντρωτικόν σύστημα.

2. Η διοικητική διαίρεσις της Χώρας διαμορφούται βάσει των γεωοικονομικών, κοινωνικών και συγκοινωνιακών συνθηκών.

3. Τα περιφερειακά κρατικά όργανα έχουν γενικήν αποφασιστικήν αρμοδιότητα επί των υποθέσεων της περιφέρειας των, αι δε κεντρικαί υπηρεσίαι, πλην ειδικών αρμοδιοτήτων, την γενικήν κατεύθυνσιν, τον συντονισμόν και τον έλεγχον των περιφερειακών οργάνων, ως νόμος ορίζει.

1. Η διοίκησης των τοπικών υποθέσεων ανήκει εις τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως, των οποίων την πρώτην βαθμίδα αποτελούν οι δήμοι και αι κοινότητες. Αι λοιπαί βαθμίδες ορίζονται δια νόμου.

2. Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοικήσεως απολαύουν διοικητικής αυτοτελείας. Αι αρχαί αυτών εκλέγονται δια καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας.

3. Δια νόμου δύναται να προβλέπωνται αναγκαστικοί ή εκούσιοι σύνδεσμοι οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως προς εκτέλεσιν έργων ή παροχήν υπηρεσιών, διοικούμενοι υπό συμβουλίου εξ αιρετών αντιπροσώπων εκάστου δήμου ή κοινότητας, λαμβανομένων κατ' αναλογίαν του πληθυσμού τούτων.

4. Δια νόμου δύναται να προβλεφθή η εις την διοίκησιν των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως δευτέρας βαθμίδος συμμετοχή αιρετών αντιπροσώπων τοπικών επαγγελματικών, επιστημονικών και πνευματικών οργανώσεων και της κρατικής διοικήσεως μέχρι του ενός τρίτου του όλου αριθμού των μελών.

5. Το Κράτος ασκεί εποπτείαν επί των οργανισμών της τοπικής αυτοδιοικήσεως, μη εμποδίζουσαν την πρωτοβουλίαν και την ελευθέραν δράσιν αυτών. Αι πειθαρχικάι ποιναί αργίας και απολύσεως εκ του αξιώματος των αιρετών οργάνων της τοπικής αυτοδιοικήσεως, εξαιρέσει των περιπτώσεων των συνεπαγομένων αυτοδικαίαν έκπτωσιν, απαγγέρονται μόνον μετά σύμφωνον γνώμην συμβουλίου αποτελουμένου κατά πλειοψηφίαν εκ τακτικών δικαστών.

6. Το Κράτος μεριμνά δια την εξασφάλισιν των αναγκαίων πόρων, προς εκπλήρωσιν της αποστολής των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως. Νόμος ορίζει τα της αποδόσεως και κατανομής μεταξύ των ως άνω οργανισμών των υπέρ αυτών καθοριζομένων και υπό του Κράτους εισπραττομένων φόρων ή τελών.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Υπηρεσιακή κατάστασις των οργάνων της διοικήσεως

Άρθρον 103

1. Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεσταί της θελήσεως του

Κράτους και υπηρετούν τον λαόν, οφείλοντες πίστιν εις το Σύνταγμα και αφοσίωσιν εις την Πατρίδα. Τα προσόντα και ο τρόπος του διορισμού τούτων καθορίζονται υπό του νόμου.

2. Ουδείς δύναται να διορισθή υπάλληλος εις μη νενομοθετημένην οργανικήν θέσιν. Εξαιρέσεις δύναται να προβλέπονται υπό ειδικού νόμου προς κάλυψιν απροβλέπτων και επειγουσών αναγκών δια προσωπικού προσλαμβανομένου δι' ωρισμένην χρονικήν περίοδον, επί σχέσει ιδιωτικού δικαίου.

3. Οργανικαί θέσεις ειδικού επιστημονικού, ως και τεχνικού ή βοηθητικού προσωπικού, δύναται να πληρούνται δια προσωπικού προσλαμβανομένου επί σχέσει ιδιωτικού δικαίου. Νόμος ορίζει τους όρους της προσλήψεως, ως και τας ειδικωτέρας εγγυήσεις, υφ' ας τελεί το προσλαμβανόμενον προσωπικόν.

4. Οι κατέχοντες οργανικές θέσεις δημόσιοι υπάλληλοι είναι μόνιμοι, εφ' όσον υφίστανται αι θέσεις αύται. Ούτοι εξελίσσονται μισθολογικώς κατά τους όρους του νόμου, πλην δε των περιπτώσεων της αποχωρήσεως λόγω ορίου ηλικίας και της παύσεως συνεπεία δικαστικής αποφάσεως, δεν δύναται να μετατεθούν άνευ γνωμοδοτήσεως, ουδέ να υποβιβασθούν ή παυθούν άνευ αποφάσεως υπηρεσιακού συμβουλίου, αποτελουμένου κατά τα δύο τρίτα αυτού, τουλάχιστον, εκ μόνιμων δημοσίων υπαλλήλων.

Κατά των αποφάσεων των συμβουλίων τούτων χωρεί προσφυγή ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ως νόμος ορίζει.

5. Της μονιμότητος δύναται να εξαιρούνται, δια νόμου, ανώτατοι διοικητικοί υπάλληλοι των εκτός της υπαλληλικής ιεραρχίας θέσεων, οι απ' ευθείας διοριζόμενοι επί πρεσβευτικῷ βαθμῷ, οι υπάλληλοι της Προεδρίας της Δημοκρατίας και των γραφείων του Πρωθυπουργού, των Υπουργῶν και Υφυπουργῶν.

6. Αι διατάξεις των προηγουμένων παραγράφων έχουν εφαρμογήν και επί των υπαλλήλων της Βουλής, διεπομένων εξ ολοκλήρου κατά τα λοιπά υπό του Κανονισμού αυτής, ως και επί των υπαλλήλων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως και λοιπών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Άρθρον 104

1. Ουδείς εκ των εν τῷ προηγουμένῳ άρθρῳ υπαλλήλων δύναται να διορισθή εις ετέραν θέσιν δημοσίας υπηρεσίας ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοικήσεως ή ετέρου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου

ή δημοσίας επιχειρήσεως ή οργανισμού κοινής ωφέλειας. Κατ' εξαίρεσιν δύναται να επιτραπή ο διορισμός και εις δευτέραν θέσιν επί τη βάσει ειδικού νόμου, τηρουμένων των διατάξεων της επομένης παραγράφου.

2. Αι πάσης φύσεως πρόσθετοι αποδοχαί ή απολαυαί των κατά το προηγούμενον άρθρον υπαλλήλων δεν δύναται να είναι κατά μήνα ανώτεραι του συνόλου των αποδοχών της οργανικής αυτών θέσεως.

3. Ουδεμία προηγούμενη άδεια απαιτείται προς εισαγωγήν εις δίκην δημοσίων υπαλλήλων, ως και υπαλλήλων οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Κεφάλαιον Τρίτον

Καθεστώς του Αγίου Όρους

Άρθρον 105

1. Η χερσόνησος του Άθω από της Μεγάλης Βίγλας και εξής, αποτελούσα την περιοχήν του Αγίου Όρους, είναι, κατά το αρχαίον τούτου προνομιακόν καθεστώς, αυτοδιοίκητον τμήμα του Ελληνικού Κράτους, του οποίου η κυριαρχία παραμένει άθικτος επ' αυτού. Εξ απόψεως πνευματικής το Άγιον Όρος διατελεί υπό την άμεσον δικαιοδοσίαν του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Όλοι οι μονάζοντες εις αυτό αποκτούν, άνευ άλλης διατυπώσεως, την ελληνικήν ιθαγένειαν, άμα τη προσλήψει αυτών ως δοκίμων ή μοναχών.

2. Το Άγιον Όρος διοικείται, κατά το καθεστώς αυτού, υπό των είκοσιν Ιερών Μονών του, μεταξύ των οποίων είναι κατανεμημένη ολόκληρος η χερσόνησος του Άθω, το έδαφος της οποίας είναι αναπαλλοτρίωτον.

Η διοίκησις αυτού ασκείται δι' αντιπροσώπων των Ιερών Μονών, αποτελούντων την Ιεράν Κοινότητα. Ουδεμία απολύτως επιτρέπεται μεταβολή του διοικητικού συστήματος ή του αριθμού των Μονών του Αγίου Όρους, ουδέ της ιεραρχικής τάξεως και της θέσεως αυτών προς τα υποτελή των εξαρτήματα. Απαγορεύεται η εν αυτώ εγκατάβωσις ετεροδοξών ή σχισματικών.

3. Ο λεπτομερής καθορισμός των αγιορειτικών καθεστώτων και του τρόπου της λειτουργίας αυτών γίνεται δια του Καταστατικού Χάρτου του Αγίου Όρους, το οποίον, συμπράττοντος του αντιπροσώπου του Κράτους, συντάσσουν μεν και ψηφίζουν αι είκοσιν Ιεραί

Μοναί, επικυρώνουν δε το Οικουμενικόν Πατριαρχείον και η Βουλή των Ελλήνων.

4. Η ακριβής τήρησις των αγιορειτικών καθεστώτων τελεί, ως προς μεν το πνευματικόν μέρος, υπό την ανωτάτην εποπτείαν του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ως προς δε το διοικητικόν, υπό την εποπτείαν του Κράτους, εις το οποίον ανήκει αποκλειστικώς και η διαφύλαξις της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας.

5. Αι ανωτέρω εξουσίαι του Κράτους ασκούνται δια διοικητού, του οποίου τα δικαιώματα και καθήκοντα καθορίζονται δια νόμου.

Δια νόμου επίσης καθορίζονται η υπό των μοναστηριακών αρχών και της Ιεράς Κοινότητος ασκουμένη δικαστική εξουσία, ως και τα τελωνειακά και φορολογικά πλεονεκτήματα του Αγίου Όρους.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΙΔΙΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 106

1. Προς εδραίωσιν της κοινωνικής ειρήνης και προστασίαν του γενικού συμφέροντος, το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα εν τη Χώρα, επιδιώκον την εξασφάλισιν της οικονομικής αναπτύξεως όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα προς αξιοποίησιν των πηγών του εθνικού πλούτου εκ της ατμοσφαιρας και των υπογείων ή υποθαλασσιών κοιτασμάτων και προς προώθησιν της περιφερειακής αναπτύξεως και προαγωγήν ίδιας της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθωρίων περιοχών.

2. Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, ή επί βλάβη της εθνικής οικονομίας.

3. Επιφυλασσομένης της υπό του άρθρου 107 παρεχομένης προστασίας, ως προς την επανεξαγωγή κεφαλαίων εξωτερικού, δύναται δια νόμου να ρυθμίζονται τα της εξαγοράς επιχειρήσεων ή αναγκαστικής εις ταύτας συμμετοχής του Κράτους ή άλλων δημοσίων φορέων, εφ' όσον αύται κέκτηνται χαρακτήρα μονοπωλίου ή έχουν ζωτικήν σημασίαν δια την αξιοποίησιν των πηγών του εθνικού πλούτου ή έχουν ως κύριον σκοπόν την παροχήν υπηρεσιών προς το κοινωνικόν σύνολον.

4. Το τίμημα της εξαγοράς ή το αντάλλαγμα της αναγκαστικής συμμετοχής του Κράτους ή άλλων δημοσίων φορέων, καθορίζεται απαραιτήτως δικαστικώς, πρέπει δε να είναι πλήρες, ανταποκρινόμενον προς την αξίαν της εξαγοραζομένης επιχειρήσεως, ή της εις ταύτην συμμετοχής.

5. Μέτοχος, εταίρος ή κύριος επιχειρήσεως, της οποίας ο έλεγχος περιέρχεται εις το Κράτος ή εις υπ' αυτού ελεγχόμενον φορέα συνεπεία αναγκαστικής συμμετοχής κατά την παράγραφον 3, δικαιούται να ζητήσει την εξαγοράν της συμμετοχής του εις την επιχειρήσιν, ως νόμος όρίζει.

6. Νόμος δύναται να ορίση τα της συμμετοχής εις την δαπάνην του Δημοσίου των ωφελουμένων εκ της εκτελέσεως έργων κοινής ωφελείας ή γενικωτέρας σημασίας δια την οικονομικήν ανάπτυξιν της Χώρας.

Ερμηνευτική δήλωσις

Εις την κατά την παράγραφον 4 αξίαν δεν περιλαμβάνεται η οφειλομένη εις τον μονοπωλιακόν, τυχόν, χαρακτήρα της επιχειρήσεως.

Άρθρον 107

1. Η προ της 21 Απριλίου 1967 ηυξημένης τυπικής ισχύος νομοθεσία προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού, διατηρεί την ην εκέκτητο ηυξημένην τυπικήν ισχύν, εφαρμοζομένην και επί των εφεξής εισαγομένων κεφαλαίων.

Την αυτήν ισχύν κέκτηνται και αι διατάξεις των κεφαλαίων Α' έως και Δ' του τμήματος Α' του υπ' αριθμόν 27/75 νόμου «περί φορολογίας πλοίων, επιβολής εισφοράς προς ανάπτυξιν της εμπορικής ναυτιλίας, εγκαταστάσεως αλλοδαπών ναυτιλιακών επιχειρήσεων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων».

2. Νόμος, εφ' άπαξ εκδιδόμενος, εντός τριμήνου από της ισχύος του παρόντος, ορίζει τους όρους και την διαδικασίαν αναθεωρήσεως ή λύσεως, κατ' εφαρμογήν του νομοθετικού διατάγματος 2687/1953, από 21 Απριλίου 1967 μέχρις 23 Ιουλίου 1974 εκδοθεισών υφ' οιονδήποτε τύπον εγκριτικών διοικητικών πράξεων ή συναφθεισών συμβάσεων περί επενδύσεων κεφαλαίων εξωτερικού, εξαιρέσει των αφορσών εις την νηολόγησιν πλοίων υπό ελληνικήν σημαίαν.

Άρθρον 108

Το Κράτος μεριμνά δια την ζώην του αποδήμου ελληνισμού και την διατήρησιν των δεσμών του με την μητέρα Πατρίδα. Επίσης μεριμνά δια την παιδείαν και την κοινωνικήν και επαγγελματικήν προαγωγήν των εκτός της επικρατείας εργαζομένων Ελλήνων.

Άρθρον 109

1. Δεν επιτρέπεται η μεταβολή του περιεχομένου ή των όρων διαθήκης, κωδικέλλου ή δωρεάς κατά τας διατάξεις αυτής υπέρ του Δημοσίου ή υπέρ κοινωφελούς σκοπού.

2. Εξαιρετικώς επιτρέπεται η επωφελεστέρα αξιοποίησις ή διάθεσις του καταλειφθέντος ή δωρηθέντος υπέρ του αυτού ή άλλου κοινωφελούς σκοπού εις την υπό του δωρητού ή του διαθέτου καθορισμένην περιοχήν ή εις την ευρυτέραν ταύτης περιφέρειαν, όταν δια δικαστικής αποφάσεως βεβαιούται ότι η θέλησις του διαθέτου ή του δωρητού δεν δύναται να πραγματοποιηθή εξ ουουδήποτε λόγου, καθ' ολοκληρίαν ή κατά το μείζον του περιεχομένου ταύτης, ως και αν δύναται να ικανοποιηθή πληρύτερον δια της μεταβολής της εκμεταλλεύσεως, ως νόμος ορίζει.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Άρθρον 110

1. Αι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται εις αναθεώρησιν, εξαιρέσει των καθορισουσών την βάση και την μορφήν του πολιτεύματος ως Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, ως και

των τοιούτων των άρθρων 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 και 7, 5 παράγραφοι 1 και 3, 13 παράγραφος 1 και 26.

2. Η ανάγκη της αναθεώρησης του Συντάγματος διαπιστούται δι' απόφασης της Βουλής, λαμβανομένης κατόπιν προτάσεως πενήκοντα τουλάχιστον βουλευτών, δια πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών αυτής, εις δύο ψηφοφορίας αφισταμένας αλλήλων κατά ένα τουλάχιστον μήνα. Δια της αποφάσεως ταύτης καθορίζονται ειδικώς αι αναθεωρητέαι διατάξεις.

3. Αποφασισθείσης της αναθεώρησης υπό της Βουλής, η επομένη Βουλή κατά την πρώτην σύνοδον αυτής αποφασίζει επί των αναθεωρητέων διατάξεων, δι' απολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των μελών αυτής.

4. Εάν πρότασις περί αναθεώρησης του Συντάγματος έτυχε της πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, ουχί όμως και της κατά την παράγραφον 2 πλειοψηφίας των τριών πέμπτων τούτων, η επομένη Βουλή κατά την πρώτην σύνοδον αυτής δύναται να αποφασίση επί των αναθεωρητέων διατάξεων δια της πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών αυτής.

5. Πάσα ψηφιζομένη αναθεώρησις διατάξεων του Συντάγματος δημοσιεύεται δια της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εντός δέκα ημερών από της επιψηφίσεως αυτής υπό της Βουλής, τίθεται δε εν ισχύ δι' ειδικού ταύτης ψηφίσματος.

6. Δεν επιτρέπεται αναθεώρησις του Συντάγματος προ της παρόδου πενταετίας από της περατώσεως της προηγουμένης.

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 111

1. Πάσα διάταξις νόμου ή διοικητικής πράξεως κανονιστικού χαρακτήρος, αντικειμένη εις το Σύνταγμα, καταργείται από της ενάρξεως της ισχύος αυτού.

2. Συντακτικαί πράξεις, εκδοθείσαι από της 24ης Ιουλίου 1974 μέχρι της συγκλήσεως της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής, ως και Ψηφίσματα ταύτης, εξακολουθούν να ισχύουν και κατά τας αντιτιθεμένας προς το Σύνταγμα διατάξεις αυτών, επιτρεπομένης της δια νόμου

τροποποιήσεως ή καταργήσεως αυτών. Από της ενάρξεως ισχύος του Συντάγματος καταργείται η διάταξις του άρθρου 8 της από 3/3-9-1974 Συντακτικής Πράξεως ως προς το όριον ηλικίας αποχωρήσεως των καθηγητών ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

3. Διατηρούνται εν ισχύϊ: α) το άρθρον 2 του υπ' αριθ. 700 της 9/9 Οκτωβρίου 1974 προεδρικού διατάγματος «περί μερικής επαναφοράς εν ισχύϊ των άρθρων 5, 6, 8, 10, 12, 14, 95 και 97 του Συντάγματος και άρσεως του νόμου περί καταστάσεως πολιορκίας» και β) το ν.δ. υπ' αριθ. 167 της 16/16 Νοεμβρίου 1974 «περί χορηγήσεως του ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά των αποφάσεων του στρατιωτικού δικαστηρίου», επιτρεπομένης της δια νόμου τροποποιήσεως ή καταργήσεως αυτών.

4. Το ψήφισμα της 16/29 Απριλίου 1952 διατηρείται εν ισχύϊ επί εξή μηνας από της ενάρξεως της ισχύος του παρόντος. Εντός της προθεσμίας ταύτης επιτρέπεται η δια νόμου τροποποιήσις, συμπλήρωσις ή κατάργησις των εν παραγράφω 1 του άρθρου 3 του ανωτέρω ψηφίσματος αναφερομένων συντακτικών πράξεων και ψηφισμάτων ή η διατήρησις τινων εκ τούτων, εν όλω ή εν μέρει και μετά την παρέλευσιν της προθεσμίας ταύτης, υπό τον περιορισμόν ότι αι τροποποιούμεναι, συμπληρούμεναι ή διατηρούμεναι εν ισχύϊ διατάξεις δεν δύναται να είναι αντίθετοι προς το παρόν Σύνταγμα.

5. Έλληνες στερηθέντες, μέχρι της ενάρξεως ισχύος του παρόντος, καθ' οιονδήποτε τρόπον της ιθαγενείας των, ανακτούν ταύτην κατόπιν κρίσεως υπό ειδικών επιτροπών εκ δικαστικών λειτουργών, ως νόμος ορίζει.

6. Διατηρείται εν ισχύϊ η διάταξις του άρθρου 19 του ν.δ. 3370/1955 «περί κυρώσεως του Κώδικος Ελληνικής Ιθαγενείας» μέχρι της δια νόμου καταργήσεώς της.

Άρθρον 112

1. Επί θεμάτων, προς ρύθμισιν των οποίων προβλέπεται ρητώς υπό διατάξεων του παρόντος Συντάγματος η έκδοσις νόμου, οι κατά την έναρξιν της ισχύος αυτού υφιστάμενοι κατά περίπτωσιν νόμοι ή διοικητικάί πράξεις κανονιστικού χαρακτήρος, εξαιρέσει των αντικειμένων εις τας διατάξεις του Συντάγματος, εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι της εκδόσεως του κατά περίπτωσιν νόμου.

2. Αι διατάξεις των άρθρων 109 παράγραφος 2 και 79 παράγραφος 8 τίθενται εις εφαρμογήν από της ενάρξεως της ισχύος του υπό

εκάστης τούτων ειδικώς προβλεπομένου νόμου, εκδιδόμενου το βραδύτερον μέχρι τέλους του έτους 1976. Μέχρις ενάρξεως της ισχύος του υπό της παραγράφου 2 του άρθρου 109 προβλεπομένου νόμου εξακολουθεί εφαρμοζομένη η κατά την έναρξιν ισχύος του Συντάγματος υφισταμένη συνταγματική και νομοθετική ρύθμισις.

3. Κατά την έννοιαν της από 5 Οκτωβρίου 1974 συντακτικής πράξεως, διατηρουμένης εν ισχύϊ, η αναστολή εκτελέσεως των καθηκόντων των καθηγητών από της εκλογής αυτών ως βουλευτών, καθ' όλην την παρούσαν βουλευτικήν περίοδον δεν εκτείνεται εις την διδασκαλίαν, έρευναν, συγγραφικήν εργασίαν και επιστημονικήν απασχόλησιν εις τα εργαστήρια και τα σπουδαστήρια των οικείων σχολών, αποκλειομένης της συμμετοχής τούτων εις την διοίκησιν των σχολών και εις την εκλογήν του διδακτικού εν γένει προσωπικού ή την εξέτασιν των σπουδαστών.

4. Η εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου 16 περί ετών υποχρεωτικής φοιτήσεως θα ολοκληρωθή επί τη βάσει νόμου εντός πενταετίας από της ενάρξεως της ισχύος του παρόντος.

Άρθρον 113

Ο Κανονισμός της Βουλής, ως και τα εις αυτόν αναφερόμενα ψηφίσματα και οι νόμοι περί της λειτουργίας της Βουλής, εξακολουθούν ισχύοντες μέχρι της ενάρξεως της ισχύος του νέου Κανονισμού της Βουλής, εξαιρέσει των αντικειμένων εις ορισμούς του Συντάγματος.

Προκειμένου περί της λειτουργίας των κατά τα άρθρα 70 και 71 του Συντάγματος Τμημάτων της Βουλής έχουν συμπληρωματικήν εφαρμογήν αι διατάξεις του τελευταίου Κανονισμού των εργασιών της Ειδικής Νομοθετικής Επιτροπής του άρθρου 35 του Συντάγματος της 1ης Ιανουαρίου 1952, κατά τα εν άρθρω 3 του υπό στοιχ. Α΄ ψηφίσματος της 24.12.1974 ειδικότερον οριζόμενα. Μέχρι της ενάρξεως της ισχύος του νέου Κανονισμού της Βουλής, η Επιτροπή του άρθρου 71 του Συντάγματος συγκροτείται εξ εξήκοντα τακτικών μελών και τριάκοντα αναπληρωματικών, επιλεγόμενων υπό του Προέδρου της Βουλής, εξ όλων των κομμάτων και ομάδων και κατ' αναλογίαν της δυνάμεως αυτών. Εγειρομένης αμφισβητήσεως μέχρι της δημοσιεύσεως του νέου Κανονισμού περί των εφαρμοστέων εκάστοτε διατάξεων, αποφαινεται η Ολομέλεια ή το Τμήμα της Βουλής, εις την λειτουργίαν του οποίου προεκλήθη το ζήτημα.

1. Η εκλογή του πρώτου Προέδρου της Δημοκρατίας δέον να πραγματοποιηθή το βραδύτερον εντός διμήνου από της δημοσιεύσεως του Συντάγματος εις ειδικήν συνεδρίασιν της Βουλής, προσκαλούμένην προ πάντε τουλάχιστον ημερών υπό του Προέδρου αυτής, τηρουμένων αναλόγως των ορισμών του Κανονισμού της Βουλής περί εκλογής του Προέδρου αυτής.

Ο εκλεγόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναλαμβάνει την άσκησιν των καθηκόντων αυτού από της δόσεως του όρκου του, εντός πέντε το βραδύτερον ημερών από της εκλογής αυτού.

Ο κατά το άρθρον 49 παράγραφος 5 νόμος περί ρυθμίσεως των αφορώντων εις την ευθύνην του Προέδρου της Δημοκρατίας θεμάτων εκδίδεται υποχρεωτικώς μέχρι της 31 Δεκεμβρίου 1975.

Μέχρι της ενάρξεως της ισχύος του κατά την παράγραφον 3 του άρθρου 33 νόμου τα εν αυτή θέματα διέπονται υπό των διατάξεων των αφορωσών εις τον προσωρινόν Πρόεδρον της Δημοκρατίας.

2. Από της ενάρξεως της ισχύος του Συντάγματος και μέχρι της υπό του οριστικού Προέδρου της Δημοκρατίας αναλήψεως της ασκήσεως των καθηκόντων του, ο προσωρινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας ασκεί τας δια του Συντάγματος αναγνωριζομένας εις τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας αρμοδιότητας, υπό τους εν άρθρω 2 του υπό στοιχ. Β' από 24.12.1974 ψηφίσματος της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής περιορισμούς.

1. Μέχρι της εκδόσεως του εν άρθρω 86 παράγραφος 1 προβλεπομένου νόμου, έχουν εφαρμογή αι κείμεναι διατάξεις περί διώξεως, ανακρίσεως και εκδικάσεως των κατά τα άρθρα 49 παράγραφος 1 και 85 πράξεων και παραλείψεων.

2. Ο εν άρθρω 100 προβλεπόμενος νόμος δέον να εκδοθή το βραδύτερον εντός έτους από της ισχύος του Συντάγματος. Μέχρι της εκδόσεως τούτου και της ενάρξεως της λειτουργίας του συνιστωμένου Ανωτάτου Ειδικού δικαστηρίου:

α) Αι αμφισβητήσεις, περί των η παράγραφος 2 του άρθρου 55 και το άρθρον 57 επιλύονται δι' αποφάσεως της Βουλής κατά τας επί προσωπικών θεμάτων διατάξεις του Κανονισμού αυτής.

β) Ο έλεγχος του κύρους και των αποτελεσμάτων δημοψηφίσματος ενεργουμένου κατ' άρθρον 44 παράγραφος 2, ως και η εκδίκασις

ενστάσεων κατά του κύρους και των αποτελεσμάτων των βουλευτικών εκλογών κατά το άρθρον 58 ασκείται υπό του κατ' άρθρον 73 του από 1 Ιανουαρίου 1952 Συντάγματος Ειδικού Δικαστηρίου, εφαρμοζομένης της διαδικασίας των άρθρων 116 επομ. του Π.Δ. 650/1974.

γ) Η άρσις των εν άρθρω 100 παράγραφος 1 εδάφ. δ' συγκρούσεων υπάγεται εις την δικαιοδοσίαν του κατά το άρθρον 85 του από 1ης Ιανουαρίου 1952 Συντάγματος, Δικαστηρίου Συγκρούσεως Καθηκόντων, διατηρουμένων προσωρινώς εν ισχύϊ και των νόμων περί της οργανώσεως, λειτουργίας και διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου τούτου.

3. Μέχρι της ενάρξεως ισχύος του υπό του άρθρου 99 προβλεπομένου νόμου, αι αγωγαί κακοδικίας εκδικάζονται κατά τα εν άρθρω 110 του Συντάγματος της 1ης Ιανουαρίου 1952 οριζόμενα υπό του προβλεπομένου δι' αυτού δικαστηρίου και κατά την εν ισχύϊ διαδικασίαν κατά τον χρόνον δημοσιεύσεως του παρόντος Συντάγματος.

4. Μέχρι της ενάρξεως ισχύος του νόμου του προβλεπομένου υπό της παραγράφου 3 του άρθρου 87 ως και μέχρι της συγκροτήσεως των υπό των άρθρων 90 παράγραφοι 1 και 2 και 91 προβλεπομένων δικαστικών και πειθαρχικών συμβουλίων, εξακολουθούν ισχύουσαι αι κατά την έναρξιν της ισχύος του Συντάγματος υφιστάμεναι σχετικά διατάξεις. Οι περί των ως άνω θεμάτων νόμοι δέον όπως εκδοθούν το βραδύτερον εντός έτους από της ισχύος του παρόντος Συντάγματος.

5. Μέχρι της ενάρξεως ισχύος των εν άρθρω 92 αναφερομένων νόμων, εξακολουθούν ισχύουσαι αι κατά την έναρξιν της ισχύος του παρόντος Συντάγματος υφιστάμεναι διατάξεις. Οι νόμοι ούτοι δέον όπως εκδοθούν το βραδύτερον εντός έτους από της ισχύος του παρόντος.

6. Ο εν άρθρω 57 παράγραφος 5 ειδικός νόμος δέον να εκδοθή εντός εξαμήνου από της ενάρξεως ισχύος του Συντάγματος.

Άρθρον 116

1. Υφιστάμεναι διατάξεις, αντιβαίνουσαι εις το άρθρον 4 παράγραφος 2, παραμένουν εν ισχύϊ μέχρι της δια νόμου καταργήσεώς των, το βραδύτερον δε μέχρι της 31 Δεκεμβρίου 1982.

2. Αποκλίσεις εκ των ορισμών της παραγράφου 2 του άρθρου 4 επιτρέπονται μόνον δι' αποχρώντας λόγους εις τας ειδικώς υπό του νόμου οριζόμενας περιπτώσεις.

3. Κανονιστικά ή υπουργικά αποφάσεις, ως και διατάξεις συλλογικών συμβάσεων ή διαιτητικών αποφάσεων περί ρυθμίσεως αμοιβής της εργασίας, αντιβαίνουν εις τας διατάξεις του άρθρου 22 παράγραφος 1, εξακολουθούν ισχύουσai μέχρι της αντικαταστάσεως αυτών, συντελουμένης το βραδύτερον εντός τριετίας από της ενάρξεως της ισχύος του παρόντος.

Άρθρον 117

1. Οι κατ' εφαρμογήν του άρθρου 104 του Συντάγματος της 1ης Ιανουαρίου 1952 εκδοθέντες μέχρι της 21.4.67 νόμοι θεωρούνται ως μη αντικείμενοι εις το παρόν Σύνταγμα και διατηρούνται εν ισχύϊ.

2. Επιτρέπεται η κατά παρέκκλισιν του άρθρου 17 νομοθετική ρύθμις και διάλυσις υφισταμένων εισέτι αγροληψιών και ετέρων εδαφικών βαρών, η εξαγορά της ψιλής κυριότητος υπό εμφυτευτών εμφυτευτικών κτημάτων, ως και η κατάργησις και ρύθμις ιδιορρυθμων εμπραγμάτων σχέσεων.

3. Δημόσια ή ιδιωτικά δάση ή δασικά εκτάσεις, καταστραφείσαι ή καταστρεφόμεναι εκ πυρκαϊάς ή άλλως πως αποψιλωθείσαι ή αποψιλούμεναι, δεν αποβάλλουν εκ του λόγου τούτου τον ον εκέκτηντο προ της καταστροφής των χαρακτήρα και κηρύσσονται υποχρεωτικώς αναδασωτέαι, αποκλειομένης της διαθέσεως τούτων δι' έτερον προορισμόν.

4. Η αναγκαστική απαλλοτριώσις δασών ή δασικών εκτάσεων ανηκουσών εις φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, επιτρέπεται μόνον υπέρ του Δημοσίου, κατά τα εν άρθρω 17 οριζόμενα, δια λόγους δημοσίας ωφελείας, διατηρουμένης πάντως αμεταβλήτου της μορφής αυτών ως δασικής.

5. Αι μέχρι της προσαρμογής των κειμένων περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων νόμων προς τας διατάξεις του παρόντος κηρυχθείσαι ή κηρυχθησόμεναι αναγκαστικά απαλλοτριώσεις διέπονται υπό των κατά τον χρόνον της κηρύξεώς των ισχυουσών διατάξεων.

6. Αι παράγραφοι 3 και 5 του άρθρου 24 εφαρμόζονται επί των από της ισχύος των εν αυταίς προβλεπομένων νόμων αναγνωριζομένων ή αναμορφουμένων οικιστικών περιοχών.

Άρθρον 118

1. Από της ενάρξεως της ισχύος του Συντάγματος οι δικαστικοί λειτουργοί από του βαθμού του προέδρου ή εισαγγελέως εφετών και

ανωτέρων, ή τούτοις αντιστοίχου, αποχωρούν της υπηρεσίας, ως μέχρι τούδε, άμα τη συμπληρώσει του εβδομηκοστού έτους της ηλικίας των, του ορίου τούτου μειουμένου από του έτους 1977 κατά εν έτος ετησίως μέχρι του εξηκοστού εβδόμου έτους.

2. Ανώτατοι δικαστικοί λειτουργοί, μη τελούντες εν υπηρεσία κατά την έναρξιν της ισχύος της από 4/5 Σεπτεμβρίου 1974 συντακτικής πράξεως «περί αποκαταστάσεως της τάξεως και ευρυθμίας εν τη Δικαιοσύνη», υποβιβασθέντες δε βάσει ταύτης, λόγω του χρόνου πραγματοποιήσεως της προαγωγής αυτών, και καθ' ων δεν ησκήθη η κατά το άρθρον 6 της αυτής συντακτικής πράξεως πειθαρχική δίωξις, παραπέμπονται υποχρεωτικώς υπό του αρμοδίου Υπουργού εντός τριμήνου από της ισχύος του Συντάγματος εις το Ανώτατον Πειθαρχικόν Συμβούλιον.

Το Ανώτατον Πειθαρχικόν Συμβούλιον αποφαινεται αν αι συνθήκαι της προαγωγής μειώσαν το κύρος και την ιδιάζουσαν υπηρεσιακήν θέσιν του προαχθέντος, αποφαινεται δε οριστικώς περί της ανακτήσεως ή μη του αυτομάτως απολεσθέντος βαθμού και των προς τον βαθμόν συναπτομένων δικαιωμάτων, αποκλειομένης της απολήψεως αναδρομικώς διαφοράς αποδοχών ή συντάξεως.

Η απόφασις εκδίδεται υποχρεωτικώς εντός τριμήνου από της παραπομπής.

Οι εν ζωή κατά βαθμόν στενώτεροι συγγενείς του υποβιβασθέντος και αποβιώσαντος δικαστικού δύνανται να ασκήσουν όλα τα εις τους δικαζομένους αναγνωριζόμενα δικαιώματα ενώπιον του Ανωτάτου Πειθαρχικού Συμβουλίου.

3. Μέχρις εκδόσεως του κατ' άρθρον 101 παρ. 3 νόμου, εξακολουθούν εφαρμοζόμεναι αι περί κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών υπηρεσιών ισχύουσαι διατάξεις. Αι διατάξεις αύται δύνανται να τροποποιούνται δια μεταφοράς ειδικών αρμοδιοτήτων εκ των κεντρικών εις τας περιφερειακάς υπηρεσίας.

Άρθρον 119

1. Δια νόμου δύνανται να αρθή το καθ' οιονδήποτε τρόπον ισχύουσαν απαράδεκτον της ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως κατά πράξιν εκδοθεισών από 21ης Απριλίου 1967 μέχρι της 23ης Ιουλίου 1974 είτε είχαν ασκηθή τοιαύτη αίτησις είτε μή, αποκλειομένης πάντως της αναδρομικής χορηγήσεως αποδοχών εις τυχόν δικαιωθησόμενους εκ του ενδίκου τούτου μέσου.

2. Οι δυνάμει νόμου αυτοδικαίως αποκαθιστάμενοι εις ας δημοσίας θέσεις εκέκτηντο στρατιωτικοί ή δημόσιοι υπάλληλοι, εφ' όσον ήδη απέκτησαν την ιδιότητα του βουλευτού, δύνανται εντός οκταήμερου προθεσμίας να δηλώσουν επιλογήν μεταξύ του βουλευτικού αξιώματος και της δημοσίας αυτών θέσεως.

ΤΜΗΜΑ Δ'

ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΙΟΣ ΔΙΑΤΑΞΙΣ

Άρθρον 120

1. Το παρόν Σύνταγμα, ψηφισθέν υπό της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, υπογράφεται υπό του Προέδρου αυτής και δημοσιεύεται υπό του προσωρινού Προέδρου της Δημοκρατίας δια της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως δια διατάγματος προσυπογραφομένου υπό του Υπουργικού Συμβουλίου, τίθεται δε εις ισχύν από της ενδεκάτης Ιουνίου 1975.

2. Ο σεβασμός προς το Σύνταγμα και τους συνάδοντας προς αυτό νόμους και η αφοσίωσις προς την Πατρίδα και την Δημοκρατίαν συνιστούν θεμελιώδη υποχρέωσιν πάντων των Ελλήνων.

3. Ο καθ' οιονδήποτε τρόπον σφετερισμός της λαϊκής κυριαρχίας και των εκ ταύτης απορρεουσών εξουσιών διώκεται άμα τη αποκατάσει της νομίμου εξουσίας, αφ' ης άρχεται και η παραγραφή του εγκλήματος.

4. Η τήρησις του Συντάγματος επαφίεται εις τον πατριωτισμόν των Ελλήνων, δικαιουμένων και υποχρεουμένων εις την δια παντός μέσου αντίστασιν κατά οιουδήποτε επιχειρούντος την βιαίαν κατάλυσιν αυτού.

Αθήνα 9 Ιουνίου 1975

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ Ι

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κεφάλαιο 1ο

ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

- α. Η έννοια της κοινωνίας ..... σελ. 7
- β. Στάδια εξέλιξης της κοινωνίας ..... » 8
- γ. Διαπροσωπικές σχέσεις ..... » 9
- δ. Κοινωνικοί σχηματισμοί ..... » 11

Κεφάλαιο 2ο

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΟΙΝΩΝΟΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

- 1. Έννοια του Πολιτισμού ..... » 16
- 2. Εθνικός πολιτισμός ..... » 21
- 3. Υποχρέωση του ατόμου για διατήρηση και συνέχιση του πολιτισμού ..... » 23

Κεφάλαιο 3ο

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

- 1. Αναγκαίοι όροι της κοινωνικής ζωής ..... » 24
- 2. Ίση μεταχείριση - δικαιοσύνη ..... » 26
- 3. Διαρκής προσαρμογή σε μεταβαλλόμενες συνθήκες ..... » 28
- 4. Κοινωνικές μεταβολές ..... » 32

Κεφάλαιο 4ο

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

- 1. Διάκριση των δύο εννοιών (κοινωνία-κράτος) ..... » 35
- 2. Το άτομο μέσα στη νομικά οργανωμένη κοινωνία ..... » 35
- 3. Θέματα για συζήτηση ..... » 37

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Κεφάλαιο 1ο

Εισαγωγή	» 38
Κράτος και Έθνος	» 38
Πολιτεία	» 39
Πολίτευμα	» 41
Δημοκρατία	» 46
Το Σύνταγμα	» 48
Η θέσπιση του Ελληνικού Συντάγματος (1975)	» 50

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

1. Δημοκρατική αρχή	» 52
2. Η αρχή του κοινοβουλευτισμού	» 55
3. Η αρχή του πολυκομματισμού	» 58
4. Αρχή του αιρετού αρχηγού της πολιτείας	» 61
5. Αρχή του Κράτους Δικαίου	» 61
6. Διάκριση των λειτουργιών της πολιτείας	» 62

Κεφάλαιο 2ο

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Α΄ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Το εκλογικό σώμα και οι εκλογές	» 64
Εκλογικά συστήματα	» 68
Η Βουλή	» 69

Β΄ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

1. Πρόεδρος της Δημοκρατίας	» 71
2. Κυβέρνηση	» 73
3. Νομοθετήματα	» 75

Κεφάλαιο 3ο

ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Δημόσιοι Υπάλληλοι	» 79
Διοικητική διαίρεση της χώρας σε περιφέρειες	» 79
Διαίρεση της Κρατικής δραστηριότητας	» 80

Τοπική Αυτοδιοίκηση	» 82
---------------------------	------

Κεφάλαιο 4ο

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί	» 84
2. Εγγυήσεις για τη δικαστική ανεξαρτησία	» 85
3. Τα δικαστήρια	» 86
α) Πολιτικά δικαστήρια	» 86
β) Ποινικά δικαστήρια	» 87
γ) Ειδικά και διοικητικά δικαστήρια	» 90

Κεφάλαιο 5ο

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Διάκριση των δικαιωμάτων	» 94
Ατομικά δικαιώματα	» 95
Πολιτικά-κοινωνικά δικαιώματα	» 100
Καθήκοντα των πολιτών	» 104

Κεφάλαιο 6ο

ΑΛΛΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Η εκκλησία	» 105
Αυτόνομοι Οργανισμοί	» 106
Εκπαίδευση - Εκπαιδευτικά Ιδρύματα	» 107
Θεσμοί κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας της υγείας	» 111
Ενοπλες δυνάμεις και Σώματα ασφαλείας	» 112
Οικονομική ζωή	» 112
Ελληνισμός της διασποράς	» 114

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Ο.Η.Ε.	» 116
(Σκοποί, Αρχές, Όργανα, Σημασία)	» 116
Διεθνής Ερυθρός Σταυρός	» 122
Άλλοι διεθνείς οργανισμοί	» 122
Ε.Ο.Κ.	» 123

Δομή και Λειτουργία των θεσμών της Ε.Ο.Κ. .... » 125

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (ΚΕΙΜΕΝΑ)

Οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου ..... » 129

Το ελληνικό σύνταγμα του 1975 ..... » 137

Βοηθητική Βιβλιογραφία ..... » 211

Πηγές εικόνων ..... » 211

